Linnaeus University Dissertations
No 632/2026

Mattias Gillenius

Kartellisering kring makten eller effektiva valmaskiner?

Partitävlan hos agrarpartier, konservativa partier och socialdemokrater i Skandinavien 1970–2010

LINNAEUS UNIVERSITY PRESS

Kartellisering kring makten eller effektiva valmaskiner?

Partitävlan hos agrarpartier, konservativa partier och socialdemokrater i Skandinavien 1970–2010

Linnaeus University Dissertations

No 632/2026

Kartellisering kring makten eller effektiva valmaskiner?

Partitävlan hos agrarpartier, konservativa partier och socialdemokrater i Skandinavien 1970–2010

Mattias Gillenius

LINNAEUS UNIVERSITY PRESS

Disputationen hålls kl. 13:15 den 6 november 2026 i sal Weber, Linnéuniversitetet, Växjö. Opponent är professor Katrin Uba, Uppsala universitet.

Kartellisering kring makten eller effektiva valmaskiner?: Partitävlan hos agrarpartier, konservativa partier och socialdemokrater i Skandinavien 1970–2010
Doctoral Dissertation, Department of Political Science, Linnaeus University, Växjö, 2026

ISBN: 978-91-8082-499-6 (print), 978-91-8082-500-9 (pdf)
© Mattias Gillenius
DOI: https://doi.org/10.15626/LUD.632.2026
Published by: Linnaeus University Press, 351 95 Växjö
Printed by: Multiply, Malmö, 2026

Abstract

Gillenus, Mattias (2026). *Kartellisering kring makten eller effektiva valmaskiner?: Partitävlan hos agrarpartier, konservativa partier och socialdemokrater i Skandinavien 1970–2010 (Cartelization around power or efficient election machines? Party competition among agrarian parties, conservative parties and social democrats in Scandinavia 1970–2010),* Linnaeus University Dissertations No 632/2026, ISBN: 978-91-8082-499-6 (print), 978-91-8082-500-9 (pdf).

Have the major parties in the Scandinavian states ceased to compete and in practice formed a cartel around power in order not to risk losing votes, influence and funding? Or is it rather the case that increasingly intense competition is forcing the parties to adapt to ever more fickle voters and actively try to win their support in elections?

This thesis examines how the competition between agrarian, conservative and social democratic parties for votes has developed in Scandinavia during the period 1970 to 2010. The purpose is to examine how party competition is changing and whether this change is driven by cartelisation or increasing competition. This thesis assumes that the parties are rational actors who try to maximise the share of the available votes, but not all votes are available to all parties. The material consists of election manifestos from all national parliamentary elections during the study period.

The three Scandinavian party systems have been characterized by great stability from World War II to the 1970s. These three party systems are also rather similar, contain parties from similar party families and have similar institutional set-ups. This study makes use of these similarities to examine the content of the party manifestos in order to examine party competition.

The results show a shift towards the right on certain economic issues and that some substantive issues are disappearing while others are being added. But there is a clear continuity in values and a more intense competition between the parties – the parties are not cartelized rulers of a democratic void, but rather lean, mean election machines. Above all, the alternative proposals put forward by the parties to win voters are articulated much more clearly towards the end of the research period. It is harder for the

parties to win votes in an increasingly competitive environment. But on the other hand, if voters can be lost to a greater extent, they can also be won.

Keywords
Scandinavia, political parties, political competition, election manifestos

Till mina barn – Nils, Ethel, Elsa och Kerstin

Innehåll

Tabellförteckning 5
Figurförteckning 10
Förord 11
1. Inledning, partier och partitävlan 14
Disposition 20
Kunskapslucka och avgränsningar 21
Teori och definitioner 30
Parti 30
Partisystem och väljararenan 34
Partifamiljer och jämförelser mellan partisystem 45
Valmanifestens roll på den elektorala arenan 47
Partiernas tävlan om väljarna 49
Hur partier försöker få röster 50
HYPOTES 1: Tomrummets härskare – passivisering av väljarkåren 55
HYPTOTES 2: Effektiva valmaskiner – strävan att vinna väljarnas gunst 60
2. Tidigare forskning och hypotesprecisering 67
Tidigare forskning om partitävlan, valmanifest, valretorik och vallöften 67
Hypotes 1 – kartellpartier 71
Sammanfattning 76
Hypotes 2 – valmaskiner 78
Sammanfattning 83
Nödvändiga kontroller 85
3. Metod och material 86
Presentation av fall och bakgrund 86
De skandinaviska staterna 86
De skandinaviska partifamiljerna 88
Tidsperioden 1970-2010 89
Block i Skandinavien 90
Valmanifest som material 91
Att använda valmanifest för att studera partitävlan 96
Överväganden inför kodning 101
Vad ska undersökas 105

Åter till tävlansmodeller hypoteser 118
Tävlansmodeller 118
Hypotes 1 – kartellpartier 119
Hypotes 2 – lean, mean election machines 121
4. Tävlan och politikens möjligheter 123
Vilken tävlan förekommer och förändras detta över tid? 124
Varierar förekomsten av tävlan över partisystem eller partifamilj? 128
Vilka sorters tävlan samvarierar? 134
Politikens möjligheter 142
Slutsatser 150
5. Identifikation, kompetens, strategi eller utvärdering 155
Identifikationstävlan: har partier slutat att försöka mobilisera väljare? 155
Kompetenstävlan: framhålls den egna kompetensen eller kritiseras motståndarnas brist på kompetens? 157
Strategitävlan: rösta för stabilitet eller önskad regering? 162
Utvärderingstävlan: ett tecken på ökad konkurrens eller en effekt av regeringsinnehav? 165
Slutsatser 168
6. Värderingstävlan 170
Värderingar 170
Vänster-höger 175
Vänster-höger totalt 176
Det offentligas roll i samhället 182
Positiv och negativ frihet 185
Jämlikhet i utfall eller jämlikhet i möjlighet 188
Solidaritet och eget ansvar/autonomi 190
Sammanfattning vänster-höger 193
Centralisering – decentralisering 197
Sammanfattning decentralisering-centralisering 201
GAL – TAN 202
Diskussion GAL-TAN 207
Miljö-tillväxt 208
Europa 210
Sammanfattning 213
7. Policytävlan vänster-höger – vad vill partierna göra? 215
Disposition 215
Översikt 217

Ekonomisk politik ... 227
Budgetfrågor ... 231
Offentliga sektorns organisation och styrning ... 237
Reglering och kontroll av samhällsekonomin ... 242
Ekonomisk utjämning och spritt ägande ... 248
Skattepolitik ... 250
Socialpolitik ... 253
Kopplingen värderingar-policy ... 262
Partifamiljen i skilsmässa – finns det en agrar partifamilj idag? ... 265
Slutsatser vänster-höger ... 266
8. Övrig policytävlan ... 271
Centralisering-decentralisering ... 276
Gröna näringar ... 277
Regionalpolitik ... 278
Infrastruktur och kommunikation ... 280
GAL-TAN ... 281
Invandring ... 284
Integration ... 285
Kultur och media ... 286
Miljö-tillväxt ... 286
EU ... 288
Sammanfattning och slutsats ... 289
9. Avslutning och diskussion ... 292
Vilken tävlan förekommer? ... 292
Vad säger indikatorerna om hypoteserna ... 293
Huvudfrågan – tävlar partier? ... 298
Vad betyder tävlan för partier och partisystem? ... 301
Appendix 1 Röstetal för polpartierna i Skandinavien 1970-2010 ... 311
Appendix 2 Regeringsinnehav i Skandinavien 1970-2010 ... 313
Appendix 3 Skandinaviska partifamiljer ... 316
Appendix 4 Använda valmanifest ... 321
Appendix 5 nationella val i Skandinavien 1970-2010 ... 326
Appendix 6 Antal ord, stycken och kvasimeningar ... 328
Appendix 7 Kodschema – övergripande ... 334
Appendix 8 Kodschema – verklighetsbeskrivningar ... 338
Appendix 9 Kodschema – värderingar ... 341
Appendix 10 Kodschema – policyförslag ... 346
Referenser ... 349

Tabellförteckning

Tabell 3.1. De agrara partiernas blockplacering 1970-2010 91
Tabell 3.2. Deskriptiv statistik av valmanifest 95
Tabell 3.3. Okodad text i skandinaviska manifest i CMP 100
Tabell 3.4. Värderingsdimensioner och övergripande sakfrågeområden 114
Tabell 4.1. Andel av all tävlan fördelat på tävlansmodell. Genomsnitt fördelat på decennium (procent). 124
Tabell 4.2. Genomsnittlig längd i ord på manifest fördelat på decennium. 125
Tabell 4.3. Genomsnittlig andel text kodad under tävlansmodell fördelat på decennium och partisystem 128
Tabell 4.4. Genomsnittlig andel tävlan fördelat på decennium och partifamilj. 130
Tabell 4.5. Genomsnitt av andelen tävlan fördelat på decennium och parti i Danmark. 131
Tabell 4.6. Genomsnitt av andel tävlan per decennium och parti i Norge. 133
Tabell 4.7. Genomsnitt av andelen tävlan fördelat på decennium och parti i Sverige. 133
Tabell 4.8. Korrelation mellan relativ frekvens av olika sorters tävlan. . 135
Tabell 4.9. Skillnad i förekomst av tävlan i procent av total tävlan fördelat på regeringsställning eller ej 137
Tabell 4.10. Signifikans för medelvärdesskillnader i förekomst av olika typer av tävlan mellan Danmark och Norge 140
Tabell 4.11. Signifikanstest av medelvärdesskillnader mellan olika decennier i förekomst av vaghet i norska valmanifest 141
Tabell 4.12. Aktiv vs passiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning, Danmark 143
Tabell 4.13. Aktiv vs passiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning, Norge 143
Tabell 4.14. Aktiv vs passiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning, Sverige 144
Tabell 4.15. Reaktiv vs proaktiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest, Danmark 145
Tabell 4.16. Reaktiv vs proaktiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest, Norge 146

Tabell 4.17. Reaktiv vs proaktiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest, Sverige..... 147
Tabell 4.18. Negativ vs positiv verklighetsbeskrivning, Danmark..... 148
Tabell 4.19. Negativ vs positiv verklighetsbeskrivning, Norge..... 149
Tabell 4.20. Negativ vs positiv verklighetsbeskrivning, Sverige 149
Tabell 5.1. Genomsnittlig andel av tävlan kodad som kritik mot motståndares bristande kompetens fördelat på decennium och partisystem. 158
Tabell 5.2. Genomsnittlig andel av tävlan kodad som kritik av motståndarnas kompetens fördelat på decennium och parti i Danmark och Sverige..... 159
Tabell 5.3. Genomsnittlig andel av tävlan kodad som hävdande av den egna kompetensen och kompromissvilja fördelat på decennium och parti i Danmark och Sverige. 160
Tabell 5.4. Ekonomiska variabler och regeringsställnings påverkan på förekomsten av kompetenstävlan 161
Tabell 5.5. Genomsnittligt antal unika omnämnanden av explicit utpekade fiender per decennium, fördelat på partisystem och partifamilj. 163
Tabell 5.6. Genomsnittlig frekvens av direkt mobiliserande uppmaningar i valmanifest per decennium, fördelat på partisystem och partifamilj..... 164
Tabell 5.7. Genomsnittlig frekvens av uppmaningar att undvika kaos i parlamentet respektive att rösta fram önskad regering per decennium, fördelat på partisystem och partifamilj..... 165
Tabell 5.8. Genomsnittlig frekvens per decennium av utvärderingstävlan i procent av tävlan totalt, fördelat på partisystem och partifamilj. 166
Tabell 5.9. Effekter av oppositionsställning och inflation på utvärderingstävlan 167
Tabell 6.1. Fördelning av värderingar totalt över tid på olika värderingsdimensioner (procent)..... 172
Tabell 6.2. Signifikans för medelvärdesskillnader mellan olika decennier i förekomst av GAL-TAN i valmanifest totalt 173
Tabell 6.3. Korrelation mellan förekomsten av värderingar på olika dimensioner 174
Tabell 6.4. Korrelation mellan olika sätt att mäta vänster-höger..... 175
Tabell 6.5. Genomsnittlig frekvens per decennium av vänster- och högervärderingar i procent av vänster-högervärderingar totalt. 176
Tabell 6.6. Genomsnittlig vänster-högerposition för partisystem respektive partifamilj per decennium 177

Tabell 6.7. Medelvärdesskillnad i vänster-högerposition per decennium 178
Tabell 6.8. Polarisering vänster och höger inom respektive partisystem per decennium. 181
Tabell 6.9. Genomsnittlig vänster-högerposition baserad på värderingen av statens roll i ekonomin i partisystem respektive partifamilj per decennium 182
Tabell 6.10. Medelvärdesskillnad i vänster-högerposition baserad på statens roll i ekonomin per decennium 183
Tabell 6.11. Polarisering baserad på värderingen av det offentligas roll i samhället, inom respektive partisystem per decennium. 185
Tabell 6.12. Genomsnittlig vänster-högerposition baserat på positiv och negativ frihet per parti och decennium. 186
Tabell 6.13. Polarisering baserad på positiv och negativ frihet, inom respektive partisystem per decennium. 187
Tabell 6.14. Genomsnittlig vänster-högerposition baserat på jämlikhet i utfall och jämlikhet i möjlighet per parti och decennium. 189
Tabell 6.15. Polarisering baserad på jämlikhet, inom respektive partisystem per decennium. 189
Tabell 6.16. Genomsnittlig vänster-högerposition baserat på solidaritet och autonomi per parti och decennium. 191
Tabell 6.17. Polarisering baserad på solidaritet-autonomi, inom respektive partisystem per decennium. 192
Tabell 6.18. Medelvärdesskillnad i vänster-högerposition baserat på solidaritet-autonomi per decennium 192
Tabell 6.19. Andel av text kodad som värdering som uttrycker stöd för decentralisering per parti och decennium (procent). 198
Tabell 6.20. Medelvärdesskillnad i centralisering-decentralisering per decennium 199
Tabell 6.21. Olika aspekter av decentralisering per partifamilj i procent av värderingar totalt per manifest. 200
Tabell 6.22. Korrelation vänster-höger och dec-cent. 201
Tabell 6.23. Genomsnittlig andelen text kodad som GAL- respektive TAN-värderingar av GAL-TAN-värderingar totalt per decennium (procent). 203
Tabell 6.24. Genomsnittlig GAL-TAN-position för partisystem respektive partifamilj per decennium. 204

Tabell 6.25. Genomsnittlig GAL-TAN-position per parti och decennium. 205
Tabell 6.26. Genomsnittlig andel text per aspekt av GAL-TAN uppdelat på decennium redovisat på partifamilj och partisystem 206
Tabell 6.27. Korrelation GAL-TAN med olika sätt att mäta vänster-höger 207
Tabell 6.28. Genomsnittlig andel miljö per parti och decennium..... 209
Tabell 6.29. Sammanställning av resultat för kapitel 6 värderingstävlan214
Tabell 7.1. Relativ förekomst av sakfrågeområden kopplade till värderingsdimensioner som andel av total mängd text kodad under sakfrågor (procent) 218
Tabell 7.2. Relativ förekomst av enskilda sakfrågor kopplade till värderingsdimensioner som andel av total mängd text kodad under sakfrågor (procent) 220
Tabell 7.3. Fördelningen mellan olika sakfrågeområden per decennium (procent). 222
Tabell 7.4. Fördelningen mellan olika sakfrågeområden av sakfrågor per partifamilj och decennium (procent). 224
Tabell 7.5. Ekonomisk politik fördelat på kategorier i procent av totala mängden text kodad under ekonomisk politik fördelat på decennium.... 227
Tabell 7.6. Ekonomisk politik fördelat på kategorier i procent av totala mängden text kodad under ekonomisk politik fördelat på land och decennium. 228
Tabell 7.7. Ekonomisk politik fördelat på kategorier i procent av totala mängden text kodad under ekonomisk politik fördelat på partifamilj och decennium. 230
Tabell 7.8. Ordning och reda i statsfinanserna samt stram budget i procent av all text kodad under ekonomisk politik. 233
Tabell 7.9. Ordning och reda i statsfinanserna samt stram budget i procent av all text kodad under ekonomisk politik. 236
Tabell 7.10. Offentliga sektorns organisation och styrning i procent av all text kodad under ekonomisk politik. 238
Tabell 7.11. Höger mot vänster i frågan om den offentliga sektorns storlek och marknadsanpassning i procent av all text kodad under ekonomisk politik. 239
Tabell 7.12. Reglering av samhällsekonomin uttryckt i procent av text kodad under ekonomisk politik. 243

Tabell 7.13. Policyförslag för minskade regleringar uttryckt i procent av text kodad under ekonomisk politik. 244
Tabell 7.14. Policyförslag för ökade regleringar uttryckt i procent av text kodad under ekonomisk politik. 245
Tabell 7.15. Ekonomisk utjämning och spritt ägande uttryckt i procent av text kodad under ekonomisk politik. 249
Tabell 7.16. Policyförslag syftande till lägre eller högre totalt skatteuttag i procent av text kodad under skattepolitik. 250
Tabell 7.17. De agrara partiernas policyförslag syftande till lägre eller högre totalt skatteuttag i procent av text kodad under skattepolitik. 251
Tabell 7.18. Betoning av olika områden inom socialpolitik som andel av all text kodad under socialpolitik (procent) 254
Tabell 7.19. Betoning av socialpolitik som berör stora grupper eller små grupper i procent av all text kodad under socialpolitik. 255
Tabell 7.20. Vissa policyförslag rörande välfärdsstatens output i procent av all text kodad under socialpolitik fördelat på decennium 256
Tabell 7.21. Vissa policyförslag rörande välfärdsstatens output i procent av all text kodad under socialpolitik fördelat på partifamilj och decennium 258
Tabell 7.22. Vissa policyförslag rörande välfärdsstatens output i procent av all text kodad under socialpolitik fördelat på partier till höger och vänster och decennium 259
Tabell 7.23. korrelation mellan olika vänster-högermått och policymål 263
Tabell 7.24. Korrelation mellan vänster-högervärdering och vissa policyer 264
Tabell 7.25. Sammanställning av resultat 267
Tabell 8.1. Relativ förekomst av sakfrågor kopplade till värderingsdimensioner som andel av total mängd text kodad under sakfrågor totalt (procent) 272
Tabell 8.2. Korrelation mellan förekomst av sakfrågeförslag inom olika konfliktdimensioner 273
Tabell 8.3 Korrelation mellan förekomsten av sakfrågor med anknytning till olika värderingspositioner 275
Tabell 8.4. Genomsnittlig förekomst av decentralisering-centralisering för partisystem respektive partifamilj per decennium (procent) 277
Tabell 8.5. Korrelationer GAL-TAN sakfrågor med GAL-TAN-värderingar, vänstersakfrågor och högersakfrågor, grupperat efter decennium 283

Tabell 8.6. Relativ förekomst av sakfrågor kopplade till miljö-tillväxt för partisystem respektive partifamilj per decennium som andel av total mängd text kodad under handlingsrekommendation (procent) 287
Tabell 9.1. Utvärdering av vilken sorts partitävlan som förekommer 292
Tabell 9.2. Indikatorernas utfall..... 294

Figurförteckning

Figur 6.1. Vänster-högerposition per decennium för de undersökta partierna..... 179
Figur 6.2. Genomsnittlig vänster-högerposition baserad på värderingen av det offentligas roll i samhällsekonomin per parti och decennium..... 184

Förord

2009 började jag på forskarutbildningen på Växjö Universitet och då påbörjades det forskningsprojekt som resulterat i denna avhandling. Den räknekunnige kan snabbt inse att det innebär att avhandlingen förväntades ha varit klar för ett antal år sedan och om man är lite observant inser man även att denna avhandling tekniskt sett är äldre än Linnéuniversitetet. Men av olika skäl har det hela dragit ut på tiden och det har blivit en del kortare och längre uppehåll, men under 2025-2026 har jag fått möjlighet att avsluta projektet. Detta är en anledning till undersökningsperioden – när jag avslutade datainsamlingen och påbörjade kodningen av materialet var 2010 den senast rimliga sluttiden och när man redan ligger efter förväntad tid är det inte riktigt läge att lägga in mer empiri. Under arbetet har även en licentiatuppsats publicerats som består av tidigare och till viss del mer omfattande versioner av kapitel 1-4 i denna avhandling.

Statsvetenskapliga institutionen har varit min bas under avhandlingsskrivandet. Diskussioner på institutionens seminarier och kanske i ännu högre grad i fikarummet har bidragit till avhandlingen. Under min tid vid institutionen har två större projekt som belyst liknande frågor passerat: Riksdagens partigrupper i förändring (PGIF) och Minskad ideologisk polarisering och konflikt i Västeuropa? (MIPOK). Seminarier, diskussioner, presentationer, feedback och litteraturtips inom ramen för dessa projekt har haft stor betydelse för arbetet. Alla kvarvarande fel, misstag och brister i denna avhandling landar på mig, men de är betydligt färre tack vare institutionen, dess forskningsmiljö och dessa projekt.

Ett särskilt tack vill jag rikta till mina doktorandkollegor Pontus Wallin, Amanda Nielsen, Anna-Karin Eriksson, Sara Fransson, Tigran Babajan och Emma Ricknell. Det är tack vare er som doktorandtiden har varit rolig, intressant och lärorik.

Jag vill också rikta ett särskilt tack till kollegor som i detalj kommenterat på delar eller hela arbetet: Bo Hagström, Douglas Brommesson, Amanda Nielsen och Pontus Wallin (igen!), Henrik Enroth, Otto Petersson, Staffan Andersson, Tobias Bromander, Johanna Jormfeldt, Pontus Wallin (återigen, han har varit en flitig kommentator).

Ett särskilt tack till mina handledare Karl Loxbo och Magnus Hagevi. Utan diskussioner med min biträdande handledare Karl om partier och deras förändrade villkor hade den idé som blev en avhandling aldrig kommit till och Karl är ansvarig för att ha satt mycket av litteraturen i händerna på mig. Utan min huvudhandledare Magnus hade denna avhandlingen aldrig blivit färdig. Magnus har med stort tålamod och ännu större noggrannhet läst och kommenterat på samtliga utkast ofta flera gånger om och är en mycket konstruktiv textkommentator. Han är också den som mest drivit på för att slutföra arbetet. Ett stort tack för detta!

Tack även till min nuvarande chef Joacim Martinsson Rikner som sökte finansiering för att jag skulle kunna slutföra avhandlingen.

Ett särskilt tack till Niklas Bolin som noggrant opponerade på min licentiatuppsats, Jenny Madestam för det bästa och mest konstruktiva slutseminarium jag upplevt, samt Mats Sjölin och Henrik Enroth för grönläsning och viktiga kommentarer i samband med detta.

Tack till Sofie Blombäck och Marie Demker för viktiga diskussioner om partiteori, demokrati och det mesta som rör politiska partier.

Under min doktorandtid hade jag även förmånen att tillbringa ett år vid Riksdagsförvaltningen som riksdagsstipendiat riksdagsåret 2011/2012. Det var en lärorik tid på Sveriges kanske bästa arbetsplats för en statsvetare. När riksdagen återtar sin plats i den enda sanna unionshuvudstaden (Kalmar) kommer jag tillbaka. Om någon doktorand i statsvetenskap läser denna text rekommenderar jag varmt att söka riksdagsstipendiatet om tillfälle ges.

Tack till Stiftelsen Siamon och Letterstedska stiftelsen som generöst bidragit till vistelser vid konferenser och deltagande i forskarkurser. Tack även till The European Consortium for Political Research Standing group on parties för sommarskolan och även här en varm rekommendation till doktorander att utnyttja ECPRs forskarkurser.

Tack till olika arkiv som har kostnadsfritt tillhandahållit material, däribland Political Documents Archive, GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences, Svensk Nationell Datatjänst, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (numera en del av Sikt Kunnskapssektorens tjenesteleverandør) och Det Konglige Bibliotek i Köpenhamn.

Tack till Per Aronsson för lån av för avhandlingen viktig forskningsinfrastruktur (datorskärm).

Karin, utan dig hade det inte blivit någon avhandling. Tack för att du trots allt stått ut. Nu är den klar.

Slutligen, till mina barn, Nils, Ethel, Elsa och Kerstin, den här avhandlingen är äldre än er. Nej, ni behöver inte läsa den, men den kan vara bra för att pressa blommor och blad.

1. Inledning, partier och partitävlan

> ”The age of party democracy has passed. Although the parties themselves remain, they have become so disconnected from the wider society, and pursue a form of competition that is so lacking in meaning, that they no longer seem capable of sustaining democracy in its present form.” (Mair 2013:1)

Den position som Mair ger uttryck för ovan, och som förknippas starkt med honom, är långt ifrån okänd idag[1], vare sig i akademisk forskning eller i samhällsdebatten (Hagevi och Loxbo 2018; Loxbo och Sjölin 2015; Pelizzo 2008). Centralt är påståendet om en minskad eller helt försvunnen tävlan mellan partier. Vad ”tävla” syftar på kommer att utvecklas i mer detalj nedan, men en kortfattad definition är att partier tävlar om väljarnas röster, parlamentariskt inflytande, regeringsmakt och policypåverkan (Müller och Strøm 1999; Sjöblom 1968; Strøm 1990). Den definition som är relevant för denna avhandling kommer att gälla partiernas tävlan om väljarnas röster. Poängen med betoning av tävlan mellan partier är dess betydelse för demokratin: utan partitävlan – inget reellt politiskt val för medborgarna trots fria val och fri partibildning. Denna tävlan består av försök att övertyga väljare att rösta på ett visst sätt. I grund och botten är Mairs tanke att den moderna, europeiska demokratin är på väg att kollapsa helt på grund av bristande partitävlan – eller rent av redan har gjort det – och att det vi ser idag är snarast en sliten, maläten potemkinkuliss utan något egentligt innehåll där tävlan mellan partierna är en charad. Underförstått i påståendet är även att det tidigare inte har varit så. Teoretiskt har Mair presenterat denna idé tillsammans med Katz i den så kallade kartellpartitesen (1995, 2009, 2018). En svunnen guldålder för demokrati baserad på politiska partier anges ha existerat före ca 1970 men därefter följer ett långsamt förfall i flera steg tills demokratin är fullständigt urholkad. Men är det så? Trots att masspartiernas guldålder framstår som allmänt erkänd (Saward 2008), trots

[1] Ursprungligen presenterade den så kallade kartellpartitesen i ”Changing Models of Party Organization and Party Democracy” (Katz och Mair 1995) som har 6342 citeringar på Google Scholar och en sökning på ”cartel party” på Google Scholar ger ca 8850 träffar. Båda sökningar gjorde 2025-11-16.

det stora genomslag som kartellpartitesen har fått inom partiforskningen[2] och trots den betydelse som partidemokratin tillmäts (Katz 1980; Saward 2008; Schattschneider 1975), saknas det i stort sett empiriska studier av huruvida partitävlan förändrats. Ett undantag är Enroth och Hagevi (2018) men huvudtyngdpunkten vilar inte på själva partitävlan inför väljarna. Likaså undersöker Hagevi et al. (2022) eventuell ideologisk konvergens mellan partier men med fokus på ideologisk förändring snarare än tävlan. Är det, som kartellpartitesen implicerar, verkligen så att de politiska partierna har slutat att tävla på ett meningsfullt sätt?

Denna avhandling strävar efter att fylla denna lucka genom att systematiskt testa om tävlan verkligen har minskat eller förändrats eller kanske rent av ökat. Det finns – vilket utvecklas i detta kapitel och nästa – en stor enighet kring att tävlan är viktigt och i alla fall delvis en uppfattning om att tävlan har förändrats och ofta rent av minskat (samt att detta är en förändring till det sämre). Men väldigt sällan finns någon faktisk empirisk undersökning om partiernas tävlan verkligen har förändrats och i så fall hur. Jämfört med den andra delen av väljararenan – väljarbeteende – så finns det påfallande få studier av *partiers* beteende på väljararenan (Rohrschneider 2002), trots att partier och deras agerande kan vara minst lika viktigt som väljarnas agerande för att förklara förändringar på väljararenan (Shamshiri-Petersen 2010:21). Denna avhandling undersöker därför partitävlan på väljararenan med hjälp av ett empiriskt material bestående av tre partier i vart och ett av de tre skandinaviska partisystemen under en period av 40 år.

Politiska partier är en förutsättning för modern demokrati (Schattschneider 1975), modern demokrati *är* partidemokrati (Katz 1980:1). Med ett fåtal undantag finns det idag inga demokratiska system som fungerar utan partier, och det finns inga större demokratiska system utan partier[3]. Den dominerande uppfattningen inom statsvetenskapen är i alla fall att demokrati i en modern stat är otänkbar utan partier (Saward 2008). Centralt är att

---

[2] Även om det inte saknas kritiska synpunkter, se till exempel Kitschelt (2000) som torde vara den mest framträdande, men även Koole (1996), Kriesi (2014) samt Hagevi et al. (2022). Notera att jag inte tar upp hela kartellpartitesen utan enbart påståenden om partitävlan.

[3] Det finns en handfull små ö-nationer som saknar partiväsenden, men även de flesta små ö-nationer har politiska partier (Anckar 2001:266).

partierna tillhandahåller alternativ och att de tävlar mot varandra i val (Dahl 1966; Schattschneider 1975). I så fall innebär frånvaron av tävlan mellan partierna nära på demokratins död.

Som själva namnet ”kartellpartitesen” antyder och vilket även framgår av det inledande citatet, innehåller kartellpartitesen en förutsägelse om kraftigt minskad partitävlan där de olika partierna konvergerar mot den politiska mitten och att vänster-högerdimensionen [4] i partitävlan därmed undermineras (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 1995, 1996, 2009; Mair 2007a, 2013). Olika versioner framhåller olika skäl – partistöd (Katz och Mair 1995, 1996; Mair 1997b), EU (Mair 2007a, 2009, 2013), globalisering (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 2009; Mair 2013) – som mekanismer som uppmuntrar partier att röra sig mot den politiska mitten, i synnerhet partier till vänster om mitten. Men alla versioner av kartellpartitesen framhåller att tävlan minskar eller försvinner helt[5]. Därmed presenteras inga politiska alternativ, de politiska partierna har slutat tävla om väljarnas röster och har i stället etablerat en kartell för att säkra sin stabila tillvaro. I senare versioner inskränks denna frånvaro av tävlan till att handla om ”mainstream parties” det vill säga de partier som aspirerar på regeringsmakten och dominerar partisystemet (Katz och Mair 2018).

Tävlan mellan partier är som mest tydlig på den elektorala arenan[6]. Inför väljarna *måste* ett parti sträva efter att vinna väljarnas röster. Varje enskilt parti måste förklara varför just detta parti ska få väljarens röst. Därför borde minskad tävlan synas tydligare på väljararenan än någon annanstans i det politiska systemet. I synnerhet eftersom kartellpartitesen hävdar att utbudet av alternativ för medborgarna har krympt. Dessa alternativ presenteras i form av valmanifest i valrörelser (Weale 2010[2006]). Om tävlan mellan partier har förändrats överhuvudtaget måste detta gå att se på väljararenan.

Som nämnts ovan och som kommer att utvecklas i följande kapitel saknas empiriska studier av förändrad tävlan på väljararenan. Det finns en handfull,

---

[4] Vänster-höger och andra politiska värderingsdimensioner behandlas mer utförligt nedan.
[5] Noga räknat skrivs ibland *meningsfull tävlan* där det finns alternativ som kontrast till en meningslös tävlan där val egentligen inte spelar någon roll, men oavsett om ordet meningsfull eller ej finns med är grundidén den samma.
[6] Se nedan för fullständig utredning av detta. Den elektorala arenan – eller väljararenan – är den arena där partierna försöker vinna väljarnas röster (Sjöblom 1968).

men de tenderar alla att bygga på samma data – det så kallade Comparative Manifesto Project (CMP)[7] (Klingemann et al. 2006; Volkens et al. 2015). Även om CMP är en imponerande databas med valmanifest från nästan samtliga fungerande demokratier från 1945 och framåt kan det inte användas för att utvärdera flera av de grundläggande påståenden och antaganden som gjorts om partitävlan i litteraturen. Begränsningarna med CMP kommer att utredas närmare i kommande kapitel, men som hastigast kan nämnas att förslag i sakfrågor och värderingar inte skiljs åt[8], att kvaliteter hos texten som eventuell vaghet inte bedöms, att stora delar av valmanifesten ofta kan vara okodade (se även Hansen (2006, 2008)) samt att CMP:s kodkategorier är tämligen breda (Horn et al. 2017). Vidare förutsätter existerande studier baserade på CMP-data att konvergens i partiernas positioner med nödvändighet innebär minskad tävlan (se till exempel Nanou (2009)[9] och Bernhard (2004) vilket är en alldeles för begränsande syn på såväl partitävlan som innehållet i valmanifest. Kort sagt, det saknas studier av partitävlan och de som finns testar inte empiriska antagandena på ett sätt som utesluter alternativa förklaringar. Det är inte så enkelt som att konvergens innebär minskad eller förändrad tävlan. Tävlan om väljarnas röster kan ske på många sätt.

Thomassen och van Ham (2014) slår fast att två punkter är viktiga för att kunna utvärdera förutsägelser om minskad partitävlan; dels hur demokratiskt välfungerande partierna var under sin guldålder, dels vad som har ersatt denna guldålder. Kartellpartitesen framhåller guldåldern – när partierna var kopplade till samhället, hade en bred organisatorisk närvaro och representerade specifika sociala grupper på allvar – som den idealstandard mot vilken man bör jämföra den nu existerande verkligheten (Farrell 2014; Saward 2008). Som Thomassen och van Ham (2014) påpekat fanns det många kritiska utvärderingar av denna guldålder när det begav sig. Om en minskad tävlan mellan partierna ska undersökas, bör man därför även undersöka hur tävlan såg ut ungefär vid den tid när guldåldern förväntas ha

[7] Projektet har haft flera namn under årens lopp och kallas numera Marpor, men CMP är det namn som förekommit under längst tid och därmed vad jag kallar det.
[8] Ska man undersöka vaghet i språket blir det ännu viktigare att skilja värderingar och förslag i sakfrågor åt. En värdering – till exempel ”valfrihet är bra” kan bara betecknas som vag som sakfråga, men som värdering betraktat är den däremot tydlig.
[9] Se även Dorussen och Nanou (2006) och Nanou och Dorussen (2013).

tagit slut. Mycket av den existerande forskningen anser att under 1970- och 1980-talet kom partivalet gradvis förskjutas från att ha handlat om representation av socio-ekonomiska grupper till att handla om sakfrågebaserad tävlan inom en vänster-högerdimension (Bartolini och Mair 2007; Franklin, Mackie och Valen 2009[1992]; Green-Pedersen 2006, 2007; Oscarsson 2013; Thomassen och van Ham 2014). Däremot är det inte klargjort om denna förskjutning av väljarnas partival hänger samman med en förskjutning i partitävlan – oavsett om en sådan potentiell förskjutning ses som minskad eller förändrad partitävlan.

De tre skandinaviska staterna Danmark, Norge och Sverige har beskrivits som mycket troliga fall av kartellisering, konsensus och minskad partitävlan (Katz och Mair 1995, 2009; Strøm och Bergman 2011) och därmed bör de vara ett bra test för att undersöka förändrad partitävlan. I den mån partitävlan har avtagit eller upphört bör det gå att se i de skandinaviska partisystemen. Skandinavien har under lång tid dominerats av samma partifamiljer[10], systemen är alltså väl lämpade för jämförelser (Aylott 2014; Berglund och Lindström 1978; Einhorn och Logue 1988, se kapitel 3). Även om partisystemen tycks utvecklas olika under 1970- och 1980-talen ses de ändå som jämförbara fall (Wolinetz 1988b) och år 2000 konstaterar Siaroff att det egentligen inte finns några stora skillnader mellan de skandinaviska partisystemen (2000:14-16). I samtliga tre partisystem dominerar samma tre partifamiljer under lång tid: agrarer, konservativa och socialdemokrater (Arter 2011) och dessa har historiskt varit de tre poler kring vilka partisystemen varit uppbyggda (Arter 2008; Aylott 2011; Berglund och Lindström 1978; Sundberg 1999). De har även varit de partier som dominerat regeringsinnehavet, monopoliserat statsministerpositionen och generellt samlat en majoritet av rösterna.[11] Om partitävlan minskar eller kraftigt förändras måste de dominerande partifamiljerna vara centrala delar av utvecklingen. Andra partier, exempelvis missnöjespartier, nytillkomna partier eller partier som har stått längre bort från en långsiktig, nästintill

[10] Med partifamiljer menar jag det von Beyme (1985:29) kallar *famillies spirituelles* och Seiler (1980 *famillies politiques*; grupperingar av likartade partier från olika partisystem beroende på ursprung, sociologisk bakgrund eller ideologisk närhet. Se nedan i detta kapitel för en diskussion av det teoretiska begreppet och kapitel 3 metod för en diskussion om vilket parti som hör till vilken partifamilj.

[11] Se kapitel 3, metod, för fullständig redovisning av dessa kriterier.

självklar regeringsmedverkan kan i mycket högre grad tänkas stå utanför en eventuell kartell (om detta är möjligt). I senare versioner av kartellpartitesen framhålls även att det i första hand är dominerande ”mainstream” partier som kartelliseras (Katz och Mair 2018) och därför bör alltså en minskad tävlan framträda som tydligast bland de dominerande partierna. I Skandinavien fångar de tre partifamiljerna det största och näst största (och ofta tredje största) parti och definitivt de ledande partierna inom blocken till höger respektive vänster. Om någon grupp partier minskat sin tävlan om makten bör det vara de partier som generellt sett haft makten. Därför studeras dessa tre partifamiljer för att se huruvida de dominerande partiernas tävlan om rösterna har minskat, ökat, förändrats eller förblivit densamma. Finns det ingen minskad tävlan bland dessa partier, finns det rimligen ingen minskad tävlan någon annanstans i partisystemet. Därför studeras inte heller nytillkomna partier under undersökningsperioden såsom miljöpartier eller så kallade högerpopulistiska[12], högerradikala eller nationalistiska partier. Som kommer att diskuteras i metodkapitel nedan finns det även av rent metodmässiga skäl anledning att fokusera på partier som spelar en viktig roll under hela undersökningsperioden.

Eftersom många beskrivningar av partier och partisystem utgår från en svunnen guldålder (se till exempel Katz och Mair 1995; Katz och Mair 2009) är denna guldålders förmodade slut ett rimligt startdatum. Detta kommer att utredas mer i detalj, men det är rimligt att utgå från 1970 och att följa utvecklingen fram till 2010 eftersom kodande och analys av insamlat material för denna avhandling påbörjades 2011-2012. Runt 2010 föreföll dessutom partisystemen relativt stabila. Dessutom täcker detta in tio valrörelser i respektive land med skiftande valresultat och därpå följande regeringsinnehav samt EU-medlemskap för Danmark och Sverige vilket bör vara ett tillräckligt stort material för att kunna dra slutsatser.

Därmed går det att formulera det problem denna avhandling försöker lösa: de påståenden som tydligast presenterats i kartellpartitesen om partidemokratins kollaps i form av minskad och kraftigt förändrad tävlan på den elektorala arenan är ännu oprövade. Men det bör gå att empiriskt undersöka utvecklingen av partitävlan genom att studera skandinaviska

[12] Det råder en viss begreppsförvirring i litteraturen om denna partigrupp, men de torde vara uppenbart för läsaren vilka partier som avses.

partiers tävlan om väljarnas röster på den elektorala arenan mellan 1970 och 2010.

Disposition

I de följande delarna av detta kapitel kommer jag först att vidare identifiera den lucka som jag menar finns i den existerande litteraturen och utmejsla det forskningsproblem som står i fokus i denna avhandling. Därefter följer ett teoretiskt avsnitt som i första hand definierar viktiga begrepp som används i avhandlingen. Slutligen följer en genomgång av olika sätt partierna använder för att vinna väljarnas röster samt presentation av de hypoteser jag avser testa.

Kapitel 2, tidigare forskning, innehåller en närmare blick på den forskningslucka som finns inklusive en översikt av den forskning som är besläktad med denna lucka, samt en hypotesprecisering där de hypoteser som presenteras i detta kapitel naglas fast i empiriskt testbar form.

Kapitel 3, metod, innehåller en presentation av mina valda fall: de skandinaviska länderna och de partifamiljer som studeras samt en kortare presentation av dessa. Därefter följer en diskussion om materialval och alternativa datakällor. Detta leder till en diskussion om hur hypoteserna kan testas som utmynnar i en presentation av de indikatorer som behövs för att pröva hypoteserna. Slutligen redogör jag för de metodval som gjorts vid kodning och tolkning av materialet.

Kapitel 4-8 är empirisk redovisning av undersökningen där hypoteserna testas.

Kapitel 9, slutligen är en sammanfattning av studiens resultat och diskussion av detta.

Kapitel 1-4 har publicerats i tidigare – och längre – versioner i min licentiatuppsats *Mobilisera, passivisera eller vinna : har skandinaviska partiers tävlan om röster förändrats?* (Gunnarsson 2019). Framför allt är den teoretiska genomgången i kapitel 1 och 2 mer omfattande än i denna avhandling.

Kunskapslucka och avgränsningar

I Mairs påstående ingår att demokrati med nödvändighet måste innebära tävlan av något slag mellan partier i ett partisystem[13], samt även en specificering att denna tävlan skall vara meningsfull. Dessa två antaganden är tämligen okontroversiella då de utgör basen för en stor del av modern demokratiteori (Dahl 1989; Schattschneider 1975). Däremot måste det utredas vad tävlan innebär, vad för slags tävlan som kan finnas och kriterier för huruvida denna tävlan kan sägas förändras och vad som är meningsfull tävlan. Först och främst, tävlan är en form av interaktion mellan partier, men det finns andra typer av interaktion: regeringskoalitioner, allianser i parlament och så vidare. Vidare har olika arenor olika typer av interaktion, olika förutsättningar och olika mål[14] för partierna (Müller och Strøm 1999; Sjöblom 1968). I denna avhandling ligger fokus på en arena – den elektorala[15] – och på den interaktion som sker där: tävlan om väljarnas röster[16].

Det finns flera skäl till att den elektorala arenan står i fokus. För det första, om det stora problemet är minskad eller ej meningsfull tävlan, så borde detta framträda på den elektorala arenan, ty ”[i] valrörelserna prövas partier och

---

[13] Ett partisystem är det system av interaktioner som sker mellan en uppsättning partier (Bardi och Mair 2008; Sartori 2005[1976]; Ware 1996:7). Se nedan för vidare diskussion.
[14] Även om man det finns välformulerad och delvis träffande kritik mot att tillskriva partier “mål” (se Panebianco 1988:7), så är det likväl så att ett parti kan ses som en organisation med vissa målsättningar. För att ett parti ska fortsätta att existera som ett parti så krävs det att partiet attraherar röster; röster är ett nödvändigt men inte tillräckligt villkor för fortsatt existens eller i varje fall relevans, vilket gör att om partier betraktas från ”utsidan” kan de ses som mer enhetliga än vad de framstår från ”insidan”. Det är fortfarande bara ett valmanifest, en kandidatlista och ett valresultat per parti. Panebianco studerar partiet som organisation, från ”insidan”, vilket givetvis är ett intressant studium i sig, men i denna avhandling är det partiers beteende på väljararenan som studeras och där är det inte orimligt att förutsätta att partier strävar efter att vinna röster.
[15] Se Sjöblom (1968). I denna avhandling kommer den studerade arenan att benämnas den elektorala arenan eller väljararenan. En vidare diskussion om Sjöbloms arenabegrepp och vad som utmärker den elektorala arenan och de interaktioner som sker där kommer att föras nedan.
[16] Se även Vigsø (2004) för ett något annat perspektiv som likväl betonar de språkliga aspekterna av tävlan mellan partier: ”…politiken är en symbolisk kamp med språkliga medel” (Vigsø 2004:43).

politiker" (Håkansson 1999:9) och det är genom valen som den politiska ledningen får sitt mandat vilket är centralt i demokratiteori (Mayhew 1974). Existensen av en elektoral arena kan rent av ses som en nödvändig (men ej tillräcklig) förutsättning för politisk tävlan överhuvudtaget (Mair 1997b:158). Den elektorala arenan är den arena som mest av allt präglas av tävlan mellan partier (Offerlé 1987)[17] och om kartellisering av partisystem medför minskade valmöjligheter för väljarna, måste den arena där väljarna möter partierna studeras. Rimligen är detta den elektorala arenan (Sjöblom 1968). Även partier som är allierade med varandra är med nödvändighet konkurrenter om delvis samma väljare (Panebianco 1988:217-219).

För det andra, den elektorala arenan är enklare att avgränsa i ett analytiskt perspektiv eftersom den fungerar mer isolerat än de övriga arenorna (Bardi och Mair 2008:158). Valen sker vid en specifik tidpunkt och enligt tydliga regler. På så vis får väljararenan ett särdrag: det är när valkampanjerna drar igång och valet närmar sig som det råder som mest aktivitet för att slutligen kulminera i röstandet och valresultatet (Nord 2015). Även om opinionsmätningar och utspel givetvis kan ses som en del av en permanent valkampanj (Strömbäck 2008; Strömbäck och Nord 2013), så är det likväl så att det hela spetsas till vid valdagen och den tämligen intensiva period som sker strax innan denna dag då valmanifest presenteras, valdebatter hålls och valturnéer görs (Offerlé 1987). Därtill innebär de fasta valtiderna och den tydliga periodisering som valen ger att det är betydligt lättare att avgränsat studera den elektorala arenan. Låt vara att det givetvis finns kontakter mellan arenorna, exempelvis så kan möjliga koalitionspartners på den parlamentariska arenan behandlas annorlunda än andra partier i valkampanjen eller så kan regeringspotential bli ett fokus i valkampanjen. Likväl sker striden även i sådana fall fortfarande på den elektorala arenan enligt den logik som präglar denna arena.

För det tredje, den elektorala arenan är den primära då all annan meningsfull politisk verksamhet för ett parti förutsätter ett minimimått av röster (Downs 1957:28-31). Framgång på väljararenan är ett nödvändigt men ej tillräckligt

[17] Se även Mayhew (1974) som menar att valrörelser driver ett fokus på de individer som ställer upp för val. Detta är ett rimligt antagande i ett politiskt system med personval i enmansvalkretsar – men i ett system med proportionella val mellan partilistor är det snarare så att fokus hamnar på partierna.

krav för politiskt inflytande (von Beyme 1985:276) och det är i grund och botten ”en fråga om politisk överlevnad” (Håkansson 1999:9; Mayhew 1974).

Visst kan målsättningar på andra arenor påverka möjligheter till väljarmaximering: till exempel kan kompromisser i parlamentet minska möjligheterna till röstmaximering, eller så kan omsorgen om partisammanhållning kräva att icke-väljarmaximerande valmanifest antas. För vissa partier kan det röstmaximerande målet vara nedprioriterat jämfört med ideologisk renlärighet (Sartori 1970:291) och även Downs (1957:27) nämner att politiker ibland agerar altruistiskt även om de vet att detta leder till röstförluster. Samtidigt vill även dessa partier vinna röster – de vill bara inte göra det till vilket pris som helst. All meningsfull politisk verksamhet för ett parti – inklusive överlevnad på lite sikt – förutsätter en viss valframgång (Downs 1957:28-31; Håkansson 1999:9). Överlevnad är rimligen ett mål för alla partier. Även om ett parti är skapat enkom för att förhindra att ett annat parti vinner röster och inte har något eget mål i sig utöver detta, så krävs det ändå att det förstnämnda partiet vinner röster för att uppnå detta mål. Även ett parti som fokuserar helt på att genomföra sitt program behöver röster i val och detta är partierna inte omedvetna om (Rohrschneider 2002:371). Partierna är så att säga röstmaximerande inom vissa parametrar, de vänder sig inte till alla väljare (Sjöblom 1968:207). Som Shamshiri-Petersen (2010) påpekar försöker partierna vinna röster inom de ramar som väljarnas egna åsikter upprättar. Med Bardis och Mairs ord så ”inriktar de sig på de tillgängliga rösterna” och det är först när partiernas elektorala överlevnad är säkrad som andra mål än röster kan komma i fråga (2008:158)[18]. Detta gäller alla typer av partier och gör den elektorala arenan till den primära.

För det fjärde, den elektorala arenan är den främsta arenan för “…the *war of words* with which political battles are fought”[19] (Sartori 2005[1976]:298).

---

[18] Detta har även fått visst stöd empiriskt där Isberg et al. (1974) har visat att svenska partier under 1960-talet riktade sin valpropaganda framför allt mot de socioekonomiska grupper respektive parti trodde sig kunna vinna.

[19] Förvisso kan man ha synpunkter på användningen av krig som metafor för politik, men det är en förvånansvärt användbar metafor och krigisk terminologi används påfallande ofta för att beskriva och referera politik (och för den delen sport också).

Partiernas viktigaste kampanjmedel på väljararenan är till sin natur språkliga (Sjöblom 1968:207). Ingen av partiernas arenor är mer präglad av tävlan än den elektorala arenan och ingen annan arena har så få andra inslag. Till stor del är politik en fråga om kommunikation och retorik[20] (Håkansson 1999) och det är här, på den elektorala arenan som detta sker mest renodlat och det är här budskapen har störst tyngd just eftersom syftet med partierna verksamhet på väljararenan är att övertyga väljarna. Likaså kan det antas att folkets uppmärksamhet och intresse för politik är större under en valrörelse dels eftersom mediebevakningen är större (Asp 2011; Nord och Strömbäck 2009; Strömbäck 2009b), dels för att partierna själva vill försöka nå ut (Nord 2015) vilket också det gör att tävlan blir viktigare för partierna. Sammantaget är ingen arena lika präglad av tävlan som den elektorala arenan och det är på denna arena som tävlan är för öppen ridå inför största tänkbara publik – väljarna (Sjöblom 1968).

Som synes finns det goda skäl att studera just partierna på den elektorala arenan för att klargöra om tävlan mellan partier verkligen minskat. Det är viktigt att betona att tävlan på väljararenan från partiernas sida är skiljt från studier av röstningsbeteende (Rohrschneider 2002).[21] Partiernas beteende på väljararenan går i allt väsentligt ut på att övertyga väljare att välja det egna partiet. Om tävlan mellan partierna har förändrats bör detta rimligen ha effekter på hur partierna försöker övertyga (Åsard 2018:11). Det som studeras på väljararenan är alltså om partiernas tävlan om väljares röster har förändrats över tid.[22]

Även om det finns fler aspekter av den kris för partier och demokratin som Mair och olika medförfattare målar upp[23], så kommer jag i denna avhandling

---

[20] Retorik definieras som ”the art of persuasive communication” (Vickers 1988:1), en ”vetenskap om sättet att påverka med ord” (Hägg 1998:9) vilket är vad partierna försöker göra på väljararenan.

[21] Se Strömbäck (2009a) för en diskussion kring skillnaden mellan väljarstudier och valrörelsestudier.

[22] Partier kan givetvis även sträva efter att påverka väljarnas åsikter, men det är inte det perspektivet som står i fokus här. En sådan strävan står heller inte i motsättning till en tävlan om väljarnas röster.

[23] Bland dessa andra aspekter kan nämnas aktivism och medlemskap (Whiteley 2011), intern demokrati (Loxbo 2013), finansiering (Hagevi 2018), parlamentariskt beteende (Enroth och Hagevi 2018).

att fokusera endast på partiernas tävlan på väljararenan i syfte att vinna väljarnas röster. Därför kommer den frikoppling som enligt Mair skett mellan politiska partier och samhället i stort inte att behandlas direkt, utan endast indirekt genom de uttryck denna frikoppling tar sig på väljararenan. Likaså kommer vissa aspekter av partiers sociala baser att beröras ytligt, men bara när det påverkar tävlan på den elektorala arenan.

Eftersom väljararenan är den arena som rimligen är mest präglad av partitävlan borde det således vara den arena där en ökad kartellisering blir tydligast. När partierna tävlar om att vinna väljare styr de också de val som artikuleras för väljarna (Vigsø 2004:41)[24]. Den främsta dokumentationen av denna tävlan finns i valmanifesten. Valmanifest ska här förstås som den samling av förslag eller det program som ett parti presenterar inför ett val. Rimligen anser partier att innehållet i valmanifest kan dra till sig väljare (Offerlé 1987). Studier har även visat att det finns kopplingar mellan valmanifestens innehåll och väljarnas bild av partierna (Van der Brug 1999). Valmanifest är därför en viktig väg för att nå ut till väljare (Håkansson 1999:57-58), i alla fall i Sverige, där en majoritet uppger sig ha läst någon trycksak från partierna under valrörelsen (Solevid 2014). Som Oscarsson (2014) konstaterar är ”dokumenten … inte några floskelsamlingar”. Ett liknande resonemang kan föras för Danmark där (Shamshiri-Petersen 2010:303-305) visar att väljare uppfattar de positionsförändringar som framträder i partiernas valmanifest och att väljarna reagerar på partiernas åsiktförändringar på olika sätt – inte minst genom att själva byta parti. Rimligen gäller detsamma även Norge.

Trots detta är det påfallande få studier som empiriskt studerar hur tävlan mellan partierna förändras (Rohrschneider 2002). Det finns förvisso vissa studier som studerar hur policyutbudet har snävats in av olika anledningar, framför allt EU-medlemskap, (se Albright 2010; Bernhard 2004; Dorussen och Nanou 2006; Nanou 2009; Nanou och Dorussen 2013), men de studerar sällan mer substantiellt vad innehållet i valmanifesten är. I stället bygger de i första hand på aggregerade, översiktliga innehållsanalyser vilka inte tar hänsyn till den komplexitet som tävlan kan innebär och som framför allt förlitar sig på data insamlad av CMP (Klingemann et al. 2006; Volkens et

[24] Givetvis kan partier även strategiskt försöka att flytta opinionen och påverka väljarna, men detta sker på längre sikt än en valkampanj (Häusermann och Kitschelt 2024).

al. 2015). Kort sagt, valmanifesten läses inte utan i första hand används existerande dataset. Enkelt uttryckt så innebär detta aggregerandet av data på hög nivå i databaser att forskare inte tar tillräcklig hänsyn till Quentin Skinners poäng att politiska idéer bör förstås i sin kontext (se Demker 1993:82f för en diskussion). Resultatet av detta blir att ytterst få tidigare studier studerar hur tävlan går till och därigenom går det heller inte att uttala sig om denna tävlan förändrats eller ej. Därmed blir det även svårt att uttala sig om det meningsfulla i tävlan.

Även om det finns många studier som relaterar till partitävlan på ett eller annat sätt, så är det få studier som undersöker valkampanjer från partiernas sida, det vill säga vad gör partierna för att vinna röster (Rohrschneider 2002). De studier som finns kan därför inte svara på om partierna slutat tävla eller ej eller ens ge ett fullödigt svar på om denna tävlan förändrats eller ej.[25] Den existerande litteratur som finns rörande partisystemförändringar och partiförändringar i Europa berör bara i väldigt liten grad förändringar i tävlan mellan partier och har ännu mindre att säga om denna tävlan i form av tävlan om röster i valkampanjer (Green-Pedersen 2007). Även om Rohrschneider (2002) bidrar till att delvis fylla denna lucka, ligger fokus framför allt på partiernas taktiska val, det vill säga hur ett parti bygger upp sin kampanj, sin ”targeting strategy”. Alltså diskuterar Rohrschneider inte vilken sorts tävlan som finns och huruvida denna förändras. Likaså är Albright (2010) begränsad i sin ansats och undersöker i först hand huruvida vänster-högerskalan är bestämmande för partiers tävlan om väljarnas röster. Men inte heller Albright tar upp olika sorters tävlan och vilka förändringar detta skulle kräva, utöver att konstatera att partier nämner fler ämnen idag än vad de gjorde förr.

Vad gäller Sverige har Esaiasson (1990) studerat svenska valkampanjer från 1866-1988, men behandlar enligt egen uppgift själva innehållet ”mindre utförligt” (1990:18) och fokuserar på partiledarnas roll och kampanjkanaler. De studier av innehållet som görs fokuserar på vilka sakfrågor i vid mening som dominerar respektive valrörelse (1990:19). Även Brandorf, Esaiasson och Håkansson (1995) behandlar vilka sakfrågor som dominerar och är fokuserade på partiernas opinionsbildning bland väljarna. Såväl Brandorf,

[25] Men se Green-Pedersen (2007) som dock bara studerar partiers förändrade policypositioner

Esaiasson och Håkansson (1995) som Esaiasson (1990) har i första hand beskrivande ambitioner. En mer förklarande ambition finns däremot hos Håkansson (1999) som studerat svensk valretorik över tid med vissa komparativa inslag, men Håkanssons undersökning går inte längre fram än till 1994. Håkansson diskuterar heller inte olika modeller för *tävlan* utan snarare formaspekter, det vill säga hur *budskapet* som sådant är uppbyggt och vilka modeller som finns för detta. Visserligen är det rimligt att tänka sig att en viss modell av tävlan kräver en viss sorts form. Men vilken sorts budskap som används eller ej i ett partisystem är inte enbart avhängigt av vilken sorts tävlan som sker mellan partierna. Först när innehållet analyseras detaljerat kan skillnader urskiljas. Likaså finns för svensk del en studie av Esaiasson och Håkansson (2002) som undersöker journalisternas förändrade roll i svenska valkampanjer från medium till politiska aktörer i sin egen rätt, men inte heller denna studie undersöker om detta har förändrat tävlan mellan partierna. Likaså har Håkansson och Naurin (2014) studerat svenska partiers vallöften i sakfrågor. Men vallöften är inte en heltäckande beskrivning av all tävlan som kan ske i en valrörelse. Det finns fler sätt att vinna röster och vallöften kan vara av väldigt olika karaktär. Lindgren (2017) visar att värderingar har betydelse för att vinna väljarnas röster, men gör ingen jämförelse över tid för att se om detta förändras. Likaså konstaterar Shamshiri-Petersen (2010:5-6) att om väljarna är mer lättrörliga vilket visar sig i den stigande volatiliteten i nordiska valresultat från 1950-tal så måste partierna också vara det. Även om volatiliteten kulminerar i början på 1970-talet för att därefter sjunka något menar Shamshiri-Petersen (2010:12) att det rör sig om en ny verklighet på väljararenan för både väljare och partier vilket partier rimligen inte är omedvetna om.

Trots denna brist på faktiska genomgående studier tycks alltså bilden av minskad partitävlan vara rätt spridd i kölvattnet av den inflytelserika kartellpartitesen. Det saknas dock inte kritik och den kanske skarpaste kritiken mot kartellpartitesens bristande empiriska grund i fråga om minskad tävlan av formulerats av Kitschelt (2000). Inte heller Kitschelt gör dock någon djupare studie av problemet, utan hans kritik grundar sig i allt väsentligt på en annorlunda tolkning av Mairs och Katz material. Vissa aspekter av kartellpartitesen har testats i Sverige, Enroth och Hagevi (2018) har undersökt kartellisering i Riksdagen och finner inget stöd för en kartellisering, Hagevi et al. (2022) har undersökt ett antal europeiska partisystem, men valmanifesten behandlas betydligt mer översiktligt och de

undersöker inte olika typer av tävlan. Resultaten visar inte tydligt stöd på kartellisering. Detterbeck (2005:188) påpekar – i en i övrigt tämligen välvilligt inställd artikel – att kartellpartitesen är ”overloaded with assumptions”. Rimligen är kartellpartitesens påståenden om tävlan redo för en empirisk prövning. I min licentiatuppsats (Gunnarsson 2019) konstaterades ett visst stöd för ökad tävlan och en skärpt konkurrens, men resultaten byggde på en preliminär, översiktlig analys av materialet till denna avhandling och kräver en djupare undersökning.

Den bild av partidemokratins svunna guldålder som kartellpartitesen utgår från är inte ifrågasatt inom forskningen – om än att det finns vissa motbilder, Kitschelt (2000) och Koole (1996) har redan nämnts, men även Loxbo (2013) och Hagevi och Loxbo (2014) förhåller sig skeptiska till idén om en svunnen guldålder för partierna. I sak är det inget nytt med idén om demokratins förfall – eller mer specifikt partiernas förfall, deras förmenta likriktning och därmed oförmåga att representera folket och ge ideologiska och policymässiga alternativ. Liknande teser har förts fram nästan så länge som det funnits partier (Bell 2000[1960]; Kirchheimer 1971[1957]; Michels 1958[1911]; Mouffe 2008; Tingsten 1969). På väljararenan handlar det framför allt om att partierna tidigare företrädde sina väljare och tillhandahöll ideologiska och policymässiga alternativ, vilket de inte längre gör.[26] En viktig aspekt vid en jämförelse är att Bell (2000[1960]) och Tingsten (1969) snarast menar att välfärdsstaten och en statlig roll inom ekonomin inte längre ifrågasätts; kartellpartitesens förespråkare menar snarast det motsatta – att välfärdsstaten monteras ner och så kallade nyliberala reformer genomförs utan medborgerlig insyn eller efterfrågan (Blyth och Katz 2005). Däremot förekommer fortfarande valrörelser, och då måste partierna rimligen ägna sig åt någon form av tävlan för att få röster. Alltså måste kartellisering få konsekvenser för tävlan. Även om idén om en svunnen guldålder framstår som populär och har gamla anor, så innebär inte det att det med nödvändighet är sant. I stället bör en undersökning utgå från hur det

[26] Även inom kartellpartitesen finns en viss inbyggd motsättning: om partierna tidigare i första hand representerade vissa socioekonomiska grupper innebär det rimligen att partierna inte tävlade genom att tillhandahålla alternativa policys – socioekonomisk grupptillhörighet är mer eller mindre givet och påverkas ej av valrörelser. I så fall borde guldåldern innebära en frånvaro av reella alternativ. Nedan argumenteras för att även den sortens partisystem innehåller ett visst mått av tävlan.

empiriskt såg ut då, när partierna företrädde sina väljare. Detta ger mig en starttid för undersökningen vid 1970 – den starttid som Katz och Mair (1995) själva begagnar sig av. Låt vara att deras föregångare generellt sett ser en ännu tidigare startpunkt.

En fördel med att studera de skandinaviska partisystemen är att nästan inga förändringar av dessa partisystem ägde rum från 1920-talet till 1970-talet, och i vissa fall inga förrän sent 1980-tal (Arter 2008; Aylott 2011; Berglund och Lindström 1978, 1979; Pesonen 2001; Petersson 2005:54; Ware 1996:213-216). De ansågs vara bland de mest stabila partisystemen före 1970. Jämfört med tiden före 1970 har dessa förut stabila partisystem förändrats. Det tydligaste är att nya partier tillkommit och att partisystemen innehåller fler partier, men samtidigt behöver detta inte betyda en avgörande förändring (Arter 1999) och det är fortfarande så att de största partierna har existerat sedan före 1920-talet[27]. Att de skandinaviska partisystemen uppvisar ett så starkt drag av kontinuitet gör att de är bra fall att testa om partitävlan minskat. Katz och Mair själva pekar ut Danmark, Norge och Sverige som mest troliga fall (Katz och Mair 1995:17). Det bör tilläggas att Kitschelt (2000:169) menar att Mairs (1997b:133) egna data inte stödjer detta. Sverige är också ett av de fall som Blyth och Katz (2005) undersöker. Danmark, Norge och Sverige bör alltså rimligen ses som prima studiematerial för att empiriskt pröva hur partitävlan förändras.

Även om det finns argument för att även studera regionala och lokala val för att förstå partitävlan (Kestilä och Söderlund 2007), så är den nationella nivån den viktigaste i centraliserade stater som de skandinaviska. Den nationella nivån är dominerande och delvis isolerad från lägre nivåer. Om fokus vilar på den nationella nivån kan lägre administrativa nivåerna uteslutas. Närvaron av en övernationell nivå är mer komplicerad, men Europaval betraktas som ”andra-rangsval” vilket visar att de nationella valen ses som viktigare av såväl väljare som partier (Reif 1985). Vidare är de europeiska partiorganisationerna i praktiken underordnade de nationella (Hanley 2008; Hix, Noury och Roland 2005; Külahci 2010). Således behöver inte

[27] Förändringsbenägenheten i partisystem ska inte överdrivas; enligt Ware är det bara fyra västerländska demokratier som har ett radikalt förändrat partisystem 1980 jämfört med 1950 (1996:213).

europeiska val tas i beaktande i studier av nationella väljararenor och så kommer heller inte att ske här.

Därmed går det nu att ytterligare specificera avhandlingens syfte. På väljararenan tävlar partier om väljarnas röster. Partiers tävlan kommer till sitt tydligaste uttryck i valmanifest. Det finns ett antal teoretiska grundade uppfattningar om hur denna tävlan förändrats. Denna avhandlings syfte är därför att undersöka hur skandinaviska partiers tävlan om väljarnas röster uttryckt i valmanifest har utvecklats mellan 1970 och 2010. Därigenom blir det möjligt att förkasta eller bekräfta de förutsägelser om minskad, ökad eller förändrad partitävlan som förekommer i litteraturen och på så vis utöka vår kunskap om ett centralt problem inom modern partiforskning.

Teori och definitioner

Parti

För denna avhandlings syften kan ett parti definieras som en organisation som genom tävlan i val med andra partier försöker vinna väljarnas röster i en valrörelse[28]. Ytterst handlar denna tävlan om att påverka politisk makt (Schumpeter 2008[1942]). Detta innebär att även partier som inte försöker vinna mandat i första hand utan försöker influera indirekt genom att ta röster för att försvåra för ett annat parti faller inom min definition ty även ett sådant mål kräver att partiet måste ställa upp kandidater och driva någon form av kampanj, det vill säga tävlan inför väljarna.[29]

---

[28] För liknande definitioner, se Sartori (2005[1976]:57) "A party is any political group that present at elections, and is capable of placing through elections, candidates for public office", Sjöblom (1968:21) "Party is defined simply as an organization that appoints candidates at general elections to the system's representative assembly and also to other political positions" och Schumpeter (2008[1942]:283) "A party is a group whose members propose to act in concert in the competitive struggle for political power."

[29] Även andra försök att definiera parti har gjorts, och min avsikt är inte att ge en heltäckande bild. En invändning bör dock adresseras: Ware föreslår en definition som innebär att partiet söker *influera* de politiska besluten *vanligen* genom att vinna val (1996:5). Detta implicerar att ett parti kan försöka influera politiska beslut på andra sätt än via den elektorala arenan. Detta är otvivelaktigt sant, men denna avhandling inriktar sig på väljararenan och då är kandidater, kampanjer och valmanifest en förutsättning för att överhuvudtaget *existera* på väljararenan, vilket gör att Sjöbloms definition är att betrakta som heltäckande. Vidare är det

Bardi och Mair menar att partierna inriktar sig på de ”tillgängliga rösterna” (2008:158). Medlemmar, interna faktioner, den egna ideologin, organisatorisk spårbundenhet och tröghet kan givetvis begränsa, styra och påverka det sätt på vilket ett parti försöker vinna röster (Wolinetz 1988b:304). Inte minst innebär ideologi en ”idéernas logik” (Kitschelt 1994:261-262) som lägger ”semantiska begränsningar” på vad partierna kan göra och säga: partier kan inte enbart maximera röstetalet. Ideologi skapar begränsningar, men kan också vara ett redskap för att nå framgång (Walgrave och Nuytemans 2009); de flesta partier har någon uttalad eller outtalad ideologi. Ideologi är därför ofrånkomligt för att förstå partiers agerande. Berman (2006) menar att

> It is possible to win elections without proclaiming any commitment to ideology or a desire to change the world. But over time, the parties that do so become dead men walking, losing momentum, enthusiasm, and the ability to weather difficulties. (Berman 2006:217)

Det vill säga, ideologi är nödvändigt. Likväl kan ideologi prioriteras olika starkt över tid – vilket även Berman klargör i anslutning till citatet.

Det bör också noteras att partier, och i viss mån partisystem, är ”are not simply objects, but also subjects” (Mair 1997b:9), det vill säga partierna är aktörer (Sjöblom 1968:48-52). Av denna definition följer att partier genom sin tävlan har ett stort inflytande över det politiska samtalet samt att både partier och partisystem i alla fall delvis bestämmer vår referensram när vi observerar och tolkar den politiska världen. "Parties do not only *express;* they also *channel*" (kursivering i original, Sartori 2005[1976]:25). Därmed får partiernas tävlan på väljararenan en central betydelse för demokratin.

De skandinaviska valsystem är uppbyggda kring partimandat och därför menar jag, trots Panebiancos (1988:7) kritik (se nästa stycke) att det finns fog för att betrakta partierna som enhetliga aktörer på väljararenan (Sjöblom 1968). Samtliga skandinaviska stater tillämpar proportionella valsystem

---

inte givet att parti helt utan en enda röst har några som helst möjligheter att på något sätt påverka politiska beslut. Som nämnts ovan är röster ett nödvändigt men inte tillräckligt krav för politiskt inflytande (von Beyme 1985:276).

med röstning på partilistor i någon form[30]. Det är partierna som fastslår valmanifest, utser kandidater samt får röster och som Andeweg (2003:150) skriver ”[m]ore than individual politicians, political parties have become the units of representation”. Det får därför anses vara partierna som får mandat, och inte de enskilda politikerna (Sjölin 2005:46-52). De inslag av personröstning som finns är inte tillräckliga för att underminera partiernas centrala roll (Karvonen 2010).[31] Även om det danska valsystemet anses vara relativt kandidatfokuserat (Aylott, Bergman och Blomgren 2013) är det fortfarande partierna som kontrollerar vem som ställer upp, mandaten fördelas proportionellt över hela landet och det är endast två gånger[32] sedan grundlagen 1953 som en kandidat blivit vald Folketinget utan att stå på en partilista. Därför kan skandinaviska partier – på väljararenan – ses som rationella, enhetliga aktörer som försöker vinna röster i enlighet med Sjöbloms (1968) definition. Även om det är en förenkling att tillskriva partier ett mål som att vinna röster, så är det en acceptabel förenkling. Det krävs fortfarande röster för att ett parti ska kunna spela en politisk roll.

En välargumenterad invändning mot detta sätt att tillskriva partier vissa mål görs av Panebianco som menar att partier främst måste bedömas som organisationer och att av detta följer att (1988:7):

1. Faktiska mål kan inte bestämmas *a priori*

---

[30] Det finns ingen anledning att gå igenom de skandinaviska valsystemen eller deras utveckling från 1970 och framåt. De är i stort så pass lika att partier kan förväntas tävla på likande sätt under liknande förutsättningar. För den intresserade finns genomgångar av valsystemen och deras utveckling i Aylott, Bergman och Blomgren (2013).

[31] Om något, så har individuella kandidaters roll snarare minskat än ökat i Danmark och Sverige (Karvonen 2010), även om partiledarna har blivit ”stjärnor” (Bjerling 2012) med en ”presidentroll”(Madestam 2009). Se även nästa kapitel (tidigare forskning).

[32] Komikern Jacob Haugaard blev vald 1994 och 1953 valdes Hans Schmidt in. Schmidt företrädde *Slesvigsk Parti* som tillvaratar den tyska minoritetens intressen och är således snarast att betrakta som en partirepresentant. Haugaard var genuint förvånad över att ha blivit invald efter en valkampanj centrerad på ”medvind på cykelstierne” (Danmarkshistorien.dk 2015) och beskriver sin närvaro i Folketinget som ”evig skræk og advarsel” om att även ”populistiske tosser” kan bli invalda (Jacob Haugaard-portræt er tilbage på Christiansborg 2012).

2. Det finns ett flertal målsättningar inom en organisation, och dessa är ofta motstridiga

3. Det formella målet för en organisation är sällan – och aldrig med nödvändighet – det reella; i stället är det bevarande av maktposition och organisationens fortlevnad som är det centrala.

Men för att ett parti ska fortsätta att existera som ett parti – det vill säga organisationens fortlevnad som även Panebianco framhäver som viktig – så krävs det att partiet attraherar röster. Röster är ett nödvändigt men inte tillräckligt villkor för fortsatt existens eller i varje fall relevans, vilket gör att om partier betraktas från ”utsidan” kan de ses som mer enhetliga än vad de framstår från ”insidan”. Ett sätt att hantera denna motsättning mellan insida och utsida samt dessa motstridiga målsättningar är att använd sig av Sjöbloms arenabegrepp (1968:26-27). Sjöblom menar att det finns tre arenor som är relevanta för ett parti: en partiintern arena, en väljararena och en parlamentarisk arena med olika regler, strukturer och mål.[33] I korthet ser Sjöblom ett mål på respektive arena där alla tre är att betrakta som viktiga för ett politiskt parti: på den interna arenan är målet att bibehålla partisammanhållningen, på väljararenan är målet att maximera röster och på den parlamentariska arenan är målet är att maximera parlamentariskt inflytande[34]. De tre arenorna och deras tre olika mål säger givetvis ingenting om hur de beslut som tas i partiets namn faktiskt fattas, men eftersom partiet alltid presenterar en lista med kandidater och ett valmanifest så är det rimligt att se partiet som en enhetlig aktör på väljararenan, även om det egentligen givetvis är riktiga människor som fattar beslut internt (Sjöblom 1968:51). Denna avhandling behandlar dessutom *vad* partierna säger, inte *varför* de

[33] Se även Müller och Strøm (1999; Strøm (1990).

[34] Regeringen, kommittéer och kommissioner ses som sub-arenor till den parlamentariska arenan (Sjöblom 1968:250). Andra liknande tillvägagångssätt ser partier i en koalition som kontrollerar exekutivmakten som en separat arena (Bardi och Mair 2008) eller gör en åtskillnad mellan party-in-public-office och party-on-the-ground (Katz och Mair 2002). Med den ökande medialisering av politiken, anses ibland massmedia som en egen arena (Nord 1997:18-19; Strömbäck 2009:128) där målet är att maximera uppmärksamheten för partiet. Alternativt arenorna reduceras till två – en intern där partiet verkar, och en extern där partiet syns (Madestam 2009:205-206). Den externa arenan omfattar de elektorala och de mediala arenorna. Detta påminner om ”den permanenta kampanjen” där logiken från valkampanjen dominerar på bekostnad av andra arenor (Blumenthal 1980).

säger det, därför utelämnas den interna arenan. Med anledning av de starka partierna i Skandinavien finns det även möjlighet att betrakta partierna i sig som representanter för ideologier eller åsikter (Westerståhl 1985)[35]. Även om det är rimligt att betrakta skandinaviska partier som enhetliga aktörer på den elektorala arenan, så gäller detta enhetliga aktörskap för varje enskild valrörelse. Det kan finnas starka faktioner och grupperingar inom partier och den interna koalition som har makten i ett parti (Panebianco 1988) kan förlora sin ställning eller delvis bytas ut till nästa val. Det är med andra ord inget märkligt med en viss, mindre fluktuation i sakfrågor och värderingar från val till val som inte uppvisar någon tydlig trend (Wolinetz 2007:579).

Ytterligare kritik mot att tillskriva alla partier ett mål att vinna röster kan baseras på Kitschelts (1988) distinktion mellan partier som betonar ”logic of electoral competion” – och därmed prioriterar att vinna röster utanför kärnväljarna – från de som betonar ”logic of constituency representation” – och därmed prioriterar representation av sina kärnväljare. Detta kan mycket väl vara en fruktbar distinktion och en korrekt analys, men inte heller ett parti som drivs helt av den senare formen av representationslogik kan undgå att försöka vinna röster – vill ett parti representera sina väljare måste partiet ha väljare att representera, vilket innebär försök att vinna röster. Således är partiers primära mål på väljararenan alltid att vinna röster och i denna strävan kan partierna betraktas som enhetliga agenter i varje given valrörelse. Vilken metod partier använder eller vilken logik som styr denna strävan är snaraste en fråga om vilken typ av tävlan det finns.

Partisystem och väljararenan

Partisystem är den systematik som finns i interaktioner mellan partier. Sartori formulerar detta som att:

> ”…(i) the system displays properties that do not belong to a separate consideration of its component elements and (ii) the system results form, and consists of, the patterned interactions of its component parts, thereby implying that such interactions

[35] Westerståhls argumentation rör Sverige, men förhållandena skiljer sig inte väsentligen mellan de skandinaviska länderna på denna punkt och argumentet bör således gå att generalisera till de skandinaviska länderna utan problem.

> provide the boundaries, or at least the boundedness, of the system." (2005[1976]:39)

Interaktionen mellan partierna på olika arenor drivs av olika logiker och med olika mål (Bardi och Mair 2008) och därmed är interaktionsströmmar bundna till den specifika arenan: de är annorlunda på olika arenor eftersom målen är olika (Sjöblom 1968:174-175). Partiernas interaktioner är hur partier beter sig (Caramani 2008:319). I denna avhandling vilar fokus uteslutande på väljararenan och Sjöblom identifierar en viktig interaktion på väljararenan, de propagandaströmmar som sker i valrörelser (Sjöblom 1968:174-179) och dessa måste studeras för att studera tävlan. Den mest auktoritativa sammanfattningen av partiernas budskap finns i valmanifesten. På den elektorala arenan är partiers beteende präglat av tävlan om väljarnas röster. Det är på väljararenan som partier och väljare möts och det är här tävlan mellan partier ställs på sin spets (Sjöblom 1968:kap 6.4 och 10). Tävlan om väljarnas röster skapar partisystemet på den elektorala arenan.[36]

Mycket av litteraturen om partisystem tenderar att behandla klassificeringar av partisystem.[37] Som redan framförts ovan uppvisar de skandinaviska partisystemen så pass mycket kontinuitet och likheter sinsemellan att de framstår som jämförbara över tid och (Arter 1999; Siaroff 2000; Smith 1989a; Wolinetz 1988b).

Då kartellpartitesen innehåller förutsägelser om hur partisystem kartelliseras och tävlan inte förekommer på samma sätt som i ett icke-kartelliserat system, kan kartellpartitesen testas genom en undersökning av tävlan på väljararenan. Att undersöka partier och partisystem är inte samma sak, men

---

[36] Detta gäller alltså fungerande demokratier. Visst förekommer regelrätta röstköp och direkta hot, men detta brukar inte anses vara passande i etablerade demokratier. Det tycks heller inte vara så vanligt förekommande. Vidare, med tanke på att grundförutsättningen för hela denna avhandling är partidemokrati så får man helt enkelt förutsätta att röstning faktiskt fungerar relativt icke-korrupt.

[37] För olika klassificeringsmodeller se till exempel von Beyme (1985), Blondel (1968), Dahl (1966), Duverger (1967[1954]), Golosov (2013), Lijphart (1977), Rokkan (1970) och den dominerande typologin av Sartori (2005[1976]). Ersson och Lane (1998) samt Smith (1989c) intresserar sig mer renodlat för övergången från en typ av partistystem till en annan, medan Pennings (1998) undersöker hur väl olika klassifikationsmodeller kan förutsäga förändring. Mair ger en bra översikt över ett antal olika varianter (1997b:200-206) liksom Wolinetz (2004, 2007).

partisystem är inte direkt observerbara i sig själva, utan istället är det *partierna* vi kan observera och det är deras interaktioner som skapar systemet (Sartori 2005[1976]:passim; Ware 1996:7). För min del innebär detta att det är partiernas agerande på väljararenan i form av vad partierna skriver i sina valmanifest för att tävla om röster som undersöks, inte vad partierna är eller har för organisation, medlemsbas eller liknande.

Rimligen finns det någon form av mekanism som kopplar förändrad tävlan på väljararenan till valresultat, men detta innebär inte att det finns enkla eller identiska effekter (Mair 1997b:214-216). En förändrad tävlan måste inte ha effekter som syns i valresultat, och förändringar i valresultat måste inte betyda att tävlan förändrats. För att specificera studerar jag halva väljararenan – den som rör partierna, inte väljarna. Partiernas interaktion på väljararenan är inte samma sak som att studera val och väljare även om det är väljarnas röster som partiernas tävlan gäller (Nord och Strömbäck 2009:9; Ware 1996:7). Väljarforskningen är såväl gedigen som omfattande, men den faller utanför ramen för denna avhandling. Den andra halvan av väljararenan – partierna – är inte på långt när lika välstuderat; "[t]he study of campaigns has generally focused on a search for effects at the mass level, but little research has explored the behavior of those who actually attempt to influence voters" (Albright 2008b).

Eftersom tävlan mellan partier på väljararenan mestadels sker i valrörelser, så måste förändrad tävlan vara märkbar i valrörelserna. Således borde en förändrad tävlan på väljararenan snarare stå att finna i valmanifest än i valresultat – även om valresultat visar på partipropagandans effekt. Detta innebär att de jordskredsval som inträffade i Danmark och Norge i början av 1970-talet inte med nödvändighet kan antas innebära en förändrad tävlan (Arter 1999). Likaså behöver inte förekomsten av ett nytt parti vara relevant, utan förändringen i tävlan på väljararenan borde snarast sökas i valrörelserna, det vill säga förändras *sättet* tävlan bedrivs på?

Att partisystem är uppbyggt av partiernas interaktioner innebär att den främsta anledningen till att partisystem upplevs som stabila är de adaptiva partierna. Detta innebär dels att partier och partisystem kräver olika teori, dels att vi håller förändring av partier och förändring av partisystem åtskiljda från varandra (Ware 1996:7). Men framför allt understryker distinktionen partiernas möjlighet till agens. Partierna kan ses som rationella agenter som

kan anpassa sig och förändra sitt beteende – med vissa begräsningar i form av ideologi, tidigare historia och så vidare. Mair (1997b:16) menar att anpassningsbara och föränderliga partier leder till stabilitet i partisystem, på grund av att etablerade partierna ständigt anpassar sig ”to forestall new challengers and take advantage of new opportunities” (Mair 1997b:16). Detta innebär att finns tillfälliga svängningar i valmanifesten då partierna är rörliga och adaptiva. Att avgöra vad som är tillfälliga svängningar är alltid ett problem och att upprätta en teoretisk definition är än svårare, även om “the normal ebbs and flows of party fortunes are easy to recognize” (Smith 1989c:353). Det centrala för att uttala sig om förändrad tävlan är förändringar över längre tid, inte från en enskild valrörelse till en annan.

Partisystemets bas

Det finns ett antal faktorer som är givna vid varje valrörelse, ”basen”. Ware nämner två faktorer vilka betraktas som givna för varje enskild valrörelse då de inte kan påverkas av partierna på kort sikt: politiska institutioner och valmanskårens sammansättning. (1996:217). Basen består alltså dels av ”hårda” begräsningar som befolkningsstorlek, nationell kultur, geografiska förutsättningar, dels grundläggande institutionella regler som ett enskilt parti inte kan påverka och som i regel är allmänt accepterade såsom valhemlighet, valsystem, grundlagar och liknande. Basen är inte oföränderlig i sig, men den kommer inte att ändras under en valrörelse och antagligen inte under flera. Därför kan basen i princip lämnas därhän.

Blockbildning, konkurrenter och motståndare

Detta stycke behandlar dels distinktioner mellan allierade, konkurrenter och motståndare. Dels att tävlan har olika effekter och funktioner inom olika delar av ett partisystem beroende på dessa distinktioner och blockbildning.

Även om denna avhandling ska undersöka partiernas tävlan, måste det framhållas att interaktion och tävlan inte är samma sak: kartellpartier har definitivt interaktioner, men hela poängen med kartellpartitesen är en frånvaro av tävlan. Som Ware påpekar finns det samarbete även i system som i stort domineras av tävlan – formellt, informellt eller implicit – och detta är minst lika viktigt som tävlan (1996:7). Vidare sker inte all tävlan på samma sätt – inte ens inom ett partisystem: valförbund, koalitioner eller samordnad propaganda mot en tredje part (Sjöblom 1968:158). Det kan

också innebära att ett parti ignoreras av ett eller flera andra partier (till exempel *cordon sanitaire* mot olika extrema partier) eller fullständig oförenlighet mellan två partier: ett religiöst parti borde rimligen inte konkurrera om samma röster som ett anti-klerikalt parti (Mair 1997b:158-159) samtidigt som en allians mellan dem är otänkbar, men det betyder inte att dessa två partierna inte interagerar (Ware 1996:156). Samtidigt är den elektorala arenan mer präglad av tävlan än andra arenor: mängden röster är finit, till och med mobilisering av soffliggare har en gräns – det finns inte fler röster än det finns röstberättigade medborgare. Varje röst på parti A innebär att parti B, C och så vidare har en röst mindre att vinna. I ett proportionellt system påverkas dessutom resultatet av hur stor andel av väljarna som faktiskt röstar – fler röster på parti A minskar den relativa andelen och därmed mängden mandat för parti B, C och så vidare – så även mobilisering av nya väljare till parti A innebär relativa förluster för andra partier.

Wolinetz (2004) menar att det är av särskilt intresse att studera vilka partier som ingår allianser på en mer eller mindre permanent basis (block)[38] och hur uppgörelser och koalitioner ser ut (se även Lijphart och Aitkin 1994). Politiska block – en grupp mer eller mindre allierade partier som samarbetar relativt ofta – är ett viktigt komplement till partier och block kan vara mer relevanta än enskilda ingående partier (Smith 1989c:350). Detta gäller i synnerhet i den skandinaviska kontexten (Aylott 2011; Bale 2003; Diamanti 2007; Forestiere 2009; Hagevi 2015; Haugsgjerd Allern och Aylott 2009; Heidar 2004; Mair 2008; Strøm och Bergman 2011). I vissa fall ingår blocken överenskommelser om att bilda regering efter ett val, men det vanliga har varit att samarbetet är implicit (Arter 2008; Haugsgjerd Allern och Aylott 2009). Hagevi (2011b, 2015) har visat att blockbildning spelar stor roll på den elektorala arenan i Sverige, och det är rimligt att anta att så även är fallet i de andra två skandinaviska staterna (Arter 2011). Fallstudier bekräftar detta, däribland studier av stödröstning i Sverige för att få ett allierat parti över spärren (Fredén 2014; Hagevi 2011b; Jormfeldt och Hagevi 2011) vilket visar att block påverkar väljarbeteende. Därför är det rimligt att block påverkar tävlan mellan partier: ett partisystem med starka block fungerar annorlunda än ett utan (Duverger 1967[1954]).

[38] Wolinetz använder dock termen ”partikluster” (2004).

Block har vanligen förståtts i termer av bipolaritet (Sartori 2005[1976]:178-180), men även ett centerblock kan finnas. Duverger (1967[1954]:215) menar att det inte går att forma ett parti i den mitten för att det kommer att slitas sönder mellan höger och vänster; ett block däremot kan slitas sönder och återuppstå eftersom de ingående partierna kan gå åt olika håll och sedan åter samlas. Antagandet om mittens inneboende instabilitet bygger på konstant polarisering mellan höger och vänster som rimligen alltid borde leda till ett tvåpartisystem, men detta är ett alltför starkt antagande.

I de skandinaviska staterna har den politiska kampen om regeringsmakten stått mellan två block: socialdemokrater och en koalition – implicit eller explicit – av olika partier i mitten och till höger. Då tävlar högerpartierna på två sätt: dels med socialdemokraterna om regeringsmakten, block mot block – höger mot vänster, dels med varandra om väljarnas röster inom ett högerblock. En **tävlan mellan motståndare** och en **tävlan mellan konkurrenter** (Panebianco 1988:217-219). Denna skillnad grundar sig på att konkurrerande partier tävlar om samma eller liknande väljare och är relativt nära varandra ideologiskt eller åtminstone inte alltför olika, medan motståndarpartier är ideologiska motståndare. Faktiskt kan det vara så att två motståndare inte ens tävlar om samma röster eftersom de försöker fånga ”de tillgängliga rösterna” (Bardi och Mair 2008:158) inom sina ”semantiska begränsningar” (Kitschelt 1994:255). Detta innebär att den mest intensiva konkurrensen bör vara mellan partier som delar samma väljare, men att peka ut någon som en huvudmotståndare är i princip samma sak som att avfärda denne som konkurrent om samma väljare. Motståndare är någon man vill besegra; konkurrerande partier tävlar om samma väljare och kan vara allierade mellan valen.[39] Edelman (1988:67) gör ett liknande påpekande, med tillägget att konkurrenter är accepterade rivaler, medan motståndare (som Edelman dock benämner ”fiender”) är icke-accepterade rivaler.

Hos Mair och medförfattare (Katz och Mair 1995, 1996, 2012; Mair 1997a, 2007a, 2008, 2013) samt tidigare Dahl (196, 1966) betonas vikten av att tillhandahålla alternativ vilket kan förstås som tävlan mellan motståndare. Motståndare eftersom man tillhandahåller motstående alternativ och utesluter samarbete – och detta tycks även vara vad Katz och Mair (2009)

[39] Partierna är givetvis inte omedvetna om detta och det finns exempel där detta lyfts fram i partiledares memoarer (Adelsohn 2014).

ser som tävlan med sitt fokus på alternativa policyförslag (Mair 2013). Men om väljare är mer lättrörliga i partival och om väljarkåren är samlad i mitten kan partierna hamna i tävlan med en tänkt medianväljare i fokus (Downs 1957). Det skulle innebära att alla partier blir konkurrenter och inte motståndare. Men en tävlan mellan motståndare över en mittpunkt behöver inte innebära samarbete. Partier kan fortfarande se varandra som motståndare, och även om de närmar sig varandra sker det från olika håll.

Tävlan mellan konkurrenter är annorlunda då tävlan inom ett block gäller liknande väljargrupper, det är en tävlan där man försöker vinna samma väljare. En tävlan mellan konkurrenter sker därför bara inom den del av partisystemet där de konkurrerande partierna befinner sig. Det är tänkbart att partier inom ett block tilltalar olika väljare, men kan göra upp i parlamentet för att nå resultat. I det fallet skulle partier inte vara konkurrenter fast de är potentiella allierade.

Det blir av vikt att se om någon konkurrent eller motståndare explicit pekas ut i valmanifesten. ”Konkurrent” och ”motståndare” måste vara andra politiska partier. Politiska fiender och vänner kan även omfatta andra än partier (Edelman 1988:66-67). En fiende är helt enkelt någon/något man hotar med, ”de rika”, ”muslimerna”, ”EU-byråkraterna.”[40] På ett liknande sätt förhåller det sig med vänner och allierade. Allierade är de man samverkar med – såväl partier som andra organisationer. Vänner är de som ett parti inte har något emot, men där det inte finns någon samverkan. Dessa kan vara en kategori som överlappar med konkurrenter: det parti som är lättast att komma överens med är rimligen det parti som kan tilltala (delvis) samma väljare. Det kan framstå som en paradox att allierade ofta kan vara konkurrenter, men detta blir den logiska följden av att partier måste tävla om röster på väljararenan men samverka i parlament och regering. Relaterat till detta är det rent praktiska byggandet av en koalition eller en majoritet kring en fråga. De som ingår i en sådan koalition eller majoritet behöver inte vara överens i värderingar, verklighetsbeskrivning eller något sådant: de måste bara vara någotsånär överens i vad som ska göras (Edelman 1988:68).

[40] Detta resonemang påminner om Mouffes (2008:55) distinktion mellan ”relationer mellan fiender” och ”relationer mellan motståndare” där de senare har ett ”konfliktprägla[t] konsensus” där de betraktar varandra som ”legitima fiender”.

Tävlingsriktningen i ett elektoralt partisystem kan vara antingen centripetal eller centrifugal, det förra innebär att partierna tävlar om Downs medianväljare (1957) vilken likt namnet antyder antas befinna sig i mitten av det politiska fältet. Men kamp om medianväljaren måste inte innebära att alla partier trängs ihop i mitten av det politiska spektret då partier kan förlora på att likna sina motståndare allt för mycket (Evans 2002). En centrifugal tävlan innebär i stället att partierna positionerar sig bort från mitten i syfte att vinna röster och att partisystemet polariseras. Ytterst är det en empirisk fråga hur partierna rör sig, och samtliga partier i ett partisystem måste inte söka väljare i mitten. Partier på flankerna kan inrikta sig i högre grad på väljare som står långt från medianväljaren.

Skiljelinjer, värderingar och sakfrågor

Förutom de redan nämnda givna förutsättningar såsom valsystem finns även andra strukturerande faktorer vilka inte är lika givna och oföränderliga från partiernas synvinkel. Ware (1996:217) nämner tre dynamiska faktorer som kan förklara stabilitet och förändring i partisystem: *sociala skiljelinjer*, *politiska värderingar*[41] och *aktuella sakfrågor*. Dessa tre faktorer fångar mycket av det som påverkar partiernas agerande, med ett tillägg: även de *existerande partiorganisationerna* spelar roll. Inte minst är det partiorganisationerna som upprätthåller det ideologiska arvet[42]..

Av dessa faktorer framstår skiljelinjer som de mest oföränderliga och de minst formbara ur *partiernas* synvinkel eller någon aktör överhuvudtaget. Skiljelinjer är "a form of closure of social relationships" och refererar till en socialstrukturell bas som kan ses som given för partierna (Bartolini och Mair 2007:200). Även om skiljelinjer kan påverkas, formas och begränsas av ett politiskt system (Sartori 2005[1976]:25, 257) och även om skiljelinjer kan

[41] "Value" kan översättas antingen som "värdering" eller som "värde". Det förra anges ibland ha en tydligare betydelse som en moralisk eller politisk princip, medan "värde" snarare syftar på någon form av utvärderande funktion. Men denna distinktion är inte alltid tydlig och distinktionen är allt annat än självklar. Oavsett torde valet av översättning inte påverka avhandlingens innehåll eller resultat i någon substantiell mening.

[42] Av metodskäl behöver ideologi delas upp i sina beståndsdelar – verklighetsbeskrivning, normativt önskvärd värdering och sakfråga eller handlingsrekommendation. Detta kommer att beröras närmare i metodkapitlet.

politiseras och avpolitiseras genom propaganda (Molin 1965:141-146)[43] så kan de ändå ses som givna i varje valrörelse. Bartolini och Mair (2007:203) menar att skiljelinjer innehåller tre delar: den socialstrukturella basen, en kulturell-normativ identifikation vilken ger mening till det socialstrukturella och slutligen de organisationer vilka är uttrycket för denna identifikation. Ett exempel på en kulturell-normativ identifikation skulle kunna vara särskilda värderingsdimensioner som en effekt av specifika skiljelinjer. Det tydligaste exemplet torde vara vänster-högerdimensionen som kan ses som en effekt av skiljelinjen arbete-kapital (Bartolini och Mair 2007). Rimligen har då andra politiserade skiljelinjer dimensioner kopplade till sig.

Avseende sakfrågorna har partierna stora möjligheter att påverka vad som kommer att tas upp, om än inte fullständig makt. Värderingar intar i någon mening en mellanposition – de är inte lika lättrörliga som sakfrågor, men mer lättrörliga än skiljelinjer. Värderingar kan vara ett effektivt medel att övertyga – dels för att värderingar kan vara starka hos den enskilde väljaren, dels för att värderingar signalerar samhörighet (Nelson och Garst 2005).

Även om det förefaller nära till hands att vissa skiljelinjer ger vissa värderingar och vissa ståndpunkter i sakfrågor så är relationen inte absolut. Som Cochrane (2013) framhåller behöver inte olika åsikter i en viss sakfråga komma från olika sidor av en värderingsdimension: bara för att en anti-abort åsikt är grundad i en viss religiös tillhörighet måste inte den motsatta åsikten bygga på en anti-religiös tillhörighet eller en ”motsatt” religiös tillhörighet. Givetvis kan även samma position i en sakfråga nås från olika sidor av en skiljelinje – typexemplet här är positionen ”Nej till EU”, som nås av radikalt olika partier från extremvänster till extremhöger (Szczerbiak och Taggart 2000). Inte minst i Skandinavien har flera partier som normalt placeras i mitten av det politiska spektret har sagt nej till EU eller EMU som norska *Senterpartiet* respektive svenska *Centerpartiet*. I någon mening är sakfrågor

[43] Molin (1965) berör en specifik sakfråga – om än den dominerande frågan under 1950-talet – men samma resonemang om politisering kan föras även om skiljelinjer eller värderingar. Politisering är partiernas försök att utnyttja skiljelinjerna, värderingar eller sakfrågor för att vinna röster. Molin (1965:142) beskriver det som att en politiserad fråga ”… upptar utrymme i valpropagandan, är normalt partiskiljande, debatteras i allmänpolitiska termer…”. Därmed blir politisering i sig inte något som närmare måste utredas: är något med i valmanifesten är det definitionsmässigt politiserat; är det inte med är det definitionsmässigt icke-politiserat.

oberoende av skiljelinjer. Liknande resonemang kan även göras för relationen mellan värderingar och sakfrågor eller värderingar och skiljelinjer. Det finns även en tämligen omfattande forskning om hur värderingar kan knytas till olika sakfrågor för att därigenom påverka väljare (Lindgren 2017), vilket i sig visar att en viss värdering inte med nödvändighet måste innebära en viss position i en sakfråga. Värderingar och sakfrågor kan också förändras eller förskjutas utan att den egentliga skiljelinjen förändras (Azmanova 2011). Därför måste värderingar, sakfrågor och skiljelinjer hållas åtskilda från varandra analytiskt. I litteraturen finns en tendens till att använda skiljelinje och värderingsdimension som likvärdiga och utbytbara, det vill säga att arbete-kapital är att betrakta som detsamma som vänster-höger, se tex Heidar (2001). I synnerhet med den så kallade GAL-TAN-dimensionen[44] (Bakker et al. 2012) skapar detta en hel del konceptuell förvirring. Det finns metodologiska behov att kunna skilja tilltal till väljare baserade på social struktur från tilltal baserade på värderingar eller från tilltal baserade på sakfrågor. I denna avhandling utgår jag från följande skiljelinjer och tillhörande värderingsdimensioner[45]:

1.	arbete – kapital	vänster-höger
2.	stad – land / centrum – periferi	decentralisering-centralisering
3.	någonstans-varsomhelst	GAL-TAN / miljö-tillväxt
4.	eurocentrum – europeriferi	pro-EU-anti-EU

I Skandinavien har arbete-kapital dominerat och strukturerat politiken i en tydlig vänster-högerdimension, men andra skiljelinjer har spelat roll (Lipset och Rokkan 1967a; Rokkan 1970; Rokkan och Urwin 1982a). Stad-land har bidragit till splittring mellan borgerliga/blå partier och till att korsa den grundläggande vänster-högerdimensionen (Arter 2001, 2008; Berglund och Lindström 1978; Sundberg 1999). Centrum-periferi har nästan alltid överlappat med stad-land (Aarebrot 1982; Demker 2019; Sundberg 1999)[46].

---

[44] Grön-alternativ-libertär vs traditionell-auktoritär-nationalistisk

[45] För ett mer omfattande resonemang hänvisas till min licenciatuppsats Gunnarsson (2019:31-36)

[46] Sundberg (1999:221) talar uttryckligen om ”rural periphery and urban center”, Aarebrot (1982 nämner ” urban centre” respektive ”rural periphery” upprepade gånger och talar om regionalpolitik och landsbygdsstöd som ett resultat av denna motsättning. Rokkan själv, däremot, upprätthåller distinktionen, men likväl framgår det att det är ett mycket stort

Heidar (2001:105) kallar till och med stad-land för ”the most important dimension of [center-peripheri] conflict”. Därför finns ingen anledning att separera dessa två skiljelinjer. GAL-TAN är en ihopsatt värderingsdimension bestående av flera aspekter – libertär-auktoritär, alternativ[47]-traditionell, kosmopolitisk-nationell och ekologisk-ekonomisk. Ekologisk-ekonomisk har även kallats den gröna dimensionen (Holmberg 1989), grön-grå eller miljö-tillväxt (Oscarsson 1994). Miljö-tillväxt är det begrepp jag finner lämpligast. Problemet är att dessa aspekter inte behöver sammanfalla, och framför allt miljö-tillväxt passar empiriskt dåligt in med de övriga (Bornschier 2010; Kriesi et al. 2006). Europasamarbetet skapar en ny dimension som skär igenom existerande värderingsdimensioner och har någon form av demografisk, geografisk eller socioekonomisk bas (Hix 1999; Külahci 2012; Ladrech 2009), men den sammanfaller inte nödvändigtvis med GAL-TAN (Teperoglou och Tsatsanis 2011).

Den fjärde faktorn som strukturerar väljararenan är partierna själva. Partier som organisationer har en viss institutionell, spårberoende tyngd, starka organisatoriska traditioner, en egen identitet och en intern kultur (se till exempel Barrling Hermansson 2004; Loxbo 2007; för en teoretisk förankring se Panebianco 1988). Detta ger en effekt på tävlan: partier kan förväntas ha svårt att byta position om en fråga är kopplad till deras ideologi eller identitet som organisation. [48] Sammantaget förefaller partiorganisationer mest av allt fungerar som ett släpankare som i viss utsträckning bromsar förändring. I valmanifest innebär detta att ideologi och särskilt värderingar har en inneboende tröghet. Partier byter helt enkelt inte värderingar särskilt enkelt.

Sammanfattningsvis, på den elektorala arenan består partiernas interaktioner i första hand av tävlan och den elektorala arenan är den arena som mest av allt präglas av tävlan. Målet för denna tävlan är att vinna väljarnas röster. Det går att se partierna som enhetliga aktörer på väljararenan. Tävlan på väljararenan återfinns i sin mest particentrerade

---

överlapp mellan landsbygd och periferi (se texRokkan 2009[1970]; Rokkan och Hagtvet 1987).

[47] Progressiv skulle vara bättre än alternativ, men det är inte språkbruket i litteraturen.

[48] Angående partiers anpassningsbarhet, se Barnea och Rahat (2011) samt Binnema (2009). Partiers anpassningsbarhet är förutsättningen för partisystemets överlevnad (Mair 1997b:16).

form i valmanifesten. Denna tävlan struktureras av de skiljelinjer, värderingar, policyförslag samt existerande partiorganisationerna som finns. Även blockbildning och de olika typer av tävlan och samarbete som detta genererar spelar stor roll för partiernas interaktion.

I enlighet med vad som anförts ovan är det partierna som måste studeras, eftersom partisystemet i sig inte kan studeras direkt. Men genom att jämföra partierna mellan system och över tid kan rimligen eventuella mönster hittas. För att jämföra partier mellan system krävs dock att de jämförda partierna är tillräckligt lika för att en meningsfull jämförelse låter sig göras. Det räcker inte med en systemlikhet, det måste även råda en viss individlikhet. För detta tar vi hjälp av begreppet ”partifamilj”.

Partifamiljer och jämförelser mellan partisystem[49]

För att kunna koppla partier från olika partisystem till varandra måste de vara liknande; de bör tillhöra samma partifamilj. Med partifamiljer menas vad som betecknas *familles spirituelles* (von Beyme 1985:29) eller *familles politiques* (Seiler 1980). Det vill säga grupperingar av partier över partisystemen beroende på antingen ursprung och sociologisk bakgrund eller ideologisk närhet[50]. Till dessa två modeller kan även läggas en tredje där partiernas egna ställningstaganden såsom internationella/övernationella kontakter eller namnet ses som det karakteristiska (Ennser 2012; Mair och Mudde 1998)[51]. Inom Skandinavien är namnlikheten mellan partier inom

[49] Som Mair och Mudde påpekar är liknelsen med ”familj” strikt talat inte så lämplig eftersom det i många fall är fråga om ”släktingar” som inte tycks vara särskilt bekanta med varandra eller ha något intresse av att erkänna ett eventuellt släktskap; likväl är metaforen lättbegriplig och är mer eller mindre standardiserad i litteraturen (1998:211-212). För en grundligare genomgång av olika ansatser i studiet av partifamiljer, se Mair och Mudde ”The Party Family and Its Study” (1998).

[50] Mudde och Mair menar att det inte har förekommit några renodlade och heltäckande försök att klassificera partier på ideologi (von Beyme (1983) tycks de se som ett mellanting mellan Seilers (1980) ansats och en mer ideologisk/policybaserad), och att de försök som gjorts har blivit policy-baserade klassifikationer vilka är av begränsat värde (1998:218-219). Jag finner ändå skillnader mellan von Beyme som utgår från partiers självdefinierade ideologi och Seiler som utgår från Lipsets och Rokkans (1967) skiljelinjebaserade syn på partier.

[51] Mudde och Mair skiljer på klassifikationer baserade på internationella kontakter och namn, men jag finner det mer rimligt att föra ihop dessa till en då det är partiernas egna beslut om vilka man ser sig som befryndade med som ligger till grund för bägge.

samma partifamilj stor. Det finns även en relativt stor överlappning mellan de olika modellerna även om de inte ger helt identiska resultat. Överlappningarna mellan klassificeringsmodellerna kan illustreras av att Ware definierar partifamilj som en ideologisk likhet hos partier i olika system som grundar sig i att dessa partier har uppstått på liknande sätt, företrätt liknande intressen och bygger på liknande samhällskonflikter (Ware 1996:22-23). Oavsett modell, vilar kärnan i partifamiljsbegreppet på "a shared political goal that … harks back to the parties' core identities … reflected in the championing of the rights and interests of particular groups of citizens … or in the pursuit of a shared belief" (Mair och Mudde 1998:225-226). Det kan tilläggas att det finns en viss ideologisk konvergens inom respektive partifamilj i Europa (Camia och Caramani 2012).

Även här finns det anledning att beröra Panebiancos farhågor om sociologiska och teleologiska fördomar, dels bör man vara försiktig att tolka partiers existens enbart som ett utlopp av sociala skiljelinjer och dels bör man undvika att tillskriva partier av en specifik partifamilj specifika målsättningar eller *raison d'être* (Panebianco 1988:3-5). Samtidigt bör det tilläggas att Panebianco ser partiers institutionaliserade ideologi som en viktig begränsande faktor för partieliters handlingsutrymme och lägger stor vikt vid partigrundarnas ideologi (Panebianco 1988:9-20, passim). Således skapar även Panebianco utrymme för möjliga familjelikheter mellan system, åtminstone enligt en ideologisk klassificering.

Historiskt ursprung och den ursprungliga sociologiska basen spelar roll även om dessa faktorer blir mer avlägsna över tid. Därför är ideologisk likhet, internationella kontakter och namnval nödvändigt för att avgöra om det fortfarande är en partifamilj idag. Ideologibaserade partifamiljer möjliggör förändring då det är partiets existerande attribut som avgör dess placering. En modell som tar hänsyn till ideologisk likhet och självklassifikation kräver uppmärksamhet på att det kan ske förändringar och att en partifamilj som är tydlig, distinkt och sammanhållen 1970 inte behöver vara det 2010.

För att sammanfatta: partier är organisationer som deltar i val med målet att vinna röster, deras interaktion bygger upp partisystemet och partierna kan klassificeras i partifamiljer med liknande partier i andra partisystem.

Valmanifestens roll på den elektorala arenan

Tävlan mellan partier på den elektorala arenan sker alltså i form av att övertyga väljare. Wolinetz (1988a:5) påpekar att partier inte bara är passiva mottagare av röster; de är också aktiva parter som försöker vinna röster (jfr Manin 2002; Offerlé 1987; Schumpeter 2008[1942]). De budskap partierna väljer att lyfta fram är de som partierna tror fungerar i tävlan om röster (Häusermann och Kitschelt 2024). ”På kort sikt är väljarkåren … hyfsat stabil och partiernas utmaning blir då att genom budskap […] locka väljare till det egna partiet” (Hinnfors och Rosén Sundström 2015). När partierna tävlar om att vinna väljare styr de också de val som artikuleras för väljarna (Vigsø 2004:41)[52]. Den främsta dokumentationen av denna tävlan finns i valmanifesten. Valmanifest ska här förstås som den samling av förslag eller det program som ett parti presenterar inför ett val. Rimligen anser partier att innehållet i valmanifest kan dra till sig väljare (Offerlé 1987). Studier har även visat att det finns kopplingar mellan valmanifestens innehåll och väljarnas bild av partierna (Van der Brug 1999). Valmanifest är därför en viktig väg för att nå ut till väljare (Håkansson 1999:57-58), i alla fall i Sverige, där en majoritet uppger sig ha läst någon trycksak från partierna under valrörelsen (Solevid 2014). Som Oscarsson (2014) konstaterar är ”dokumenten … inte några floskelsamlingar”. Ett liknande resonemang kan göras för Danmark där Shamshiri-Petersen (2010:303-305) visar att väljare uppfattar de positionsförändringar som framträder i partiernas valmanifest och röstar därefter. Rimligen gäller detsamma även Norge.

Valmanifest skrivs av partierna i syfte att vinna röster i val, men de är också en presentation av den politik respektive parti avser försöka genomföra. Det kan givetvis finnas andra skäl än rent valstrategiska att ett valmanifest ser ut som det gör. Även detta riktar sig dock till väljarkåren, eftersom det är väljarnas röster partierna vill åt och valmanifest presenteras offentligen för väljare. Tävlan om väljarna är därför som mest utmejslad i valmanifesten som även är den främsta presentationen av partiets ståndpunkter och ideologi (Hansen 2006; Håkansson 1999; McDonald och Mendes 2010[2001]). Även om det finns andra texter som också kan ses som författade och antagna av partiet som helhet är de betydligt mer ojämnt

[52] Givetvis kan partier även strategiskt försöka att flytta opinionen och påverka väljarna, men detta sker på längre sikt än en valkampanj (Häusermann och Kitschelt 2024).

utspridda i tid och valmanifest ger en betydligt finmaskigare bild (Thau 2017:165). Vidare är valmanifesten skapade av partiet som helhet och därför det mest auktoritativa formulerandet av partiets ståndpunkt (Håkansson 1999:56-58). Shamshiri-Petersen (2010:242-243) konstaterar även att valprogrammen är ett konservativt materialval i och med att de är kollektivt formulerade och i någon mening skyddade från individuella bombastiska uttalanden till skillnad från exempelvis partiledardebatter och tal. Valmanifest förändras långsamt, i synnerhet i multipartisystem, vid regeringsinnehav eller stabila röstetal (Walgrave och Nuytemans 2009). Analyser av valmaterial innebär därmed att förändringar i partiers positioner i varje fall inte överdrivs. Detta innebär även att valmanifesten får anses ha betydelse för partiet som helhet. Valmanifestens betydelse visas även empiriskt av att partier tenderar att uppfylla sina vallöften i stor utsträckning (Klingemann, Hofferbert och Budge 1994; Naurin 2009). Vad som står i dessa valmanifest är således bestämmande för den förda politiken och därmed visar valmanifesten på det politiska utrymme som partier anser sig ha och vilken tävlan som sker. I en valrörelse – där kampen står om just röster – blir det enklare att hantera olika mål med partiernas budskap eftersom det övergripande målet i en valrörelse är entydigt: att säkra en så stor andel som möjligt av de tillgängliga rösterna.

Detta leder fram till det sista stora problemet för valpropaganda: allt måste hänga ihop till en enhet.[53] Om valpropagandan är i otakt, kommer hela strukturen att fallera och kan leda till problem på andra arenor.[54] Partierna kan inte skriva vad som helst i sina valmanifest: det måste fungera såväl mot väljarna som mot medlemmar, innan valet såväl som efter. Valmanifesten är alltså genomtänkta dokument. Eftersom partierna har begränsade resurser blir avvägningarna i vilket budskap partierna vill ge väljarna central för partierna (Sjöblom 1968:180) I kombination med en konkurrens innebär det att partier gör medvetna överväganden om innehållet. Det är även talande vad som *inte* ingår i ett valmanifest, vissa frågor kan väljas bort för att ett

[53] Hinnfors (2015) menar till exempel att *SAP:s* valkampanj 2014 inte hängde ihop och att detta straffade sig i valresultatet.

[54] Till exempel ”borgerlig kannibalism”, det vill säga att borgerliga partier tävlar om samma väljare: går det bra för ett borgerligt parti går det ofta sämre för andra. En uttalad målsättning att vinna röster från ett annat borgerligt parti kan göra det svårare att samarbeta i riksdag och regering efter valet.

parti inte tror sig vinna på området eller för att det är ett problematiskt område.[55] Sammantaget kan valmanifesten alltså behandlas som rationellt skapade dokument som partierna använder för att vinna röster.

Vidare finns det strikt talat få alternativ för att studera partier och jämföra över tid utifrån policy eller ideologi (Mair 2001:11). Om valmanifesten – av partierna – anses vara dokument goda nog åt väljare, journalister, medtävlare och egna medlemmar måste de rimligen anses vara goda nog åt forskare. Framför allt är valmanifesten ett av de få sätten att göra historiska återblickar och ställa nya frågor till en svunnen tid (Hansen 2008:203). McLean (2006 besvarar sammanfattande kritiken mot valmanifestdata:

> The weak answer runs *The data are what they are. Content analysis of them is better than anecdotal discussion, unsystematic sampling, or ignoring them altogether, which are the only three alternatives.* The strong answer runs *The data yield real, reliable and valid results, which are consistent with results from other methods and which combine to form the counterpart to data on electoral opinion.* (McLean 2006:128, kursivering i original)

Följaktligen finns det fog att hävda att valmanifesten är det självklara materialet för att studera partiers tävlan om väljarnas röster[56]. Valmanifest som material och vad detta får för betydelse kommer att utredas närmare i kapitel 3, metod[57].

Partiernas tävlan om väljarna

I detta avsnitt beskrivs de sätt på vilka partierna kan tävla om röster. Därefter presenteras två teoretiska modeller som jag avser testa. Det bör påpekas att

---

[55] Åsard och Bennett (1995) menar till exempel att de svenska *Socialdemokraterna* i valet 1988 framgångsrikt använde sig avpolitisering som strategi.

[56] Alternativen till valmanifest har i första hand varit enkätundersökningar bland landexperter, innehållsanalys av tidningsartiklar har använts i vissa fall (Bornschier 2010; Kriesi 2008; Kriesi et al. 2006). Båda dessa metoder vilar på sekundära källor – det är inte partierna själva utan någon annans bild av partierna som står i fokus.

[57] En mer omfattande diskussion om valmanifest som material finns i min licenciatuppsats Gunnarsson (2019.

ingen av dessa modeller förväntas bli helt och fullt uppfylld eller helt vederlagd. En eventuell förändrad tävlan borde dock gå att urskilja även om en hypotes inte kan bli fullt ut bekräftad eller förkastad (Thomassen och van Ham 2014:408). I kapitel 2, Tidigare forskning, preciseras hypoteserna med hjälp av indikatorer. I kapitel 3, Metod, operationaliseras dessa indikatorer för att kunna visa på stöd eller ej för respektive hypotes.

Hur partier försöker få röster

Som nämnts i inledning är partiernas tävlan på väljarenan inte väl undersökta empiriskt. Delvis beror detta på att det inte är helt självklart exakt hur observerbara förändringar i tävlan på väljararenan ska förstås med utgångspunkt i partiteori. En litteratur som är användbar för att teoretiskt frilägga effekter på partitävlan rör representation. Olika synsätt på representation innebär olika synsätt på vad partierna representerar och därmed för den tävlan de bedriver på väljararenan. I framställningen nedan berörs inte idéer om representation eller olika idealtyper närmare – det ligger utanför denna avhandlings ämne.

Saward (2008, 2010) skiljer mellan tre olika idealtyper av ”representative claims”: *popular claims*, *statal claims* och *reflexive claims*. Notera att Saward diskuterar vad partierna anser sig representera, inte huruvida de faktiskt gör detta. Sawards syn på representation påminner om Thomassen och van Ham (2014) som presenterar tre modeller: skiljelinjebaserad demokrati, tävlingsinriktad demokrati och audiensdemokrati.

Sawards (2008, 2010) första idealtyp, *popular claims*, är kopplad till representation av specifika sociala och ekonomiska intressen. Dessa intressen i sig är skapade utanför partiernas kontroll och deras representativa uppdrag består i att föra dessa intressens talan i den politiska sfären. *Popular claims* kopplar Saward till masspartiet. Rimligen betyder detta att anspråken ett parti för fram är beroende av respektive partis identitet, en förklaring om vilket intresse som partierna anser sig företräda. Detta påminner om Thomassens och van Hams (2014) första modell – skiljelinjebaserad demokrati (*cleavage-based democracy*) – vilket innebär tävlan mellan partier på grundval av identifikation mellan parti och social grupp, där partiidentifikation och mobilisering av *la classe gardé* spelar stor roll och det därför finns en stabilitet i röstningsmönstret. Detta svarar väl mot

Sawards första idealtyp – *popular claims* – där partiernas strävan är att *mobilisera*. Mobiliserande av röster är i grund och botten en defensiv strategi enligt Mair (1997b:158). Samtidigt är även ett defensivt mobiliserande baserat på identifikation kring en skiljelinje ett försök att utesluta en alternativ mobilisering baserad på en annan skiljelinje. Alltså är det rimligt att prata om tävlan även vid mobilisering, och det är inte alls med nödvändighet så att denna mobilisering är defensiv.

Sawards (2008, 2010) andra idealtyp, *statal claims*, kopplas till *catch-all*- och kartellpartiet. Där betonar partierna regeringskapacitet och menar sig representera folket i sin helhet, nationen eller staten. Ideologier kommer att vara mer rörliga, mer flexibla och det hela sker i en mer tävlingsinriktad politisk verklighet.[58] Beroende på hur man väljer att tolka Saward kan kartellpartitesen svara mot dessa krav, och partierna strävar då efter att *passivisera* väljarna inom ramen för en partikartell. Men man kan även tolka Sawards ord om en tävlansinriktad politisk verklighet som att det inte är en kartell utan snarare en aggressiv tävlan – inte minst bygger *catch-all*-logiken på en utökad tävlan där *catch-all*-partiet försöker vinna nya väljare (Kirchheimer 1966; Safran 2009). Således kan denna typ av anspråk även innebära att partierna aktivt försöker *vinna* väljarnas förtroende. Denna klyvning inom Sawards andra typ blir tydligare om vi tar hänsyn till Thomassen och van Ham (2014). Deras modell tävlingsinriktad demokrati (*competitive democracy*) förutsätter tävlan på basis av sakfrågor och ideologi och prospektiv röstning. Vid en förekomst av politisk blockbildning förutsetts även en stabilitet inom blocket, men inte nödvändigtvis för varje parti inom blocket. Den svarar även väl mot min tävlingsinriktade tolkning av Sawards (2008, 2010) andra idealtyp *statal claims*. Thomassens och van Hams (2014:405) tredje modell, slutligen, audiensdemokrati (*audience democracy*), innebär att partierna snarare betonar resultat, ledarskap och kompetens där tävlan främst består i att presentera den bästa bilden av det egna partiet. Röstningen kommer framför allt att ske på grundval av utvärdering av genomförda åtgärder och röstning för att få en viss regering. Detta svarar väl mot kartellpartitesen – och är

[58] Saward (2008, 2010) menar att även kartellpartierna tävlar. Kartellpartiet betraktas som en separat typ då det för sin finansiering är beroende av staten och inte medlemmar samt har mer gemensamt med andra partier och staten än med folket. Rent interaktionsmässigt tycks dock *catch-all*-partiet och kartellpartiet tävla om röster på samma sätt enligt Saward.

baserat på denna modell – men Thomassen och van Ham ger i högre grad kriterier som är möjliga att testa (vilket också är deras uttalade avsikt). Detta passar även väl med en passiviserande tolkning av Sawards andra idealtyp.

Sawards (2008, 2010) tredje idealtyp, *reflexive claims*, innebär i princip att partiväsendet som distinkta, tydliga organisationer med tydligt medlemskap luckras upp, liksom ideologin. Partier presenterar sig själva som lyssnande organisationer som representerar lösa, varierande och skiftande grupper mot och i staten. Denna sista idealtyp pekar mot något som, enligt Saward, är på väg att hända, men vi är inte där än. Möjligen skulle partierna i USA kunna ses som ett första steg då även icke-partimedlemmar i flera delstater får rösta om vem som ska vara partiets kandidat i ett allmänt val. Saward (2008:281-282, 284) är tydlig med att denna idealtyp inte är företrädd idag utan snarare är en tänkt extrapolering av vissa trender och därför är den mindre intressant för mina syften. Även om denna typ av representation skulle vara något som ligger i framtiden så är det svårt att se hur detta kombineras med de skandinaviska valsystemen där man röstar på parti och inte person. Därför kommer Sawards tredje idealtyp inte att beröras närmare.

Sammantaget innebär tävlan i Sawards respektive Thomassens och van Hams första idealtyp tydliga anspråk att föra någons talan och *mobilisera dessa väljare*. Den andra idealtypen innebär ett fokus på folket som helhet i stället – antingen i riktning mot en kartellisering och en *passivisering av väljare* (Thomassens och van Hams andra modell) eller i riktning mot en hårdare konkurrens och en ökad *strävan att vinna väljare* (Thomassens och van Hams tredje modell). Av detta följer följaktligen tre olika tävlingslogiker: *mobilisera* väljarna, *passiviserar* väljarna och *vinna* väljarna.[59] Det är alltså inte så enkelt som att det enbart är i ett partisystem som präglas av en strävan att *vinna* väljarnas röster som det finns tävlan – även i partisystem som präglas av *mobilisering* och *passivisering* finns en tävlan om väljarnas röster. Detta är basen för de hypoteser som presenteras, men utöver tävlanslogiker finns det även olika metoder att använda för att mobilisera, passivisera eller vinna väljare.[60] Mobilisering av väljarna som

[59] Distinktionen mellan vinna och mobilisera liknar distinktionen mellan jaga obestämda väljare och mobilisera trogna kärnväljare (Albright 2008b; Rohrschneider 2002)).
[60] I min licentiatuppsats (Gunnarsson 2019) presenterades tre hypoteser – de två nedan samt en fortlöpande guldålder präglad av mobilisering av kärnväljare. Redan när denna tredje

tävlingslogik är dock i första hand något som får sägas höra guldåldern till. Dessutom förekommer mobilisering som tävlingslogik inte i någon större utsträckning under undersökningsperioden vilket delvis visas i min licentiatuppsats (Gunnarsson 2019).

Tävlingslogiker anger den övergripande logiken för att få väljarna att rösta på ett parti – men det säger inget om den metod som används för att nå väljarna. Därför finns det även anledning att närmare undersöka vilka olika sätt det finns för partier att få väljarnas röster. De olika typerna av tävlan kan finnas inom partisystem som präglas av olika tävlanslogiker.[61]

Identifikationstävlan. Detta innebär att partier försöker vinna röster genom att vädja till väljarnas identifikation med partiet eller den *classe gardé* som partiet anser sig representera (Ekengren och Oscarsson 2011, 2013; Green-Pedersen 2006; Lipset och Rokkan 1967a; Oscarsson 2013; Rokkan 1970; Saward 2008, 2010; Thomassen och van Ham 2014). Detta innebär att partiet i första hand kommer att presentera sig som fanbärare för en specifik socio-ekonomisk grupp samt utmålar den specifika skiljelinje som kännetecknar denna grupp som den prioriterade eller dominerande i samhället. Det är värt att poängtera att även om det finns en tämligen väl dokumenterad nedgång i klassröstning (Aardal 2003; Borre och Goul Andersen 2003; Dalton 2008; Knutsen 2004; Oskarson 1994; Thomassen 2005; Vestin 2019; Vestin och Oskarson 2017) så måste detta inte innebära att partiernas tävlan har slutat betona identifikation.

Kompetenstävlan. Denna form av tävlan innebär att man betonar den egna sidans kompetens, effektivitet, hederlighet eller regeringsduglighet och motståndarnas inkompetens, oenighet eller allmänt skadliga politik (Katz och Mair 2009; Mair 2007b; Manin 2002; Oscarsson 2013; Thomassen och

---

hypotes skrevs fram föreföll den osannolik då så mycket litteratur beskriver guldåldern som övergången. Som kommer att framgå i kapitel 4 finns det av empiriska skäl ingen egentlig anledning att diskutera mobilisering som tävlanslogik efter 1970 då endast spår finns kvar.

[61] Vigsø (2004:42) listar i sin avhandling ett antal bevekelsegrunder som väljarna kan ha för att rösta på ett parti. Dessa stämmer till stor del överens med dessa olika typer av tävlan, men fokuserar på väljarnas bevekelsegrunder, inte partiernas sätt att tävla.

van Ham 2014). Kort sagt, denna tävlan bygger på att partier framhäver att de är lämpade att regera, snarare än vad de ska göra när de regerar.

Policytävlan[62]. Detta kännetecknas av att partierna försöker vinna röster genom att formulera förslag i olika sakfrågor i valmanifesten (Green-Pedersen 2006, 2007). Exakt vilken riktning denna tävlan tar sig – om det rör sig om centripetal, eller en centrifugal tävlan (Sartori 2005[1976]), eller om en nischtävlan[63] (Meguid 2008) eller agendakamp (Ekengren och Oscarsson 2011, 2013; Oscarsson 2013) – går inte att svara på utan att studera enskilda sakfrågeområden. Inte heller går det med säkerhet att säga om det är partierna som försöker uppfylla väljarnas preferenser eller väljarna som förväntas välja det parti som har bäst förslag, men det går att säga att tävlan består i att attrahera väljare till en uppsättning förslag i sakfrågor.

Strategitävlan. Inom ramen för detta ryms direkt uppmaningar till taktikröstning, löften om att ”dra” en regering i ”önskad” riktning eller att fungera som ankare för att motverka detta (Hagevi 2015; Jormfeldt och Hagevi 2011). Det vill säga, att partierna använder sig av uppmaningar till strategiskt beteende hos väljarna i syfte att vinna deras röster.

Utvärderingstävlan. I denna tävlan strävar partierna efter att göra det som på engelska kallas för ”running on the record” eller ”credit-taking”, det vill säga man uppmanar till retrospektiv röstning och pekar på det man uträttat som en anledning att ”belönas” med väljarnas röster (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995; Fenno 1978; Oscarsson 2013; Thomassen och van Ham 2014). Utvärderingstävlan inkluderar även att kasta skulden på motståndarna, ”politics of blaming” och ”blame-avoidance” (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995; Hinterleitner 2017; Weaver 1986).

Vaghet och frånvaron av tävlan. Denna tävlan beskrivs även som konfliktens borttynande eller som strävan att skyla över bristande politiskt innehåll. Meningsfull tävlan försvinner och manifesten fylls av vaga, tomma ord (Blyth och Katz 2005; Katz 2014; Mair 2008, 2013). I första hand antas

---

[62] I denna avhandling kommer policy och sakfråga att användas mer eller mindre synonymt.
[63] Nischtävlan innebär att partiet betonar just de tämligen smala, specifika områden som är dess existensberättigande; extremexemplet är enfrågepartier.

platta[64] eller odefinierade värderingar och vaga policyförslag vara det som fyller ut manifesten. Även förekomsten av person i stället för policy eller annan tävlan visar på vaghet. Anledningen är att personliga kvaliteter inte säger så mycket om policyalternativ eller värderingar, utan snarare gör valrörelserna till dokusåpor befolkade av celebriteter.

Värderingstävlan. Detta innebär att partier försöker vinna röster genom ideologiska eller värderingsgrundade argument (Ekengren och Oscarsson 2011, 2013; Oscarsson 2013:271-272). Detta inkluderar även argumentation grundad i exempelvis vänster-högerposition. Även om vänster-höger är en normativ utlöpare av motsättningen arbete-kapital, så är det skillnad mellan att tävla om väljare utifrån deras identitet vid denna skiljelinje jämfört med väljarnas ideologiska ståndpunkt i det ideologisk-normativa utflödet av denna skiljelinje. Detta gäller även om det ideologiskt-normativa utflödet är beroende av skiljelinjen och det gäller definitivt om den ideologisk-normativa positioneringen är oberoende av skiljelinjen.

HYPOTES 1: Tomrummets härskare – passivisering av väljarkåren

Kartellpartitesen innehåller både en förändrad typ av *parti* och en förändrad typ av *partisystem* i betydelsen ett förändrat partibeteende (Katz och Mair 2009:762, not 4)[65]. Eftersom intresset i denna avhandling ligger på partiernas tävlan på väljararenan kommer stora delar av teorin att utelämnas då de i första hand behandlar organisation, partiernas interna sociologi och liknande. Likaså förekommer kartellpartitesen i flera delvis olika versioner från 1995 och framåt (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 1995, 1996, 2002, 2009, 2012; Mair 1997b, 2006, 2009, 2013) vilket kan göra det svårt att ge en fullständig bild av vad den innebär och det finns heller ingen anledning att ge en fullständig översikt här. Särskilt mekanismerna för en policykonvergens skiljer sig åt, liksom tolkningen av vissa drag i utvecklingen. I stora drag är dock tesen sig lik – i synnerhet vad det gäller

[64] Se kapitel 3, metod, för definitioner av platthet, vaghet med flera begrepp.
[65] Kartellpartitesen är inte den enda beskrivningen av en minskad tävlan som ett hot mot demokratin, se till exempel Mouffe (2008), men som formulerad av Mair, Katz och Blyth i olika konstellationer är kartellpartitesen den framställning som har starkast empiriska anspråk och därför är mest lämpad att tillämpas på partitävlan.

de aspekter som är centrala för mina syften: partitävlan. Där förutsätter kartellpartitesen – av olika skäl – att partitävlan minskar och att de olika partierna konvergerar mot den politiska mitten och att vänster-högerdimensionen i partitävlan därmed undermineras (Katz och Mair 2009).[66] I de senare versionerna framhålls EU och globalisering som mekanismer som uppmuntrar partier att röra sig mot den politiska mitten och speciellt tvingar partier på vänstra halvan av det politiska spektret högerut (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 2009). Framför allt hävdas det inom kartellpartitesen att så kallade nyliberala reformer drivs fram utan något motstånd från kartellpartierna och utan att det presenteras något alternativ (Blyth och Katz 2005).[67] Sammanfattningsvis innebär detta att:

> Briefly put, and building on a variety of different arguments, it may be argued that the left–right divide, even in its simplest Downsian form, is now finally losing coherence (Mair 2007) [citation i original]. Voters in contemporary Europe may still be willing to locate themselves in left–right terms, and they may even be willing to locate the parties along a similar dimension, but the meanings associated with these distinctions are becoming increasingly diverse and confused. (Mair 2008:229)

En följd av denna frånvaro av alternativ är att partierna inte längre försöker förverkliga förslag, utan enbart vinna och behålla de fördelar som tillgång till politiska positioner innebär: ”parties have become more office-seeking, with the winning of a place in government being not only a standard

---

[66] Det finns även försök till vidareutveckling av kartellpartitesen som betonar *väljarnas uppfattning av en konvergens* mellan partierna som den centrala drivkraften – oavsett om en sådan konvergens faktiskt sker eller ej (Pelizzo 2005, 2007). Denna distinktion görs inte i kartellpartitesens grundform och rör dessutom *väljarnas uppfattning* och inte *partiernas agerande* vilket gör att resonemanget inte kommer att beröras mer i denna avhandling.

[67] I vissa versioner av kartellpartitesens insisterande på minskade konflikter i politiken går det att läsa in nästan konspiratoriska toner (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 2009), men det rör främst den parlamentariska arenan och inte den elektorala. Den konvergens som sker här är snarare det kollektiva utfallet av individuellt risk-minimerande beteende från de individuella partierna. Enroth (2015:3) menar att tidigare versioner av kartellpartitesen innehöll ett större inslag av partierna som ”the bad guys” medan de snarare är offer för omständigheter och riskminimering i de senare versionerna, konvergens som resultat av bristande tävlan och i förlängningen ett hot mot demokratin .

expectation, but also an end in itself" (Mair 2005:20). Med andra ord, i stället för att förverkliga policy strävar partierna – eller snarare politiker – enbart efter att vinna politiska positioner (Keman 2014).

Vad avser partitävlan så innebär kartellpartitesen att de politiska partierna inte längre tävlar på ett meningsfullt sätt, utan de har etablerat en kartell för att säkra en stabil tillvaro för alla ingående partier. Detta innebär det inte längre finns vinnare och förlorare. Partierna vill helt enkelt inte tävla om rösterna, för då riskerar man att förlora. Då handlar det inte bara om att avstånd i sakfrågor krymper, utan det handlar även om att förekomsten av policyförslag minskar då partierna tonar ner deras betydelse (Katz 2014:191). Även avståndet mellan partierna i form av värderingar kan förstås på liknande sätt. Förutom förändring i position och minskad förekomst kan partierna även minska tävlan genom att tona ner väljarnas förväntningar på det politiska systemet (Blyth och Katz 2005:42-43). Antingen genom otydlighet och vaghet eller genom en nedtoning av politikens möjligheter – politiken ses som passiv eller möjligen reaktiv i stället för aktiv. Värderingar tas bort eller förvandlas till floskler. I kartellpartitesens olika versioner beskrivs hur tävlan blir meningslös och vag. Meningslös är i grund och botten ett normativt begrepp, och olika politiska ståndpunkter kan ge olika uppfattning om vad som är meningslöst i termer av policy och värderingar. Vaghet däremot, eller plattheter, går att definiera, vilket görs i kapitel 3, metod.

I stället för att tävla med varandra fördelar partierna "the spoils of office" mellan sig. I stället för att handla om alternativa policies handlar det snarare om alternativa personer utan att någon förändring i fråga om förd politik. Mair formulerar detta, med utgångspunkt från Dahl (1965, 1966) som att

> …we can think of classical opposition as being that which is directed at the *policies* of the government; opposition of principle is that which is directed at the *polity*; and the elimination of opposition is that which occurs when opposition is directed only against the *personnel* of government. (Mair 2007a:5 kursiveringar i original)

Följden blir en eliminering av ideologisk konflikt och alternativa policyförslag i sakfrågor samt därmed en minskad tävlan. Den tävlan som

finns kommer, enligt Mair, att ske inom ramen för samma ”ever-narrowing parameters of policy-making” (Mair 2008:216). I princip blir valen meningslösa – ett val av förvaltande personal som inte påverkar policyinriktning – i stället är valen ”...’dignified’ parts of the constitution” där konflikterna är ”nedtonade” (Katz och Mair 1995:22). I stället för att erbjuda alternativ i form av policy eller ideologi, så tävlar partierna genom att framhålla ”their capacity as good governors, administrators and managers of the polity” (Mair 2009:8-9). Detta innebär inte att *all* form av politisk tävlan med personfokus är ett bevis på en bortdöende konflikt. Om personfokus i partitävlan är ett tecken på en bortdöende konflikt måste det innehålla ett element av depolitisering, det vill säga att personfokus handlar om personen som sådan och inte om vilja att genomföra en viss policy eller ideologisk övertygelse. Det måste alltså vara en tävlan tömd på politiskt relevant innehåll, där den tävlan som kan finnas i systemet är politisk irrelevant (Mair 2013:36-37). Politisk kompetens kan i sig vara viktig – bedömning av förmågan att styra måste rimligen ses som ett relevant inslag i all valdemokrati – men om det blir den enda dominerande frågan och diskussion om ideologi och policy försvinner så blir frågan om politisk kompetens i princip meningslös. Att enbart nämna *partiets* kompetens att få igenom sin politik måste därför inte med nödvändighet vara ett bevis på kartellisering, men om det blir den uteslutande frågan kan det vara ett tecken på det. Det beror helt enkelt på närvaron av andra frågor. Däremot kan ett stort fokus på framför allt *personlig* kompetens definitivt ses som ett tecken på fokus på person i stället för policy. Det är med andra ord viktigt att skilja på politisk kompetens som i första hand är ett attribut hos *partiet* jämfört med *personliga* egenskaper hos individuella företrädare. Ett fokus på personer som enbart behandlar dennes personliga egenskaper skulle därmed vara ett exempel på en avpolitisering: politiken tappar i betydelse när konflikten minskar och alternativen försvinner (Mair 2007a). I den meningen kan ett fokus på person i stället för parti, policy eller ideologi vara ett sätt att döljande försvinnande alternativ.

Ett alternativt sätt att dölja den bortdöende reella konflikten är att artificiellt hålla liv i den – trots att väljarna inte längre röstar i enlighet med gamla socio-ekonomiska mönster (Mair 2013:29). Då den öppna konflikten minskar trots att val fortfarande hålls, blir partiernas inbördes tävlan en konsensusinriktad charad av innehållslösa fraser som skenbart åkallar partiets historia som en producent av ideologi och policy men i själva verket

är tom på innehåll (Katz och Mair 2009:761-762). Allt i syfte att bevara maximalt handlingsutrymme. Här finns en viktig distinktion mot enbart förändring av innebörden av ett ideologiskt laddat ord i och med att kartellpartitesen framhåller att olika ideologiska markörer töms på sitt innehåll, utan att någon ersättning kommer. Därmed kommer tävlan inte bara att bli vagare och ha ett minskat avstånd mellan alternativen, utan den kommer även att innehålla mindre konflikt i faktiska sakfrågor av betydelse och mer konflikt i symbolfrågor som egentligen saknar reell betydelse: mindre konkreta policyförslag och mer vidlyftiga ordlekar med allmänt omfattade värderingar. [68] Kriesi (2014) beskriver detta som att i kartellpartisystemet sker avpolitisering där politik antingen är en ren teknokratisk affär – personalargumentet ovan – eller en symbolisk strid mellan galjonsfigurer där makten ligger någon annanstans. En ökad vaghet maskerar en minskad konflikt. Kontinuiteten i interaktion gör att en konflikt måste *synas* existera, även om den inte gör det: en ökad vaghet i terminologi gör helt enkelt en konvergens svårare att upptäcka och maskerar därmed den konsensus som finns i ett kartellsystem. Den retoriska konflikten minskar samtidigt som interaktionsmönstren utåt sett bevaras, men hela partisystemet blir avpolitiserat – även om enskilda väljare fortfarande kan vara engagerade i politiken (Mair 2013:29). Det är dock inte nog att konstatera att partierna närmar sig varandra i någon fråga – det kan ske av helt andra orsaker – om det ska röra sig om en kartellisering måste tävlan upphöra eller bli meningslös. Huruvida det är en kartell i meningen att det begränsar marknaden i form av utbudet av partier är irrelevant, likaså om partiernas interna funktionssätt förändras; fokus här ligger på tävlan om väljarnas röster. Ytterligare en förändring som förs fram som kartelliserande i en europeisk kontext är EU (Mair 2007a, 2013:115ff). EU skapar en ny politisk nivå och möjligen en ny värderingsdimension (Teperoglou och Tsatsanis 2011). EU kan definitivt skapa nya sakfrågor och fungera som fokus för vissa värden och därigenom omskapa de uttryck existerande skiljelinjer tar sig (Azmanova 2011). Vidare har EU även den effekten att vissa områden inte längre är föremål för nationell politik (Mair 2007b:156-

[68] De demokratiska bristerna i en tom politisk tävlan kan vara förödande för de demokratiska system som existerar i västvärlden idag: ett grundkrav på demokrati är att det finns meningsfulla valmöjligheter och i en modern partidemokrati är det partierna som formulerar dessa. En tom politisk tävlan innebär således kraftigt begränsade möjligheter till reell politisk demokrati (Mair 2006, 2013).

157). Vissa politiska sakområden avgörs på en europeisk nivå, vilket skulle kunna innebära att tävlan – helt eller delvis – flyttas upp på europeisk nivå eller försvinner helt vilket urholkar den politiska tävlan på nationell nivån (Bartolini 2005). Om guldåldern innebär att partierna försöker *mobilisera* sina väljare och *företräda* vissa intressen, försöker ett kartellparti *immobilisera, passivisera* eller *distrahera* väljarna och aktivt undvika att företräda några andra intressen än sina *egnas* och möjligen *statens*. Partierna representerar inte något annat än sig själv. Sammanfattningsvis innebär hypotes 2 **att partitävlan på väljararenan blir vagare, försvinner helt eller rör sig om vilka personer som styr i stället för partiets kompetens, förslag eller den ideologi partiet företräder. Det betyder att partiet framhåller förvaltning framför förändring.**

HYPTOTES 2: Effektiva valmaskiner – strävan att vinna väljarnas gunst

Det saknas givetvis inte kritik mot kartellpartitesen, särskilt Kitschelt (2000) har framträtt som den skarpaste kritikern. Grunden för Kitschelts kritik är att han menar att en policykonvergens beror på en jakt på väljare. Som påpekats ovan är behovet av väljare fundamentalt för partiets existens och därmed kan ett parti inte tona ned konkurrensen – det är ett fångarnas dilemma som gör att man måste konkurrera eller förlora (Kitschelt 2000:168). Att konvergensen beror på konkurrens är en uppenbar invändning mot kartellpartitesen som faktiskt är äldre än den, först specifikt formulerad som Downs (1957) tes om konkurrensen om medianväljaren[69] och i en mer allmän form där tävlan är ”the essence of democracy” (Schumpeter 2008[1942]:283). För att nå den tänkta absoluta medianväljaren närmar sig partierna den politiska mitten. Detta gäller inte bara policy, utan även värderingar och andra retoriska redskap. Men partierna intar mittenorienterade policypositioner på grund av hård eller rent av hårdnande konkurrens – inte bortdöende konkurrens. Partierna går helt enkelt dit väljarna finns (Dalton 2008:214; Rohrschneider 2002:376-377).

[69] Marknadsmetaforen skall dock inte dras för långt: även om partierna kan ses som konkurrenter som försöker maximera sina mål, är inte väljare speciellt lika konsumenter då väljarens preferenser inte kan anses vara exogent givna (Manin 2002:241). Även Schumpeter (2008[1942]:258-263) varnar för att övertolka marknadsmetaforen just med avseende på väljarnas preferenser.

Eftersom partierna fortfarande måste vinna röster i val kommer de att försöka bjuda över varandra och tilltala en så stor del av valmanskåren så möjligt vilket är det som brukar benämnas *catch-all*-tesen (Kirchheimer 1966). Vad som skiljer kartellsystem från ett *catch-all*-system är däremot förändringarna i tävlan: i ett kartellsystem töms tävlan på konkret innehåll, medan partierna i ett *catch-all*-system hamnar i en förändrad konkurrenssituation vilket ger en ny sorts tävlan, skild från de skiljelinjesystem där partierna en gång uppstod. Där kartellpartitesen ser *catch-all*-partier som ett steg på vägen mot kartellpartier, så kan lika väl *catch-all*-partier ses som något som *skärper* konkurrensen om röster (Dalton, McAllister och Wattenberg 2002; Mair 1997b; Wolinetz 1988b:158). När partier slutar vara masspartier kommer deras väljarstrategi att gå från att påstå sig representera en specifik väljargrupp, socialgrupp eller klass till att påstå sig representera samhället i stort (Enroth 2015), och därmed måste partierna använda valkampanjen för att vinna väljare snarare än att använda valkampanjen för att mobilisera väljare i *la classe gardé* (Biezen och Poguntke 2014). En stor anledning till att detta sker är att väljarna inte längre röstar i enlighet med sin position i det gamla systemet av skiljelinjer (Best 2011; Knutsen 2006). I stället har väljarna blivit mer individualiserade och kan därmed vinnas av fler olika partier (Dalton 2008; Franklin, Mackie och Valen 2009[1992]; Rohrschneider 2002:376-377). Dessutom har de ”svagt partiidentifierade, ombytliga, självständiga och individualiserade väljarna” (Oscarsson 2016) blivit mer lättrörliga mellan partierna (Bengtsson et al. 2014; Dalton, McAllister och Wattenberg 2002). Mindre lojala väljare är även mindre benägna att bli medlemmar och lämnar därför plats för den professionella partiorganisationen (Biezen och Poguntke 2014). Detta innebär även att kopplingen mellan de intressen som partierna utger sig för att representera och de faktiska partiorganisationerna blir svagare. Syftet med den kvarvarande partiorganisationen är framför allt att vinna val (se även Panebianco 1988; Schumpeter 2008[1942]), inte att representera specifika intressen i väljarkåren (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 1995, 1996, 2012). Ett exempel på detta synsätt utanför statsvetenskapen är Suhonen (2014:50): ”partiet höll på att förvandlas från ett folkrörelseparti till en kommunikationsbyrå som med några knapptryck kunde byggas om till valmaskin.” Det inte bara kvarstår en tävlan – om än förändrad – den har blivit ännu starkare eftersom fler väljare kan tänka sig olika partier (Kitschelt 2000:175). Om partier ses som medvetna aktörer måste de inse att de har mycket större möjligheter och behov av att aktivt

arbeta för att vinna röster i en sådan situation jämfört med 1950-talet (Shamshiri-Petersen 2010:18). I en sådan konkurrenssituation är en viss elektoral instabilitet och förändring nödvändig för att garantera att partierna är responsiva och ansvarstagande gentemot väljarna (Strøm 1997).[70] Men detta ger ytterligare ett skäl till att konkurrenssituationen ökar då det skapar ett mycket större inslag av osäkerhet om vilka väljare som röstar och på vilket parti (Aylott 2011; Dalton 2008; Dalton, McAllister och Wattenberg 2002).[71]

Som Andeweg (2003:151) påpekar ligger en sådan förändring i riktning mot ökad osäkerhet och mer individualisering i tiden:

> 'religion is increasingly expressed outside churches, interest promotion is taken care of outside interest associations, such as trade unions, physical exercise outside sports clubs … work outside permanent employment, love outside marriage, and even gender differences are becoming divorced from sex differences'. Little wonder, then, that parties have fewer members, few loyal followers, and face growing competition from other non-party actors.

Men som Andeweg (2003:154) också påpekar har partierna inte övergett den centrala funktionen som "in most definitions of a party, distinguishes them from other organisations: political recruitment", en rekrytering som sker via val. En förändrad situation för partiernas strävan att vinna röster på väljararenan måste rimligen då också leda till ett förändrat partibeteende (Farrell 2014:442). Om partier ska kunna vinna röster i ett upptinat partisystem med rörliga, individualistiska väljare så måste de övertyga väljarna om att de är relevanta. Thomassen och van Ham (2014:403) sammanfattar stämningen i den statsvetenskapliga litteraturen när partisystemet började tina upp med orden "Voters finally begin to choose". Det vill säga, nedtoningen av skiljelinjernas betydelse och upptiningen av

[70] Detta skulle även förklara varför väljarvolatiliteten etablerat sig på en högre nivå idag (Shamshiri-Petersen 2010:12).

[71] Även Mair (2013:57-58) framför ett liknande argument om väljarnas tilltagande individualisering och partibytande, men som framgår ovan beskriver han såväl mekanismen bakom som effekterna helt annorlunda.

partisystemet är en förutsättning för en reell tävlan mellan partier. I motsättning till kartellpartitesen är alltså förutsättningen för elektoral tävlan att guldåldern tar slut. Inte ens en vänster-högermotsättning som oförändrad behåller sitt innehåll är nödvändigtvis en förutsättning. Tävlan måste inte ens vara konstant från valrörelse till valrörelse. Tvärtom, med exempel från Norge, menar Strøm (1997:54) att ”…voters are far more independent and fickle than ever before, facts that parties ignore only at their own peril.”

Guldålderns partier försökte *mobilisera* väljare och kartellpartier försöker *immobilisera* väljarna, men partier i ett downskt system försöker aktivt *vinna*[72] väljarna (Saward 2008). Detta innebär att partierna i högre grad blir professionella kampanjorganisationer, vilket beskrivs av Panebianco (1988) som elektoralt-professionella partier där partiorganisationens främsta mål inte är att förmedla önskemål från intressegrupper eller folket utan snarare att fånga upp dessa önskemål eller styra dem[73] i syfte att vinna makten. Därför betonas sakfrågor och ledarskap framför representation av sociala grupper (Dahl 2011:17; Panebianco 1988:263-265). I stället för att framstå som representanter för en specifik grupp vill man vinna väljare genom att framstå som kompetenta styresmän som har förmåga att presentera faktiska lösningar på de problem som finns (Kitschelt 2000). Detta innebär också att partierna inte längre kommer att vara folkrörelser på socioekonomisk bas som beskrevs av Lipset och Rokkan, i stället påminner de snarare om det Duverger (1967[1954] kallade kaderpartier – numerärt små grupper med ett gemensamt intresse eller en gemensam ideologi. Koole (1994) beskriver detta som det moderna kaderpartiet, där partiet kan bli mer flexibelt i att förflytta sig ideologiskt eller policymässigt och inte har behov av den förankring i en socio-ekonomisk bas som masspartiet gav. Rimligen kan detta innebära en uppvärdering av förmågan att få igenom sin politik, den politiska kompetensen – vilket kan ses som en form av professionalism (Schumpeter 2008[1942]:285).

---

[72] Rohrschneider (2002 och Albright (2008b kallar detta för att ”jaga” rösterna, men syftar på ungefär samma beteende från partiernas sida.

[73] Huruvida partier är opinionsledare eller opinionsföljare eller både och är inte en relevant distinktion för denna avhandling. Det skulle inte påverka konkurrenssituationen som sådan eller interaktionsmönstren och därför blir det irrelevant för mitt syfte. Dessutom är det sannolikt så att det finns en dubbelriktad kausalitet och partier både följer och leder opinionen beroende på område (Green-Pedersen 2006:229-230; Hagevi et al. 2022).

I grund och botten kan man alltså se vissa drag som påminner om kartellpartitesen – en rörelse mot mitten, en frikoppling från specifika samhällsintressen – men mekanismen som driver fram denna förändring beskrivs annorlunda: det är inte konkurrensens bortdöende som driver utvecklingen utan den hårdnande, förändrade konkurrensen – det finns inga säkra väljare, det finns ingen *classe gardé* som alltid kommer att stödja ett parti (Albright 2008b; Dalton 2004; Franklin, Mackie och Valen 2009[1992]; Mair 2013:91). Dessa förändringar får konsekvenser för partiernas tävlan om väljarna. Bara den professionaliserade konkurrensen mellan välslipade, slimmade val- och kampanjmaskiner återstår. Väljarna kan vinnas på olika sätt, ideologier och värden, policyförslag – såväl ”i allmänintressets tjänst” som mer sektoriella policyförslag,[74] röster som belöning för genomförda löften, och så vidare (Rohrschneider 2002). Men det som är gemensamt, rent av centralt är att rösterna måste *vinnas* i konkurrens med andra partier och att konkurrensen rör väljare som kan tänka sig att rösta på andra partier (Albright 2008a, 2008b; Rohrschneider 2002). Därmed representerar inte längre partier en specifik intressegrupp, men kan likväl representera olika ideologiska intressen som är mer företrädda i nämnda intressegrupp. Även utan direkt anknytning till en specifik intressegrupp kan ett parti hålla fast vid en ideologi. Rimligen är det lättare att hålla samman ett parti med en ideologisk kärna (Sjöblom 1968). Vidare är en ideologi ett bra sätt att binda ihop en uppsättning policyförslag och partierna kommer att hålla fast vi sin ideologi såvida de inte drabbas av drastiska valnederlag (Downs 1957). Det finns även en viss tröghet ideologiskt – det vill säga, det är inte lätt för ett parti att ignorera sitt ideologiska arv och byta ideologi (Pierson 2004; Walgrave och Nuytemans 2009). Slutligen innebär idéernas logik att ett parti inte kan svänga för mycket i ideologiska frågor för att behålla sin trovärdighet och att det ideologiska bagage som ett parti har med sig påverkar tolkningen av vad som kan göras, vad som bör göras och hur detta ska göras (Kitschelt 1994:kap 6; Sjöblom 1968). Däremot kan ett parti i ett partisystem präglat av sådan tävlan inte nöja sig med att hänvisa till en upplevd gemenskap på ena sidan av en skiljelinje eller ett vagt löfte om goda personliga egenskaper – det kan givetvis göra det, men vad ska ett parti göra om en konkurrent

[74] Jfr Meguid (2008) om nischtävlan där ett parti siktar in sig på ett specifikt policyområde eller ideologiskt fält och i första hand tävlar om väljare inom detta. Det rör sig alltså fortfarande om tävlan om väljarna – bara en grupp väldigt specifika, tillgängliga väljare.

erbjuder samma policypositioner och samma värden, samma vaga löfte om personliga egenskaper och ger ett detaljerat program och en plan för att genomföra den? Även för en marginellt intresserad väljare borde det senare alternativet vara att föredra, väljarna är mer och mer rörliga (Bengtsson et al. 2014; Dalton 2004). För det förra partiet återstår då att förlora valet eller tävla med samma mynt. Därmed är ökad konkurrens mellan professionella partiorganisationer i viss mån självförstärkande – och tävlan kan röra sig över flera områden: policypositioner, kompetens, värderingar och ideologier. Vilken sorts tävlan kan variera över tid och land. Därför är det inte rimligt att förvänta sig ett konstant mönster av tävlan över tid.

Saward (2010: 133) menar att detta innebär att "[i]t may be, in the words of Schmitter, that these shifts lead to the conclusion that 'parties are not what they once were', but that does not necessarily mean that they are *less* than they once were" (kursivering i original).[75] Hypotes 2 innebär alltså **att partiernas tävlan på väljararenan blir tydligare och mer precis i en kamp mellan professionella partiorganisationer som i första hand syftar till att vinna; tävlan måste inte med nödvändighet röra sig enbart om policy, utan kan även inkludera ideologi eller partiets politiska kompetens och handlingsförmåga.**

I detta kapitel har jag visat på den lucka som finns i vår kunskap om partitävlan – trots de uppfattningar om kraftigt minskad eller bortdöende partitävlan som finns idag, inte minst företrädda av kartellpartitesen, så saknas nästan helt empiriska tester av detta. Vidare har den elektorala arenan identifierats som den arena där en bortdöende eller förändrad tävlan borde märkas mest, och de skandinaviska staterna som tre mycket troliga fall. Studier av valmanifest har presenterats som det mest användbara empiriska materialet för att testa detta. Olika typer av tävlan har identifierats – tävlan över identifikation, kompetens, policy, strategi, utvärdering, vaghet eller frånvaron av tävlan samt värderingar. Slutligen har två hypoteser om förändringen av den underliggande logiken i tävlan formulerats. Hypotes 1, kartellpartier, innebär att partierna strävar efter att *immobilisera, passivisera*

---

[75] Se även Farrell (2014:443-445) för en diskussion om denna förändrade demokratimodell, låt vara att Farrell fokuserar på förändringar i politiskt beteende av väljare/partimedlemmar och institutionella reformer i staten, och inte om den retoriska tävlan om röster på väljararenan.

eller distrahera väljarna; hypotes 2, valmaskiner, innebär att partierna aktivt tävlar om att *vinna* väljarnas gunst.

I nästa kapitel, Tidigare forskning, görs det en översikt över relevant litteratur och därefter kommer hypoteserna närmare preciseras och indikatorer att utvecklas. På detta följer kapitel 3, Metod, i vilket redovisas hur dessa hypoteser kan testas på valmanifesten med hjälp av indikatorerna, kriterier på kodningen och andra metodologiska överväganden. Det är alltså först efter kapitel 3 som hypoteserna har blivit empiriskt testbara.

2. Tidigare forskning och hypotesprecisering

Genomgång av tidigare forskning i detta kapitel görs dels för att sätta såväl problem som resultat i relation till det bredare vetenskapliga samtalet. Dels används tidigare forskning för att precisera de hypoteser som presenterats i föregående kapitel: hypotes 1, kartellpartier, där partitävlan på den elektorala arenan minskar och hypotes 2, valmaskiner, där partitävlan ökar driven av en ökade konkurrens.

Tidigare forskning om partitävlan, valmanifest, valretorik och vallöften

Mycket av forskningen kring väljararenan handlar inte om partitävlan. Även om väljarforskningen utesluts berörs sådana områden som politisk kommunikation, valretorik och vallöften där vissa resultat och ansatser bör kommenteras. Vidare finns det några studier som analyserar partitävlan.

Det finns en omfattande litteratur om politisk kommunikation, delvis specialiserad på valrörelser, inte minst om medias roll (Strömbäck 2002, 2009c; Strömbäck och Nord 2013). Men trots omfattningen finns det inte så mycket om partitävlan (se Rohrschneider (2002) för en genomgång) och det som finns betonar ofta *framing*/gestaltning[76] eller narrativ, som exempel kan nämnas Shehata (2009). En genomgång ger goda skäl att fokusera på valrörelser, framhåller skillnaden mellan väljarstudier och valrörelsestudier (Strömbäck 2009a) samt understryker att partierna kan ses som rationella, strategiska aktörer som i allra högsta grad försöker påverkar väljarnas val (Strömbäck 2009c). Litteraturen är mindre relevant för denna avhandling, men vissa slutsatser bör nämnas. Det finns resultat som tyder på en förskjutning av målgrupp för valkampanjer i riktning mot fler och större grupper samt en rörelse från propaganda för politik mot säljande av politik (Nord och Strömbäck 2009; Strömbäck 2009c; Strömbäck och Nord 2013), vilket tyder på en förändring i partiernas ansatser även om det inte svarar på

[76] Se Strömbäck (2000) för en diskussion kring översättningen av *framing* till gestaltning.

vilken av mina hypoteser som är mest trolig. I övrigt behöver denna litteratur inte beröras närmare i denna avhandling.

Ingen studie av valmanifest kan undgå att nämna CMP (Klingemann et al. 2006; Volkens et al. 2015) som är den mest använda databasen med valmanifestdata.[77] Som påpekats i kapitel 1 är det inte lämpligt material för att besvara mina frågor och den forskning som använder CMP är därför mindre relevant för mina syften. CMP behandlas vidare i kapitel 3 metod.

Det finns även studier gjorda på valframgångar på det kommunala planet i Sverige (Håkansson 1992) och Norge (Rommetvedt 1988). Dessa studier inriktar sig i första hand på valresultatet och partitävlan har en undanskymd roll. Därför kommer de inte att beröras närmare.

Även inom forskning om politisk retorik är valkampanjer ”understuderade” enligt Nord (2015; se även Rohrschneider 2002). Mycket av litteraturen berör kampanjen som sådan, vilka media som används och hur, vilka tekniska förutsättningar som finns och liknande (se Strömbäck 2002 för en kunskapsöversikt; Vigsø 2004 är ett bra exempel på denna skola), men den berör sällan på vilket sätt partitävlan bedrivs och är därför mindre relevant för mina syften. Det finns ett antal studier av vallöften[78]. För en detaljerad översikt av vallöftesforskningen rekommenderas Naurin (2009, 2013).

De studier som är relevanta för mina syften använder sig av ett varierande material[79]: valaffischer (Carlson 2000; Håkansson, Johansson och Vigsø 2014), valdebatter, offentliga anföranden och valmanifest (Håkansson 1999), mediarapporter och valmanifest (Esaiasson 1990), partiledardebatter och valmanifest (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995), vallöften i valpropaganda (Håkansson och Naurin 2014; Lindvall et al. 2017; Naurin 2009, 2013; Oscarsson, Naurin och Håkansson 2008), politisk retorik i

[77] 2013 uppgavs över 1200 citationer på Google scholar för *Mapping Policy Preferences I* och *II* (Budge 2013). Idag är det över 6000 citationer för samtliga tre utgåvor av Mapping Policy Preferences.
[78] Naurin (2009, 2013) samt Håkansson och Naurin (2014) behandlar Sverige och täcker även det generella bidraget inom forskningsområdet . Lindvall et al. (2017) bygger till stor del på Naurin, men förlänger den undersökta perioden något.
[79] För motivering av valmanifest som material, se föregående kapitel 1, teori, och följande kapitel 3, metod. Flera av valmanifeststudierna återkommer i metodkapitlet.

riksdag och media (Boréus 1994), parlamentsdebatt och CMP-data (Green-Pedersen 2006, 2007), surveydata över väljare, CMP-data och intervjuer med partistrateger och valkampanjledare (Albright 2008a, 2008b; Albright 2010), regeringsdeklarationer och valmanifest (Hagevi et al. 2022).

Av särskilt intresse är Carlsons (2000:85) resultat, eftersom Carlson liksom jag menar att partier använder sig tre tävlanslogiker: mobilisera, vinna, immobilisera.[80] Carlson sätter punkt för sin undersökning 1991 eftersom en finländsk grundlagsrevision 1992 kraftigt minskar behovet av kvalificerade majoriteter i parlamentet vilket för Finland mot en ”normalparlamentarism” som bör öka tävlan mellan partierna. Denna begränsning i tid och det unika i det finska fallet före 1992 gör det svårt att dra generella slutsatser, men på ett generellt plan visar Carlson att förändrade förutsättningar för partier kan leda till förändringar i tävlan på väljararenan (Carlson 2000:86-87).

Hypotes 1, kartellpartier, får stöd i tidigare forskning genom ett ökat inslag av imageskapande och förtroendekamp (Carlson 2000; Håkansson, Johansson och Vigsø 2014). De studier som starkast identifierar imageskapande har analyserat bilder och video i första hand och inte text. Det finns även ett visst stöd för att valmanifestens policyförslag blir vagare och mer frikopplade från ideologiskt innehåll (Albright 2008a; Carlson 2000) samt en viss ökning av vaga löften – om än mindre än ökningen av specifika löften (Håkansson och Naurin 2014). Boréus (1994) menar att hela det politiska samtalet förskjuts högerut och att vänsteråsikter delvis försvinner eller modereras högerut. Då Boréus inte studerar det politiskt språket som ett sätt att vinna röster, utan snarare använder förändringar i språkbruk för att visa på förändringar i politiken i stort bör resultatet tolkats försiktigt för mina syften. Men ett visst stöd för tesen att partier till vänster om mitten rört sig åt höger i sakfrågor på grund av globalisering (Albright 2008a; 2010) eller EU (Dorussen och Nanou 2006; Nanou 2009; Nanou och Dorussen 2013) finns i litteraturen vilket är ett stöd för hypotes 1, kartellpartier. Samtidigt menar Albright (2010) att det är svårare idag att

[80] Carlson (2000:37-40) bygger med stöd av Sjöblom (1968) upp en modell där partier kan sägas ha två målgrupper – de trogna egna väljarna, som partiet vill *mobilisera* och de osäkra väljarna, som partiet vill *vinna*. Noga räknat finns det en tredje grupp – de trogna väljarna för andra partier, som partiet vill *immobilisera* – men det är tveksamt om detta är görbart i praktik enligt Carlson (2000:39).

placera in partier i västerländska demokratier på en vänster-högerskala vilket även det talar för hypotes 1, kartellpartier.

Hypotes 2, valmaskiner, får ett visst stöd då flera studier identifierar en period av högre konflikt och stark konkurrens under 1970- och 1980-tal (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995; Esaiasson 1990; Håkansson, Johansson och Vigsø 2014) med starka inslag av blockpolitik och konflikt höger-vänster (Håkansson, Johansson och Vigsø 2014), men det är inte givet att denna konkurrensskärpning håller i sig efter 1990-talet. Det finns även tecken på att partier inriktar sig på att ”jaga” rörliga väljare (Albright 2008a, 2008b). Från 1991 är det en kraftig ökning av antalet vallöften per parti i Sverige och dessa löften blir mer specifika (Håkansson och Naurin 2014). Även ett ökat inslag av professionalitet talar för hypotes 2 (Håkansson, Johansson och Vigsø 2014; Håkansson och Naurin 2014). Brandorf, Esaiasson och Håkansson (1995:3) menar uttalat att ”de väljare som följer den del av valdebatten som styrs av partierna med åren närmast har fått ett förbättrat beslutsunderlag” inte minst därför att det finns ett ökat inslag av policyfrågor i valmanifesten vilket måste ses som stöd för hypotes 2, valmaskiner. Detta stämmer väl in i bilden att väljarna företrädesvis gör sina val på bas av sakfrågor och ideologi snarare än identifikation (Shamshiri-Petersen 2010:13-15). Vidare framkommer att sedan 1950-talet har ”… ideologiska frågor utgjort omkring en tiondel av valdebattens innehåll” (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995:7) samt att frågor om det politiska spelet som sådant och maktfrågor (strategisk tävlan och kompetenstävlan) inte har någon större närvaro i valmanifesten. Håkansson (1999:209-213) redovisar i sin studie över valretorik att det blir mindre mediadriven polemik i valrörelser och tvärtom att det sakpolitiska innehållet ökar samt att oppositions- och regeringsställning influerar, men inte bestämmer valretoriken. Green-Pedersen (2006, 2007) finner en förändrad partitävlan – såväl policytävlan som värderings-/identifikationstävlan[81]. Detta talar för en professionaliserad tävlan om rörliga väljare vilket ligger nära hypotes 2, valmaskiner.

[81] Green-Pedersens begrepp positionell tävlan tycks kunna betyda både värderingstävlan och klassbaserad identifikationstävlan i artikeln från 2006. I artikeln från 2007 verkar dock identifikation inte spela någon roll för positionell tävlan.

En generell trend som kan vara svår att placera som stöd för den ena eller andra hypotesen är att ett ökat antal sakfrågeområden nämns med tiden (Albright 2008a; Albright 2010; Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995; Håkansson, Johansson och Vigsø 2014). Ett intressant resultat är att välfärdsfrågor faller i relativ frekvens jämfört med andra sakfrågor från ca 1985 (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995:10-12; Green-Pedersen 2006, 2007), i stället prioriteras miljö och säkerhet högre. Green-Pedersen (2006) menar även att välfärdsfrågor blir viktigare än skatter och statsekonomin från 1990-talet och framåt. Under hela perioden från 1945 till 1994 dominerar skatter, sysselsättning och samhällsekonomi snart sagt varje valmanifest, även om andra frågor kommer upp vid enstaka valrörelser såsom ekonomisk demokrati 1973, miljö 1988 och EU 1994 (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995:18ff).

Ytterligare ett viktigt resultat är att det inte tycks finnas några större skillnader mellan olika partier i hur de behandlar vallöften (Håkansson och Naurin 2014; Naurin 2013). Detta innebär att mina resultat bör ha en viss generaliseringsgrad även om inte alla partier i ett partisystem undersöks. Den samlade bilden av forskning som rör valmanifest är att partier som vinner regeringsmakten faktiskt uppfyller de vallöften som finns i deras manifest (Klingemann, Hofferbert och Budge 1994; Naurin 2009, 2013). Därmed är valmanifesten bekräftade som centrala dokument för att förstå partitävlan och valmanifesten tas på allvar av partierna.

Sammantaget pekar dessa resultat på en komplicerad bild – utifrån litteraturen är det svårt att se ett entydigt stöd för den ena eller andra hypotesen. Men det finns definitivt anledning att anta att en förändrad konkurrenssituation påverkar partiernas valmanifest.

Hypotes 1 – kartellpartier

Senare versioner av kartellpartitesen framhåller globalisering och EU som yttre omständigheter som tvingar fram en konvergens (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 2009) vilket borde påverka partiernas tävlan. Mer specifikt borde det finnas förändringar i partiernas syn på politikens möjligheter att påverka och styra samhället. Notera att det inte är fråga om en vilja till en mindre ingripande stat som *önskvärd* på ideologisk grund utan en acceptans att det saknas *möjligheter* för en ingripande stat. En sådan avpolitisering

borde synas genom en nedtoning av politikens roll i form av en beskrivning av politik som passivt, minskad möjlighet till politiska val samt en betoning av nödvändighet framför möjlighet. Därav följer **indikator 1A som innebär att partierna tonar ned sin möjlighet att påverka genom att i högre grad framställa föreslagna policys som nödvändiga eller ofrånkomliga i stället för valbara samt därmed att politik i högre grad ses som passivt i stället för aktivt.**

Likaså framhåller Blyth och Katz (2005) att det kommer att förekomma förslag som minskar politikens makt och förskjuter den till andra instanser. Men detta är i sig inte nog för att vara ett tecken på en kartellisering. Det finns demokratimodeller som framhåller att vissa funktioner i samhället inte bör stå under direkt demokratisk kontroll – det främsta exemplet torde vara domstolar (Bergman och Strøm 2011). Rimligen kan ett parti ideologiskt anse att vissa delar av samhällslivet inte ska stå under politisk kontroll utan detta handlar om en kartellisering. Därför måste uttalandet preciseras till att en sådan förändring sker utan att man argumenterar för detta. Således **indikator 1B vilken innebär att politikens sfär begränsas utan att det framförs ideologiska argument för detta.**

Saward (2008, 2010) presenterar tre idealtyper (se kapitel 1) där den andra idealtypen *statal claims* delvis svarar mot kartellpartitesen. *Statal claims* innebär bland annat att partier företar en viss uppluckring och förändring av det ideologiska innehållet. Inom kartellpartitesen nämns uttunning av ideologin som en effekt av kartellisering (Mair 2006, 2009), men en ideologi måste inte bli tunn bara för att den är möjlig att förändra. Partier måste ha en viss flexibilitet för att överleva (Farrell 2014) och även ideologier utvecklas och förändras (Ferrera 2014). Därför kan inte ideologier vara oföränderliga. Ideologisk förändring i sig är därför inte ett tecken på kartellisering, inte ens en konvergens är i sig ett tillräckligt tecken på kartellisering. Däremot måste en konvergens på grund av kartellisering innebära en försvagning av den egna ideologiska profilen. En förändring i riktning mot utslätning av ideologi drivs fram av att partierna inte vill riskera stöta bort väljare, därför blir budskapen innehållslösa fraser (Carlson 2000:199-200). Således **indikator 1C vilken innebär att en bortdöende värderingstävlan och avsaknad av värderingar är stöd för hypotes 1.**

Likaså fäster kartellpartitesens stor vikt vid alternativa policyförslag (Katz och Mair 2009; Mair 2007a, 2008, 2013). Samtidigt kan färre policyförslag läggas fram i en fråga för att denna är ”avgjord” – har striden stått kring att etablera ett pensionssystem eller ej så kan frågan avgöras genom att ett system etableras. Men detta innebär ofta att striden förskjuts till att handla om hur detta system ska implementeras, finansieras och förvaltas – var ska ersättningsnivåerna ligga, vilka undantag och anpassningar måste göras. Avgjorda frågor borde generera nya konflikter inom samma policyområde. För kartellpartitesen ska få stöd krävs att totala mängden policyförslag minskar. Därav följer **indikator 1D vilken innebär att färre policyförslag totalt (inom flera olika policyområden) är ett stöd för hypotes 1.**

En viktig aspekt av kartellpartitesen är att minskningen av policyförslag är mer utpräglat på den vänstra halvan av det politiska spektret och framför allt att de så kallade nyliberala reformerna drivs fram utan att det presenteras något politiskt alternativ till vänster (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 2009). Samtidigt om fler ståndpunkter till höger förs fram att det med nödvändighet blir en minskad frekvens av ståndpunkter till vänster. En sådan högervridning i sig kan inte vara ett tecken på kartellisering eftersom det precis lika gärna kan vara ett tecken på en ökad bredd av förslag. Men om förslag till vänster försvinner snarare än utmanas av alternativ till höger är det ett tecken på kartellisering. **Indikator 1E innebär därför att en minskning av frekvens och total mängd av policyförslag och värderingar som betecknas som vänster är ett stöd för hypotes 1.**

Thomassen och van Hams (2014:405) presenterar, som nämnts i kapitel 1, en modell som är uttalat inspirerad av kartellpartitesen men innehåller fler testbara kriterier: *audiensdemokrati*. Även om denna modell inte är identisk med kartellpartitesen är den väldigt lik. Jämfört med kartellpartitesen ger Thomassen och van Ham vissa empiriska förhållanden att testa. Alla dessa förhållanden rör inte partiernas tävlan om väljare, men de som gör det kan i allra högsta grad ses som tillämpliga på kartellpartitesen. Förutom förhållanden som täcks av indikatorerna 1C, 1D och 1E ovan poängterar Thomassen och van Ham en betoning av genomförande, ledarskap och kompetens: ”[T]hey compete over their competence as potential governors and in particular emphasise the personal qualities of their political leader” (Thomassen och van Ham 2014:406), vilket innebär att valmanifesten förväntas framhålla den egna kompetens och förmågan att styra. En

betoning på *kompetent förvaltande* i stället för policyförslag eller ideologi ingår som en viktig komponent i kartellpartitesen (Katz och Mair 2009; Mair 2007b). **Indikator 1F innebär att ett stort inslag av framhållandet av den egna kompetensen är ett stöd för hypotes 1.**

Tävlan baserat på ytlig framtoning snarare än substantiellt innehåll (Thomassen och van Ham 2014:405) innebär att de faktiska policyförslag som läggs fram eller de värderingar som ett parti står för inte längre är det som används för att vinna väljarnas röster. I stället för värderingar och policyförslag presenteras en bild som inte nödvändigtvis har några effekter i styrandet. Detta svarar väl mot bilden av vaga[82] policyförslag och platta, otydliga värderingar som finns inom kartellpartitesen (Katz 2014; Keman 2014; Mair 2007a, 2008). Vaghet och platthet är empiriskt definierbara begrepp. **Indikator 1G innebär att ett stort inslag av vaga policyförslag och platta, otydliga värderingar är ett stöd för hypotes 1.**

En förutsättning för den sorts förändring som kartellpartitesen beskriver är att kopplingarna mellan partier och väljare försvagas (Katz och Mair 1995, 2002; Mair 1994, 2013). Denna försvagning innebär att väljare inte längre identifierar sig med ett parti (se även Thomassen och van Ham 2014:405). Detta i sin tur gör att partier inte längre kan vinna röster genom identifikation med partiet eller kopplingar mellan en socio-ekonomisk grupp och partiet. **Alltså innebär indikator 1H att hänvisningar till gruppidentifikation och partilojalitet på basis av skiljelinjer talar emot hypotes 1.**

Betonandet av person framför parti eller ideologi framhålls som ett viktigt inslag i kartellpartitesen inte bara av dess upphovsmän (Katz och Mair 2009; Mair 2007b)., utan även av andra forskare (Manin 2002; Thomassen och van Ham 2014)[83]. Till exempel menar Manin (2002:234-235) att väljarna är mer benägna att rösta på en person och fäster mindre vikt vid parti och program därför att massmedia ger en möjlighet att nå väljarna direkt utan att behöva

---

[82] Se kapitel 3 ”Metod” under rubriken ”Att koda” för definition av platthet och vaghet.
[83] Manin (2002:passim) presenterar en modell som inte är identisk med kartellpartitesen, men som ändå innehåller så pass många liknande inslag att den kan användas som inspirationskälla. Notera att aspekter av Manins tredje modell ”publikdemokrati” förs till hypotes 2. Anledningen till skillnaden mellan min uppdelning och Manins är att Manin fokuserar på representation, men jag är intresserad av förändringar i partitävlan.

gå via en partiapparat som mobiliserar sympatisörer. Vidare menar Manin (2002:236-237) att världen blivit mer komplex och interdependent samtidigt som staten har fått utökade befogenheter och räckvidd; därför kan inte längre detaljerade program göras utan personliga egenskaper måste användas för att vinna väljare. Därför innebär **indikator 1I att om partiledare, enskilda partiföreträdare och deras personliga egenskaper lyfts fram i högre grad är detta ett stöd för hypotes 1.** Karvonen (2010) har dels sammanställt mycket av den forskning som finns kring ett ökat fokus på person i politiken, dels lämnat egna bidrag. För denna avhandlings del är det väljararenan som är relevant, och vad gäller väljararenan kan man sammanfatta Karvonens resultat med att person inte betyder så mycket generellt, och att person betyder ännu mindre i de skandinaviska partisystemen. Valsystemen domineras fortfarande av partier, även om det finns möjlighet för väljaren att påverka vilken kandidat som kommer in i Danmark och Sverige. Varken kandidater eller partiledare förefaller ha någon större påverkan på röstning i något av länderna[84]. En personalisering har redan nämnts som ett tecken på hypotes 1 kartellpartitesen. Även om det är en empirisk fråga att utreda huruvida personalisering förekommer i valmanifesten ger Karvonens resultat om partiledarens relativt ringa inflytande på röstning en viss föraning om att så inte är fallet. Bilden kompliceras av Nord (2015) som menar att partiledaren har fått en viktigare roll som ”vallokomotiv” under andra hälften av 1900-talet. Möjligen innebär rollen som vallokomotiv en aktiv kampanj, debatter, torgmöten, tal och liknande, vilket inte syns i valmanifesten. Samtidigt har partiledarna givetvis inte varit osynliga eller obekanta historiskt sett heller (Madestam 2009:17-18), som ett internationellt exempel kan nämnas att redan Duverger (1967[1954]:181) nämner personalisering. I en svensk kontext menar Esaiasson (1990:432) att partiledarna haft en viktig roll så länge massmedia har varit viktigt – det vill säga under hela 1900-talet – som ”förtroendeingivande talesmän” i media (se även Madestam 2009). Partiledarens roll tycks ha förändrats under senare år, Bjerling (2012) talar om partiledare som ”stjärnor”. Det bör påpekas att Bjerling talar om mediabilden, medan Karvonen talar om effekten på röstning och partitävlan.

[84] Karvonens resultat stöds även av preliminära resultat från Oscarsson (2017).

Slutligen finns det taktikröstning eller strategisk röstning[85]. Taktikröstning definieras som "voting for another party than one's most preferred one, with the intention to affect the outcome of the election" (Blais et al. 2001). Thomassen och van Ham (2014) menar att taktikröstning, är ett tecken på deras kartellpartiinspirerade modell. Men jag anser det svårt att se varför taktikröstning i sig inte kan vara en form av tävlan. Om kartellisering innebär en passiviserad väljarkår och partier som vill undvika konflikter är taktikröstning snarare ett exempel på det motsatta: det kräver en viss sofistikation bland väljare och det är nödvändigt att väljarna anser att deras val påverkar politiken för att taktikröstning ska förekomma (Fredén 2014). I Downs (1957) framställning kan denna önskan att påverka regeringens sammansättning vara ett tecken på ett rationellt, preferensmaximerande väljarbeteende. Det är dock skillnad på hur partierna uppmanar väljare att agera taktiskt: att klart och tydligt presentera i vilken regering ett parti tänker sig ingå är inte ett tecken på taktikröstning, men att varna för kaos i parlamentet eller att landet blir ostyrbart innebär en indirekt hänvisning till den egna kompetensen. Därför kan vissa uppmaningar till taktikröstning ses som ett tecken på kartellisering. Att framhäva den egna kompetensen som argument för väljarna har enligt ovan definierats som stöd för hypotes 1. **Därför innebär indikator 1J att uppmaningar till taktikröstning i valmanifest kan vara ett stöd för hypotes 1 om dessa uppmaningar framför allt bygger på risken för kaos eller instabilitet.**

Sammanfattning

Följande indikatorer är ett stöd för hypotes 1:

> En nedtoning av politikens roll i form av en beskrivning av politik som passivt, minskad möjlighet till politiska val samt en betoning av nödvändighet framför möjlighet.
>
> En inskränkning av politikens roll utan att det framförs ideologiska argument för detta.

[85] Begreppen taktikröstning och strategisk röstning förekommer i litteraturen om samma företeelse. Jag föredrar termen taktikröstning eftersom taktik har en kortare tidshorisont och är ett mindre omfattande begrepp än strategi.

En minskad förekomst av värderingar

En minskad förekomst av policyförslag

Färre policyförslag

En minskad förekomst av vänsteralternativ inom policy och värderingar

Ett ökat inslag av betoning av den egna kompetensen

Ett ökat inslag av vagheter och plattheter

En minskning av hänvisningar till gruppidentifikation

Ett ökat inslag av personargument

Ett ökat inslag av taktikröstning med betoning på att undvika kaos eller instabilitet

Hypotes 2 – valmaskiner

Världen har blivit mer svårförutsägbar vilket gör att partierna har svårt att i ett valmanifest förutspå lämpliga åtgärder som passar om tre år. Andeweg (2003:154-155) menar, med stöd av Manin (2002:236-237), att ett sätt att hantera detta är ett ökat inslag av retrospektiv röstning, det vill säga, att väljarna utvärderar och belönar: ”the core idea [of retrospective voting] that people’s voting decisions are influenced by retrospective evaluations” (Söderlund 2008:220). Därav **indikator 2A som innebär att ett ökat inslag av självberöm från partiernas sida är ett tecken på hypotes 2**. Detta kan även jämföras med Thomassen och van Ham (2014) som framställer retrospektiv röstning som något som inte hör hemma i en tävlingsinriktad modell. Problemet är att implicit i en uppmaning till retrospektiv röstning ligger en förväntan att de politiska motståndarna i händelse av vinst kommer att riva upp åtgärden som förväntas ge retrospektiv röstning. Likaså måste väljare i ett partisystem präglat av tävlan kunna välja bort ett parti som de upplever har svikit vallöften. Därför ställer jag mig tvivlande till att tävlan på grundval av uppnådda resultat i sig är ett tecken på kartellisering. Retrospektiv röstning implicerar även volatilitet i röstandet och med Strøms (1997:54) ord innebär detta att ”…voters are far more independent and fickle than ever before, facts that parties ignore only at their own peril.” Alltså är retrospektiv röstning definitivt en form av tävlan. Däremot är det en ojämlik tävlan såtillvida att försök att vinna röster retrospektivt rimligen i första hand kan användas av regeringspartier – oppositionen har förmodligen mindre möjlighet att peka på uppnådda resultat.[86] **Därför måste denna indikator kontrolleras mot regeringsinnehav.**

För att vinna väljare som är mindre lojala i en catch-all situation med ökad tävlan (Kirchheimer 1966) måste partierna försöka tilltala fler och större väljargrupper. Till detta kommer en samhällsutveckling där kraven ökar: ”de stigande förväntningarnas missnöje” (Fjæstad 2013:1).[87] Samtidigt kan detta

---

[86] Men detta innebär inte att det är omöjligt för partier i opposition att använda sig av självberöm för att vinna röster. Söderlund (2008) menar att även oppositionspartier kan utvärderas retrospektivt av väljarna. Oavsett om ett parti är i opposition eller regeringsställning kan dess beteende utvärderas av väljarna på valdagen.

[87] Detta uttalande tillskrivs Tage Erlander. Det verkar dock inte finnas en korrekt referens till källa. Den mest liknande formulering som går att klart belägga är ett anförande i Andra

missnöje inte mötas enbart av ökad kvantitet. Därför kan riktning på vallöften förskjutas från kvantitet till kvalitet eller för att formulera det i Fukuyamas (2015) termer: det skapar högre förväntningar på statens och det politiska systemets förmåga att leverera. Om partierna verkligen konkurrerar om röster bör denna förskjutning gå att se i valmanifesten. Därav **indikator 2B som innebär att ett ökat fokus från samtliga partier på kvalitet för breda grupper i den offentliga servicen snarare än expansion för specifika mindre grupper är ett stöd för hypotes 2.**

Rimligen bör en konvergens på grund av ökad tävlan inkludera försök att behålla väljare som befinner sig från mitten och mot "den egna flanken", det vill säga, den flank som partiet kom ifrån innan den förflyttningen mot den politiska mitten. Policy har inte en lika given signalfunktion som ideologisk markör som värderingar och ideologiska ledord. Således, om nu policy konvergerar, så bör värderingar fungera som en symbol för att visa vilken flank man kommer ifrån och som ett "ankare" för att säkerställa att policy inte rör sig alltför långt mot den politiska mitten. Till detta kommer att en total konvergens mot en medianväljarposition rimligen måste leda till ett lägre valdeltagande då väljare inte kan göra ett val om det inte är någon skillnad mellan alternativen (Whiteley 2010[2006]). Värderingar bör rimligen också förändras mer sakta än sakfrågor (se tidigare kapitel). Den professionella valmaskinen kan alltså inte släppa taget om sina ursprungliga värderingar helt – åtminstone inte retoriskt. Vidare fungerar värderingar som en "genväg" för partierna att signalera till väljarna (Downs 1957). Downs menade att detta var ett enklare sätt att nå väljarna då dessa inte kan förväntas ta del av hur många sakfrågor som helst. Bell (2000[1960]) menar att värderingar[88] gör politiska ställningstaganden enklare och därigenom kan bidra till en ökad konfliktnivå. Värderingar kan även vara ett sätt att ge väljarna en ledtråd om hur ett parti skulle kunna tänkas agera i en oförutsedd

---

Kammaren 1956 då Erlander nämner "de stora förväntningarnas missnöje" (Riksdagens protokoll 1956 Andra Kammaren. Nr 2, 19-20 januari 1956, sid 23.). Från sammanhanget framgår att det är samma fenomen som åsyftas. Berggren (2010) menar att det mer låter som ett Palme-citat, men nämner att Erlander och Palme såg det som "framtidens stora utmaning att möta 'de växande förväntningarnas stigande missnöje'" (Berggren 2010:340). Oavsett ursprung fångar uttrycket elegant något centralt i förväntningar på politiken.

[88] Noga räknat skriver Bell (2000[1960] att ideologi förenklar och bidrar till konflikt, men som han använder begreppet svarar det mer mot vad jag kallar för värderingar då ideologi strikt talat innehåller även handlingsrekommendationer och verklighetsbeskrivning.

situation i framtiden. Manin (2002:238-239), menar att det idag finns så många olika skiljelinjer och att dessa förändras så hastigt att det närmast är politiker som har initiativet att presentera olika förslag för väljarna. Manin betonar att väljarna får en mer reaktiv roll gentemot politikerna, men det innebär att det kan bli viktigare för partierna att framstå som ideologiskt distinkta och tydliga i en mer komplex värld präglad av stark tävlan. Just frågan om en ideologisk förskjutning framför allt under 1980- och 1990-talen är komplicerad, medan Boréus (1994 finner stöd för en ”högervåg”[89], menar Berman (2006:199) att även de borgerliga partierna i första hand försöker vara bättre på att implementera socialdemokratiska koncept i kombination med stadig tillväxt. Viss existerande forskning har argumenterar för att partivalet under 1970- och 1980-talet gradvis försköts från att ha handlat om socio-ekonomiska grupper till att handla om policybaserad tävlan inom en (värderingsbaserad) vänster-högerdimension (Bartolini och Mair 2007; Franklin, Mackie och Valen 2009 [1992]; Thomassen och van Ham 2014). Men även denna vänster-högerdimension är i alla fall delvis grundad i partiernas ursprung och det ideologiska bagage de har. Vikten av detta ideologiska bagage visas även av de misslyckade catch-all strategier som vissa socialdemokratiska partier försökt sig på – och ibland reverserat (Allen 2009). Därav följer **indikator 2C vilken innebär att ökat inslag av värderingar och konflikter över dessa är ett stöd för hypotes 2.**

Om skiljelinjer tappar i betydelse, (se diskussion kapitel 1) borde det innebära att det är relativt svårare att behålla lojaliteten hos väljare samtidigt som det är relativt lättare att övertyga en sakfrågeväljare att byta sida än en skiljelinjesväljare (Shamshiri-Petersen 2010:18; Smith 2009:556). Redan Kirchheimer (1966:195) menade att en catch-all strategi “inevitably limits the intensity of commitment [the party] may expect.” Panebianco (1988:263-265) menar att ett parti som inte längre domineras av medlemmar utan snarare är en kampanjorganisation kommer att poängtera sakfrågor framför mobilisering. Således borde valkampanjer i ett system där interaktioner präglas mer av sakfrågor och mindre av skiljelinjer bli mer fokuserat på tävlan med färre försök att mobilisera sin *classe gardé* (Mair

[89] Även om det finns viss kritik mot definitionen av vad som är ”nyliberalism” och ”höger” (Hermansson 1995).

1997b:158), övertygande i stället för mobiliserande (Smith 2009:560). Därför innebär **indikator 2D att ett minskat inslag av mobilisering i form av hänvisningar till identitet och lojalitet är ett stöd för hypotes 2.**

Ytterligare en viktig punkt rörande Naurins (2013) vallöftesforskning är terminologin vag vs specifik när det gäller löften. Ett löfte är vagt om det kan uppfyllas på flera sätt och specifikt om det kan uppfyllas på enbart ett sätt[90]. Även denna avhandling kommer att begagna sig av detta motsatspar[91], men där Naurin definierar vag som ett löfte som kan uppfyllas på flera sätt definierar jag vag som ett påstående där det inte går att säga om det är uppfyllt eller ej, alternativt ett påstående där det är oklart vad som egentligen påstås. I en uppföljande studie finner Håkansson och Naurin (2014) även att det blir betydligt fler vallöften under de senaste 20 åren i svenska val. De observerar även en kraftig ökning av specifika vallöften samt att vallöften i högre grad tenderar att vara oberoende av andra partiers vallöften. Sammantaget menar de att detta tyder på ett ”mer specifikt val” för väljarna och kopplar detta till den ökade volatiliteten i väljarkåren. Ett liknande resonemang förs av Lindvall et al. (2017). Ett ökat inslag av precisa vallöften tyder på en skärpt partitävlan där väljarna måste vinnas med förslag, och därav följer **indikator 2E att en ökad frekvens precisa policyförslag innebär stöd för hypotes 2. Likaså indikator 2F som innebär att en ökad mängd policyförslag tyder på stöd för hypotes 2.**

En ideologisk förändring över tid kan även innebära att vad som ses som höger och vänster kan förändras och förskjutas över tid vilket beskrivs som en fönsterförskjutning eller en vridscen[92] (Dalton 2008:115-120). En fråga kan avgöras och försvinna från dagordningen, men det kan även bli så att en fråga kan avgöras varefter den politiska striden flyttar till en följdfråga: om striden först stod kring huruvida det skulle finnas ett allmänt pensionssystem kan striden flyttas till hur detta ska utformas eller så kan striden gälla huruvida det ska vara mer eller mindre generöst. Givetvis kan en förändring även gå åt motsatt håll: privatägda radiokanaler förekom inte ens på 1960-talet, därefter blev det strid om frågan, idag ifrågasätts inte existensen av

[90] För en utökad diskussion om denna definition, se Vedung (1977:67) och Fredriksson (1992:93).
[91] Se kapitel 3, metod.
[92] Se kapitel 3, metod för diskussion om dessa begrepp.

privatägd radio. Lindbom (2008) menar att generationsförändring – och samhällsförändring – kan ha stor betydelse för ett partis ideologi. Till exempel företrädde *Moderaterna* under 1960-talet ett starkt motstånd mot dagis, men på 2000-talet sätter partiledningen själv sina barn på dagis. Liknande förskjutningar, förflyttningar och vridningar kan ske med värderingar. Enligt Saward (2008, 2010) är en viss uppluckring av det ideologiska innehållet ett tecken på en övergång från masspartiernas typ av representation och således ett slut på guldåldern. Men en uppluckring och förändring av ideologin måste inte betyda ideologins död. Som nämnts ovan måste en viss föränderlighet tillåtas inom ramen för en ideologi för att den ska kunna överleva i en föränderlig värld – stabila värderingar kan rentav vara en förutsättning för ändrad policy (Hinnfors 1999). Därför kan en ökad komplexitet i valmanifest tvingas fram av en förändrad verklighet. Detta kan i sin tur föra med sig en ideologisk förändring (Häusermann och Kitschelt 2024). Men förändrad ideologi behöver inte innebära att allt inom en ideologi ifrågasätts. Det kan röra sig om att en viss värdering inte längre tillmäts samma vikt eller att ett specifikt policymål släpps. Vad som däremot är omöjligt är en helt oföränderlig ideologi i ett partisystem som präglas av ökad konkurrens. **Indikator 2G innebär att även om vilka värderingar och policyförslag som tas upp förväntas skifta över tid, kommer det att finnas en konflikt över dem.** Konflikten är permanent även om objektet för konflikten inte är det.

Nord (2015:167) redovisar en typologi över hur svenska valkampanjer utvecklats och skiljer då mellan förmodern (1900-1950), modern (1950-1985) och postmodern (1985-) kampanj. Indelningen bygger på flera olika faktorer, men det som är relevant för min undersökning är att med tiden blir massmedia viktigare, väljare mindre lojala, partiernas kommunikation mer professionell och valkampanjer mer resurskrävande. Ett sätt att mäta den ökade professionaliteten hos partier är att se hur valmanifest organiseras. Som Manin (2002:236) skriver är världen mer komplex och detta kan kräva en mer genomarbetad text för att klargöra komplicerade frågor och presentera heltäckande lösningar. Om det finns ett ökat inslag av rent organiserande text som rubriker, innehållsförteckningar, beskrivningar av dokumentet som sådant skulle detta kunna vara ett tecken på en ökad professionalisering av partiorganisationen, därav **indikator 2H som innebär att ett ökat inslag som tyder på en mer genomarbetat text**

såsom rubriker, introduktioner och innehållsförteckningar är ett tecken på hypotes 2.

Som nämnts ovan definieras taktikröstning som "voting for another party than one's most preferred one, with the intention to affect the outcome of the election" (Blais et al. 2001). Vidare kan taktikröstning ske på flera olika sätt, dels för att maximera mandat, dels för att maximera önskvärt policyutfall (Hobolt och Karp 2010; Jormfeldt och Hagevi 2011). Vid mandatmaximering försöker väljaren undvika att ”kasta bort” sin röst genom att rösta på ett parti som inte vinner representation och väljer därför ett annat önskvärt parti som har chans att vinna. Policymaximering kan innebära att väljaren röstar på ett litet allierat parti för att detta ska klara en spärrgräns och på sätt hjälpa det önskade blocket eller den önskade koalitionen att vinna. Alternativt kan det innebära att väljaren ”straffar” sitt föredragna parti genom att rösta på något annat parti för att på så sätt stödja den önskade koalitionen eller det önskade blocket. Slutligen kan en väljare rösta på ett parti för att “dra” en koalition i önskad riktning. För svensk del har Fredén (2014) samt Jormfeldt och Hagevi (2011) visat att taktikröstning i form av ”threshold insurance voting” förekommer i Sverige och det finns även andra undersökningar som tyder på detta (Gilljam 1990; Oscarsson och Holmberg 2013). Alla dessa former av taktikröstning, menar jag, tyder på en väldigt konkurrensutsatt miljö, där taktikröstning är ett sätt att uppnå politiska vinster för det egna partiet antingen direkt genom röster eller indirekt genom stöd för partiets önskade regering. Därmed är förekomsten av denna sorts taktikröstning ett tydligt tecken på hypotes 2, valmaskiner. **Indikator 2I innebär alltså att förekomst av taktikröstning för att uppnå önska regering eller önskad inriktning på en regering är ett stöd för hypotes 2.**

Sammanfattning

Följande indikatorer är ett stöd för hypotes 2:

ett ökat inslag av självberöm från partiernas sida (kontrollerat mot regeringsinnehav)

ett ökat fokus från samtliga partier på kvalitet för breda grupper i den offentliga servicen snarare än expansion för specifika mindre grupper

ett ökat inslag av värderingar och ideologisk tävlan kombinerat med en viss ideologisk förändring över tid

ett minskat inslag av mobiliserande propaganda i form av hänvisningar till identitet och lojalitet

en ökad frekvens precisa policyförslag

en ökad mängd policyförslag

en permanent närvaro av konflikt och motstående positioner i fråga om värderingar och policyförslag även om positioner förändras

ett ökat inslag av rubriker, introduktioner och innehållsförteckningar

taktikröstning för att uppnå önska regering eller önskad inriktning på en regering är ett stöd för hypotes 2.

Nödvändiga kontroller

Andeweg (2003:154-155) menar, som nämnts ovan, att ett sätt att hantera tilltagande komplexitet i världen är ett ökat inslag av retrospektiv röstning.[93] Att peka på uppfyllda löften – eller motståndarens ouppfyllda löften – är en form av tävlan, och i en konkurrenssituation kan det vara ett effektivt sätt att tävla (Fenno 1978). Därmed kan inte uppmaningar till retrospektiv röstning i sig vara ett tecken på en kartellisering. Men om uppmaningar till retrospektiv röstning har en stark position i valmanifesten på bekostnad av faktiska policyförslag, då förefaller det mera rimligt att tolka det som ett stöd för hypotes 1, kartellpartitesen. I synnerhet om detta innebär ett stort inslag av *blame-avoidance* och skuldbeläggande av motståndaren (Hinterleitner 2017; Weaver 1986) utan att föra fram förslag på lösningar. Rimligen kan försök att vinna röster retrospektivt genom att peka på resultat främst användas av regeringspartier. Retrospektiv röstning i form av skuldbeläggande och kritik mot sittande regering är däremot rimligen oppositionens paradgren. Därför måste ett resultat av denna typ kontrolleras mot regeringsinnehav. **Därför måste det tas hänsyn till huruvida partier är i regeringsställning i en valkampanj, i synnerhet vad gäller utvärderingstävlan.** Vidare är det vanligt förekommande att se det samhällsekonomiska läget som viktigt för en regerings chans att bli omvald, och det finns stöd för denna uppfattning (Lewis-Beck och Stegmaier 2000; Miller och Mackie 1973). Sjöblom (1968:108) påpekar att regeringen kan få skulden för eller belönas för ekonomiska förhållanden som den inte kan påverka. Därför måste hänsyn tas till **statsskuld, inflation, arbetslöshet** avseende retrospektiv röstning.

[93] Ahlbäck Öberg, Hermansson och Wängnerud (2007) undersöker avhoppare i svenska Riksdagen och finner ett visst stöd för Manins (2002) tes om en förskjutning i riktning mot publikdemokrati, men deras undersökning rör inte tävlan om röster och deras diskussion om prospektiv kontra retrospektiv röstning är därför tämligen kortfattad.

3. Metod och material

I detta kapitel presenteras de metodologiska överväganden som ligger bakom prövningen av hypoteserna. Först görs en presentation av mina valda partier, de skandinaviska länderna och de partifamiljer som studeras. Efter detta bakgrundsstycke följer en diskussion om valmanifest som material. Med utgångspunkt i de hypoteser som presenterats i tidigare kapitel redovisar jag sedan min metod för att testa hypoteserna och redogör för de val som gjorts vid kodning och tolkning av materialet.

Presentation av fall och bakgrund

De skandinaviska staterna

Som klargjorts i inledningen avser jag att studera agrara, konservativa och socialdemokratiska partier från tre skandinaviska partisystem: Danmark, Norge och Sverige under perioden från 1970-2010.

Av kapitel 1 framgår flera skäl till att studera skandinaviska partisystem. Logiken bakom denna sorts jämförelse är det som brukar kallas *most similar system design* (Siaroff 2000). De skandinaviska staterna – framhävs ofta som lika, såväl institutionellt och kulturellt som socialt och ekonomiskt (Arter 2006, 2008; Aylott 2014; Bengtsson et al. 2014; Bergman och Strøm 2011; Demker och Svåsand 2005; Gustafsson 1997; Hansen och Waever 2002; Heidar 2004; Lindblad et al. 1984; McCormick 2010; Petersson 2005; Rokkan och Urwin 1982b). Komparativa studier mellan länderna är därför vanliga (Arter 2001, 2011; Aylott 2011; Bengtsson et al. 2014; Berglund och Lindström 1978, 1979; Damgaard och Bergman 2000; Einhorn och Logue 1988; Esaiasson och Heidar 2000; Grofman och Lijphart 2002; Hansen och Waever 2002; Haugsgjerd Allern och Aylott 2009; Heidar 2004; Johansson och Raunio 2001, 2010; Knutsen 1990; Wind 2010). Einhorn och Logue (1996:159-160) argumenterar för att de fem nordiska länderna lämpar sig för jämförelser. Likheterna framhålls mer ju tidigare verk som konsulteras och en studie med start 1970 kan förutsätta en hög grad av likhet. Berglund och Lindström (1978) visar att länderna är mer lika varandra i ekonomiskt och socialt hänseende i slutet av 1970-talet än tidigare. Likheten

mellan de tre skandinaviska länderna är dessutom större än mellan de fem nordiska (Bengtsson et al. 2014; Berglund och Lindström 1978).

Vid översikter av olika partisystem placeras de skandinaviska partisystemen i samma eller närliggande kategorier (Blondel 1968; Dahl 1966; Duverger 1967[1954]; Lijphart 1977; Mair 1997b; Rokkan 1970; Sartori 2005[1976]; Smith 1989b; von Beyme 1985; Ware 1996; Wolinetz 2004) och partisystemens historiska utveckling är likartad (Berglund och Lindström 1978; Caramani 2004; Rokkan 1970). De tre skandinaviska länderna placeras i princip alltid i samma kategori före 1970-talet, och i regel i samma kategori under 2000-talet. Det avvikande fallet är Danmark[94] därför att den danska socialdemokratin har en mindre dominant position jämfört med Norge och Sverige och fler partier vinner representation på 1970-talet. När det blir fler partier i Norge och Sverige och färre i Danmark klassificeras partisystemen lika. Vad gäller elektorala system uppvisar de nordiska länderna inte bara en stor likhet, de uppvisar också en kontinuitet (Aylott, Bergman och Blomgren 2013; Ellinas 2010; Petersson 2005) vilket underlättar jämförelser över tid. Det är till exempel inga förändringar i valsystem under undersökningsperioden.

Denna avhandling studerar socialdemokrater, konservativa och agrarer. Dessa tre partifamiljer identifierades av Sundberg (1999)[95] som polpartier vilka dominerat partisystemen och monopoliserat regeringsmakten. Under min undersökningsperiod har polpartierna alltid – med undantag för det danska valet 1973 (Arter 2008:137) – fått över hälften av väljarnas röster och ofta betydligt mer än så (Arter 2011)[96]. De två största partierna har i regel varit två polpartier[97]. Vad gäller regeringsmakten har statsministern i regel hämtats från polpartierna – undantaget en regering ledd av *Radikale Venstres* i Danmark (Hilmer Baunsgaard 1968-1971), tre regeringar i Norge ledda av *Kristelig Folkepartis* (Korvald 1972-1973, Bondevik 1997-2000 och 2001-2005) och den svenska folkpartiregeringen 1978-1979 under

[94] För en delvis avvikande mening, se Siaroff (2000).
[95] Som i sin tur bygger på Rokkan och Hagtvet (1987), se även Berglund och Lindström (1977, 1979)) samt Arter (2011).
[96] För fullständig redovisning, se appendix 1.
[97] Undantagen är de danska valen 1973 och 1977 då *Fremskridtspartiet* är näst största parti och de norska valen 1997, 2005 och 2009 då *Fremskittspartiet* är näst största parti. För fullständig redovisning, se appendix 1.

Ullsten. Förutom regeringen Ullsten har ingen regering bildats utan minst ett av polpartierna. Följaktligen är det dessa tre partifamiljer som varit politiskt dominerande mellan 1970 och 2010. Det är även de partifamiljer som tydligast är representerade i samtliga stater under de 40 år som undersökningen rör.

Givet utvecklingen efter 2010 skulle en inklusion av de högerpopulistiska partierna ha kunnat övervägas. Men under undersökningsperioden har partifamiljen varken regeringsmedverkan eller säker parlamentarisk representation. Även högerpopulisternas ökade väljarstöd inträffar till större delen efter undersökningsperioden. Utan att avslöja för mycket av det empiriska materialet är det inte mycket i det som pekar på en central roll för de högerpopulistiska partierna i de skandinaviska partisystemen mellan 1970 och 2010.

Slutligen har kartellpartitesens upphovsmän pekat ut de skandinaviska länderna som mest troliga fall för kartellisering (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 1995:17). Om EU är en drivande faktor för minskad partitävlan, vilket det framställs som i senare versioner av kartellpartitesen (Katz och Mair 2009; Kriesi 2008; Mair 2007a, 2013) är det en fördel att Skandinavien uppvisar variation i EU-anslutning – Danmark är EU-medlem sedan 1973, Sverige sedan 1995 och medan Norge står utanför.

De skandinaviska partifamiljerna

Som nämnts ovan är partifamiljer en gruppering av partier från olika partisystem beroende på ursprung och sociologisk bakgrund eller ideologisk närhet eller namnval och internationella kontakter. Det finns ett flertal olika klassifikationer: von Beyme, Ennser, Seiler, Smith och Ware har alla föreslagit egna versioner av partifamiljer[98] och det är total samstämmighet i klassifikationen av konservativa och socialdemokratiska partier. Även vad det gäller norska *Senterpartiet* och svenska *Centerpartiet* finns det samstämmighet, även om det råder en begreppsförvirring gällande namn på partifamiljen. Även danska *Venstre* förs ofta till samma partifamilj. Ett undantag är Seiler (1980) men även Seiler menar att i Danmark ”förmedlas

[98] Fullständig redovisning av detta finns i appendix 2, se även Gunnarsson (2019.

de rurala rösterna av *Venstre*"[99] (1980) och konstaterar att anledningen till att det inte finns ett tydligt agrarparti i Danmark är att "jordbruksintressena förblir lojala mot liberalerna"[100] (Seiler 2009). Även Smith klassificerar *Venstre* i en annan partifamilj än *Centerpartiet* och *Senterpartiet*, detta tycks mest bero på deras relativa placering på vänster-högerskalan och samarbetsmönster i parlamentet (Smith 1989b:122-124)[101].

Slutligen, att partierna trots allt går att placera i sammanhållna partifamiljer över systemgränserna understryker ytterligare möjligheten och fördelen att jämföra de skandinaviska partisystemen. Det gör även att det går att undersöka om tävlan utvecklas olika beroende på ett partis ideologi.

Tidsperioden 1970-2010

Likheten mellan de skandinaviska staterna före 1970 och de stabila partisystem som dominerade fram till tidigt 1970-tal talar för en startpunkt för denna studie cirka 1970 (Lipset och Rokkan 1967b). Exakt årtal är beroende av när valen genomfördes i respektive stat (1973 för Norge, 1970 för Sverige samt 1971 för Danmark) Därefter följer jag utvecklingen till 2010 vilket täcker in minst tio valrörelser i respektive land, skiftande valresultat och regeringsinnehav samt svenskt och danskt EU-medlemskap.

Undersökningsperioden inleds med de så kallade "jordbävningsvalen" i början av 1970-talet – ursprungligen syftar begreppet på det danska valet 1973 (Bejder och Kristensen 2012) men senare även använt på val i början av 1970-talet som innebar stora förskjutningar i röstetal i Norge och Sverige och nya partier i Norge (Arter 2008; Berglund och Lindström 1978). Även slutet av undersökningsperioden markeras av val med större förändringar i röstetal (Arter 2011). Socialdemokratin har tappat sin ledande roll och kan inte längre bilda enpartiregeringar i någon av staterna (Haugsgjerd Allern och Aylott 2009), de borgerliga partierna framstår i högre grad som ett regeringsalternativ (Aylott och Bolin 2007). Strax därefter får även

[99] "…le vote rural est médiatisé par les libéraux"
[100] "…les intérêts agricoles, … demeurés fidèles aux libéraux"
[101] Det förtjänar även att påpekas att Smiths klassificering tycks vara gjorda av Smart (1989 men vare sig Smith eller Smart är särdeles tydlig med resonemang om varför *Venstre* och de andra nordiska agrarpartierna placeras olika – under 1970- och 1980-talet skiljer sig inte samarbetsmönstren mellan partierna nämnvärt åt mellan länderna.

högerpopulister en större betydelse i alla tre staterna, men detta sker i första hand efter 2010. Polpartierna visar stor anpassningsförmåga eftersom de fortfarande är viktiga i partisystemen, men deras villkor är annorlunda 2010 jämfört med 1970, inte minst har vissa nya partifamiljer tillkommit. Volatiliteten bland väljarna har ökat och även mellan blocken (Sundberg 1999). I denna värld tycks explicita block vara viktigare än tidigare (Aylott och Bolin 2007).

Skandinavien berörs av samma förändringar som resten av Europa sedan 1970: minskad religiositet, minskad klassröstning, förändrade relationer mellan medborgare och regeringar, förändrad mediestruktur med färre partitrogna tidningar och en viktigare roll för TV och Internet (Dalton 2008; Wolinetz 1988b). Även EU-inträdet har påverkat Danmark och Sverige. Norge står utanför EU, men påverkats av EU, dels på grund av EES-avtalet, dels för att det gränsar till EU. Likaså har partiorganisationerna tappat medlemmar i samtliga tre skandinaviska länder (Biezen och Poguntke 2014). Vilka effekter dessa förändringar förväntas ha redovisats inom ramen för respektive hypotes och har presenterats i kapitel 1 och 2.

Block i Skandinavien

Vanligen betraktas de skandinaviska partisystemen som tvåblocksystem – socialister mot borgerliga eller vänster mot höger eller rød mot blå[102] – på en vänster-högerskala och nya partier har i regel inordnats i blocken (Arter 2006; Berglund och Lindström 1978, 1979; Demker och Svåsand 2005; Heidar 2004). De socialdemokratiska partierna tillhör vänsterblocket och de konservativa partierna tillhör det borgerliga blocket. De agrara partierna varierar, i synnerhet *Senterpartiet* och *Centerpartiet*. I Norge har *Senterpartiet*, *Kristelig Folkeparti* och *Venstre* tidvis etablerat sig som ett mittenblock, vid andra tillfällen har de samarbetat högerut (Demker och Svåsand 2005; Heidar 2001), och i Sverige försökte *Folkpartiet* och *Centerpartiet* på en mittensamverkan från 1963 som kulminerade i ett förslag om sammanslagning 1973. Danska *Venstre* är lättplacerade som ett högerparti – då de varit det dominerande högerpartiet i Danmark sedan 1990-talet och generellt sett har *Venstre* samarbetat med partier till höger eller i mitten (Goul Andersen och Bendix Jensen 2001). Likaså får det

[102] Termerna används mer eller mindre utbytbart i de skandinaviska länderna.

svenska *Centerpartiet* ses som tillhörande det borgerliga blocket (Widfeldt 2001). 2006-2014 framstår blocken i Sverige som ett ”de facto tvåpartisystem” (Aylott och Bolin 2007). Under undersökningsperioden rådde således ett tvåblocksystem. Norska *Senterpartiets* position är mer komplex: *Senterpartiet* argumenterade för ett ”centerblock” och mot en enkel vänster-högerdikotomi från ca 1990, vilket även tog sig uttryck i mittenregeringen 1997-2000 (Heidar 2001:74). Christensen (2005 menar att ”[d]et ikke-sosialistiske samarbeidet har vært den røde tråden i det norske Senterpartiets historie”, men menar att trendbrott skedde 1990 då regeringen Syse avgick. Därefter har *Senterpartiet* inte bildat regering med *Høyre*, utan i stället ansett sig tillhöra ”*sentrum*”. Från 2005 till 2013, satt *Senterpartiet* i regering med *Arbeiderpartiet* och *Sosialistisk Folkeparti* och kan därmed anses tillhöra vänstersidan i ett tvåblocksystem från ca 2000 (Arter 2008:142; Christensen 2005; Haugsgjerd Allern och Aylott 2009). I medias rapportering om opinionsmätningar – där blockredovisningar är vanligt förekommande – redovisas de konservativa och socialdemokratiska partierna på höger respektive vänstersidan. *Venstre* och *Centerpartiet* till höger, medan *Senterpartiet* redovisas till vänster. I tabell 3.1 redovisas hur de agrara partierna kommer att placeras i block.

Tabell 3.1. De agrara partiernas blockplacering 1970-2010

	Två block (vänster-höger)	Tre block (vänster-centrum-höger)
Centerpartiet	Höger	Centrum till 1976, därefter höger
Senterpartiet	Höger till 1990	Höger till 1990
	Vänster från 2005	Centrum från 1990
Venstre	Höger	Höger

Kommentar: *Senterpartiet* saknar alltså klassificering mellan 1990 och 2005 vid två block. Det går helt enkelt inte att hävda att partiet fortfarande är höger efter 1990, men det är också svårt att hävda att partiet är vänster.

Valmanifest som material

Valmanifest skrivs av partierna i ett strategiskt syfte: att vinna röster i val. En styrka med studiet av valmanifest är att de ger pålitliga och valida uppskattningar av partipositioner (Hansen 2006; McDonald och Mendes 2010[2001]). Valmanifest lyfts även fram som det bästa alternativet för studier av partier på väljararenan (Hansen och Pedersen 2008; Hansen 2008;

Mair 2001; McLean 2006; se även kapitel 1 ovan). De alternativ som finns, tex mediastudier, enkäter bland landexperter[103], andra partidokument eller valdebatter, är ofta sämre. Mediestrukturen i Norge har inte rikstäckande tidningar som Danmark och Sverige har. Enkätstudier av landexperter innehåller inte rätt data för mina syften. Den mest omfattande sammanställningen av landexpertenkäter, Chapel Hill Expert Survey, har dessutom en tidserie som börjar först 1999[104]. Andra partidokument, till exempel parti-, princip- eller arbetsprogram är visserligen skrivna av partierna, men tenderar att vara oförändändrade under decennier (Aylott, Bergman och Blomgren 2013:70, 137, 170; Hansen 2008:207; Holmstedt och Schou 1987:180; Thau 2017:174) och är dessutom inte primärt för väljararenan. Valdebatter finns inte tillgängliga – och var mindre vanliga längre tillbaka i tid. Om man vill jämföra partitävlan över tid finns det inga bättre alternativ än valmanifest.

Det finns skillnader mellan valmanifest i Danmark, Norge och Sverige. Danmark saknar fasta valperioder och det kan vara så lite som tre veckors förvarning innan ett val vilket gör att valmanifest formuleras av de ansvariga för ett partis valkampanj (Aylott, Bergman och Blomgren 2013:74). Men valmanifesten är beroende av partiprogrammen och dessa antas på partikongresser på liknande sätt som i övriga skandinaviska stater. I Norge är det konstitutionellt omöjligt att hålla val utanför de fasta fyraåriga mandatperioderna. Normalt skrivs valmanifesten av en kommitté som arbetar under lång tid – upp till några år – och konsulterar brett i partiet (Aylott, Bergman och Blomgren 2013:137-138, 141)[105]. Därefter antas manifestet av partiråd eller motsvarande – i *Senterpartiets* fall av en kongress. Sverige påminner om Danmark, men de fasta valperioderna gör skrivprocessen mer förankrad i partiet. Generellt skrivs valmanifesten av en

[103] Landexperter är forskare som ses som extra kunniga om ett visst politiskt system. Det främsta exemplet är Chapel Hill Expert Survey (CHES) (Bakker, Jolly och Polk 2012; Bakker et al. 2012). Men även Benoit och Laver (2006) förlitar sig på en expertsurvey.

[104] För en vidare diskussion om för och nackdelar med CHES, se Bakker och Hobolt (2013:34-36).

[105] I litteraturen råder en viss begreppsförvirring – valmanifesten kallas för partiprogram och partiernas mer allmänt hålla ideologiska dokument som vi på svenska brukar benämna partiprogram kallas principprogram i det norska fallet. Partierna själva och Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (2014) kallar de två typerna för ”valgprogram” respektive ”prinsipprogram” vilket gör det enklare än i litteraturen.

centralt placerad person eller grupp som konsulterar andra personer och nivåer i partiet och valmanifesten är även beroende av partiprogram som antas av kongress eller motsvarande (Aylott, Bergman och Blomgren 2013:175). Därefter godkänns manifestet av partistyrelse eller motsvarande.

För samtliga i studien ingående partier finns valmanifesten tillgängliga från Political Documents Archive (Benoit, Bräuninger och Debus 2009) samt från Comparative Manifesto Project (CMP) (Volkens et al. 2012; Volkens et al. 2015). Samtliga norska valmanifest för samtliga partier från 1884 finns tillgängligt via Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (2014). Samtliga svenska valmanifest för partier som vunnit riksdagsmandat från 1887 finns via Svensk Nationell Datatjänst (2014). Det norska och svenska materialet är alltså fullständigt – men enbart texten finns tillgänglig och inte bilder eller layout. Det finns ett fåtal inscanningsfel, men dessa är sällsynta och att betrakta som marginella. Vissa mindre fel har åtgärdats (se appendix 4).

Det danska fallet är svårare under 1970-talen och 1980-talen. Många textfiler som finns uppladdade i arkiven är skadade – text saknas eller har kastats om, specialtecken har försvunnit och de textfiler som finns i de olika arkiven är ibland oanvändbara var för sig. Enligt CMP:s regler ska inte allt innehåll kodas – register, inledning, rubriker och liknande ska lämnas därhän – men allt material ska arkiveras (Werner, Lacewell och Volkens 2015). Av att döma de texter där jag har tillgång till dokument från annat håll har dessa regler inte följts. Att visa att något saknas i en text när man inte har en alternativ version är svårt, så denna eventuella brist går inte att åtgärda. Hansen (2006, 2008) har vid en genomgång identifierat brister i CMP:s material för Danmark[106]. Flera dokument som kodats för CMP är inte valmanifest – ibland är det tal, ibland andra texter[107] – i vissa fall används kommunala valmanifest i stället för nationella och i vissa fall saknas det

[106] Brandorf, Esaiasson och Håkansson (1995:not 4) konstaterarar liknande fel i CMP:s svenska material men nämner enbart exempel från 1960-talet och tidigare.

[107] Det tydligaste exemplet är den text som CMP kodar som *Venstres* valmanifest 1990. Det är ett tal eller en text av partiledare Uffe Ellemann-Jensen som även var utrikesminister i den dåvarande borgerliga koalitionsregeringen och identifieras med båda dessa titlar i texten. Texten behandlar enbart Europa, EU och NATO och det finns inte en rad om inrikespolitik. Behandlas detta som valmanifest så skulle *Venstre* 1990 enbart bry sig om EU och NATO och inte exempelvis skatter, näringspolitik eller skolan.

helt.[108] De danska manifesten har därför kontrollerats mellan olika arkiv. Delvis har jag använt mig av de manifest som finns sparade hos GESIS – Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften (Pennings och Keman 2013) vilket går till 2005.[109] Även detta arkiv har visat sig ha stympade dokument, liksom Polidoc (Benoit, Bräuninger och Debus 2009) som inte börjar förrän 1980. Det Kongelige Bibliotek (2014) har ett antal småtryck från partier inscannat och tillgängligt på Internet, men samlingen är inte komplett. Eftersom Konglige Dansk Bibilioteks material är inläst i bildform är de svåra att textkoda. I vissa fall har det varit möjligt att använda optisk textigenkänning, men inte alltid. ARBEJDERMUSEET & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (2014 har ett antal kontrollerade arbetsprogram som kunnat användas för att kontrollera stympade eller grammatiskt inkorrekta meningar.

De textfiler som innehållit uppenbara fel har kontrollerats om möjligt. Genom jämförelser mellan de olika arkiven har det i slutändan gått att restaurera nästan samtliga textfiler – med den brasklappen att om hela stycken av texten saknas går det inte att upptäcka. Behandlingen av texterna har skett varsamt, endast uppenbara fel har rättats till– stavfel, avsaknad av/direkt felaktig numrering, sammanblandning av rubrik och text, felaktig teckenkonvertering mellan bokstav och siffra och liknande. Omkastade punkter, meningar, stycken eller brottstycken har enbart placerats rätt om det har funnits stöd för det i annan text eller inscannad bild från Det Konglige Bibliotek. Sammantaget har det gått att pussla ihop en bättre och mer komplett bild av de danska valmanifesten under perioden 1970-2010 än vad något av de olika arkiven har. I ett fåtal fall har texten från CMP/GESIS eller Polidocs arkiv helt bytts ut då den varit felaktig. I övrigt får texten användas som den är, kvarvarande fel torde inte vara av sådan karaktär att det påverkar undersökningen substantiellt, med undantag för eventuellt saknade stycken. De eventuellt kvarvarande problemen finns före 1990.[110]

---

[108] *Konservative Folkepartis* manifest för 1971 och 1973 saknas helt i CMP:s arkiv och har heller inte hittats någon annanstans.

[109] Generellt är det identiska dokument hos GESIS och CMP. Ibland skiftar filformatet och det finns mindre skillnader som felaktiga specialtecken, men på det stora hela bekräftar dessa två arkiv varandra.

[110] Se appendix 4 för fullständig listning över arkiv eller källa till respektive dokument

Texterna blir längre, mer komplexa och mer ”manifesta” i Danmark och Sverige[111], men inte i Norge. De norska manifesten är långa även i början av undersökningsperioden – minst 45 sidor och ibland betydligt längre. Därmed blir skillnaderna mellan de olika länderna mindre med tiden. Skillnaderna är snarare i omfång än i faktiskt innehåll. Norska manifest innehåller mer detaljerade, specifika förslag[112] men även upprepningar.[113] Möjligen gör detta att andelen sakfrågeförslag överskattas, men även verklighetsbeskrivningar och värderingar upprepas. Upprepningar i ett längre manifest innebär samtidigt att de textstycken som upprepas får en större relativ tyngd i manifesten. Sammantaget innebär detta att innehållet i valmanifesten bör sättas i relation till längden[114]. Längden på de norska manifesten kompenseras även av att Danmark och Sverige har fler val under den undersökta perioden. Genomsnittligt antal ord och stycken i manifesten samt standardavvikelse framgår av tabell 3.2.

Tabell 3.2. Deskriptiv statistik av valmanifest.

	Antal manifest (valrörelser)	Antal ord per manifest i genomsnitt	Standardavvikelse ord per manifest	Antal stycken per manifest i genomsnitt	Standardavvikelse stycken per manifest	Total summa ord, samtliga manifest
Danmark	46 (16)	1 998	2311	116	129	91 909
Norge	30 (10)	27 490	3306	1 357	627	824 706
Sverige	39 (13)	2 792	3306	86	100	108 879

Kommentar: Framställd med hjälp av Nvivos ordräkningsfunktion. Nvivos styckesräkning räknar varje enter-tab vid exempelvis en lista som ett nytt stycke, vilket gör att de norska manifesten överskattas kraftigt.

Som framgår av tabell 3.2 är skillnaden i total mängd ord per land mindre än skillnaden i genomsnittligt antal ord per manifest per land. En jämförelse

[111] Se även Brandorf, Esaiasson och Håkansson (1995:30, not 4).

[112] Till exempel inkluderar *Senterpartiets* manifest från 2009 ett löfte att ”[a]”uke stønaden til den nasjonale scena for joik, parallelt med krav om nasjonal formidling av denne samiske kulturforma.”

[113] Till exempel innehåller *Høyres* manifest från 1981 en lista på 6-7 punkter om förändrade skatter under flera rubriker: skatter, handel, småföretag, industrin, jordbruk, fiske med flera.

[114] Ett liknande angreppssätt används av bland andra Comparative Manifesto Group (Budge 2001) och även av flera svenska studier av tv-debatt eller valretorik (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995; Esaiasson och Håkansson 2002; Håkansson 1999).

av genomsnittliga antalet ord mellan Norge å ena sidan och Danmark och Sverige å andra sidan ger en faktor på 13,5 respektive 10, medan skillnaden i totala antalet ord ger en faktor på 9 respektive 7,5. Resultaten visar vikten av att jämföra relativa värden och inte absoluta (jämför även Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995:not 4).

Vid en jämförelse mellan texter författade på olika språk är det en rimligt ställd fråga om det går att jämföra. Man kan tänka sig att språk fungerar olika och att vissa är mer ordrika. Problemet blir mindre vid relativa jämförelser, det vill säga jämförelser av frekvens, men försvinner inte. De skandinaviska språken är dessutom väldigt lika med avseende på ordlängd och hur meningar och stycken byggs upp (Goldhahn, Eckart och Quasthoff 2012; Quasthoff, Goldhahn och Hallsteinsdóttir 2013a, 2013b).

Trots variation i längd och tillkomstmetod finns det fog för att se valmanifesten som liknande, jämförbara dokument. De är representativa för partiernas positioner ideologiskt, policymässigt och strategiskt samt syftar till att få väljare att välja just detta parti.

Totalt används 112 manifest i undersökningen. Fördelningen på parti, partifamilj, partisystem och årtionde presenteras i tabell appendix 4.1 i appendix 4. I det fåtal fall där n-talet avviker från vad som presenteras i denna tabell anges det tydligt i text med en förklaring om varför.

Att använda valmanifest för att studera partitävlan

En studie av partitävlan med hjälp av valmanifest kommer att innebära textanalys av valmanifest, framför allt, idé- och innehållsanalys (Bergström och Boréus 2005). En grundläggande utgångspunkt är att valmanifest är strategiska dokument och att det har gjorts prioriteringar om vad som ska ingå. Detta ligger nära saliency-teorin som ligger till grund för CMP:s datainsamling (Budge, Robertson och Hearl 1987; Klingemann, Hofferbert och Budge 1994). Även om det finns kritik mot CMP:s tillämpning av

saliency-teorin,[115] är själva grundantaget rimligt: om ett parti skriver mycket om ett ämne i sitt valmanifest ser partiet förmodligen detta ämne som viktigt. Om partierna försöker attrahera de *tillgängliga* väljarna och de tillgängliga väljarna är olika grupper för varje parti, då innebär det att vad som är viktigt för ett partis tilltänkta väljare inte nödvändigtvis är det för en annan grupp. Detta innebär att partierna kan betona olika frågor *även* om de har samma åsikt i dem. Således är det ett rimligt antagande att ämnen lyfts fram i olika hög grad av olika partier och att detta inte sker godtyckligt. Därför är relativ förekomst av en viss sorts tävlan, en viss värdering eller ett visst sakfrågeområde ett rimligt mått på den vikt ett parti lägger vid respektive ämne och kan därför användas som mått på tävlan[116].

Ytterligare en grundläggande utgångspunkt är att det inte räcker att bedöma enbart sakfrågor som ett sätt att tävla – förekomsten av tävlan över identifikation, kompetens, strategi, utvärdering och värderingar samt givetvis vaghet och frånvaro av tävlan kan också vara viktiga.

Verklighetsbeskrivningar, värderingar och handlingsrekommendationer måste hållas åtskilda. Politiska idéer spelar en stor roll för politiska partier genom att de skapar en logik för hur ett parti strukturerar sin politik och lägger vissa begränsningar på vad ett parti kan göra och inte göra (Berman 2006:9; Kitschelt 1994:261-265) och kampen på väljararenan är i alla fall delvis en kamp mellan idéer (Håkansson 1999:26).[117] I ett flerpartisystem så kommer partitävlan att leda till att partier försöker hålla sig så ideologiskt distinkta som möjligt (Downs 1957:125-127). Men idéer kan inte reduceras till positioner i sakfrågor då det går att nå samma ståndpunkt från olika ideologiska utgångspunkter (Cochrane 2013). Idéer ses som bestående av tre delar: ”är” (hur den aktuella situationen förhåller sig), ”bör” (hur något bör vara) och ”gör” (vad partiet vill göra) (Beckman 2005; Bergström och Boréus 2005; Demker 1993; Hermansson 1984; Håkansson 1999). ”Är” är

---

[115] Se till exempel Budges (2013) egna sammanställning och bemötande av kritik. Exempel på direkt kritiska artiklar är Benoit och Laver (2007), Benoit, Laver och Mikhaylov (2009) och Lowe et al. (2011).

[116] Ett liknande angreppssätt används av bland andra Comparative Manifesto Group (Budge 2001) och även av flera svenska studier av tv-debatt eller valretorik (Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995; Esaiasson och Håkansson 2002; Håkansson 1999).

[117] Jämför även Downs (1957) liknelse om ideologi som ett partis ”varumärke” – det går inte att förändra det hur som helst utan att tappa ”kunder”.

alltså en verklighetsbeskrivning, ”bör” en värdering och ”gör” är en rekommenderad handling (vanligen kallad policyposition eller sakfråga).[118] Detta innebär att en förändring i sakfråga inte nödvändigtvis är en ideologisk förskjutning och det måste finnas en stor finmaskighet för att kunna uppfatta skillnader i distinkta positioner (Gemenis 2013; Horn et al. 2017).

Även om relativ frekvens är ett bra sätt avgöra relativ vikt i valmanifest är detta inte nödvändigtvis en korrekt bild av partiets position, “[t]his explicitly conflates party positions on policy dimensions and the relative salience of these dimensions.” (Lowe et al. 2011:13). För att förstå partitävlan måste vi därför skilja på betoning och position (Bakker och Hobolt 2013:32). En förskjutning i positionering och frekvensen med vilken det omnämns måste inte sammanfalla. Vidare är det inte givet att alla sakpolitiska områden eller alla värderingar har en given motpart: i synnerhet i flerpartisystem som de skandinaviska kan det finnas betydligt fler nyanser i positionering än vad som kan fångas av en dikotom uppdelning (Gemenis 2013; Horn et al. 2017; Protsyk och Garaz 2013). Samtidigt säger ett framhävande av argument på en sida av en dikotom fråga någonting om var partiet står i frågan och avseende partitävlan ger betoning i valmanifestet ett bra mått på vad partiet prioriterar i sitt tilltal till väljarna.

Givet vad jag anfört ovan, går därför inte CMP använda för att undersöka mina indikatorer om förändrad partitävlan. För det **första** skiljer inte CMP på värderingar och sakfrågor vilket gör att en förändring i sakfråga tas som en ideologisk förskjutning. Vikten av idéer och ”ideologiskt bagage” reducerar CMP delvis bort. Förskjutningar i positionering och frekvensen med vilken ett visst område omnämns kan också bli svårt att hantera. Detta problem blir större i flerpartisystem där partier kan välja distinkta positioner som inte upptäcks i CMP (Gemenis 2013). För det **andra** blir jämförelserna med nödvändighet mer grovhuggna när fler partisystem av vitt skilda slag inkluderas – vad som är en viktig fråga i ett partisystem behöver inte vara

[118] I denna avhandling kommer jag generellt att använda begreppet sakfråga om de politiska ståndpunkterna som finns – dels är det lättare att böja än policy, dels kan en sakfråga även innefatta en politisk fråga som är enskild utan att innehålla en specifik policy, ”bygg Öresundsbron” som sakfråga måste inte innebära ”nej till broar överallt” som policy. Handlingsrekommendation är i första hand ett teoretiskt begrepp för att förklara vad ”gör” i en ideologi innebär i relation till ”är” och ”bör”.

det i ett annat (Bakker och Hobolt 2013). CMP hanterar detta genom att befinna sig på en aggregerad nivå där det inte är säkert att finare justeringar av ideologi, värderingar eller policy går att fånga upp (Horn et al. 2017). Ett mönster som går igen även i andra studier som använder valmanifest (se till exempel Hagevi et al. 2022; Katz 2014; Teperoglou och Tsatsanis 2011). Enkelt uttryckt så innebär aggregerandet av data på hög nivå att CMP ignorerar Quentin Skinners poäng att politiska idéer bör förstås i sin kontext (se Demker 1993:82-83 för en diskussion). För det **tredje** kan inte CMP hantera någon annan interaktion överhuvudtaget än tävlan i positioner i sakfrågor. Det går heller inte utifrån CMP-data att avgöra om partiers ställningstaganden har blivit mindre meningsfulla. Det går inte att undersöka på vad sätt partiernas tävlan förändras överhuvudtaget utöver just med vilken frekvens breda sakfrågeområden nämns (Horn et al. 2017). För det **fjärde** har CMP en tämligen stor betoning på ekonomiska frågor, vilket gör att andra frågeområden relativt sett har färre kategorier (Green-Pedersen 2007). Detta innebär å ena sidan att nyanser i frågor som inte är ekonomiska är omöjliga att koda in, å andra sidan blir ekonomiska frågor överrepresenterade i fråga om motstående positioner – det finns helt enkelt fler potentiella motsättningar inbyggda i kodschemat. Aggregeringen gör alltså dels representation av sakfrågetävlan utanför ekonomiska frågor betydligt svårare att undersöka dels att ekonomiska frågor blir mer dominerande stridsfrågor än vad de egentligen är. För det **femte** innebär CMP:s kodschema att ett flertal kategorier som ”tävlar” om varje enskild mening (Protsyk och Garaz 2013).[119] Delvis är detta en följd av att CMP för att kunna jämföra så många partier från så många partisystem så möjligt med nödvändighet måste ha väldigt breda kategorier. För det **sjätte** är mycket av den text som finns i skandinaviska manifest överhuvudtaget inte möjlig att koda inom ramen för CMP (Hansen 2006, 2008)[120] vilket delvis beror på oförmågan att koda text som inte är direkt kopplad till positionering i sakfrågor och delvis beror på att fel dokument är kodade (Gemenis 2013; Hansen 2008). Hur stora problemen är framgår av tabell 3.3.

---

[119] Protsyk och Garaz (2013) kritik rör förekomsten av politisering av etnicitet i valmanifest där de menar att dessa kodas inom andra kategorier och således blir etno-kulturella markörer kraftigt underrepresenterade. Denna poäng har även viss bäring generellt.

[120] Hansen (2008) undersöker enbart de danska manifest som ingår i CMP, men mycket av hans kritik kan även tillämpas på de svenska och de norska manifesten.

Tabell 3.3. Okodad text i skandinaviska manifest i CMP.

	Okodad text (i procent)	Standardavvikelse (i procentenheter)
Danmark	30,2	18,5
Norge[1]	0,5	36,0
Sverige[2]	12,5	42,9

Efter Hansen (2008)

1) manifest från och med 1985, data för kodning av tidigare manifest saknas

2) manifest från och med 1993, data för kodning av tidigare manifest saknas

En förklaring till den stora mängden okodad text redovisad i tabell 3.3 är att den i första hand består av nationella idiosynkrasier som inte är användbara vid en internationell jämförelse (Holmstedt och Schou 1987). Men om något är inkluderat i ett valmanifest har det betydelse för partitävlan (Hansen 2008). Danmark och Sverige har högst, respektive näst högst andel okodade meningar i hela CMP-datasetet (Hansen 2008) vilket antyder att det finns inslag av något som inte går att reducera till CMP:s kategorier. Denna kritik mot själva kodandet och vad som kodas innebär att även alternativa sätt att använda sig av CMP-datan, exempelvis Lowe et al. (2011) eller Benoit, Laver och Mikhaylov (2009) inte kan besvara frågor som ställs i denna avhandling.

Notera att mycket av min kritik träffar användningen av CMP snarare än CMP i sig (Horn et al. 2017), och jag menar att CMP är en imponerande och användbar datakälla. CMP-gruppen är medveten om dessa begränsningar och framhåller att

> ”[p]roper caution should be exercised where some of the original categories are very thinly populated or ambiguous in terms of your research purposes. They should not then be used as variables or as point estimates on their own, but only as part of the overall dataset or as indirect contributors to the left-right scale” (Volkens et al. 2013:V).

Därmed blir det omöjligt att använda CMP:s data för att uppfylla mitt syfte. I litteraturen dras slutsatser som inte tar hänsyn till att informationen i valmanifesten aggregerats på hög nivå.[121]

Överväganden inför kodning

Det är med nödvändighet enskilda valmanifest som studeras, men det som strävas efter att beskrivas är trender över tid. Genom att jämföra partierna mellan system och över tid kan eventuella mönster hittas. För att jämföra partier mellan system krävs dock att de jämförda partierna är tillräckligt lika för att en meningsfull jämförelse låter sig göras och ska generella slutsatser dras underlättar det om jämförelser kan göras inom partifamiljer på tvärs mot partisystemen.

Fördelen med att studera trender på längre tid är att det mesta är sig likt från en valrörelse till nästa (Nord 2009) och förändringar borde därför ske långsamt, vara otydliga och följa principen två steg framåt, ett steg bakåt (Pierson 2004). Trender kan döljas av extremvärden eller så kan en förändring vara så gradvis att den inte syns annat än på sikt. Ett sätt att se helhet över tid är att visa snitt över mindre delperioder, vad Mair (2013) kallar en ”metrologisk” metod. Därför kommer resultat att redovisas som genomsnitt per decennium. I huvudsak kommer resultat att redovisas på tre nivåer:

1. Över tid för att upptäcka och isolera förändringar i tävlan
2. I relation till andra partier i samma partisystem
3. I relation till andra partier inom samma partifamilj

Resultaten ska sedan sättas i relation till de olika former av tävlan och de indikatorer som redovisats ovan. Därigenom går det att fastställa om tävlan

[121] Ett exempel på en mindre lämplig användning av CMP är Katz (2014:190) undersökning om partierna fokuserar på ”character, service or mangerial competence” snarare än att erbjuda policyalternativ. Katz sammanställer CMP:s policyområden ”governmental and adminstrative efficiency”, ”policial corruption” och ”political authority” och menar att förekomsten av dessa policyområden visar att personlig kompetens hos enskilda kandidater har blivit viktigare. Dessa koder innehåller dock sådant som reformer av byråkratin, brottsbekämpning, lokalt självstyre, detaljfrågor som byråkratins öppettider och servicenivå, vilket rimligen är policyfrågor och inte rör personlig kompetens eller förmåga att styra.

har förändrats, och i så fall hur. Genom att jämföra inom system respektive familj blir det möjligt att se om förändringar är systemspecifika eller familjespecifika.

Det som ska undersökas i denna avhandling är tävlan, men det som kan undersökas är det faktiska innehållet i valmanifest skrivna av olika partier, kvantifierat och mätt i form av relativ förekomst. Alltså måste budskapet i texten plockas fram och studeras genom innehållsanalys (Beckman 2005; Bergström och Boréus 2005). Den klassiska definitionen av innehållsanalys är ‘‘a research technique for the objective, systematic, and quantitative description of the manifest content of communication’’ (Berelson 1971:18). Den innehållsanalys jag gör söker ”**manifesta** inslag i texter” (Bergström och Boréus 2005:45, fetstil enligt orginal), det vill säga det som är uttalat i texterna (Neuendorf 2002:23). Det är en förklarande ansats, inte en hållbarhetsprövning eller en bedömning av giltighet i textens argument (Vedung 1977:23) och även om jag tar intryck av idéanalysens begrepp är det inte en idéanalys. Idéer förekommer i valrörelser och därmed kan de undersökas (Håkansson 1999:35-36). Jag undersöker inte *varför* det står som det gör – jag undersöker vad partierna skriver i valmanifesten. Betraktade på det viset är valmanifesten förstahandsinformation.

En analys av detta slag kräver att materialet kvantifieras och analyseras efter ett i förväg bestämt, teoretiskt grundat kodschema (Håkansson 1999:62). Ett vanligt angreppssätt är att dela upp texten i ”kvasimeningar” vilket är en i sig betydelsebärande sats som självt innehåller tillräckligt mycket information för att kunna klassificeras (Budge och Bara 2010[2001]; Werner, Lacewell och Volkens 2015:5). Generellt är varje ”naturlig” mening en ”kvasimening”, men det kan finnas flera unika utsagor i varje mening. Ledtrådar till detta är om det finns semikolon, om det skulle gå att göra om meningen till en punktlista (där varje punkt motsvarar en kvasimening) eller om en uppdelad ”naturlig” mening skulle hamna i två olika kategorier. Detta angreppssätt gör att dokument av olika längd kan jämföras över tid och mellan stater oavsett språkliga skillnader i ordrikedom, meningskonstruktion och traditioner i politiska texter. Nackdelen med kvasimeningar är att de är relativt korta brottstycken av text och således inte kan förmedla mer komplexa meningar. Detta gör att idéer i valmanifest reduceras till sina delar ”är”, ”bör” och ”gör”. Vidare bygger uppdelningen i kvasimeningar delvis på vad det finns för kategorier i

kodschemat. Om en naturlig mening nämner ett flertal skatteförändringar blir denna naturliga mening ett olika stort antal kvasimeningar beroende på om dessa förändringar ses som ett förslag eller flera olika – och detta bestäms givetvis av hur många olika koder det finns att koda in skatteförändringar under. Därför är det bättre att redovisa hur stor andel av *texten* som är kodad under en viss kod – inte hur stor andel av den totala mängden kvasimeningar som är det. Men antalet kvasimeningar säger något om hur mycket information som finns i en text.

I likhet med Boréus (1994:139) har jag tillämpat tolkningsregeln att ”… det inte ska råda någon (rimlig) tvekan om att det är en bestämd föreställning som uttrycks för att idén ska registreras.” Detta har bland annat inneburit en viss förekomst av ”odefinierade” begrepp, till exempel rättvisa, där det inte klargörs *vad* som menas med rättvisa och andra fall där det är tydligt att två partier menar olika saker med rättvisa. Det som bedöms och kodas är det som framgår av texten. Som Hermansson (1984:32) påpekar är det i regel ”metodiskt sett ganska enkelt att bygga under en viss tolkning. […] I praktiken är det i sådana fall fråga om s.k. bokstavstolkning.” I likhet med både Hermansson (1984) och Boréus (1994) avser jag inte bedöma huruvida en utsaga är sann eller ej.

Eftersom valmanifest är strategiska dokument har det betydelse vad som finns med och vad som utelämnas. Men det går inte att säga vad tystnaden i en fråga betyder enbart utifrån tystnaden. Det kan vara försök att avpolitisera en fråga eller acceptans att denna fråga är problematisk för det egna partiet eller helt enkelt ointresse eller att frågan är relativt mindre viktig och därför fick prioriteras bort i valmanifestet. Förutom att konstatera att något inte finns med i ett visst valmanifest kommer vi alltså inte längre. Om partier är strategiska aktörer kommer de att poängtera det som ger dem röster, alltså är det som utelämnas mindre viktigt. Därför blir en förändring där något tydligt införs, ökar, minskar eller försvinner helt i valmanifesten av stort intresse, även om det inte alltid går att säga något om motiven till en sådan förändring. Förändringar i valmanifesten är i grund och botten förändringar i det politiska budskapet. Även om förändringar kan ske av taktiska skäl eller av förändringar i rena sakförhållanden eller omvärlden är det en kraftig förenkling att utesluta genuina ideologiska förändringar, det vill säga att ett parti faktiskt byter åsikt.

Som konstaterats tidigare finns det stöd för att betrakta skandinavisk politik som dominerad av en ideologisk vänster-högerdimension kompletterad av sekundära dimensioner. Givet att vänster-höger kan ses som ”hopplöst multidimensionell” (Sartori 2005[1976]:69-70) där innehållet kan förändras (Sartori 2005[1976]:300) måste det diskuteras hur en dimension förändras.[122] Då jag ser dessa dimensioner primärt som definierade av värderingar snarare än sakfrågor görs det nedan under rubriken värderingar.

Kodningen har utförts i omgångar. I första omgången har valmanifesten kodats i de olika kategorierna efter vilken sorts tävlan varje mening utgör. Därefter har valmanifesten lästs igen och kodats in i rätt underkategori. I vissa fall – sakfrågor och värderingar – har materialet lästs en tredje gång för att kategoriseras till rätt specifik kod. Genom dessa upprepade kodningar har det även blivit en viss dubbelkontroll av de första kodningsomgångarna. Risken för slarvfel och rena markeringsmisstag torde därmed vara låg.

Även om de flesta koder kan förstås med hjälp av kodboken, appendix 7-10, och de förklaringar som finns där finns det vissa centrala begrepp som måste diskuteras mer i detalj. När namnet på en kod klart förklarar vad den innebär, till exempel ”sänkt fastighetsskatt”, har ingen definition förts in i kodboken.

Det finns även externa faktorer som kan vara nödvändiga att inkludera. I denna undersökning EU-inträde, regeringsinnehav, arbetslöshet, ekonomisk tillväxt, inflation och statsskuld. Data till variabeln arbetslöshet kommer från Federal Reserve Bank of St. Louis (2016). Data till variablerna ekonomisk tillväxt, inflation och statsskuld kommer från v-dem projektet (Varieties of Democracy) vid Göteborgs Universitet (Coppedge et al. 2015).[123] Data till variabeln regeringsinnehav kommer från European Representative Democracy Data Archive (Andersson, Bergman och Ersson 2012).

---

[122] Samma resonemang kan även tillämpas på andra ideologiska dimensioner även om dessa är mindre avgörande i en skandinavisk kontext. Det finns även betydligt mindre forskning om andra dimensioner än vänster-höger såväl i Skandinavien som i andra partisystem, men rimligen kan antaganden om vänster-högerdimensionen även tillämpas på andra dimensioner.

[123]Variabelkoder och namn i v-dem är 30.7 GDP Growth (E) (e_migdpgro), 30.11 Inflation (E) (e_miinflat), respektive 30.13Central government debt, gross (E) (e_migovdeb).

Vad ska undersökas

Först kommer jag att diskutera idéer och de tre delarna ”är”, ”bör” och ”gör” – dessa svarar mot tävlan baserad på sakfrågor (”gör”), värderingar (”bör”) och i viss mån vaghet och konfliktens bortdöende (”är”) även om ”är” vanligen inte har en direkt koppling till tävlan. Därefter kommer jag att diskutera tävlan över identifikation, kompetens, strategi och utvärdering.

Är – verklighetsbeskrivningar

”Är” det vill säga verklighetsbeskrivningar är en utsaga om verkligheten som i princip är empiriskt prövbar – exempelvis en beskrivning av snittresultaten på läsförståelseprov eller kostnader för socialbidrag. Men en verklighetsbeskrivning innebär även en implicit beskrivning av vad som är möjligt och av hur verkligheten uppfattas. Beskrivningar av verkligheten kan vara betydligt mer omstridda än såväl ”gör” som ”bör”. Även den som inte instämmer i önskvärdheten i en handling eller en värdering kan instämma i själva beskrivningen av hur denna rekommenderade handling eller värdering ser ut. Detta är inte fallet med en verklighetsbeskrivning, eftersom denna beskriver verkligheten innebär ett instämmande i en verklighetsbeskrivning ett ett omdöme om hur verkligheten är. Detta innebär att en förändring i verklighetsbeskrivning kan ha större betydelse än en förändring i värderingar. Ett nedtonande av politikens möjligheter och försök att sänka förväntningarna (Blyth och Katz 2005; Katz och Mair 1995) på vad som kan åstadkommas borde synas genom förändringar i verklighetsbeskrivningar. Det är även verklighetsbeskrivningar som gör det möjligt att få en värdering att leda till en annan ståndpunkt i en sakfråga. Verklighetsbeskrivningar ska här förstås i bred mening där det även inkluderar sådana attribut som konfliktgrad, vad det faktiskt är konflikt om (förslag eller person), identifikation av vänner och fiender.[124]

Under rubriken verklighetsbeskrivning kodas därför ett antal attribut som vad politiken har för möjligheter att påverka, vad det finns för kausalitet bakom det problem eller det förhållande som föranleder politiska insatser, vad för slags problem det är och en värdering av den verklighet som beskrivs. Även självberöm där ett parti berömmer sig själv för gångna, goda

[124] Även (Håkansson 1999:30) inkluderar identifikationen av vänner och fiender i ”uppfattning av ’verkligheten’”.

insatser har klassats som verklighetsbeskrivning. Likaså kommer ett antal andra variabler att kodas in, däribland omnämnande av motståndare, konkurrent, vän/allierad, fiende – med frekvens och identifikation. Om den politiska debatten blir vagare skulle det kunna vara tänkbart att en försvinnande konflikt kan skylas över av ökad **negativ propaganda**. Därför är det intressant att undersöka förekomsten av negativ propaganda, men negativ propaganda kan vara negativ på olika sätt. Negativ propaganda definieras av Håkansson (1999:47-48) som dels polemik, det vill säga kritik gentemot andra partier och deras förslag (jämför Sjöblom 1968:179-180), dels negativa beskrivningar av verkligheten. Det är inte orimligt att partier kritiserar varandras förslag, tvärtom är det förväntat. Däremot bör det sättas i relation till egna framförda åsikter – ett rent klagande eller ett försök att sätta de egna idéerna i motsättning motståndarnas (Håkansson 1999:27; Sjöblom 1968:passim). Det förra tyder på den reella konfliktens bortdöende – eller ”symbol over substance” (Åsard och Bennett 1995:651). Att ställa motståndares och fienders idéer mot de egna är tävlan. Därför måste kritik mot fiender och motståndare delas upp på kritik mot specifik sakfråga eller värdering jämfört med kritik mot bristande kompetens.

Ett liknande resonemang kan föras om identifikation av problem i världen. Beroende på hur dessa kopplas till övrigt innehåll är det antingen vad som borde förväntas av en politisk debatt – utan problem finns inget behov av lösningar – eller ett möjligt tecken på en bortdöende tävlan där det enbart handlar om att porträttera de som för tillfället har makten som inkompetenta eller ointresserade. Därför är det av intresse om negativa beskrivningar pekar ut någon som ansvarig för det dåliga tillstånd som måste rättas till eller om problemen bara beskrivs utan att någon får kritik för dem. Detta fångas i kodningen av koderna **kausalt** – det finns en förklaring till vad som är fel – eller **intentionellt** – någon är ansvarig för det som är fel.

Bör – värderingar, utopier och mål

”Bör”, det vill säga värderingar, utopier och mål innebär ytterst ett normativt omdöme om vad som är önskvärt – exempelvis en viss syn på rättvisa eller ett betonande av jämlikhet som en viktig värdering. Givetvis kan partier ändra värderingar, men detta kommer förmodligen att vara bland det svåraste att förändra och det är därför rimligt att anta att värderingar är tämligen trögrörliga (Lindbom 2008). En förändring i värderingar har således mer djupgående förändringspotential än ett skifte i sakfrågor och

kan innebära att de existerande dimensionerna upp- eller nedvärderas, ignoreras eller förändras till sin karaktär.[125] Till exempel tenderade svenska partier som befann stödde linje 3 i kärnkraftsomröstningen att befinna sig på nej-sidan i EMU-omröstningen vilket kan tyda på en gemensam underliggande dimension (Gilljam och Holmberg 1996). Detta går knappast att utläsa av sakfrågorna som inte framstår som närbesläktade, men det kan tänkas återfinnas i värderingar. Då måste underliggande värderingar undersökas. Detta är en avgörande skillnad mot att enbart studera sakfrågor. Två partier som har samma position i en sakfråga, men har olika syn på varför denna position är önskvärd har inte samma ideologi, och kan mycket väl attrahera helt olika väljargrupper. Det är även av intresse hur värderingar används i argumentationen: är den en utgångspunkt för resonemanget, eller är de en målbild. **Principiellt** och **partikulärt** försöker fånga skillnaden mellan värderingar som en utgångspunkt i form av eviga, universella principer kontra specifika målbilder här och nu.

Många värderingar tenderar att ha olika innebörd för olika individer; ett begrepp som ”fritt val” har en ganska olik betydelse för en klassisk socialdemokrat och en nyliberal (Bara, Weale och Bicquelet 2007:583). Här finns det anledning att i förekommande fall koda om ett parti faktiskt visar vad de menar med en specifik värdering. Vissa värderingar anses vara valensförhållanden[126] vilket innebär att alla parter i princip har samma åsikt (Stokes 1963). Problemet är att ord kan dölja olika konceptioner av värderingen i sig, vilket bara blir möjligt att se vid en närmare läsning. Ingen säger sig vara mot rättvisa, men genom att parti A säger ”vi är för rättvisa” antyds att det konkurrerande parti B (eller C eller D eller E) skulle vara mot detta. Men även dessa partier kan uppge sig vara för rättvisa. Av detta följer inte att alla partier menar samma sak med rättvisa. Tvärtom innebär det ofta att politisk tävlan avseende värderingar som är valensförhållanden är en strid om meningen med värderingen (Edelman 1988:104). Detta innebär

[125] För resonemang om detta se exempelvis Oscarsson (1998), Bornschier (2010) eller Kriesi et al (2006).

[126] I litteraturen förekommer flera olika begrepp som beskriver detta fenomen – valensfråga (*valence issue* (Stokes 1963)) torde vara den vanligaste termen men även valensposition (*valence position* (Cohen 1995)) förekommer. Ingen av dessa termer är egentligen entydigt överlägsen den andra, eftersom det inte behöver vara vare sig en specifik fråga eller en sakpolitisk eller värderingsmässig position som valensförhållandet gäller. Därför kommer jag att använda den mer neutrala termen valensförhållande.

exempelvis jämlikhet i utfall måste skiljas från jämlikhet i möjlighet samt en kategori där detta är odefinierat. Det spelar även roll vilka värderingar som uttalat prioriteras vid målkonflikter. De värderingar som kodas är även de grupperade, till exempel är jämlikhet uppdelat i jämlikhet för kvinnor, sexuella minoriteter, etniska minoriteter, socio-ekonomiska grupper, funktionshindrade och odefinierade krav på jämlikhet.

Som framgått i tidigare kapitel finns det skäl att anta att värderingstävlan är kopplad till vissa dimensioner, först och främst vänster-höger.[127] Som nämnts ovan spelar vänster och höger en viktig roll i skandinavisk partitävlan. Svenska väljare fäster stort vikt vid vänster-högerdimensionen och vid att placera in sig själva och partierna på den (Oscarsson och Holmberg 2013) och liknande resonemang kan föras om Danmark och Norge. Likväl är det inte alltid tydligt vad som är vänster och höger – en effekt av dessa begrepps föränderliga natur; dessa termer saknar precis mening och kan därför ”lastas” och ”avlastas” med olika innehåll (Sartori 2005[1976]:300). Detta gäller även för den svenska vänster-högerdimensionen (Hagevi 2022).

En vanlig indelning är att vänster och höger svarar mot synen på statens roll i ekonomin och behovet av redistribution via offentliga ingrepp (Kitschelt 1994). Vänstern ser en större roll för staten i samhället, en mer styrd ekonomi och ett större inslag av redistribution med mer långtgående välfärdsåtaganden av generell natur. Högern ser en mindre roll för staten i samhället, en friare ekonomi och mindre inslag av redistribution med mindre långtgående välfärdsåtaganden av mer selektiv natur[128].

Ett annat sätt att se på vänster och höger är vilket frihetsbegrepp de ansluter sig till: positiv eller negativ frihet (Berlin 1969; Kastning 2013). Högerns frihetsbegrepp är det negativa, frihet från hinder, medan vänsterns frihetsbegrepp är det positiva, frihet som möjligheten att göra något.

---

[127] Övriga värderingsdimensioner diskuteras längre ned i detta kapitel. Dock något mer kortfattat, dels finns det goda skäl att anta att de är mindre viktiga rent empiriskt, dels är mycket av resonemangen kring vänster-högerskalan möjliga att tillämpa på liknande sätt, varför det inte finns några skäl att repetera samma antaganden.

[128] Notera att det rör sig om vad som ses som önskvärt, moraliskt korrekt eller som en eftersträvansvärd utopi – inte faktiska policyförslag.

Ytterligare ett sätt att se på vänster och höger är synen på jämlikhet. Högern tenderar att se jämlikhet i möjlighet som riktig jämlikhet oavsett vad utfallet blir, medan vänstern tenderar att se jämlikhet i utfall som riktig jämlikhet (Bobbio 1996; Kastning 2013).

Slutligen kan även vänster och höger skiljas åt med hänsyn på synen på kollektivets solidaritet gentemot individens autonomi där solidaritet ses som en vänstervärdering medan individens autonomi och individens eget ansvar ses som högervärderingar (Kastning 2013; Kitschelt 1994).[129]

Även om alla dessa fyra sätt att definiera vänster och höger till synes kan ge ett ungefär liknande utfall kan det inte uteslutas att de kan ge olika resultat. Likaså kan en förändring ske där en av definitionerna av vänster-höger ges relativt mer eller mindre vikt av partierna över tid. Om man har för avsikt att undersöka en förändrad partitävlan måste dessa olika sätt att mäta vänster och höger skiljas åt annars riskerar nyanser att gå förlorade.

Partiers positioner på värderingsdimensioner blir till sin natur lätt relativa begrepp över tid. I synnerhet om dimensionen dessutom kan få ett förändrat innehåll enligt ovan. Ett sätt att hantera detta problem är helt enkelt att ställa relativ förekomst av vänstervärderingar mot högervärderingar vilket ger ett värde som kan variera mellan +100 och -100 – från enbart vänster till enbart höger. Samtidigt ska sådana resultat tolkas försiktigt: de mäter relativ betoning, inte position. De numeriska värden kan ordnas i en följd, men en jämförelse får inte hängas fast vid enskilda värden. Därefter går det att avgöra eventuell förändring över tid eller jämföra mellan olika partisystem och se förskjutningar i betoning. Hur olika positioner tolkas i en ordinalskala är i regel enklare än vilket numeriskt värde de skulle få.

Förändringar av de relativa positionerna på vänster-högerskalan beskrivs ibland som en vridscen.[130] Ofta tycks vridscen användas som en svensk

---

[129] Kitschelt skriver inte rakt ut att dessa två principer står mot varandra men antyder det. Kitschelt (1994) antyder även att socialdemokratiska partier går från en betoning av statens roll och redistribution, till att betona solidaritet framför autonomi som mer generell värdering.
[130] Metaforen vridscen tycks ha införts av Jörgen Westerståhl i svensk statsvetenskap. Dock verkar det omöjligt att få en skriftlig referens utöver ett inlägg av Mikael Gilljam (2013) på webbplatsen *Politologerna*.

variant av overton-fönster.[131] Men metaforen kan användas annorlunda: när någonting vrids ser vi det ur en annan vinkel. Givet att vänster-höger kan definieras på flera olika sätt ligger det därför nära till hands att tänka sig att vänster och höger definieras i andra termer utan att något parti egentligen förskjutit hela sin ideologi – det är bara andra aspekter av den som betonas. Med en sådan förståelse av vridscensbegreppet kan alltså en förändring av vänster-högerskalan bestå i att dess innehåll snarare förändras än att en förändring innebär förskjutna positioner. En liknande förändring kan givetvis även tänkas gällande de sekundära dimensionerna, vilka dock inte förväntas vara lika viktiga för partitävlan.

Decentralisering-centralisering är den dimension som fångar in motsättningen urbant centrum och rural periferi. Själva dimensionen har två aspekter: administrativ och ekonomisk. Den administrativa är strävan efter att delegera eller förskjuta maktutövning neråt/utåt mot lokalsamhälle och periferi i motsättning till olika former av central kontroll eller centralisering av beslutsmakt. Den ekonomiska aspekten är synen på en överföring av medel från centrum till periferin (till exempel regional utjämning). Notera att här handlar det om värderingar kring detta. Faktiska policyförslag som syftar till detta är något annat. Ett empiriskt faktum som skapar metodologiska problem är att förespråkare för decentralisering mobiliserar på denna fråga, medan de som är motståndare ignorerar frågan. Materialet uppvisar således en rejäl slagsida åt det decentralistiska hållet.

GAL-TAN som dimension består av tre motsättningspar som delvis överlappar: libertär-auktoritär, alternativ-traditionell, kosmopolitisk-nationell. Libertär är betoningen av individens frihet i motsättning till auktoritär som beskriver en värdering av samhällets hierarki och auktoritet. Framför allt kommer detta till uttryck i form av synen på rättvisa, bestraffning och behovet att följa gemensamma regler. Alternativ-traditionell speglar värderingar kopplade till (gemensam) kultur, kulturell förändring, kulturarv, och därmed även integrationsfrågor och familjens

[131] Overtonfönstret är uppkallat efter Joseph P. Overton, men det tycks inte finnas en tydlig referens till en första användning eller introduktion av begreppet. Mackinac Center där Overton var verksam tillhandahåller en bra genomgång av begreppet (*The Overton Window* 2019). I korthet innebär det att vissa positioner på en vänster-högerskala faller inom det accepterade fönstret som ytterst bestäms av vad som är elektoralt möjligt.

position i samhället. Kosmopolitisk-nationell är motsättningen mellan att betona de kosmopolitiska-universella lojaliteter som människor bör ha respektive de nationella-partikulära. Miljö-tillväxt har i enlighet med resonemanget i kapitel 1 brutits ut från GAL-TAN. Genomgången av valmanifesten visar att detta är korrekt empiriskt då position på miljö-tillväxt och GAL-TAN inte överensstämmer. I likhet med centralisering-decentralisering finns det en skevhet i materialet: ingen säger sig vara mot miljön i någon större utsträckning, men det finns exempel på att tillväxt och ekonomi ses som viktigare än ”alltför långtgående” miljökrav.

Även ideologiska beteckningar såsom liberal, konservativ och socialdemokrat och liknande som är kopplat till specifika ideologiska traditioner kodas under ”bör”. Dessa är enkla att identifiera och kräver ingen vidare precisering.

Jag har även skapats en slaskkategori för värderingar som inte entydigt passar in i någon av de dimensioner som redovisats ovan. Det gäller värderingar som (ospecificerad) demokrati, anti-totalitarianism, barnens trygghet, yttrandefrihet och liknande som ingen är emot och där det inte ens finns valensförhållanden i fråga om innebörden.

Gör – sakfrågor

”Gör” är det enklaste och mest oproblematiska att koda då den består av föreslagna åtgärder och rekommenderade handlingar, alltså sakfrågor. Det ligger i sakens natur att sakfrågorna kommer att förändras från valrörelse till valrörelse. Om de diskuterade sakfrågorna förändras eller ett parti byter åsikt i en sakfråga har det inte nödvändigtvis skett en ideologisk förändring.

Under denna rubrik kodas sakfrågor, först om de är vaga eller precisa, oberoende eller beroende. Genom denna undersökning är det möjligt att studera om det finns någon tendens till vagare löften. **Vaghet**[132] föreligger

[132] Albright (2010 antar att konfidensintervallen vid uppskattningar av partiernas position på CMP:s vänster-högerskala kan ses som ett tecken på vaghet– ju bredare konfidensintervall, desto större vaghet. Detta löper risken att missta mät- och kodproblem för vaghet i budskapet, vilket Albright (2010:715) själv också påpekar. De ökade konfidensintervallen kan precis lika gärna betyda att CMP:s kodning är mindre träffsäker ju längre fram i tiden vi kommer, eller en effekt av att partierna tar upp mer i sina valmanifest. Därför måste vaghet i budskapet

om det finns ett område där ett begrepp definitivt kan användas och ett område där ett begrepp definitivt inte kan användas och gränsen mellan dessa två områden är oklar och diffus (Fredriksson 1992:93; Vedung 1977:67). Det är helt enkelt svårt att säga vad som menas vilket gör det svårt att på förhand säga vad som kommer att göras och även svårt att utvärdera i efterhand om något har gjorts eller ej.[133] Ett exempel är ”arbeide for å vidareutvikle brenselscelleteknologien” utan att det definieras eller förklaras vad detta arbete består av. Därmed går det heller inte att utvärdera om åtgärden har genomförts eller ej. Besläktat med vaghet är **platthet** vilket definieras av Fredriksson (1992) som en tautologisk eller nästan tautologisk sats som är formulerad på ett sådant sätt att ingen på allvar kan bestrida den. Detta kan exemplifieras med fraser som ”överdrivna krav är inte bra” där det ligger i sakens natur att det som är överdrivet inte är bra. Håkansson (1999:43) menar att en platthet eller tautologi säger föga om vare sig verklighet, värderingar eller sakfrågor. Enligt Åsard och Bennett (1995:651) tyder en ökande förekomst av plattheter på en strävan att avpolitisera debatten och skulle därmed visa på en krympande ”idémarknad”. Motsatsen till vaghet betecknar jag som **precision** – detta innebär att ett begrepp har en precis mening. Huruvida en person är skallig eller ej är lätt att avgöra, huruvida en person är tunnhårig är något av en definitionsfråga – och någon entydig definition finns inte. Alltså är skallig precist och tunnhårig vagt. **Beroende** åtgärder är beroende av en annan motpart – därmed går det inte att säga huruvida dess uppfyllande är beroende av partiet eller ej. I praktiken återfinns de till stor del inom utrikes- och säkerhetspolitik samt i förhållande till det civila samhället och arbetsmarknadens parter där en regering eller ett politiskt parti inte kan genomdriva sin vilja. Motsatsen betecknas **oberoende**. Såväl beroende som oberoende har sin plats i politisk debatt, men en ökning i beroende förslag innebär en minskad roll för politiken.

---

bedömas genom att faktiskt läsa manifesten; det går inte att komma åt vagheten i positionering genom att förlita sig på existerande dataset oavsett vilken statistik behandling man använder sig av.

[133] Naurin (2013) definierar ett vagt löfte som ett löfte som kan uppfyllas på flera sätt. Detta skiljer sig från det sätt jag skiljer mellan vagt och specifikt, då jag inte definierar vaghet efter *hur* löften uppfylls utan efter *om* det går att säga att löftet är uppfyllt eller ej (eller i terminologi från Naurin (2013), skillnaden mellan en utvärderingsbar handling (*action)* jämfört med en utvärderingsbar effekt (*outcome)*).

Därefter kodas materialet i sakfrågor placerade under likaledes förbestämda sakområden. Större delen av listningen av sakpolitik är mer eller mindre självförklarande. Typiska sakfrågor är till exempel statens budgetunderskott, vargfrågan, pensionssystemet med flera. Typiska exempel på sakområden är ekonomi, miljöpolitik, socialpolitik med flera. (jfr Brandorf, Esaiasson och Håkansson 1995; Budge et al. 2010[2001]; Budge, Robertson och Hearl 1987; Esaiasson och Håkansson 2002; Håkansson 1999).

Det förekommer även valensförhållanden inom sakfrågor, till exempel ökad trafiksäkerhet (inget parti är någonsin emot ökad trafiksäkerhet). Men dessa döljer ofta att det som framstår som ett valensförhållande inte alls behöver vara det – inte minst sättet på vilket ett allmänt omfattat mål uppnås kan skilja sig åt. Även här kan uttalade prioriteringsskillnader vara av vikt. Vidare kan policyförslag likna varandra i breda termer, men likväl vara föremål för hårda politiska motsättningar. Därför måste en genomgång av sakfrågeförslag vara finmaskig för att kunna fånga de olika alternativ som finns – annars kan allt se ut som valensförhållanden och konfliktfrågor suddas ut. Om partier förväntas agera strategiskt är det dessutom rimligt att förvänta sig att det finns en större vilja att utmärka sig genom detaljer om en fråga är ett valensförhållanden. Vill ett parti vinna röster måste det förklara varför en röst på just detta parti är bättre än en röst på konkurrenten. Om partier intar liknande positioner blir detaljerna viktigare för att skilja sig från medtävlare och konkurrenter.

Om ett annat partis förslag explicit kritiseras är det också en sakfråga (”vi säger nej till parti X:s förslag om Y”). Motstånd mot en åtgärd förutsätter att någon annan ser åtgärden som önskvärd (Edelman 1988:16-18). Om partierna är strategiska i författandet av sina manifest är därför beslutet att inkludera ett explicit motstånd mot ett förslag i en sakfråga rimligen ett medvetet agerande. Därför måste explicit motstånd mot andra partiers förslag kodas.

Handlingsrekommendationer har kodats in i 26 sakfrågeområden som i vissa fall består av flera delområden (till exempel inkluderar sakfrågeområdet socialpolitik delområdena familjepolitik, funktionshindrade, jämställdhet, pension, socialförsäkringar, sjukvård och hälsa, äldrepolitik samt övrig socialpolitik). Kodschemat är baserat på den svenska Riksdagsordningens

indelning i olika policyområden vilken alltid hänskjuter en sakfråga till ett specifikt utskott. Detta gör att alla motioner och yrkanden i Sveriges riksdag är redan organiserade på detta sätt för att möjliggöra en uppföljande studie på vilka värderingar och policyförslag som faktiskt kommer att ställas i Riksdagen efter att ha förekommit i valrörelsen.

Även om jag primärt ser dimensioner som vänster-höger kopplade till värderingar och inte handlingsrekommendationer så kan det inte förnekas att en strid mellan vänster och höger kommer att få mer bäring på vissa sakfrågor än andra. I appendix 10 listas vilka sakfrågor som kopplats till respektive värderingsdimension, men då denna lista är tämligen omfångsrik visas i tabell 3.4 vilka sakfrågeområden som huvudsakligen kopplas till olika värderingsdimensioner.

Tabell 3.4. Värderingsdimensioner och övergripande sakfrågeområden

Dimension	Sakfrågeområden
Vänster-Höger	arbetsmarknadspolitik, bostadspolitik, ekonomisk politik, näringspolitik, skattepolitik, socialpolitik
Decentralisering-Centralisering	gröna näringar, kommunikation och infrastruktur, kommun- och regionfrågor samt regionalpolitik
GAL-TAN	invandrings- och integrationspolitik, rättspolitik, kulturpolitik och moralfrågor
Miljö-Tillväxt	energipolitik och miljöpolitik
EU	EU-frågor
Övriga sakfrågor	biståndspolitik, forskningspolitik, försvarspolitik, handelspolitik, konstitutionella frågor, utbildningspolitik, utrikespolitik
Övriga gör-frågor	Är ej politiska sakfrågor. I första hand vad partierna vill göra i egenskap av organisationer och inte i egenskap av politiska aktörer och är en mycket liten del av materialet

De områden jag kategoriserar som övrigt kännetecknas av att de är svårplacerade inom en dimension, exempelvis utbildningspolitik. Utbildningspolitik har en mycket stor mängd tekniska detaljregleringar som

skiljer sig i rätt hög grad mellan staterna vilket gör jämförelser svåra. Därför finner jag det lämpligt att placera området som sådant utanför dimensionerna. Detsamma gäller forskningspolitik. Ett annat problem är att vissa sakfrågeområden tycks vara en yta för att projicera önskade värderingar på oavsett vilken dimension dessa värderingar hör till. Framför allt gäller det sakfrågeområden som är starkt kopplade till utlandet – biståndS-, försvars-, handels- och utrikespolitik (även en komplicerande faktor att Sverige var alliansfritt under undersökningsperioden vilket Danmark och Norge inte var). Därför för jag även dessa till övriga sakfrågor.

I stort är uppdelningen förmodligen inte i behov av närmare motivering, möjligen förtjänar det att påpekas att kommunikation och infrastruktur har pekats ut av Heidar (2001:105-107) som en lika viktig del av regionalpolitiken som regionalstöd och de gröna näringarna. Förutom en mer övergripande granskning kommer jag även att gå mer i detalj in på vissa sakfrågeområden. För vänster-höger gäller det tre områden: ekonomisk politik, socialpolitik och skattepolitik. Anledningen är att det är inom dessa områden som motsättningen mellan vänster och höger framstår som skarpast oavsett om den formuleras som jämlikhet, frihet, solidaritet-autonomi eller offentliga ingripanden i samhällslivet.

Inom decentralisering-centralisering kommer jag särskilt att undersöka gröna näringar och regionalpolitik då de är de sakfrågeområden som framstår som viktigast för denna skiljelinje, samt även kommunikation och infrastruktur då detta är ett område som borde vara fortsatt viktigt även om konflikten längs denna skiljelinje blir mindre framträdande under undersökningsperioden. Vad gäller GAL-TAN kommer invandring och integration samt kulturpolitik att undersökas närmare då de förra områdena förmodas bli mer viktiga, medan de senare förmodligen blir mindre viktigt. För miljö-tillväxt kommer det i första hand att vara miljöfrågorna som undersöks närmare och för EU-dimensionen EU.

Givetvis finns det enskilda sakfrågor som kan passa nästan lika bra inom en annan dimension, till exempel kan beskattning av jordbruksfastigheter, skatteavdrag för bilpendling eller särskilda glesbygdsavdrag för moms och arbetsgivaravgifter passa nästan lika bra inom decentralisering-centralisering än vänster-höger (och vice versa). Det finns även enskilda sakfrågor som tydligt kan föras till två eller flera dimensioner: ett försvar

för äganderätten till skog och skydd mot inskränkningar i denna på grund av miljöhänsyn kan både ses som höger, decentralisering och tillväxt, ett ökat inslag av regional omfördelning och utjämning av skatteintäkter kan ses både som vänster och decentralisering. I denna framställning har jag valt att föra frågorna till den skiljelinje som bör vara den viktigaste (se appendix 10). Denna ansats har medfört att vissa sakfrågor blivit mer detaljerat uppdelade, men det innebär också att det inte finns något överlapp mellan olika kategorier samt att det är tydligt hur sakfrågorna uppdelas. Sakfrågor innehåller alltid tillräckligt med information för en tydlig klassifikation (även om den är så vagt formulerad att det är omöjligt att avgöra om en eventuell handling genomförs eller ej).

Övrigt innehåll

Detta avsnitt behandlar kodning av de typer av tävlan som inte passar in i ”är”, ”bör” och ”gör”.

Identifikation med ett parti eller med dess *classe gardé* har historiskt framförts som ett av de stora skälen till att rösta på ett parti. Därför måste **identifikationsargument**, till exempel: . ”rösta på arbetarepartiet” eller ”partiet fria företagare” kodas.

Personlig kompetens hos partiföreträdare och kompetens hos partiet som helhet skiljs åt. Personlig kompetens diskuteras nedan under personfrågor och kompetenstävlan syftar på partiets kompetens. Kompetenstävlan kan ske på flera sätt: dels genom att framhäva det egna partiets kompetens, dels genom att framhäva motståndarnas inkompetens. Den egna kompetensen är ett relativt enkelt begrepp och innebär att partiet poängterar sin egen förmåga att styra landet – utan att detta sätts i relation till något mål. I ett flerpartisystem där inget parti kan räkna med att vinna egen majoritet är även kompromissvilja och förmågan att nå lösningar att betrakta som ett komptensargument. **Den egna kompetensen hos partiet** och **partiets kompromissvilja** är alltså två av koderna under kompetens.

Vad gäller kritik mot motståndarens inkompetens kan denna framhävas på tre sätt: direkt kritik mot **motståndarens oförmåga att styra**, direkt kritik mot **motståndarblockets oenighet** (det vill säga en motsats till kompromissvilja som kompetens), och slutligen **direkt kritik mot motståndarens politik** utan att enskilda förslag specificeras ”våra

motståndares politik gör landet fattigare" alltså en kritik formulerad som att en motståndares politik i stort är dålig. Således finns det tre olika koder under kritik mot motståndarnas inkompetens.

Strategisk tävlan kan grovt delas in i två grupper av argument: argument kring vad som händer under valet och vad som händer efter valet. I den förra gruppen finns **"get out the vote"** argument, dels i form av positiva uppmaningar att gå och rösta, dels i form av negativa varningar vad som händer om sympatisörer inte röstar i form av **identifikationer av fiender och motståndare**. Även **varningar för att kasta bort sin röst** genom att rösta på ett parti som inte kommer in faller i denna grupp. Argument för vad som händer efter valet består av presentationer av **den önskade regeringen** samt löften om att **dra majoriteten eller det egna blocket** i en önskvärd riktning. Men även varningar för **kaos i parlamentet** om fel parti får för stort inflytande eller direkta uppmaningar om att **samlas i mitten** för att utesluta odemokratiska eller oansvariga flankpartier. Totalt sju koder under strategisk tävlan.

Vidare finns det anledning att koda förekomsten av **självberöm** för att undersöka utvärderingstävlan. Strikt talat är detta en form av verklighetsbeskrivning och ligger under denna rubrik i kodschemat, men självberöm fyller inte samma funktion i partitävlan som en verklighetsbeskrivning som del av en idé gör. I stället motsvarar denna kategori försök att uppmuntra väljarna till det som kallas för retrospektiv röstning – röstning som belöning för att partiet har gjort ett bra jobb. Självberöm kan även ses som en form av verklighetsbeskrivning så även mer implicita argument av typen "det går bra för Sverige" faller i denna kategori.

Det finns även anledning att koda in **personfrågor**, i vilken utsträckning de egna företrädarna, deras personliga egenskaper och kompetens lyfts fram, men också fiender eller motståndare. Personfokusering är relativt enkelt att operationalisera: omnämns enskilda företrädare – både det egna partiets och andras – eller ej. Notera att denna kategori även omfattar personlig kompetens som skild från partiets politiska kompetens.

Slutligen kodas det som framstår som ointressant för tävlan, exempelvis innehållsförteckningar, rubriker, adressuppgifter för partiet och liknande.

Indikator 2C innebär att ett ökat inslag av denna typ av uppgifter ses som ett inslag av professionalism[134] i skrivandet av valmanifest (jfr Esaiasson 1990).

Åter till tävlansmodeller hypoteser

I tidigare kapitel har sju tävlansmodeller och två hypoteser med ett antal indikatorer presenterats. Dessa kopplas till de koder som materialet kodas in i.

Tävlansmodeller

I kapitel 2 presenterades olika typer av tävlan och dessa måste nu knytas till olika indikatorer i valmanifesten.

Identifikationstävlan. Detta mäts med den relativa förekomsten av text som explicit försöker identifiera parti och socialgrupp eller liknande med varandra, ”arbetarnas parti”.

Kompetenstävlan. Detta mäts med den relativa förekomsten av argument kopplat till den egna kompetensen och motståndarnas/fiendernas brist på kompetens eller deras oenighet jämfört med den egna kraftfullheten. ”Venstre leverer resultater.”

Policytävlan. Detta mäts med den relativa förekomsten av precisa sakfrågor. ”Ett jobbskatteavdrag ska införas.”

Strategitävlan. Detta mäts av den relativa förekomsten av strategiska argument. ”De borgerliga partierna är oeniga.”

Utvärderingstävlan. Detta mäts med den relativa förekomsten av självberöm. ”Det går bra for Norge.”

Vaghet och frånvaron av tävlan. Detta mäts genom förekomsten av vaga policyförslag, plattheter, personpresentationer som inte bidrar till att visa vad ett parti vill göra. Intentionellt negativ verklighetsbeskrivning där

[134] Professionalism i skrivandet ska givetvis inte förväxlas med att slutprodukten blir bättre.

skulden läggs på motståndare och fiender hör också till denna kategori. ”Rimliga skattesänkningar.”

Värderingstävlan. Detta mäts med den relativa förekomsten av värderingar och explicita ideologiska markörer, ”vi är ett socialdemokratiskt parti”.

Hypotes 1 – kartellpartier

I kapitel 2 presenterades ett antal indikatorer som visar på stöd för hypotes 1. Sammanfattningsvis är följande indikatorer ett stöd för hypotes 1, kartellpartier:

En nedtoning av politikens roll som innebär att partierna i högre grad framställer föreslagna policys som nödvändiga eller ofrånkomliga i stället för valbara samt därmed att politik i högre grad ses som passivt i stället för aktivt. Detta mäts genom att undersöka om verklighetsbeskrivningar ger en bild av att politik kan ge resultat eller om politik beskrivs som verkningslöst, ineffektivt eller orsakar problem. Möjligheten till politiska val samt en eventuell skillnad mellan nödvändighet och möjlighet fångas av huruvida politik ses som reaktivt (problemlösande) eller proaktivt (politik är att vilja). Även om reaktiv politik i sig kan innehålla olika möjliga lösningar, så innebär en presentation av politik som proaktiv en poängtering av politikens möjlighet att välja.

En inskränkning av politikens roll utan att det framförs ideologiska argument för detta. Som framfördes i kapitel 2 finns det uppfattningar om demokrati som innehåller begränsningar av politikens roll i samhället. Därför är det inte nog att det presenteras förslag som minskar politikens roll, utan dessa måste även ske utan att det grundas ideologiskt. Alltså, om det framförs policyförslag som minskar politikens roll – exempelvis självständig riksbank, minskad reglering av näringslivet och så vidare – så är det ett tecken till stöd för hypotes 2 om det saknas värderingar till stöd för politikens minskade roll – exempelvis negativ frihet, liberalism, och ekonomiskt självbestämmande.

En minskad förekomst av värderingar mäts genom att undersöka den relativa frekvensen av värderingar i valmanifesten.

Färre policyförslag mäts genom att jämföra vilka olika sakfrågor som lyfts vid ett givet tillfälle inom ett specifikt sakområde. Om det finns färre alternativ syns detta genom att det är färre koder som används inom ett sakområde.

En minskad förekomst av vänsteralternativ inom sakfrågor och värderingar mäts genom att en fallande frekvens av sakfrågor och värderingar som kan identifieras empiriskt (exklusiv eller nästan exklusiv förekomst i socialdemokratiska manifest) eller teoretiskt (värderingar som identifieras som vänster).

Ett ökat inslag av betoning av kompetens mäts genom förekomsten av kompetensargument, den egna kompetensen, kompromissviljan, kritik mot motståndares bristande kompetens eller enighet.

Ett ökat inslag av vagheter och plattheter mäts genom den relativa frekvensen av vaghet i sakfrågor och platthet i värderingar.

En minskning av hänvisningar till gruppidentifikation mäts genom en fallande frekvens av identifikation med partiet. Som nämnts innefattar detta explicita uppmaningar att rösta på grund av klasslojalitet eller lojalitet med partiorganisationen som sådan, explicita presentationer av denna partiorganisation som tillhörande en eller en viss grupp.

Fler hänvisningar till direkta personliga vinster mäts på två sätt. Dels förekomsten av svag ekonomi som ett personligt problem. Det vill säga, att påstå att pensionärerna har det svårt är inte en hänvisning till personliga vinster om det presenteras som ett samhälleligt problem. Dels förekomsten av direkta uppmaningar som ”mer pengar i plånboken till dig.” Återigen, mer pengar åt en specifik grupp är inte nog för att vara en personlig vinst, exempelvis ”mer pengar åt barnfamiljerna” eftersom det är en socialt identifierad grupp som åsyftas som förtjänta, inte specifika individer.[135]

[135] Notera att detta inte på något sätt förnekar att väljarna kan plånboksrösta, men det ligger utanför ämnet för denna avhandling.

Ett ökat inslag av personargument mäts genom att räkna antalet omnämnande av specifika personer i manifesten.

Ett ökat inslag av taktikröstning med betoning på att undvika kaos eller instabilitet mäts genom förekomst av valstrategiska uppmaningar, såsom varningar för bortkastade röster, hänvisningar till risken för kaos i parlamentet eller uppmaningar att samlas i mitten.

Hypotes 2 – lean, mean election machines

Ett ökat inslag av självberöm från partiernas sida (kontrollerat mot regeringsinnehav) detta mäts genom att undersöka den relativa frekvensen att partierna lyfter fram vad de anser att de ska belönas för.

Ett ökat fokus från samtliga partier på kvalitet i den offentliga servicen snarare än expansion. Detta mäts genom att undersöka den relativa frekvensen mellan olika slags policyförslag inom offentlig service – sjukvård, dagis, skola på olika nivåer, universitet, vuxenutbildning, äldreomsorg med mera.

Ett ökat inslag av värderingar och konflikter över dessa. Detta mäts genom att undersöka förekomsten av värderingar och konflikter över dessa öka över tid. Det första mäts genom att undersöka förekomsten av värderingar som argument för att vinna röster.

Ett minskat inslag av mobiliserande propaganda i form av hänvisningar till identitet och lojalitet mäts genom att undersöka förekomsten av direkta hänvisningar till en *class gardé* eller andra intressegrupper vars intressen ett parti anser sig försvara, direkta uppmaningar att rösta på partiet för denna grupp och liknande försök att hänvisa till en specifik identitet.

En ökad frekvens precisa policyförslag mäts genom att undersöka förekomsten av precisa policyförslag, det vill säga policyförslag där det går att utvärdera huruvida förslaget genomförts eller ej.

En ökad mängd policyförslag är tämligen självförklarande: detta mäts genom förekomsten av sakfrågor totalt i texten.

En permanent närvaro av konflikt och motstående positioner i fråga om värderingar och policyförslag även om positioner förändras. Notera att detta inte med nödvändighet innebär att samtliga värderingar och policyförslag måste förändras, även om det är troligt att en viss förändring förekommer över den 40-årsperiod som undersöks. I stället undersöks detta genom att det fortsatt finns olika uppfattningar i fråga om värderingar – det ska alltså inte vara samma värderingar som förs fram av olika partier vid en och samma tidpunkt för positivt utfall för denna indikator. Förekommer en sådan motsättning i fråga om värderingar är det ett stöd för att det finns en konflikt över värderingar. Ett liknande resonemang gäller policyförslag – det ska finna alternativa förslag inom ett policyområde och det ska finnas olika förslag som lösning på liknande problem. Förkommer sådana alternativa förslag finns det en alternativ policy. Det är alltså närvaron av konflikt och alternativa förslag som är central, inte vad denna konflikt i sig gäller.

Ett ökat inslag av rubriker, introduktioner och innehållsförteckningar skulle tyda på en ökad professionalisering av kommunikation. Detta mäts genom att räkna den relativa frekvensen av rubriker, innehållsförteckningar och liknande mera ”tekniska” inslag i valmanifesten.

Taktikröstning för att uppnå önska regering eller önskad inriktning på en regering mäts genom förekomst av direkta uppmaningar till att rösta taktiskt för att dra en regering, ett block eller ett annat parti i önskad riktning.

Kritik mot motståndarens förslag mäts genom förekomst av direkt, namngiven kritik.

Därmed kan vi nu undersöka partitävlan och dess eventuella förändring såsom den tar sig uttryck i de valmanifest som skandinaviska partier producerar. Med start i nästa kapitel kommer studiens empiriska resultat att redovisas och diskuteras. Eftersom hypoteserna är tämligen omfattande kommer några indikatorer undersökas i varje kapitel och resultatet i sin helhet sammanställs i slutet.

4. Tävlan och politikens möjligheter

Detta kapitel ska det ge en första översikt över det empiriska materialet som används i denna studie och redovisa översiktligt vad detta innehåller med fokus på olika tävlansmodeller och behandlar data i aggregerad nivå. Kapitlet är strukturerat enligt följande: först kommer de hypoteser som presenterades i kapitel 1 att kopplas till tävlansmodeller. Efter detta kommer det empiriska resultatet att redovisas.

I kapitel 1 presenterades två hypoteser om partitävlan i de skandinaviska partisystemen. För att i korthet rekapitulera dessa så bygger hypotes 1 på den så kallade kartellpartitesen (Katz och Mair 1996, 2009) och innebär partitävlan blir vagare, försvinner helt eller rör sig om annat än policy och ideologi, till exempel person då partierna försöker *passivisera* väljarna; hypotes 2 tar avstamp i Panebiancos (1988) tes om politikens professionalisering och Downs (1957) koncept om en konkurrensdriven rörelse i riktning mot medianväljaren och innebär att tävlan skärps då partierna aktivt försöker *vinna* väljarnas gunst.

För att hypotes 1 ska finna stöd, måste det framför allt finnas tydliga inslag av vaghet. Men även inslag av strategi och kompetens är ett stöd – i synnerhet om det blir mindre inslag av policy och värderingar över tid. Det ska inte finnas stora inslag av värderingar och policy. Den övergripande tävlanslogiken är att *passivisera* väljarna.

För att hypotes 2 ska finna stöd, behöver det finnas tydliga inslag av värderingar, policy eller utvärdering, även inslag av strategi kan förekomma: alla medel är tillåtna för att *vinna* väljarna. Förekomsten av vaghet talar dock starkt emot en skärpt konkurrens, liksom identitet – det handlar om att *vinna*, inte mobilisera.

Vilken tävlan förekommer och förändras detta över tid?

I enlighet med kapitel 3, metod, redovisas data i genomsnitt per decennium. Tabell 4.1 som redovisar genomsnitt av olika former av tävlan fördelat på decennium och det är inga tvära kast, utan snarare en stabilitet eller svag förändring.

Tabell 4.1. Andel av all tävlan fördelat på tävlansmodell. Genomsnitt fördelat på decennium (procent).

	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
Identifikation	0	0	0	0
Kompetens	9	7	8	4
Policy	41	41	43	53
Strategi	3	3	2	2
Utvärdering	6	8	7	6
Vaghet	18	14	11	11
Värdering	23	26	29	25
Summa, procent	100	100	100	100

Kommentar: Text som inte rör tävlan har uteslutits i beräkningen av procentsatserna, till exempel kontaktuppgifter, rubriksättningar och odiskutabla fakta (”Sverige är med i EU” eller ”i höst är det val”).

Ett tydligt resultat är den fallande frekvensen av vaghet – en minskning med mer än en tredjedel från 1970-talet till 2000-talet – och halveringen av kompetenstävlan under samma tid. Det är även tydligt att identifikation inte är någon särdeles använd metod för att få röster: under hela perioden är det nära noll procent (även om det förekommer enstaka uttalanden under 1970-tal). Utvärdering förekommer även det relativt sparsamt, men på en jämn nivå. Däremot dominerar policy med sina tydliga, utvärderingsbara förslag på vad partierna säger sig vilja göra under den kommande mandatperioden. Dessutom ökar förekomsten av policytävlan mot slutet av undersökningen. Det är även värt att notera att värderingar upptar 20-30% av manifestens tävlan. Det vill säga, ideologiska argument och värderingar har en framträdande roll i valmanifesten. Dessa första resultat antyder att hypotes 1, kartellpartier, och en vagare partitävlan förefaller sakna stöd då såväl kompetenstävlan som vaghet faller kraftigt medan policy och värderingar

behåller sin dominans (och därmed motsäger indikatorerna 1G och 1H respektive 1C och 1D). Men för att dra sådana slutsatser måste policy och värderingar analyseras mer i detalj, se kommande kapitel. Slutligen får hypotes 2, valmaskiner, stöd av det minskade inslag av vaghet, och en helt dominerande förekomst av policy (indikator 2E) och värderingar (indikator 2C). Men för att slutgiltigt bedöma dessa indikatorer krävs djupare undersökning vilket kommer att göras i kommande kapitel.

Ytterligare förändringar som är värda att notera är att det är en ökande andel text i manifest som går åt till annat än olika former av tävlan – men likväl är det alltid en klar majoritet av texten som läggs på tävlan: över hela undersökningsperioden faller frekvensen av tävlan aldrig under 55% och generellt ligger den mellan 70% och 90% av all text. Tävlan tar således en stor plats i valmanifesten. Vidare kan även längden på manifesten ha betydelse. Som redan noterats tidigare i kapitel 3 blir manifesten längre vilket framgår tydligt av tabell 4.2.

Tabell 4.2. Genomsnittlig längd i ord på manifest fördelat på decennium.

	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
Antal ord	4115	9057	8571	14621

Det är en stor ökning – en tredubbling från 1970-talet till 2000-talet. Att manifesten blir längre över tid innebär att den ökande frekvensen av policylöften och värderingar är en större ökning i faktiskt antal ord än vad den relativa frekvensen visar. Det generella mönstret där policytävlan och värderingstävlan är relativt dominerande är alltså en underskattning av hur mycket mer sakfrågor och värderingar som skrivs in i manifesten.

Indikator 2H innebär att en mer genomarbetad text är ett stöd för hypotes 2, valmaskiner. Detta mäts genom att titta på innehållsförteckningar, rubriker och liknande. Ett viktigt stöd för indikatorn är att manifesten blir bättre skrivna som argumenterande texter: fler faktauppgifter, mer bakgrundsinformation och verklighetsbeskrivningar samt en mer komplex

layout[136]. Valmanifesten blir inte bara längre, utan även mer detaljerade, innehåller fler områden, ser bättre ut och ger ett mer genomarbetat intryck. De är mer medryckande och framstår som mer agiterande i den meningen att de faktiskt i högre grad sammanhållet driver en eller flera poänger i stället för att bara rada upp åtgärder eller önskningar i punktform. Även mängden jämförelser med ”världen”, ”Europa” och annat utland ökar. Nästan samtliga manifest från 1990-talet och i synnerhet 2000-talet innehåller någonstans måttstocken ”världsklass” eller ”Europatoppen.” Den sortens rankingar är i princip helt frånvarande från 1970-talet och 1980-talet. Däremot förekommer negativa jämförelser som ”sämst i OECD” under hela den undersökta tidsperioden.

Likaså ökar antalet sifferuppgifter med tiden. Ett exempel är *Høyres* manifest från 1981 där antalet anställda och företag i snart sagt varje bransch i näringslivet presenteras i samband med att eventuella problem presenteras och målsättningar klargörs. Detta sker inte på 1970-talet, men förekommer ofta längre fram i tiden. Som ett annat exempel kan nämnas att *Høyre* 1993 för första gången har med ett räkneexempel (gällande reform av familjepolitik/barnbidrag/förskoleutbud) på hur pengarna kommer att fördelas. Mot slutet av den undersökta perioden finns det en tydlig tendens att inte bara diskutera vilken reform man vill genomföra, utan även hur, vad den kommer att kosta och hur detta ska finansieras. Ju längre fram i undersökningsperioden, desto mer benägna blir partierna att ta tala om vad en ”satsning” innebär. I början av den undersökta perioden är det ytterst sällan det ges mer information än att ”Sikre at Norge opprettholder et forsknings- og utviklingsarbeid på et høyt nivå og i tilstrekkelig omfang og bredde.” (DNA 1981), i slutet står det snarare ”investere mer i høyere utdanning bl.a. ved å øke basisbevilgningene til utdanningsinstitusjonene” (Høyre 2009). Det är med andra ord en ökad precisionen i de utfästelser partier gör i valmanifest. Detta syns i den fallande frekvensen av vaghet. Även om de norska manifesten tack vare sin längd innehåller fler sakfrågor än de danska och svenska, så blir även de norska manifesten mer precisa ju längre tiden går.

---

[136] Det kan givetvis inte uteslutas att delar av dessa förändringar beror på billigare och bättre tryckteknik – inte minst vad det gäller den ökade förekomsten av bilder. Men även utnyttjandet av billigare och bättre tryckteknik antyder en viss professionalitet.

Den ökade precisionen syns även i en rörelse från att ange principer och mål mot konkreta, specifika åtgärder. I stället för ”politikområde X inriktas på att uppnå mål Y” skriver man ”inom politikområde X ska skatt A sänkas, regel B förändras och åtgärd C införas i syfte att uppnå mål Y”. Överhuvudtaget blir manifesten mer specifika – inte bara i sakfrågor utan även i problembeskrivningar: från ”allt fler arbetslösa” till ”750 000 lever på bidrag”. Detta gäller även värderingar – dock inte i kvantifierad form, utan snarare i en tydlighet i presentation: i stället för att tala om ”frihet” preciseras i högre grad *vad* som menas med frihet. Generellt tycks vagheter och värderingar förklädda till ”åtgärder”, ”prioriteringar” och ”satsningar” vara vanligast när det finns ett identifierat problem som till sin natur inte går att lösa med regeländringar eller anslagsförändringar. Som ett bra exempel, se Moderaternas manifest från 2010 om mobbing:

> ”Insatser mot mobbing och för att stärka värdegrundsarbetet är viktiga byggstenar för att förbättra skolan.” (Alliansen, 2010)

Ingenstans klargörs *vilka* insatser som ska göras, vad det kostar, hur det ska genomföras, eller ens vad ”värdegrundsarbetet” är. Men de beskrivs som viktiga. Sammantaget är manifesten tydligare i vilka åtgärder som ska genomföras vilket är ett **positivt utfall för indikator 2H** som innebär bättre manifest är ett tecken på hypotes 2, valmaskiner. Men givet exemplet ovan så saknas inte vaga uttalanden helt i slutet av perioden.

Under 1970-talet och det tidiga 1980-talet råder stor kontinuitet i alla de tre undersökta staterna. Utan att överdriva skulle ett valmanifest för ett parti kunna användas under två valrörelser under denna tid – så lika är valmanifesten rent textmässigt. Det är inte bara samma värderingar som lyfts fram och samma sakfrågor, utan det är även samma verklighetsbeskrivning till den grad att exakt samma meningar kan återvändas i flera valmanifest på rad. Detta är en enormt stark kontinuitet. Mot slutet av den undersökta tidsperioden framstår däremot varje valmanifest som ett nyproducerat, färskt dokument med nytt innehåll. Även i fråga om textmängd och utformning är likheterna mellan varje valrörelse mycket större under perioden 1970-1985 än vad de är därefter. 1970-talet innehåller alltså spår av guldåldern, men de försvinner helt mot slutet av undersökningsperioden.

Varierar förekomsten av tävlan över partisystem eller partifamilj?

Även om aggregerade data är användbara, riskerar de att dölja skillnader mellan olika klasser av observationer; i det här fallet skillnader mellan olika partisystem och partifamiljer. Låt oss därför studera förekomsten av olika sorters tävlan uppdelat på land. I tabell 4.3 framgår att det finns såväl skillnader som likheter mellan partisystemen, men också att skillnaderna mellan de olika partisystemen tenderar att minska över tid, det blir alltså en ökad likhet mellan systemen. Till exempel faller förekomsten av kompetenstävlan i Danmark och Sverige under den undersökta perioden och närmar sig därmed Norge där inslag av sådan tävlan saknas helt. Det samma gäller förekomsten av strategisk tävlan i Danmark och Sverige. Även utvärdering förekommer i princip enbart i Danmark och Sverige med en fluktuerande nivå i båda staterna, men på en högre nivå i Danmark.

Tabell 4.3. Genomsnittlig andel text kodad under tävlansmodell fördelat på decennium och partisystem.

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal			Snitt
	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	
Ident.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Komp.	14	0	10	11	0	10	15	0	8	7	0	3	7
Policy	45	56	29	32	56	38	39	52	40	49	60	49	45
Strategi	4	0	3	5	0	3	4	0	2	3	0	2	2
Utvärd.	9	0	6	18	1	3	9	1	8	14	0	5	6
Vaghet	10	19	26	9	19	15	6	10	17	8	11	13	14
Värd.	18	24	25	25	23	31	27	37	25	19	28	27	26
Summa, procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Ident. = identitetstävlan, komp. = kompetenstävlan, policy = policytävlan, strategi = strategisk tävlan, utvärd. = utvärderingstävlan, värd. = värderingstävlan, Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige

Frekvensen av policytävlan är tydligt högre i de norska manifesten i början av undersökningsperioden, men denna skillnad blir mindre under 2000-talet. Främst genom att de danska och svenska manifesten innehåller betydligt fler precisa förslag mot slutet av perioden. En intressant aspekt av detta är att de svenska och danska manifesten blir mer sifferbetonade med avseende på

storleken på satsningar, summor som tas in vid skattehöjningar eller inte tas in vid skattesänkningar – men detta gäller inte de norska manifesten. Även om de norska manifesten – som nämnts – blir mer precisa och tydliga på andra sätt i samma utsträckning som de danska och svenska, så gäller detta inte sifferuppgifter i lika hög grad, trots att valmanifesten även fortsatt är längre. Ökningen av verifierbara sakfrågor är enligt vad som anförts ovan ett tecken på stöd för hypotes 2, valmaskiner.

Det är betydligt mindre inslag av vaghet mot slutet av den undersökta perioden: förekomsten av vaghet är tydligt fallande i Sverige och Norge under hela perioden och i Danmark var vaghet aldrig så framträdande som i de andra två staterna.[137] Den fallande frekvensen av vaghet är i alla händelser ett stöd för hypotes 2 valmaskiner och underminerar hypotes 1, kartellpartier. Värderingar förekommer relativt stabilt inom respektive partisystem under den undersökta perioden, intressant nog finns det en topp inom samtliga partisystem under 1980- eller 1990-talet. Möjligen kan detta tolkas som en starkare ideologisk konflikt i samhället eller någon form av förändring i värderingsfrågor. En starkare ideologisk konflikt skulle stödja hypotes 2 valmaskiner, men fallet från en topp skulle kunna vara ett stöd för hypotes 1, kartellpartier. För att undersöka detta närmare och se vilka hypoteser som faktiskt kan få stöd måste det undersökas vilka värderingar det är som förekommer (se kommande kapitel).

Även om ovanstående undersökning ger en bild av likheter och skillnader mellan partisystem kan det finnas skillnader mellan de olika partifamiljerna. Som framgår av tabell 4.4 finns det flera skillnader mellan partifamiljerna. Den socialdemokratiska partifamiljen har en lägre förekomst av värderingar tidigt i den undersökta perioden, men denna skillnad försvinner helt under 2000-talet. För agrarer och konservativa är däremot frekvensen värderingar stabil med toppar under 1980- och 1900-talet. I den meningen blir de olika partifamiljerna mer lika. Likaså är det i första hand socialdemokrater som använder kompetenstävlan, men betydligt mer sällan i slutet av perioden.

---

[137] Med tanke på att de danska valmanifesten ofta skrivs under mer tidspress, se kapitel 3, metod, är det intressant att de framstår som mer precisa, det vill säga mer lika något som förväntas av partier under hypotes 2, valmaskiner. Möjligen kan mer tidspress leda till en skarpare konkurrens i tävlan.

Tabell 4.4. Genomsnittlig andel tävlan fördelat på decennium och partifamilj.

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal			Snitt
	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	
Ident.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Komp.	2	13	13	3	5	15	4	5	15	1	3	6	7
Policy	53	39	32	42	40	42	55	45	30	60	49	50	45
Strat.	1	4	4	2	4	3	2	2	2	1	3	2	2
Utvär.	3	2	12	6	14	6	2	5	13	6	9	3	7
Vaghet	16	17	21	14	12	16	10	10	14	9	10	15	14
Värd.	25	25	18	34	25	20	27	33	27	24	26	25	26
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Ident. = identitetstävlan, komp. = kompetenstävlan, policy = policytävlan, strategi = strategisk tävlan, utvär. = utvärderingstävlan, värd. = värderingstävlan, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater

Med tanke på att det enligt ovan inte förekommer någon kompetenstävlan i de norska manifesten, är det alltså i första hand svenska och danska socialdemokrater som använder sig av detta. Rimligen beror detta på den dominerande ställning som socialdemokraterna haft i de skandinaviska länderna. Även om positionen som det ”naturliga regeringspartiet” inte var lika tydlig i Danmark och Norge som i Sverige är det socialdemokraterna som dominerade regeringsmakten under de första decennierna efter Andra Världskriget. För ett parti i den positionen – mött av en opposition som kanske inte suttit i regering på ett decennium eller i Sveriges fall decennier – kan givetvis kompetensfrågan ses som en enkel tävling att vinna. På 2000-talet har dock socialdemokraterna blivit mer lika de andra partifamiljerna. Detta antyder att regeringsställning är en viktig faktor att ta hänsyn till. Ett liknande mönster syns i policyretorik: socialdemokrater utmärker sig med färre tydliga sakfrågor. Men även här syns en tydlig förändring på 2000-talet.

Även i fråga om utvärderingsretorik finns ett intressant mönster där den relativa frekvensen fluktuerar en hel del för både konservativa och socialdemokrater. I enlighet med vad som anfördes som en potentiell mothypotes i kapitel 2, är det möjligt att det finns en regerings-oppositionsdynamik. En eventuell betydelse av regeringsinnehav på

valmanifestens innehåll kommer att undersökas närmare senare i detta kapitel. Vaghet, slutligen, faller för samtliga partifamiljer under den undersökta perioden vilket är ett starkt argument mot Hypotes 1, kartellpartier och för hypotes 2 valmaskiner. Sammantaget ger tabell 4.3 med fördelning på stat och 4.5 med fördelning per partifamilj en delvis motstridig bild av utvecklingen. Därför ska vi nu även studera detta nedbrutet på enskilda partier. För överskådlighet visas detta per partisystem. Låt oss börja med Danmark. Först och främst är danska valmanifest tävlingsinriktade stridsskrifter: den totala mängden text i ett valmanifest som är klassificerat som någon form av tävlan faller aldrig under 70 % och är ofta över 80 %.

Tabell 4.5. Genomsnitt av andelen tävlan fördelat på decennium och parti i Danmark.

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD
Ident.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Komp.	20	5	14	7	7	18	6	9	29	7	0	14
Policy	42	56	37	25	26	45	43	59	21	40	70	39
Strat.	9	3	2	8	4	3	3	5	3	5	0	4
Utvär.	6	5	13	34	13	8	7	1	18	21	12	7
Vaghet	7	6	17	6	9	11	9	3	7	9	4	11
Värd.	16	25	18	20	40	15	32	24	22	18	14	25
Summa, procent	10 0	10 0	10 0	10 0	10 0	10 0	10 0	10 0	10 0	10 0	10 0	10 0

Kommentar: Ident. = identitetstävlan, komp. = kompetenstävlan, policy = policytävlan, strategi = strategisk tävlan, utvär. = utvärderingstävlan, värd. = värderingstävlan, KF = *Konservative Folkeparti*, SD = *Socialdemokraterne*, V = *Venstre*

Vidare framgår i tabell 4.5 att kompetenstävlan ligger på en låg nivå mot slutet av den undersökta perioden för samtliga partier. Detsamma gäller strategisk tävlan. I fråga om värderingar ser vi förhållandevis jämn situation, med undantag för ett mycket ideologiskt 1980-tal från *Venstre* och 1990-tal från *Konservative Folkeparti*. Den avgörande formen av tävlan är dock policy, särskilt under 2000-talet. På det hela taget är det dock svårt att se någon avgörande trend i policy åt ena eller andra hållet, för något parti – det finns en del rörelse, men ingen entydig trend.

En intressant effekt är att policy och utvärdering tycks samvariera del – när det ena går upp, går det andra ned. I nästa del av detta kapitel ska styrkan på detta samband undersökas närmare. Vaghet, slutligen, uppvisar relativ låga siffror under hela perioden. Den tydligaste förändringen är den fallande frekvensen av vaghet för *Socialdemokraterne*. I Danmark är det mycket vanligt att hänvisa till vad som sker i Folketinget i valmanifesten. Danska manifest innehåller ofta även en förklaring eller en kommentar om varför valet kommer nu[138] och vems ”fel” detta eventuellt är. Sådana inlägg är vanligare i början av perioden, men blir mer sällsynta i slutet av perioden när valen är mer utspridda. Detta framträder i tabell 4.65 som kompetens under 1970- och 1980-talen.[139] Sammantaget tyder dessa förändringar snarast på en rörelse från hypotes 1, kartellpartier, mot hypotes 2, valmaskiner; mindre vaghet, kompetens och strategi, mer policy.

Om vi i stället vänder mot Norge kan vi först konstatera att de norska manifesten inte bara blir längre under den undersökta tidensperioden, de blir också fyllda av andra saker än någon form av tävlan. I synnerhet är det verklighetsbeskrivningar och problemformuleringar som ökande grad tar plats i valmanifesten. Vidare kan vi i tabell 4.6 konstatera att flera former av tävlan är ovanliga: identifikation och strategi förekommer inte alls; kompetens och utvärdering förekommer extremt sällan.

Jämför vi med Danmark, kan vi även här se ett mycket ideologiskt 1990-tal från konservativt håll, men i Norge även från socialdemokratiskt. Den starka förekomsten av värderingar från *Senterpartiet* under 1970-tal och 1990-tal hänger till stor del samman med omröstningar om EG respektive EU. Partiets argumentation mot norskt medlemskap innehöll – och innehåller fortfarande – ett stort inslag av värderingar och ideologiska argument mot Europasamarbetet. Detta studeras noggrannare i kommande kapitel. Den ökande frekvensen av policy är intressant – och parallellt med detta den fallande frekvensen av vaghet.

---

[138] Danmark saknar fasta valdatum – valet utlyses av drottningen på statsministerns inrådan, antingen då det är strategiskt lägligt för regeringen eller då regeringen misslyckats få stöd i Folketinget.

[139] All kompetenstävlan handlar däremot inte om motståndarnas oförmåga att förhindra tidiga val.

Tabell 4.6. Genomsnitt av andel tävlan per decennium och parti i Norge.

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	DNA	H	SP	DNA	H	SP	DNA	H	SP	DNA	H	SP
Ident.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Komp.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Policy	54	59	57	55	58	57	50	49	55	56	60	63
Strat.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Utvär.	1	0	0	3	0	0	3	0	0	1	0	1
Vaghet	24	18	13	18	22	18	9	9	13	15	10	9
Värd.	20	23	30	25	21	25	38	42	32	27	30	26
Summa, procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Ident. = identitetstävlan, komp. = kompetenstävlan, policy = policytävlan, strategi = strategisk tävlan, utvär. = utvärderingstävlan, värd. = värderingstävlan, DNA = *Det norske Arbeiderparti*, H = *Høyre*, SP = *Senterpartiet*

Därmed återstår Sverige. Som framgår av tabell 4.7 har såväl *Centerpartiet* och *Moderaterna* väsentligt mindre inslag av värderingar under 1990-tal och 2000-tal än vad som var fallet under 1970-talet och 1980-talet. Utan att avslöja något i förväg, kommer detta att studeras närmare i de följande kapitlen, om vänster-högerfrågor och decentraliseringsfrågor.

Tabell 4.7. Genomsnitt av andelen tävlan fördelat på decennium och parti i Sverige.

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	C	M	SAP	C	M	SAP	C	M	SAP	C	M	SAP
Identifikation	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kompetens	0	10	15	0	5	16	3	5	8	2	2	3
Policy	42	21	13	39	35	19	38	32	17	30	31	41
Strategi	0	0	6	0	1	4	2	1	1	1	1	1
Utvärdering	2	0	12	2	0	5	3	4	12	4	5	1
Vaghet	27	21	19	12	9	16	10	9	18	8	6	13
Värdering	20	30	14	25	30	16	17	16	16	18	18	15
Summa, procent	90	81	81	77	80	80	73	67	74	63	63	62

Kommentar: C = *Centerpartiet*, M = *Moderaterna*, SAP = *Socialdemokraterna*

Vi ser en tydlig ökad jämlikhet avseende frekvens av policy: vid undersökningsperiodens början är det främst *Centerpartiet* som använder detta i sina valmanifest, men vid periodens slut är det betydligt jämnare fördelat. I synnerhet *Socialdemokraterna* tycks ha förändrat sin modell för att skriva valmanifest. Detta syns dels i hur de inte längre använder sig av strategi, dels i den minskade användningen av kompetens – under 2000-talet är det bara en femtedel relativt vad det var på 1970- och 1980-talet. Ett tydligt tecken på att en position som ”naturligt regeringsparti” har brutits. Slutligen framträder även fallet i frekvensen av vaghet tydligt för samtliga partier. Något snabbare och kraftigare hos *Moderaterna* och *Centerpartiet* men även hos *Socialdemokraterna.*

Med tiden blir det i Sverige vanligare med direkta referenser till vad som sker på den parlamentariska arenan, en situation som påminner mer on Danmark än om Norge. Om valrörelserna var mer isolerade tidigare, så tycks den isoleringen brytas i och med att partierna refererar och hänvisar till sina förslag i parlamentet.

Sammantaget visar dessa enkla tabuleringar av relativ frekvens på att det finns två tydliga mönster: en ökad likhet mellan valmanifesten över så väl partifamilj som partisystem, samt ett fall i frekvens av vaghet. Fallande vaghet är som redan nämnts ett starkt argument mot hypotes 1, kartellpartier. Den ökade likheten mellan såväl partisystem som partifamilj kan betyda att partiernas situation blir mer lik och att nationella eller ideologiska traditioner blir mindre viktiga för partierna. Detta, liksom den redan förebådade kopplingen mellan utvärdering, policy och regeringsinnehav kommer att undersökas närmare i kommande avsnitt.

Vilka sorters tävlan samvarierar?

Som framgått i tidigare kapitel kan man inte koppla en typ av tävlan otvetydigt till en specifik hypotes. Dels kan en hypotes få stöd av förekomsten av flera olika typer av tävlan, dels kan förekomsten av en viss typ av tävlan ge stöd till olika hypoteser. Skulle det däremot visa sig att vissa typer av tävlan korrelerar med varandra ger det en bättre grund att skilja stödet för olika hypoteser åt. Detta kan även ge fog för en fördjupad undersökning av vissa sakområden eller värderingar i detalj.

Hypotes 1, kartellpartier, stärks av en positiv korrelation mellan kompetens, strategi, vaghet och möjligen en negativ korrelation mellan dessa tre och policy eller värderingar. Hypotes 2, valmaskiner, stärks av en stark korrelation mellan policy och värderingar samt en negativ korrelation mellan dessa två och vaghet. I fråga om utvärdering är det mer komplicerat: under hypotes 2, valmaskiner, antas detta förekomma, men i första hand relaterat till regeringsställning. Om en korrelation föreligger mellan policytävlan och värderingstävlan å ena sidan och utvärderingstävlan å andra sidan måste detta kontrolleras mot regeringsinnehav. Tabell 4.8 innehåller korrelationerna mellan den relativa frekvensen av olika typer av tävlan uttryckt som procent av tävlan totalt.

I tabell 4.8 framgår tydligt att identifikation och vaghet förekommer tillsammans, men vaghet går inte väl ihop med policytävlan eller utvärdering. Det vill säga, ett parti som i första hand försöker mobilisera väljare att rösta på ett parti genom att företräda en socio-ekonomisk grupp tenderar att även ha ett större inslag vaghet. Det ligger nära till hands att se detta som ett försök att mobilisera väljarna som på guldåldern. Ett parti som mobiliserar på identitet behöver inte vara precist i sakfrågor.

Tabell 4.8. Korrelation mellan relativ frekvens av olika sorters tävlan.

	Identifikation	Kompetens	Policy	Strategi	Utvärdering	Vaghet	Värdering
Ident.	1	0,068	-0,110	0,061	-0,051	0,263**	-0,075
Komp.	0,068	1	-0,537**	0,558**	-0,027	-0,012	-0,330**
Policy	-0,110	-0,537**	1	-0,509**	-0,505**	-0,204*	-0,030
Strat.	0,061	0,558**	-0,509**	1	0,086	-0,112	-0,165
Utvär.	-0,051	-0,027	-0,505**	0,086	1	-0,251**	-0,345**
Vaghet	0,263**	-0,012	-0,204*	-0,112	-0,251**	1	-0,072
Värd.	-0,075	-0,330**	-0,030	-0,165	-0,345**	-0,072	1

Kommentar: ident. = identitetstävlan, komp. = kompetenstävlan, policy = policytävlan, strategi = strategisk tävlan, utvär. = utvärderingstävlan, värd. = värderingstävlan, Pearsons r, *= $p<0,05$, ** = $p<0,01$.

Tävlan över kompetens och strategi har en stark positiv korrelation med varandra och en negativ korrelation med policy. Det vill säga, använder sig ett parti av kompetens- och strategiargument i ett valmanifest prioriterar partiet inte policytävlan. Uppmanar partiet väljare att bete sig strategiskt förutsätter det en viss kompetens hos dessa väljare, och då ligger det nära till hands att tänka sig att dessa väljare även kan vara intresserade av att premiera politisk kompetens hos det parti de väljer – men det tycks utesluta policytävlan. Rimligen är detta ett exempel på försök att passivisera väljarna i enlighet med hypotes 1, kartellpartier.

Kompetenstävlan leder även till mindre värderingstävlan vilket också kan ses som ett försök att passivisera väljarna. Det intressanta är att det finns ingen korrelation mellan strategisk tävlan och värderingstävlan. Eftersom strategisk tävlan har en större vikt med starka block, så kan detta ses som ett tecken på att partier i ett block kan ha en ”värderingsgemenskap” som kan lyftas fram.

Policytävlan har en negativ korrelation med kompetens- och strategitävlan, med utvärdering samt vaghet. Detta innebär att partier som i första hand väljer att tävla med att lägga fram tydliga förslag om vad de vill göra inte lägger lika mycket kraft på att framhäva sin kompetens eller att försöka uppmuntra väljarna att rösta strategiskt. Den negativa korrelationen med vaghet är ett stöd för hypotes 2, valmaskiner, och är förväntad utifrån hypoteserna: tydliga policyförslag står i motsättning till vaghet; försök att aktivt vinna väljare står i motsättning till försök att passivisera väljare. Detta visar att partier som i första hand tävlar med sakfrågor försöker undvika vaghet. Samtidigt gör den negativa korrelationen med strategisk tävlan resultatet tvetydigt. Vad som är mer förvånande är att policy och utvärdering uppvisar ett signifikant negativt samband med varandra vilket tyder på att det kan behöva kontrolleras för regeringsinnehav. Kanske gör ett regeringsinnehav det frestande för partier att gå till val på vad de har gjort. Ett parti i opposition har mindre möjlighet att gå till val på det man uträttat föregående valperiod.

Utvärdering korrelerar negativt med policy- och värderingstävlan samt vaghet. Möjligen är detta ett utslag av att partier i regeringsställning är de som med fördel använder sig av denna typ av tävlan och då visar vad de har gjort i stället för att lova vad de ska göra eller vilka värderingar de ska ge

uttryck för. Ska man peka på uppnådda resultat duger det heller inte att vara vag med vilka dessa resultat är.

Värderingstävlan korrelerar negativt med kompetenstävlan och även med utvärderingstävlan. Det vill säga, det parti som försöker vinna väljares röster med hänvisningar till ideologi och värderingar är mindre benäget att försöka vinna väljare genom hänvisningar till sin politiska kompetens eller genom att hänvisa till uppnådda resultat. Detta innebär att värderingstävlan skulle kunna vara ett tecken på hypotes 2, valmaskiner. Samtidigt är det intressant att värderingstävlan korrelerar negativt med utvärdering. En möjlig tolkning är att värderingar är enklare att hävda i opposition där man inte behöver kompromissa mellan värderingar och verklighetens begränsningar, medan såväl kompetens som utvärdering är mer användbart i regeringsställning.

Som synes finns det alltså goda skäl att kontrollera för regeringsinnehav. Är det då några skillnader i vilken tävlan som förekommer från partier i regeringsställning jämfört med partier utanför regeringsställning? Ej regeringsställning inkluderar partier som befunnit sig i genuin opposition eller utgjort stöd för regeringen utan att ingå i den. För att testa detta har jag signifikanstestat skillnaderna mellan partier i regeringsställning och partier utanför regeringen i medelvärde för förekomsten av de olika sorternas tävlan vilket presenteras i tabell 4.09.

Tabell 4.9. Skillnad i förekomst av tävlan i procent av total tävlan fördelat på regeringsställning eller ej

	Identifikation	Kompetens	Policy	Strategi	Utvärdering	Vaghet	Värdering
Regeringsställning	0	6	39	3	14	14	24
Ej regeringsställning	0	8	48	2	2	14	26
Skillnad	0	-2	-9**	1	12**	0	-2

Kommentar: 66 fall i opposition, 46 fall i regering. Positiv differens anger att ett parti i regeringsställning har högre frekvens än ett parti som ej är i regeringsställning. Negativ differens anger att ett parti utanför regeringen har högre frekvens än parti i regeringsställning. *= p<0,05, **= p<0,01

Tabellen innehåller två signifikanta resultat: återigen står policy och utvärdering i motsatsförhållande till varandra, där utvärdering är mycket vanligare i regeringsställning än i opposition – med en faktor tio. Samtidigt är det 9 procentenheter vanligare med policytävlan för partier som ej är i regeringsställning. I övrigt förefaller inte regeringsinnehav att påverka hur partier försöker vinna röster.

Övriga resultat är ej signifikanta, men det kan ändå påpekas att det inte finns några effekter alls av regeringsinnehav på förekomsten av vaghet. Intressant nog är kompetens vanligare i opposition än i regeringsställning. Detta gör kompetenstävlan till ett vapen för oppositionspartier snarare än regeringspartier, men skillnaden är inte signifikant. Som presenterats i tidigare kapitel framhåller kartellpartitesen att striden handlar om att framställa sig som kompetent administratör och ledare – men om kompetens i första hand är ett verktyg för oppositionen, är det tveksamt om kompetenstävlan verkligen är en väg till kartellisering.

Vid signifikanstest av medelvärdesskillnaderna i förekomst av olika tävlansmodeller som procent av tävlan mellan de olika decennierna framkommer bara två signifikanta skillnader: policytävlan och vaghet uppvisar signifikanta skillnader mellan undersökningsperiodens början och slut. Jämfört med 1970-talet och 1980-talet är policytävlan 12 procentenheter mer förekommande under 2000-talet ($p < 0,034$ respektive $p < 0,033$). Policytävlan blir alltså signifikant mycket vanligare mot slutet av perioden. Notera att detta alltså gäller en jämförelse av medelvärde per decennium utan hänsyn till partifamilj eller partisystem. Likaså finns signifikanta skillnader i medelvärde mellan årtiondena vad gäller vaghet. Jämfört med 1970-talet är vaghet 6 respektive 7 procentenheter mindre förekommande 1990-talet och 2000-talet ($p < 0,018$ respektive $p < 0,006$). Vaghet i valmanifest är alltså något som hör 1970-talet till. Minskningen av vaghet är en tydlig förändring som utgör ett starkt argument mot att politisk retorik blir vagare. Hypotes 1, kartellpartier, får således inte stöd.

Vid signifikanstest av medelvärdesskillnaderna i förekomst av olika tävlansmodeller som procent av tävlan mellan de olika partifamiljerna syns fyra signifikanta skillnader mellan partifamiljerna:

> Socialdemokrater är *mer benägna* att betona kompetens än både agrarer ($p < 0,000$) och konservativa ($p < 0,032$),

skillnaderna i medelvärde är 10 procentenheter respektive 6 procentenheter.

Agrarer är *mer benägna* att betona policytävlan än såväl konservativa ($p < 0{,}039$) som socialdemokrater ($p < 0{,}001$), skillnaderna i medelvärde är 9 procentenheter respektive 14 procentenheter.

Agrarer är *mer benägna* att betona strategi än konservativa ($p < 0{,}045$), skillnaderna i medelvärde är 2 procentenheter.

Socialdemokrater är *mindre benägna* att betona värderingar än på agrarer ($p < 0{,}041$), skillnaderna i medelvärde är 5 procentenheter.

De signifikanta skillnaderna mellan partifamiljernas benägenhet att använda sig av den ena eller andra tävlansmodellen är intressant, men utan att i detalj studera innehållet är det svårt att göra någon entydig tolkning. Agrarernas bakgrund som traditionella förment icke-ideologiska intressepartier i mitten av det politiska spektret (Arter 2001) kan förklara deras användning av policytävlan och strategisk tävlan i större utsträckning än de andra partifamiljerna. Likaså kan den relativt mindre betoningen av värderingar hos socialdemokraterna vara ett tecken på långvarigt regeringsinnehav liksom i frågan om kompetenstävlan, eller en potentiell effekt av en högervridning (Boréus 1994). Oavsett är skillnaderna ett starkt argument på att undersöka policytävlan och värderingstävlan mer i detalj för att undersöka om det utgör stöd för hypotes 1, kartellpartier eller hypotes 2, valmaskiner. Kompetens- och strategitävlan är tecken på hypotes 1, kartellpartier. Det som gör det komplicerat är när denna sorts tävlan så tydligt är kopplad till en specifik partifamilj.

Vilka är skillnaderna mellan partisystem? Vid signifikanstest av skillnader i medelvärde av förekomsten av tävlan finns ett antal signifikanta skillnader, i synnerhet mellan Norge och Danmark vilka redovisas i tabell 4.10. Det förefaller alltså finnas signifikanta skillnader i hur partitävlan fungerar i Danmark och Norge enligt ett mönster som presenterats ovan: det är mer policytävlan i Norge, men också mer vaghet. Danmark har däremot större inslag av kompetenstävlan och strategisk tävlan. Sverige intar i någon

mening en mellanposition: det är mer vaghet i Sverige än Danmark, men inga övriga skillnader mellan de två partisystemen är signifikanta – eller ens särskilt stora i procent. Jämfört med Norge har Sverige större förekomst av kompetens- och strategitävlan, men skillnaderna är mindre än de mellan Danmark och Norge. Däremot har Norge betydligt större inslag av policytävlan än Sverige.

Tabell 4.10. Signifikans för medelvärdesskillnader i förekomst av olika typer av tävlan mellan Danmark och Norge

	Identifikation	Kompetens	Policy	Strategi	Utvärdering	Vaghet	Värdering
Danmark	0	11	41	4	12	9	22
Norge	0	0	56	0	1	15	28
Skillnad	**0**	**11****	**-15****	**4****	**11****	**-6****	**-6**
Danmark	0	11	41	4	12	9	22
Sverige	0	8	38	2	6	18	27
Skillnad	**0**	**3**	**3**	**2**	**6**	**-9****	**-5**
Norge	0	0	56	0	0	15	28
Sverige	0	8	38	2	6	18	27
Skillnad	**0**	**-8****	**18****	**-2***	**-6**	**-3**	**1**

Kommentar: Positiv differens anger att det övre partisystemet har högre förekomst än det nedre. Negativ differens anger att det nedre partisystemet har högre frekvens än det övre. , * = p<0,05, **= p<0,01

Som visats tidigare i kapitlet minskar skillnaderna mellan partisystemen över tid. Därför är det lämpligt att titta på förändringen inom respektive partisystem över tid för policytävlan och vaghet. Resultaten visar att:

> Svenska partier har signifikant högre frekvens av policytävlan i sina valmanifest under 2000-talet jämfört

med 1970-talet ($p < 0,008$), skillnaden i medelvärde är 20 procentenheter.

Svenska partier har signifikant högre frekvens av vaghet i sina valmanifest under 1970-talet jämfört med alla senare decennier: jämfört med 1980-tal är skillnaden i medelvärde 11 procentenheter ($p < 0,004$), jämfört med 1990-tal är skillnaden 9 procentenheter ($p < 0,018$) och jämfört med 2000-tal är skillnaden 13 procentenheter ($p < 0,001$)

Av detta framgår tydligt att de stora förändringarna i svenska valmanifest är en kraftigt fallande förekomst av vaghet och en ökande förekomst av precisa policyförslag från 1970-tal till 2000-tal. I Danmark är ingen skillnad mellan decennierna i förekomst av tävlan signifikant, men Norge har ett liknande samband som Sverige vad det gäller vaghet vilket framgår av tabell 4.11.

Tabell 4.11. Signifikanstest av medelvärdesskillnader mellan olika decennier i förekomst av vaghet i norska valmanifest

	Medelvärde förekomst av vaghet (%)	**1970-tal**	**1980-tal**	**1990-tal**	**2000-tal**
1970-tal	19		p<0,980	p<0,002	p<0,005
1980-tal	19	p<0,980		p<0,000	p<0,001
1990-tal	10	p<0,002	p<0,000		p<0,883
2000-tal	11	p<0,005	p<0,001	p<0,883	

I tabell 4.11 framgår tydligt att det finns en vattendelare mellan den första och den andra halvan av undersökningsperioden vad det gäller förekomst av vaghet i norska valmanifest. Enkelt uttryckt: valmanifesten blir tydligare under den andra halvan av undersökningsperioden. Tidigare, i tabell 4.3, har jag visat att Danmark är det partisystem där det finns minst inslag av vaghet, medan Sverige har störst inslag och Norge befinner sig mellan dem.[140]

[140] Sverige är också den stat under undersökningsperioden som har starkast blocksystem, starkast ställning för ett hegemoniskt parti och minst förändringar i partisystemet, Danmark

Sammantaget visar resultaten från Danmark, Norge och Sverige att vaghet antingen aldrig spelat en framträdande roll (som i Danmark) eller att det är något som hör 1970-talet till, inte 2000-talet (som i Norge och Sverige). Därmed är det klart att det inte finns någon ökande vaghet i valmanifesten och indikator 1G om ökande vaghet visar ett tydligt negativt utfall. Vaghet ökar inte i frekvens i valmanifesten och därmed spelar vaghet rimligen en minskad roll i partitävlan.

Slutligen uppvisar norsk partitävlan under 1990-talet ett större inslag av värderingstävlan än alla andra decennier: 13 procentenheter jämfört med 1970-talet ($p < 0{,}005$), 14 procentenheter jämfört med 1980-talet ($p < 0{,}001$) och 9 procentenheter jämfört med 2000-talet ($p < 0{,}033$). Som tidigare nämnts i samband med tabell 4.6 präglas 1990-talet av starka värderingsmotsättningar i Norge – dels kopplat till socialdemokratiskt försvar av välfärdsstaten och konservativ kritik mot skatter, dels kopplat till den norska omröstningen om EU-medlemskap där framför allt nej-förespråkarna *Senterpartiet* men även ja-sidan använder sig av värderingar i mycket stor utsträckning.

Politikens möjligheter

Synen på möjligheten att genom politik påverka samhällsutvecklingen har en viktig roll i hypotes 1 – kartellpartier. Indikator 1A innebär att partierna tonar ned sin möjlighet att påverka genom att i högre grad framställa föreslagna policys som nödvändiga eller ofrånkomliga i stället för valbara. Indikator 1B innebär att politiken begränsas utan att det framförs ideologiska argument för detta. Både 1A och 1B försöker fånga denna nedtoning av politikens möjligheter. I denna avhandling testas detta genom att undersöka hur partierna framställer politik i sin beskrivning av verkligheten i sina valmanifest. Indikator 1A undersöks på två sätt. För det första om politiken i framställs som något reaktivt eller något proaktivt – reagerar man på uppkomna problem eller försöker man åstadkomma förändring i riktning mot ett i förhand bestämt mål? För det andra undersöks om utvecklingen eller förhållanden beskrivs negativt (som hot eller behov)

---

skiljer sig mest från Sverige och Norge befinner sig någonstans mellan de andra två staterna.

eller positivt (som möjligheter). För att 1A ska visa på stöd för hypotes 1, kartellpartier, krävs att politik framstår som reaktivt snarare än proaktivt samt att utvecklingen och förhållanden beskrivs negativt som hot och behov snarare än positivt som möjligheter. För att indikator 1B ska visa på stöd för hypotes 1, kartellpartier krävs att politik framställs som något passivt, otillräckligt eller oönskat snarare än aktivt där politiken löser problem.[141]

Verklighetsbeskrivningar i valmanifesten har kodats för att undersöka partiernas beskrivning av politik och resultatet presenteras i tabellerna 4.12, 4.13 och 4.14.

Tabell 4.12. Aktiv vs passiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning, Danmark

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD
Aktiv	100	100	94	98	92	98	99	100	92	95	98	97
Passiv	0	0	6	2	8	2	1	0	8	5	2	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: KF = *Konservative Folkeparti*, SD = *Socialdemokraterne*, V = *Venstre*

Tabell 4.13. Aktiv vs passiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning, Norge

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	DNA	H	SP	DNA	H	SP	DNA	H	SP	DNA	H	SP
Aktiv	95	95	97	95	91	92	89	84	89	89	87	90
Passiv	5	5	3	5	9	8	11	16	11	11	13	10
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: DNA = *Det norske Arbeiderparti*, H = *Høyre*, SP = *Senterpartiet*

I alla tre staterna framkommer en klar övervikt för att framställa politik som aktivt, även om det finns en viss variation och en svag tendens till ökning

[141] Politik som aktivt inkluderar verklighetsbeskrivningar som kodats under politik som reaktiv, politik som proaktiv och politik som aktiv. Politik som passivt inkluderar verklighetsbeskrivningar av politik som passiv, politik som problem, politik utan att aktiv/passiv går att bedöma samt att ett område framställs som icke-politiskt.

av framställning av politik som passivt. Dominansen för att beskriva politik som aktivt är dock nästintill total. I viss mån kan man se ett mönster där borgliga partier tenderar att ha en högre förekomst av beskrivningar av politik som passivt, men skillnaderna är inte särdeles stora. Ett undantag som står ut i materialet är *Moderaterna* under 1980-talet som har en topp för beskrivningar av politik som passivt, otillräckligt eller oönskat[142]. Men denna topp håller inte i sig över tid och även under toppen innehåller en klar majoritet av verklighetsbeskrivningarna en beskrivning av politik som aktivt. Sammantaget betraktas alltså politik som något effektivt och aktivt i mycket högre grad än begränsat, oönskat och passivt.

Tabell 4.14. Aktiv vs passiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning, Sverige

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	C	M	S	C	M	S	C	M	S	C	M	S
Aktiv	95	90	100	90	62	97	96	89	98	95	93	93
Passiv	5	10	0	10	38	3	4	11	2	5	7	7
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: C = *Centerpartiet*, M = *Moderaterna*, S = *Socialdemokraterna*

Det går alltså inte att finna stöd för politiken har mindre möjlighet att påverka samhällsutvecklingen utan att det framförs ideologiska argument för detta i enlighet med indikator 1B. I valmanifesten anser samtliga partier att politik är något aktivt – med ett svagt undantag för *Moderaterna* under 1980-talet. Detta innebär hinder för hypotes 1 kartellpartitesen i denna del, då det inte finns en nedtoning av förväntningarna på politikens möjligheter.

Men även om politik beskrivs som aktivt och effektivt så innebär inte det att det inte kan finnas förändringar. Som framgår av indikator 1A kan det tänkas att politik framställs som reaktivt och som svar på hot i omvärlden snarare än något positivt som ger möjligheter. Låt oss börja med att undersöka om politik beskrivs som reaktivt snarare än proaktivt i valmanifesten. Alla

[142] *Moderaternas "*mer radikala" position i fråga om skatter och privatisering framhålls som en delförklaring till att det aldrig uppstår något framgångsrikt populistiskt skattesänkarparti i Sverige jämfört med framstegspartierna i Danmark och Norge (Widfeldt 2000:493).

verklighetsbeskrivningar i valmanifesten har kodats på tre kategorier: reaktiv där politikens huvuduppgift framstår som att hantera problem, proaktiv där politikens huvuduppgift framstår som att sträva mot ett bestämt mål och övrigt som innefattar verklighetsbeskrivningar som inte går att klassificera under de andra två kategorierna. Resultaten redovisas med en tabell per partisystem. Tabell 4.15 visar utvecklingen i Danmark.

Framför allt blir *Venstre* och *Konservative Folkeparti* mindre proaktiva mot slutet av undersökningsperioden medan resultaten för *Socialdemokraterne* är stabila över tid. För Danmarks del förefaller det alltså som ett visst stöd för en aspekt av indikator 1A – det blir en mindre proaktiv syn på politik mot slutet av undersökningsperioden. Samtidig skiljer sig resultaten åt per parti – *Konservative Folkeparti* har snarare en mindre aktiv syn på politik, medan *Venstre* tydligt blir mer reaktiva. *Socialdemokraterne*, däremot, uppvisar ingen större förändring alls.

Tabell 4.15. Reaktiv vs proaktiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest, Danmark

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD
Reaktiv	21	12	12	9	6	31	13	10	21	25	34	17
Proaktiv	69	83	70	66	78	65	76	89	68	32	56	69
Övrigt	10	5	19	25	15	5	11	1	11	43	10	14
Summa procent	100	100	101	100	99	101	100	100	100	100	100	100

Kommentar: Summan blir inte alltid 100% på grund av avrundning. ”Övrigt” innefattar beskrivningar av politikens möjligheter som är varken reaktiva eller proaktiva. KF = *Konservative Folkeparti*, SD = *Socialdemokraterne*, V = *Venstre*

För Norges del är resultatet – som framgår i tabell 4.16 – snarare en fallande frekvens av reaktiva beskrivningar av politik, en stabil frekvens av proaktiva beskrivningar av politik och en ökning av beskrivningar som är varken reaktiva eller proaktiva.

Tabell 4.16. Reaktiv vs proaktiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest, Norge

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	DNA	H	SP	DNA	H	SP	DNA	H	SP	DNA	H	SP
Reaktiv	31	24	26	47	15	26	30	16	21	26	8	18
Proaktiv	49	70	70	44	75	65	49	67	66	56	77	71
Övrigt	20	7	4	9	10	9	21	17	13	18	15	12
Summa procent	100	101	100	100	100	100	100	100	100	100	100	101

Kommentar: Summan blir inte alltid 100% på grund av avrundning. ”Övrigt” innefattar beskrivningar av politikens möjligheter som är varken reaktiva eller proaktiva. DNA = *Det norske Arbeiderparti*, H = *Høyre*, SP = *Senterpartiet*

Därmed är det inget positivt utfall för indikator 2A. Men även i Norge skiljer det sig mellan partierna. *DNA* framstår som betydligt mindre proaktiva än *Høyre* och *Senterpartiet* – och denna skillnad består stabilt över hela undersökningsperioden. *Høyre* har dessutom en fallande förekomst av reaktiva verklighetsbeskrivningar, liksom *Senterpartiet* har om än i mindre grad.

För Sveriges del, slutligen, finns där ett intressant mönster i tabell 4.17 där *Moderaterna* och *Socialdemokraterna* blir mer reaktiva sin verklighetsbeskrivning i mitten av undersökningsperioden för att sedan återgå till en tydlig dominans för proaktiva verklighetsbeskrivningar. *Centerpartiet* företräder snarare det omvända mönstret: mer reaktiv i början och slutet av undersökningsperioden och mer proaktiv i mitten. *Moderaterna* är det enda parti i någon av staterna som någonsin uppvisar mindre än 50% proaktiva verklighetsbeskrivningar och en mycket stor andel som vare sig är reaktiva eller proaktiva. Med andra ord framstår *Moderaterna* under 1980-talet som det parti i Skandinavien som är mest skeptiskt till politiska interventioner i samhällslivet och detta håller delvis i sig under 1990-talets krisdecennium.[143] Även om det finns vissa fallande

[143] Widfeldt (2000:493) menar att *Moderaterna* – i synnerhet under 1980-talet – gör ett kraftigt ideologiskt ställningstagande mot statliga ingripanden. Om *Moderaterna* framför ideologiska argument för att politiken inte kan eller inte bör styra samhällsutvecklingen skulle detta underminera indikator 1A eftersom den innebär att det ska saknas ideologiska skäl för en sådan beskrivning.

tendenser på partinivå balanseras dessa av att andra partier går åt motsatt håll. Därför är det svårt att säga att svenska partier som helhet går mot en mindre proaktiv hållning till politikens möjligheter.

Tabell 4.17. Reaktiv vs proaktiv beskrivning av politik i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest, Sverige

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	C	M	SAP	C	M	SAP	C	M	SAP	C	M	SAP
Reaktiv	24	19	18	15	13	33	12	31	30	32	15	18
Proaktiv	58	71	82	73	49	57	71	52	59	58	72	74
Övrigt	18	10	0	12	38	11	18	18	12	10	14	8
Summa procent	100	100	100	100	100	101	101	101	101	100	101	100

Kommentar: Summan blir inte alltid 100% på grund av avrundning. ”Övrigt” innefattar beskrivningar av politikens möjligheter som är vare sig reaktiva eller proaktiva. C = *Centerpartiet*, M = *Moderaterna*, SAP = *Socialdemokraterna*

Sammantaget finns det inte något starkt stöd för en förskjutning över hela partisystemet mot en mer reaktiv syn på politik i någon av de undersökta staterna, men det finns en tendens – framför allt hos partier till höger om mitten – att vara mindre proaktiva i vissa perioder.[144] Även om det finns en minskning av en proaktiv syn på politik så är förändringen inte entydig och det blir inte en högre förekomst av en reaktiv syn på politik med tiden. Därför finns inget starkt stöd för positivt utfall för indikator 1A i denna del.

Den andra delen av indikator 1A innebar att en ökning av frekvensen negativa verklighetsbeskrivningar – det vill säga att utvecklingen eller verkligheten presenteras som ett hot snarare än en möjlighet. Detta har undersökts genom att koda verklighetsbeskrivningar i valmanifesten som negativa, positiva eller övrigt (inklusive oklara och neutrala). Resultaten presenteras per partisystem fördelat på decennium i tabell 4.18.

[144] Om denna tendens har tydliga kopplingar till de värderingar som framförs av partierna skulle inte ens denna svaga tendens vara ett positivt utfall för indikator 2A. I kapitel 6 visas hur partier till höger om mitten tydlig ställer sig kritiska till statliga ingripanden i samhällsekonomin. En mindre proaktiv syn på politikens roll är fullt rimlig i kombination med en negativ syn på det i statliga ingripanden i sig.

Tabell 4.18. Negativ vs positiv verklighetsbeskrivning, Danmark

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD
Negativ	69	75	77	40	75	69	74	92	61	25	45	66
Positiv	16	16	15	38	25	28	22	8	34	72	49	29
Övriga	15	9	7	22	0	4	4	0	5	3	6	6
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest. Negativ omfattar hot, behov och liknande, positiv omfattar möjligheter. ”Övrigt” omfattar neutrala, otydliga eller ej klassificerbara verklighetsbeskrivningar. KF = *Konservative Folkeparti*, SD = *Socialdemokraterne*, V = *Venstre*

Som framgår av tabell 4.18 varierar danska partiers syn på verkligheten som positiv eller negativ ganska kraftigt från decennium till decennium. Till övervägande del är den negativ, men de borgerliga partierna blir mer positiva i verklighetsbeskrivningar under 1980- och 2000-tal som präglas av långvarigt borgerligt regeringsinnehav. *Socialdemokraterne* uppvisar en svagare tendens. I början av undersökningsperioden finns ett större inslag av verklighetsbeskrivning som är varken positiv eller negativ, men det blir ovanligare med tiden. Sammantaget tenderar verklighetsbeskrivningarna i danska valmanifest att bli mer positiva än negativ eller neutral under undersökningsperioden, vilket alltså talar mot indikator 1A i denna del.

I Norge är fördelningen mellan negativ och positiv verklighetsbeskrivning ganska stabil över tid, vilket framgår i tabell 4.19. Det finns egentligen inga stora fluktuationer upp eller ner, utom möjligen en svag tendens av större inslag av verklighetsbeskrivning som inte kan kategoriseras som vare sig negativ eller positiv. Möjligen finns en tendens att de norska valmanifesten innehåller färre negativa verklighetsbeskrivningar, men det är ingen stark trend. Inte heller i Norge finns tecken på positivt utfall för indikator 1A.

Tabell 4.19. Negativ vs positiv verklighetsbeskrivning, Norge

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	DNA	H	SP	DNA	H	SP	DNA	H	SP	DNA	H	SP
Negativ	71	73	77	69	75	74	62	69	70	65	67	74
Positiv	28	23	18	28	18	18	25	22	20	24	24	19
Övriga	1	4	6	3	7	9	13	9	10	11	9	6
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest. Negativ omfattar hot, behov och liknande, positiv omfattar möjligheter. ”Övrigt” omfattar neutrala, otydliga eller ej klassificerbara verklighetsbeskrivningar. DNA = *Det norske Arbeiderparti*, H = *Høyre*, SP = *Senterpartiet*

I Sverige, slutligen, är den övervägande trenden som framkommer i tabell 4.20 att det går i riktning mot mer negativa verklighetsbeskrivningar. För *Moderaterna* är trenden närmast oförändrad – med undantag för ett mer positivt 1990-tal – och således är det *Centerpartiet* och *Socialdemokraterna* som står för ökningen av negativa verklighetsbeskrivningarna.

Tabell 4.20. Negativ vs positiv verklighetsbeskrivning, Sverige

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	C	M	SAP	C	M	SAP	C	M	SAP	C	M	SAP
Negativ	50	68	56	69	67	71	67	54	59	65	66	77
Positiv	39	30	34	23	29	29	25	42	39	32	31	20
Övriga	11	2	10	8	4	0	8	4	2	3	3	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: i procent av total mängd verklighetsbeskrivning i valmanifest. Negativ omfattar hot, behov och liknande, positiv omfattar möjligheter. ”Övrigt” omfattar neutrala, otydliga eller ej klassificerbara verklighetsbeskrivningar. C = *Centerpartiet*, M = *Moderaterna*, SAP = *Socialdemokraterna*

Som även går att utläsa ur tabell 4.20 är det inte enbart en minskning av positiva verklighetsbeskrivningar utan även en minskning av övriga verklighetsbeskrivningar. Därmed är det inte ett tydligt positivt utfall för indikator 1A i det svenska fallet, men till skillnad från Danmark och Norge finns det ett visst stöd.

Sammantaget visar inte indikator 1A på något starkt stöd med avseende på negativ kontra positiv verklighetsbeskrivning, även om det svenska fallet uppvisar vissa tendenser.

För att sammanfatta indikator 1A finns det inget starkt stöd för att politiska partier tonar ner sina möjligheter att påverka. Det finns inget starkt stöd för en förskjutning mot en mer reaktiv syn på politik i någon av de undersökta staterna, även om det periodvis finns en tendens till lägre förekomst av proaktiva inslag – framför allt hos partier till höger om mitten. Det blir dock inte en högre förekomst av en reaktiv syn på politik med tiden. Med ett halvt undantag för Sverige finns det heller inget stöd för att beskrivningen av den politiska verkligheten fokuserar mer på hot än på möjligheter över tid. Därmed stöds inte hypotes 1, kartellpartier, i detta avseende.

Slutsatser

Valmanifesten domineras av policytävlan med precisa policylöften och värderingstävlan och dominansen tilltar snarare än avtar, vilket talar för hypotes 2, valmaskiner. Det finns även en ökad likhet mellan partisystemen gällande vilken sorts tävlan som förekommer i valmanifesten och även en viss ökad likhet mellan partifamiljer. Detta visar att partierna blir mer lika varandra i hur de tävlar, vilket även det kan ses som ett utslag av mer professionaliserad tävlan. Låt oss titta närmare på resultaten för de olika sorternas tävlan och därefter ge en sammanfattande bild.

Identifikationstävlan. Om denna form av tävlan någonsin varit dominerande, så var antingen dess tid ute redan på 1970-talet eller så tar den sig andra uttryck än förekomst i valmanifest. Däremot tycks identifikation spelat större roll på 1970-talet än under 2000-talet vilket antyder att partiernas guldålder i någon mening har existerat.

Kompetenstävlan. Detta tycks i första hand ha varit en socialdemokratisk paradgren. Notera verbformen, ”ha varit”, för denna tävlan förekommer främst på 1970-talet. I Norge förekommer denna tävlan i extremt liten utsträckning. Resultaten talar emot hypotes 1 kartellpartier.

Policytävlan. Under hela den undersökta tidsperioden är och förblir detta den viktigaste formen av tävlan. Inte bara det, utan de policyförslag som

formuleras blir snarast mer precisa, mer exakta och tydligare. Tillgången på olika alternativa policies har dock inte undersökts än, vilket bör göras vid en fördjupad analys. Tentativt tycks dock den stora vikt som partierna lägger på policy tyda på ett stöd för framför allt hypotes 2 valmaskiner.

Strategitävlan. Det finns inslag av detta, men i första hand under 1970- och 1980-talet[145]. I Norge förekommer denna tävlan inte alls. Det finns även ett positivt samband mellan kompetens och strategi. Den minskade förekomsten är i första hand ett argument mot hypotes 1, kartellpartier.

Utvärderingstävlan. Tycks hänga samman med regeringsinnehav, vilket inte är förvånande. När ett parti har suttit vid makten en mandatperiod, är det mer benäget att använda utvärderingstävlan och mindre benäget att använda policytävlan. Regeringsinnehav uppmuntrar till att söka belöning i stället för att lova förändring. Förekomsten av utvärderingsretorik är i första hand ett stöd för hypotes 2 valmaskiner.

Vaghetstävlan. Detta var vanligare tidigt i undersökningsperioden. Det är inte så att politiker blivit otydligare, snarare tvärtom. I valmanifesten har frekvensen av vaghet fallit sedan 1970-talet – och fallet är så pass stort att skillnaden mellan 1970-tal och 2000-tal är signifikant – vilket talar emot hypotes 1 kartellpartier.[146]

Värderingstävlan. Förekommer relativt konstant i valmanifesten under undersökningstiden. Uppenbarligen anser partierna det viktigt att identifiera politiska värderingar och proklamera dessa för väljarna. Således kan man inte hävda att ideologierna är på väg att dö ut på grund av ointresse från partierna. Värderingstävlan kombineras inte med strategisk tävlan eller kompetenstävlan. Det finns alltså ett visst stöd för att värderingar kan ses som inkompatibelt med hänvisningar till strategi och kompetens. Huruvida partierna är lika ideologiskt distinkta som förr är emellertid en annan fråga

---

[145] Som anförts i tidigare kapitel är det rimligt att tänka sig att strategisk retorik har något att göra med hur fast blockstrukturen är, men att närmare undersöka detta ligger inte inom ramen för denna avhandling.

[146] Dessutom tendera vaghetstävlan att sammanfalla med identifikationstävlan. Detta skulle kunna tolkas som att ett parti som i första hand går till val på att mobilisera sina väljare och uppträda som den självskrivna representanten för dessa inte finner något behov av att faktiskt precisera vad man vill göra.

och kommer att behandlas närmare i de följande kapitlen, likaså om det skett någon form av värdeförskjutning. Den stora vikt partierna lägger vid värderingar talar mot en avideologisering, men samtidigt säger förekomsten av värderingar inget om *vilka* värderingar som finns.

Det framgår tydligt av materialet att det nästan helt saknas inslag av identifikationstävlan i valmanifesten. I den mån partierna strävar efter att mobilisera en särskild väljargrupp använder de sig inte av valmanifest. De exempel som faktiskt finns är samlade till 1970-talet och visar således på att den tävlanslogik – med fokus på mobilisering – som följer av Lipsets och Rokkans skiljelinjebaserade parti kan ha funnits tidigare, men att den inte längre kan sägas existera efter 1970-talet.

Rörande hypotes 1, kartellpartier, är en tentativ slutsats att kartellpartitesen inte nödvändigtvis kan förkastas i sin helhet men det finns vissa problem med kartellpartitesens förutsägelser. Vissa mönster i valrörelsernas retorik stämmer in på den modell som presenteras i kartellpartitesen. Men kartellpartitesen har fel rörande vilket håll utvecklingen går – den går snarare **bort från den förväntade tävlan ett kartelliserat partisystem skulle uppvisa**, och det skiljer sig kraftigt från partifamilj till partifamilj. Den partifamilj som uppvisar starkast drag av att agera på väljararenan i enlighet med hypotes 1, kartellpartier, är den socialdemokratiska, men det är inte något starkt stöd utan snarare en tendens i jämförelse med de andra två partifamiljerna, och partifamiljen verkar närmast bli mer som de övriga partifamiljerna. För att beskriva utvecklingen i ett partisystem har dock inte hypotes 1, kartellpartier, fått något stöd utan snarare har detta kapitel visat på ett flertal punkter där utvecklingen går åt motsatt håll: frekvensen av vaghet, strategi och kompetens faller, frekvensen av värderingar är stabil och om något ökar policytävlan sin dominans.

Partifamiljerna och partisystemen blir mer lika över tid, och får en starkare betoning på policytävlan och värderingstävlan. Detta antyder att den dynamik som finns på väljararenan i första hand tycks bero på konkurrens partierna emellan. En konkurrens förändras i en riktning som stödjer hypotes 2, valmaskiner; en skärpt konkurrens som försöker vinna en alltmer rörlig väljarkår. Det som talar för detta är dels att partierna blir mer lika i sitt sätt att tävla, dels att de rör sig från vaghet. Den rent språkliga utformningen av valmanifesten ger en betydligt mer professionell bild mot slutet av

undersökningsperioden. Detta tyder på mer konkurrens mellan partierna om väljarna. Det går inte att mobilisera – man måste vinna väljarna.

Om vi sammanfattar de olika indikatorer som undersökts i detta kapitel har indikator 1C (färre värderingar), 1D (minskad förekomst av policytävlan), 1F (ökad betoning av den egna kompetensen), 1G (ökade inslag av vaghet) gett negativt resultat medan indikator 2C (ett ökat inslag av värderingar och ideologisk tävlan) delvis gett positivt resultat och 2E (en ökad frekvens precisa policyförslag) och 2H (ett ökat inslag av rubriker, introduktioner och innehållsförteckningar) har fått positivt resultat. Sammantaget visar den övergripande analysen av tävlan i valmanifesten på **ett stöd för hypotes 2, valmaskiner och ett argument mot hypotes 1, kartellpartier.**

Undersökningen av indikatorerna 1A och 1B stärker detta mönster. Ingen av dessa indikatorer var positiva. Indikator 1A innebär att partierna tonar ned sina möjligheter att påverka genom att framställa politik som mer reaktivt och omvärlden eller utvecklingen som ett hot snarare än en möjlighet. Även om sådana inslag förekommer är de inte ökande över tid. **Därmed visar indikator 1A negativt utfall.** Indikator 1B antog att det framställs[147] som att politiken har mindre möjlighet att påverka samhällsutvecklingen utan att det framförs ideologiska argument för detta får inget stöd i undersökningen. **Därmed visar indikator 1B negativt utfall.**

Detta är dock inte ett fullständigt test av hypoteserna, vad som händer med såväl värderingar som med policyförslag måste undersökas närmare – liksom övriga tävlansmodeller. För att testa hypoteserna måste vi gå vidare och studera specifika sakområden och värderingsdimensioner i detalj. Likaså måste de övriga formerna av tävlan – identifikation, kompetens, strategi, utvärdering och vaghet – studeras närmare.

Som ett mindre bifynd kan det konstateras att det stora inslaget av okodad text i skandinaviska manifest i CMP:s kodning (Hansen 2008 samt kapitel 3, metod) får en potentiell förklaring. CMP kan, som påpekats i kapitel 3,

---

[147] Väl att märka är att detta inte säger något om politiken faktiskt har fått reellt mindre möjlighet att påverka och styra samhällsutvecklingen. Bara att politiska partier inte framställer det som detta och därigenom försöker tona ner förväntningarna.

inte behandla innehåll som inte rör sig om policy och värderingar. Det skulle alltså kunna tänkas att tävlan genom identifikation, kompetens, strategi och utvärdering – som sammantaget förekommer i högre grad i början av undersökningsperioden – svarar mot detta okodade material, men för att dra några definitiva slutsatser av det slaget skulle CMP:s kodade manifest behöva studeras i detalj och de är tyvärr inte tillgängliga. Det som delvis talar emot är att överensstämmelsen i procent inte är fullständig mellan mina tävlanslogiker och CMP:s okodade text.

5. Identifikation, kompetens, strategi eller utvärdering

Detta kapitel behandlar de typer av tävlan som i föregående kapitel visat sig vara mindre vanligt förekommande: identifikation, kompetens, strategi och utvärdering.

Identifikationstävlan: har partier slutat att försöka mobilisera väljare?

Som framgår av kapitel 4 är identifikationstävlan ovanligt i valmanifesten – frekvensen är i det närmaste noll. Detta resultat ligger väl i linje med tidigare undersökningar som konstaterar att ”[u]nder efterkrigstiden försvinner också i stort sett referenserna till traditionella samhällsklasser såsom arbetare, tjänstemän, bönder…” (Håkansson, Johansson och Vigsø 2014:131). Liknande resultat har även redovisats från Danmark gällande *Socialdemokratiets* principprogram (Thau 2017).[148] Rimligen är detta ett tecken på att partierna rör sig från en mobiliserande logik – där den klass partiet företräder skall mobiliseras att rösta – till en vinnande logik – där väljarna ska övertygas att rösta på ett parti i konkurrens med andra – i sin strävan att få väljarnas röster.

Vidgas undersökningen något och inte enbart studerar direkt förekomst av mobiliserande identitetsbaserade argument för att vinna väljarnas röster utan alla explicita omnämnande av specifika grupper är det likväl mycket få. De omnämnanden som finns sker aldrig som ett direkt tilltal. Om partier har sina målgrupper så mobiliseras de inte genom explicita tilltal – inte ens när partierna fortfarande skulle kunna vara klassintressepartier, det vill säga strax efter 1970. Vissa spår av kopplingen mellan partier och specifika

[148] ”En kvantitativ indholdsanalyse af arbejdsprogrammer og principprogrammer mellem 1961 og 2004 viser, at klassebaserede appeller generelt er blevet erstattet af appeller rettet mod ikke-økonomiske grupper.” (Thau 2017:158) Thau har en bredare tidsram – från 1961 till 2000/2004 – och använder sig av ett annat material – principprogram och arbetsprogram – men slutsatserna är jämförbara: ”Resultaterne tyder således på, at Socialdemokratiet, som man skulle forvente, har ændret sin gruppebaserede mobiliseringsstrategi med det formål at udvide sin vælgerbase og blive et catch-all parti.” (Thau 2017:159)

intressen dyker upp i manifesten. Det finns ett fåtal omnämnande av olika intressegrupper och generellt nämner socialdemokrater främst arbetare och facket, agrarer i första hand jordbruket/lantbruket/bönder och småföretagare, medan konservativa nämner näringslivet/företagare. Men förekomsten är som sagt mycket låg och dessa omnämnanden försvinner helt under 1980-talet. Det finns även vissa mer subtila anspelningar på klassbas som att såväl svenska *Centerpartiet* som norska *Senterpartiet* menar att ”[k]roppsarbetets nödvändighet och betydelse för välståndsutvecklingen måste klargöras” (*Centerpartiet* 1979, 1982). Rimligen kan detta kopplas till att dessa partier identifierar sig med jordbrukare som klass och jordbruket som näring. Sådana referenser försvinner längre fram i tiden. Ett annat exempel är att *DNA* under 1970-talet nämner vissa parti- och fackföreningsmål – samarbete med socialistpartier och den internationella fackföreningsrörelsen – men detta nämns inte alls från 1980-talet. Detta är ett tecken på att *DNA* är på väg bort från ett folkrörelseparti där rörelsen i sig står i centrum och i stället utvecklar sig till ett parti som kämpar om politisk makt genom att vinna väljarnas röster. I 1993 års valmanifest från *DNA* framgår att partiet självt är medvetet om denna förändring:

> Folk knytter nye lojalitetsbånd raskere enn før også når det gjelder politikk. Det kommer blant annet til uttrykk ved den ustabile oppslutningen om politiske partier. Engasjement for enkeltsaker har sterkere appell enn arbeid for et helhetssyn. Nyhetsmediene har fått en langt mer framtredende rolle i samfunnsdebatten og setter oftere den politiske dagsorden. Dette, sammen med ulike interessegruppers krav, setter det politiske systemet under et hardere press og gjør det vanskeligere å arbeide for langsiktige mål. (DNA 1993)

I den mån identifikationstävlan har förekommit tycks partierna inte längre anse att det är en effektiv metod att få röster. Sammantaget visar genomgången av identifikationstävlan dels att denna sorts tävlan inte är framträdande under undersökningsperioden och att hänvisningar till specifika grupper och identiteter försvinner helt under den senare delen av undersökningsperioden.

Som nämnts i kapitel 4 framstår valmanifesten som mer genomarbetade under den senare delen av undersökningsperioden. Med tanke på att partierna rör sig från att mobilisera väljare till att vinna väljare talar detta för att det sätt på vilket partierna försöker få röster har förändrats och därför måste partiernas kommunikation förändras. Ett 1970-talsmanifest med värderingsbaserade önskelistor med vaga policyförslag kan fungerar väl i ett sammanhang där partierna mobiliserar väljare ur specifika socioekonomiska grupper och ser sig som företrädare för dessas intressen. För att vinna mobila väljare utan tydligen partilojaliteter måste ett parti försöka vinna väljarna i konkurrens med andra partier – det räcker inte med att hänvisa till att partiet ser sig som företrädare för en viss grupp.

Kompetenstävlan: framhålls den egna kompetensen eller kritiseras motståndarnas brist på kompetens?

Som konstaterades i kapitel 4 förekommer kompetenstävlan i Danmark och Sverige och i mycket liten omfattning i Norge.[149] I kapitel 4 visades även att förekomst av kompetenstävlan sammanfaller med strategitävlan och står i motsättning till policy- och värderingstävlan. Det visade sig också att det framför allt är konservativa och i synnerhet socialdemokratiska partier som använder sig av kompetensargument. Över tid tenderar dock dessa skillnader att utjämnas. Men vilken sorts kompetensargument används och hur utvecklas dessa över tid? I kapitel 2 identifierades framhållandet av den egna kompetensen som ett stöd för hypotes 1, kartellpartier (indikator 1F). Slutligen undersöks även om partiföreträdares personliga attribut lyfts fram i högre grad vilket skulle vara ett stöd för hypotes 1, kartellpartier (indikator 1I).

[149] Det förekommer en handfull beskrivningar i norska manifest av det egna partiets kompromissvilja under 1980- och 2000-talet från samtliga partier, ett hävdande av den egna kompetensen från *DNA* under 1970-talet och viss kritik mot politiska motståndare från *Senterpartier* under 2000-talet – men dessa omnämnanden är så få och sporadiska att de är mindre än eventuella avrundningseffekter i andra kategorier.

Kompetenstävlan bryts ner i fem kategorier: framhållandet av den egna kompetensen, den egna kompromissviljan, direkt kritik mot motståndaren,[150] kritik av motståndarnas kompetens (eller brist på kompetens) och slutligen framhållandet av motståndarnas oenighet.[151]

Kompetenstävlan består alltså dels av framhållandet av den egna förträffligheten, dels av kritik av motståndare för deras brister. Kritik av motståndare är vanligare förekommande än framhävandet av den egna kompetensen, så först studeras kritiken. Det finns en tydlig skillnad mellan de olika partisystemen, för det finns inga fall av kritik mot motståndarnas kompetens i det norska materialet vilket tydligt framgår i tabell 5.1. Av tabellen framgår även att frekvensen av denna sorts kritik mot motståndare är tydligt fallande i Sverige – återigen med ett tydligt brott mellan 1970- och 1980-talen jämfört med 1990- och 2000-talen. Även i Danmark är denna sorts kritiska kompetensargument mindre vanliga under 2000-talet.

Tabell 5.1. Genomsnittlig andel av tävlan kodad som kritik mot motståndares bristande kompetens fördelat på decennium och partisystem.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv
9	0	9	9	0	8	15	0	2	6	0	3

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige

Sammantaget talar resultaten i tabell 5.1 för att kritik mot bristande kompetens är något som var vanligare förr. Om vi dessutom tar hänsyn till resultaten i kapitel 4 som visade att förekomsten av strategitävlan och kompetenstävlan korrelerar positivt med varandra och negativt med förekomsten av policytävlan förefaller det svårt att se en utveckling i riktning mot Hypotes 1, kartellpartier. Men låt oss titta närmare på de två enskilda partisystem som innehåller denna sorts kompetensargument.

[150] Detta inkluderar kritik mot motståndarens politik om den porträtteras negativt eller beskrivs som direkt skadlig eller dålig, men inte om det enbart består av att ”vi stödjer inte förslag X” utan att detta identifieras med ett parti.
[151] Notera distinktionen mellan fiende och motståndare: fienden skrämmer man med, motståndaren vill man besegra.

Tabell 5.2. Genomsnittlig andel av tävlan kodad som kritik av motståndarnas kompetens fördelat på decennium och parti i Danmark och Sverige.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD
13	5	8	6	2	18	4	13	27	6	0	11
C	M	SAP	C	M	SAP	C	M	SAP	C	M	SAP
0	9	17	0	4	20	1	4	1	2	2	4

Kommentar: KF = *Konservative Folkeparti*, SD = *Socialdemokraterne*, V = *Venstre*, M = *Moderaterna*, C = *Centerpartiet*, S = *Socialdemokraterna*. Ingen förekomst av kritik av motståndarnas kompetens i Norge.

I tabell 5.2 framgår att det framför allt är *Socialdemokraterne* som använder sig av kritik mot motståndarens kompetens, men även *Konservative Folkeparti* gör detta i stor utsträckning under 1970-talet. Båda dessa partier använder sig i första hand av kritik mot den politik som motståndarna företräder vilken beskrivs som dålig. *Venstre* däremot, inriktar sig på motståndarnas inkompetens. Oavsett faller frekvens i Danmark mot slutet av perioden för samtliga partier.

Även i Sverige är det en fallande frekvens av kritik mot motståndarens kompetens. Även *Socialdemokraterna* inriktar sig på motståndarens politik, men under 1970- och 1980-talen även på motståndarnas oenighet. *Moderaterna* fokuserar även de på motståndarnas politik, men under 1970-talet kombineras detta med kritik mot motståndarnas bristande kompetens. Sammantaget pekar detta mot att det kan finnas två intressanta aspekter: dels huruvida ett parti innehar regeringsställning, dels partiets position i partisystemet. I Sverige är det *Centerpartiet* som befinner sig närmast mitten som är minst benägna att använda sig av kritik grundad i kompetens, medan *Socialdemokraterna* använder sig av kompetenstävlan i såväl opposition, som i regeringsställning under 1970- och 1980-talet. I Danmark tycks regeringsställning och ekonomiska kriser spela roll för kompetenskritik: att vara i opposition vid ekonomisk kris och hög arbetslöshet öppnar för kritik mot den sittande regeringens kompetens. Såväl *Konservative Folkeparti* under 1970-talet som *Socialdemokraterne* under 1980-talet och 1990-talets början tillämpar detta.

På samma sätt som kritik mot motståndarens bristande kompetens framhålls även den egna kompetensen i synnerhet i kristider. Som framgår av tabell 5.3 så är det i Danmark främst under 1970-talet och i Sverige under 1990-talet som den egna kompetensen framhålls. Den tydligaste effekten är på uttalad kompromissvilja, men även generell kompetens lyfts fram i kristider. I båda partisystemen är det främst socialdemokrater, men också konservativa som framhåller sin kompetens. Likaså är det tydligt att den egna kompetensen framhålls i mindre grad under 2000-talet.

Tabell 5.3. Genomsnittlig andel av tävlan kodad som hävdande av den egna kompetensen och kompromissvilja fördelat på decennium och parti i Danmark och Sverige.

	1970-tal			**1980-tal**			**1990-tal**			**2000-tal**		
	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD	KF	V	SD
Den egna kompetensen	4	1	6	4	5	2	3	1	2	1	0	2
Kompromiss-vilja	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
	C	M	S	C	M	S	C	M	S	C	M	S
Den egna kompetensen	0	3	6	0	3	5	3	3	3	2	1	0
Kompromiss-vilja	0	0	0	0	0	1	0	1	7	0	0	1

Kommentar: KF = *Konservative Folkeparti*, SD = *Socialdemokraterne*, V = *Venstre*, M = *Moderaterna*, C = *Centerpartiet*, S = *Socialdemokraterna*

Det tycks alltså som att även den egna kompetensen ses som ett mindre säljande argument senare under undersökningsperioden. Det tycks också som att kompetens spelar större roll i kristider än i ”normala” tider. Därmed framstår det som klart att hypotes 1, kartellpartier, inte får något stöd i att det skulle förekomma ökade inslag av kompetenstävlan.

För att vidare utreda påverkan av det allmänna ekonomiska läget på förekomsten av kompetenstävlan testades ett flertal ekonomiska variabler för att se om någon av dem kunde förklara förekomsten av kompetenstävlan. Av de variabler som testades saknade statsskuld, förändring av arbetslösheten och tillväxt i procent av BNP helt påverkan. Som framgår av

tabell 5.4 har däremot arbetslöshet vid valårets början och inflationstakt under valåret påverkan, men endast om en regressionsanalys görs med alla fall som ingår totalt oavsett partisystem – då har såväl inflation som arbetslöshet en signifikant påverkan. Låt vara att nämnda påverkan är tämligen svag sett till koefficienten.

Tabell 5.4. Ekonomiska variabler och regeringsställnings påverkan på förekomsten av kompetenstävlan

stat	konstant	opposition	inflation	arbetslöshet	R^2	N-tal
Samtliga	-0,047	0,026	0,009**	0,012***	0,129	129
Danmark	-0,007	0,062*	0,006	0,009	0,159	42
Norge	0,005	0,000	0,000	0,000	0,042	29
Sverige	0,032	0,017	0,017	0,001	0,038	38

Kommentar: opposition, om ja = 1, om nej =0; inflation under valåret; arbetslöshet den 1 januari valåret; *= p < 0,1, **= p < 0,05, ***= p < 0,01

I tabell 5.4 framgår även att en regressionsanalys på respektive stat enbart ger en signifikant effekt i Danmark – och där beror effekten på oppositionsstatus snarare än några ekonomiska variabler och som framgår av R^2 förklaras väldigt lite av variationen. Förekomsten av kompetenskritik förefaller alltså inte kunna förklaras av oppositionsstatus och vid en analys av enskilda partisystem är inte effekten av det ekonomiska läget signifikant längre. Detta tyder på att nationella särdrag och uppfattning om ett partis status kan påverka kompetenstävlan – även om det är stora, dominanta partier som använder sig av kompetenstävlan, sker detta inte i varje partisystem. Resultatet talar ytterligare att kartellpartitesens antagande om kompetenstävlan i stället för policytävlan inte tycks slå igenom annat än för stora, dominanta partier – och därmed är det troligen inte en effekt av kartellisering, utan snarare enpartidominans.

Slutligen måste det konstateras att partiledare och andra enskilda partiföreträdare inte förekommer i någon större utsträckning i materialet. Detta betyder givetvis inte att partiföreträdare och i synnerhet partiledare inte spelar roll, men de lyser med sin frånvaro i valmanifesten. Tidigare forskning har visat på en viktig roll för partiledare som ”vallokomotiv” i valkampanjer (Nord 2015) och att partiledare får en viktigare roll i medias rapportering (Bjerling 2012), men samtidigt tycks inte partiledare ha någon stor effekt på väljarnas röstningsbeteende (Karvonen 2010). I ljuset av detta

är inte frånvaron i valmanifesten överraskande och partiledare har snarare rollen av försäljare av argument än argument i sig. Om det finns någon personalisering av partipolitiken syns den inte i valmanifesten.

Sammanfattningsvis så ger detta avsnitt inte något större stöd hypotes 1, kartellpartier, då **indikator 1F har ett negativt utfall**. Indikator 1F innebär att ett stort inslag av framhållandet av den egna kompetensen är ett stöd för hypotes 1, kartellpartier. Vad gäller personalisering av partipolitiken, ger **indikator 1I ett negativt utfall**. Indikator 1I innebär att om partiledare, enskilda partiföreträdare och deras personliga egenskaper lyfts fram i högre grad är detta ett stöd för hypotes 1, kartellpartier.

Strategitävlan: rösta för stabilitet eller önskad regering?

Det finns flera olika sätt att argumentera för att väljarna av rent strategiska skäl bör lägga sin röst på ett parti. En variant är att hota eller skrämmas med en fiende. Andra former av strategisk tävlan är att varna för bortkastade röster på partier som inte kommer in, att rösta strategiskt i syfte att dra majoriteten inom ett block i önskad riktning eller att påverka ett annat parti, att taktikrösta för att säkerställa en favoritregering, att rösta på ett stabilt alternativ för att undvika kaos i parlamentet, och slutligen att rösta för att samla politiken i mitten. Även direkta uppmaningar att få folk att rösta har förts till kategorin strategitävlan. Enligt indikator 1J är uppmaningar att rösta för att undvika kaos och instabilitet ett tydligt stöd för hypotes 1, kartellpartier. Indikator 2I är röstning i syfte att uppnå en önskad regering är ett stöd för hypotes 2, valmaskiner.

Låt oss först studera identifikationen av en tydlig fiende. Identifikationen av fiende mäts i antal unika omnämnanden per manifest[152]. Som framgår av tabell 5.5 är det tydligt att det är få omnämnanden i snitt. Faktiskt är det två partier som står ut: de norska och danska socialdemokraterna. Men även här minskar antalet omnämnanden av fiender.

[152] Denna kodning överlappar med andra koder vilket gör att identifikation av fiende ej kan mätas procentuellt. I procent räknat skulle siffrorna även bli försvinnande små.

Tabell 5.5. Genomsnittligt antal unika omnämnanden av explicit utpekade fiender per decennium, fördelat på partisystem och partifamilj.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv
1	2	1	1	2	0	0	3	0	0	2	0
Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So
0	1	2	0	1	2	1	0	2	1	0	0

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater

I Danmark tenderar många av de omnämnanden av fiender som faktiskt förekommer att vara varningar för flankpartier som huvudmotståndaren måste förlita sig på; *Konservative Folkeparti* varnar för *Socialistisk Folkepartis* skadliga inflytande, medan *Socialdemokraterne* i sin tur varnar för *Fremskridtspartiet* och *Dansk Folkeparti*.

Norska *Senterpartiet* uppvisar en intressant utveckling: det är det enda agrara partiet som identifierar fiender i någon större utsträckning och det gör framför allt det under 1990- och 2000-talet när andra partier i högre grad avstår från att göra detta. Tittar man på specifika yttranden handlar det om ett utpekande av ”makteliten” och ”kommersiella intressen” som driver på för ett EU-medlemskap och en centralisering. *Senterpartiets* EU- och globaliseringskritik och dess försvar för periferin har nämnts tidigare och kommer att tas upp närmare i kommande kapitel. Sammantaget är det svårt att hävda att identifikationen av en fiende spelar stor roll i valmanifesten med tanke på hur få omnämnanden det rör sig om.

En annan aspekt av strategisk tävlan som måste undersökas närmare i är förekomsten av uppmaningar att rösta. Som framgår av tabell 5.6 är detta inte vanligt förekommande i valmanifesten och frekvensen sjunker med tiden. Vi ser även att Norge saknar sådana inslag. Ur tabell 5.6 kan även utläsas att agrara partier presenterar mobiliserande uppmaningar i mindre utsträckning än konservativa och socialdemokrater, men skillnaderna är små. Om partier utnyttjar mobiliserande strategier sker det inte vi valmanifesten.

Tabell 5.6. Genomsnittlig frekvens av direkt mobiliserande uppmaningar i valmanifest per decennium, fördelat på partisystem och partifamilj.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv
1	0	2	3	0	1	1	0	1	0	0	1
Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So
1	1	2	1	3	1	0	1	2	0	1	1

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater

Vad är då motiveringen för att uppmuntra väljare att bete sig taktiskt? Är det att varna för de kaotiska alternativen och därmed främja stabilitet i enlighet med indikator 1J eller är det en uppmaning att rösta för en önskad regering i enlighet med indikator 2I? Som framgår av tabell 5.7 är det snarare uppmaningar att rösta fram en önskad regering framför varningar för att ändra status quo. Men förekomsten av båda sortens argument är så låg att den i det närmaste är obefintlig.

Att det förekommer uppmaningar att rösta för att undvika kaos i Folketinget i Danmark under 1970-talet är inte förvånande med tanke på den volatila situation som rådde i dansk politik, med tvära kast i väljarstöd, svaga minoritetsregeringar och val vartannat år. Det är även de danska partierna som slår igenom i uppmaningen att undvika parlamentariskt kaos i uppdelningen på partifamiljer. Vidare är det enbart den konservativa partifamiljen som använder strategiska argument grundade på regeringsinnehav för att vinna röster. Men inte heller konservativa gör detta i någon stor utsträckning. Sammantaget visar ingen av indikatorerna rörande strategisk tävlan något positivt utfall.

Tabell 5.7. Genomsnittlig frekvens av uppmaningar att undvika kaos i parlamentet respektive att rösta fram önskad regering per decennium, fördelat på partisystem och partifamilj.

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv
Kaos	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Reg.	1	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0

	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So
Kaos	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Reg.	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0

Kommentar: kaos = uppmaning att undvika kaos i parlamentet, reg = uppmaning att rösta i syfte att säkerställa en önskad regering. Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater

Sammanfattningsvis, båda indikatorer som undersöktes i detta avsnitt – 1J och 2I – visar ett negativt utfall. Indikator 1J att uppmaningar till taktikröstning i valmanifest kan vara ett stöd för hypotes 1 om dessa uppmaningar bygger på risken för kaos eller instabilitet. Indikator 2I innebär att förekomst av taktikröstning för att uppnå önska regering eller önskad inriktning på en regering är ett stöd för hypotes 2. Även om strategisk röstning förekommer är det inte något som de politiska partierna förespråkar eller uppmuntrar i sina valmanifest.

Utvärderingstävlan: ett tecken på ökad konkurrens eller en effekt av regeringsinnehav?

Indikator 2A innebär att ett ökat inslag av självberöm från partiernas sida är ett tecken på hypotes 2, valmaskiner. Som nämnts i kapitel 4 är denna typ av tävlan starkt korrelerad till regeringsinnehav[153]. En fördel med att vara i opposition är att partiet kan återanvända vallöften och lova/kräva/vilja göra samma sak i tre-fyra valrörelser (som *Moderaterna* på 1980-talet). Å andra sidan lovade *Socialdemokraterna* dagisgaranti 1985, 1988 och 1991, trots

[153] Se tabell 4.9. Huvudresultatet är att utvärderingstävlan är 12 procentenheter vanligare i regeringsställning och att policytävlan är 9 procentenheter mindre vanligt i regeringsställning.

att de sitter vid makten vid början av varje valrörelse. Samtidigt tycks det vara svårt att hantera balansen självberöm och nya problem för partier i regeringsställning – standardfrasen ”men mycket återstår att göra” finns på tre språk och oavsett ideologisk utgångspunkt. Det finns därför ingen anledning att tro att förekomsten av utvärderingstävlan med nödvändighet innebär en effektiv regering som har uppfyllt vallöften.

Som framgår av tabell 5.8 uppvisar förekomsten av utvärderingstävlan stora skillnader mellan partisystem: i Norge används det i betydligt mindre utsträckning än i Sverige och i synnerhet Danmark. Även om det finns stor variation mellan decennierna inom ett och samma partisystem är det likväl så att spannet för denna variation i Danmark befinner sig på en högre nivå än motsvarande spann för Sverige som i sin tur befinner sig på en högre nivå än Norge.

Tabell 5.8. Genomsnittlig frekvens per decennium av utvärderingstävlan i procent av tävlan totalt, fördelat på partisystem och partifamilj.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv	Dk	No	Sv
9	0	6	18	1	3	9	1	8	14	0	5
Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So	Ag	Ko	So
3	2	12	6	14	6	2	5	13	6	9	3

Kommentar: utvärd. = utvärderingstävlan. Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater

Förekomsten uppdelat per partifamilj visar en mycket stor variation mellan decennierna. Denna variation speglar dock till stor del vilka partifamiljer som är i regeringsställning under respektive decennium. Med anledning av detta finns det skäl att tolka förekomsten av utvärderingstävlan i första hand som ett resultat av regeringsställning, i andra hand av nationella traditioner i skrivandet av valmanifest. Det finns heller ingen tendens till ökning av utvärderingstävlan över tid. Därför har **indikator 2A ett negativt utfall**. Detta innebär att hypotes 2, valmaskiner, inte får stöd.

Det skulle kunna vara så att utvärderingstävlan i första hand är en funktion av regeringsställning, i synnerhet beroende på det allmänna ekonomiska läget. Det visade sig att de enda signifikanta effekterna är kopplade till

inflation, övriga ekonomiska indikatorer – statsskuld, förändring av arbetslösheten och tillväxt i procent av BNP – saknade signifikanta effekter. I tabell 5.9 framgår bland annat att oppositionen är betydligt mindre benägen att använda sig av utvärdering vilket inte är så överraskande. Det framgår även att inflation har viss effekt, men bara i Norge och Sverige. Effekterna är inte kraftiga. Intressant nog ökar förekomsten av utvärderingstävlan vid högre inflation i Sverige och Norge, men bara i opposition; för ett regeringsparti finns en kraftigare motsatt effekt av inflation.

Tabell 5.9. Effekter av oppositionsställning och inflation på utvärderingstävlan

stat	Konstant	opposition	inflation	Opposition X inflation	R^2	N-tal
Samtliga	0,145***	-0,130***	0,000	0,000	0,208	129
Danmark	0,274***	-0,253**	-0,010	0,012	0,267	42
Norge	-0,003	0,010	0,003***	-0,003***	0,326	29
Sverige	0,069*	-0,049	0,012*	-0,014*	0,448	38

Kommentar: opposition, om ja = 1, om nej =0; inflation under valåret; *= p < 0,1, **= p < 0,05, ***= p < 0,01

Slutligen framgår att i Danmark förekommer mer utvärderingstävlan, och framför allt från regeringen. Utvärderingstävlan kan ses som ett tecken på hypotes 1, kartellpartier, om uppmaningar till retrospektiv röstning har en mycket stark position i valmanifesten på bekostnad av faktiska policyförslag, i synnerhet om det innebär stora inslag av skuldbeläggande av motståndaren och blame-avoidance. Sammantaget är det ett väldigt litet inslag av utvärdering i valmanifesten, den utvärdering som finns sker oftast i regeringsställning och de faktiska formuleringarna i valmanifestet har sällan karaktären av skuldbeläggande eller blame-avoidance. Därför kan inte de inslag av utvärdering som förekommer ses som ett tecken på ett stöd för hypotes 1, kartellpartier, utan måste snarare ses som en effekt av regeringsinnehav. Till detta kommer att formulering av utvärderingen ofta används som ett argument för att stärka trovärdigheten för framåtsyftande förslag. Även i regeringsställning försöker partier i första hand vinna röster på den politik man vill genomföra, inte den man har genomfört.

Slutsatser

Detta kapitel har studerat tävlan som inte är policy eller värderingstävlan i detalj. Sammantaget är resultatet negativt för de indikatorer som undersöks: de flesta i detta kapitel utfaller negativt. Undantaget är indikatorerna 1H och 2D vilka båda speglar att identifikation mellan partier och (socioekonomiska) grupper bryts eller försvagas efter 1970. Det främsta resultat av detta kapitel är således att guldåldern är förbi. Likaså visar indikatorerna 1F, 1I och 1J negativt utfall vilket inte ger stöd för Hypotes 1, kartellpartier. Samtidigt visar indikator 1H stöd åt Hypotes 1, kartellpartier. Slutligen finns en dubbelhet i resultatet gällande hypotes 2, valmaskiner: visserligen visar indikator 2D på stöd, men indikator 2A och 2I gör inte det.

Det huvudsakliga resultatet av undersökningen hittills får därför sägas innebära tre punkter:

1. Guldåldern är slut. Samtidigt finns det en hel del spår i 1970-talets valmanifest som talar för att guldåldern och de antaganden som den innebär rörande partiävlan faktiskt är en rimlig beskrivning av tiden före 1970 (exakt när denna guldålder inföll kan jag dock inte uttala mig om med detta material). Således är det rätt att utesluta detta möjliga utfall, men det innebär inte att den teoretiska modellen är felaktig, bara att den tillhör förgången tid.

2. Som framgick av kapitel 4 är policytävlan den klart dominerande formen av tävlan. Samtliga indikatorer som utfaller negativt i detta kapitel rör annan tävlan än policytävlan. Detta innebär att det är rimligt att fokusera huvuddelen av resterande kapitel på policytävlan i första hand. Det är helt enkelt policyförslag som är huvudfokus i tävlan om väljarnas röster. I någon mening innebär detta att den reellt existerande demokratin uppfyller i alla fall ett av de ideala krav som ställs på en fungerande demokrati, nämligen att väljarnas preferenser ska få effekt på policy eller i alla fall att partier lovar vissa policyer för att vinna väljarnas gunst Huruvida dessa policyer genomförs ligger utanför denna avhandling, men som framgått i kapitel 1 uppfylls de flesta vallöften gällande policy.

3. Kapitel 4 klargjorde även att värderingstävlan spelar roll. Om än inte lika viktigt som policytävlan, så är värderingar likväl

närvarande och har en viss stabilitet över tid. I enlighet med vad som framförts i kapitel 1 och 3 måste värderingar och policy studeras tillsammans för att säkert kunna säga något om värderingsförskjutningar och ideologisk förändring hos partier. Exakt hur värderingar och policy samverkar är dock något för kommande kapitel.

6. Värderingstävlan

Med värderingar visar politiska partier målet för sitt handlande, utopin om man så vill, eller det som ses som eftersträvansvärt. Värderingar bör vara relativt stabila över tid – om än inte helt oföränderliga. Detta kapitel innehåller en översikt av de värderingar som förekommer i partiernas valmanifest och hur de förändras. I kommande kapitel kommer värderingar även att analyseras kopplat till olika policyförslag.

I detta kapitel kommer följande indikatorer att undersökas:

hypotes 1, kartellpartier, bekräftas om följande indikatorer visar på stöd
- tävlan kring värderingar dör bort och värderingar saknas i valmanifesten (1C)
- det presenteras färre policyförslag (1D)
- det är en minskad förekomst av vänsteralternativ inom policy (1E)

hypotes 2, valmaskiner, bekräftas om följande indikatorer visar på stöd
- det är ett ökat inslag av värderingar och konflikter över värderingar (2C)
- det är en permanent närvaro av konflikt och motstående policyförslag även om positioner förändras (2G)

Värderingar

I kapitel 1 fastslogs att politiska skiljelinjer innehåller en kulturell-normativ dimension, i form av en eller flera värderingsdimensioner (Bartolini och Mair 2007). Det tydligaste exemplet är skiljelinjen arbete-kapital och dimensionen vänster-höger. Av de skiljelinjer som presenteras av Lipset och Rokkan (1967a) är det arbete-kapital som har dominerat i Skandinavien, men även en kombination av stad-land och centrum-periferi[154] har haft betydelse (Sundberg 1999) i form av dimensionen centralisering-

[154] Även om stad-land och centrum-periferi är distinkta skiljelinjer finns det anledning att se dem som till stor del sammanfallande i de skandinaviska staterna under tidsperioden. I synnerhet utifrån valmanifesten. Se kapitel 1 för diskussion.

decentralisering (cen-dec)[155]. På senare år har värderingsdimensionerna GAL-TAN (Hooghe, Marks och Wilson 2002) och Europa tillkommit. Dessa fyra dimensioner kommer att behandlas i tur och ordning i kapitlet. Vilka värderingar som förs till vilken dimension grundas i teoretiska resonemang. För en fullständig redovisning med exempel på vilka yttranden som förs till respektive dimension, se appendix 9. Värderingar på olika dimensioner uttrycks som procentandel text kodad under denna dimension och från dessa skapas balansmått. För exempelvis vänster-höger, tas procentandel högervärderingar minus procentandel vänstervärderingar.[156] Enbart vänstervärderingar ger ett mått på -100, medan +100 innebär enbart högervärderingar. Detta innebär även att parti som helt saknar värderingar på en dimension får 0 i balansmått, liksom ett parti som har en jämn balans.

Tabell 6.1 redovisar vilka dimensioner som tar upp störst andel av den totala mängden text som handlar om värderingar. Det framgår tydligt hur dominerande vänster-högerdimensionen är, men även att dess dominans avtar med tiden: från 59% under 70-talet till 52% under 2000-talet. I stället är det framför allt GAL-TAN som ökar, men även miljö i någon grad. Det syns även tydligt hur centrum-periferi minskar i betydelse. Men det är värt att notera att värderingar som förs till GAL-TAN-dimensionen alltid är de näst mest förekommande, även utan miljö inkluderat. EU-striderna kring medlemskapsomröstningarna syns även de tydligt på 1990-talet. Notera att ”övriga värderingar” är något av en slaskkategori och inkluderar disparata värderingar, ofta av valenskaraktär såsom rättsstat, demokrati, effektivitet samt frihet och jämlikhet (om dessa inte definieras som positiv/negativ respektive utfall/möjlighet i direkt anslutning till omnämnandet), inklusive samtliga platta värderingar. Om denna kategori skulle öka skulle det visa på indikator 1G, ett stort inslag platta, otydliga värderingar stödjer hypotes 1,

[155] Dessa termer används av decentraliseringsförespråkarna. Däremot finns det mycket få uttalade centraliseringsförespråkare – det handlar snarare om kritik mot decentralisering.
[156] Detta är det sätt som CMP skapar sin vänster-högervariabel (Volkens och Klingemann 2002)och det används även i ett flertal andra studier. Den avgörande fördelen jämfört med att redovisa enbart vänster och höger för sig är att frekvensen noll blir ett neutralt värde i mitten vid en sammanslagen redovisning i stället för ett extremvärde. Visserligen gör detta att ett parti som inte ger några ledtrådar till var de befinner sig på värderingsdimensionen blir skenbart neutralt (0 på värderingsdimensionen), när det i själva verket inte går att uttala sig om deras position.

kartellpartier. Men då denna kategori är konstant är det ett **negativt utfall för indikator 1G, ett stort inslag av platta, otydliga värderingar**.

Tabell 6.1. Fördelning av värderingar totalt över tid på olika värderingsdimensioner (procent).

	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Vänster-höger	59	57	48	52
GAL-TAN	13	14	22	23
Miljö-tillväxt	5	8	7	8
Cen-dec	11	7	7	6
Europa	2	1	6	1
Övrigt	11	14	11	11
Summa, procent	101	101	101	101

Kommentar: Övrigt innefattar värderingar som inte tydligt kan föras till någon värderingsdimension. Summan procent är inte 100 på grund av avrundning. *Konservative Folkepartis* manifest från 1987 är uteslutet ur denna analys då det inte innehåller värderingar.

De enda statistiskt signifikanta skillnaderna i förekomst är GAL-TAN vilket redovisas i tabell 6.2 samt Europa där 1990-talet skiljer ut sig jämfört med övriga decennier. Vid en närmare undersökning av GAL-TAN framgår det att det är en klar skillnad mellan 1970- och 1980-talet å ena sidan, och 1990- och 2000-talet å andra sidan. Det är tydligt att något händer med vilka värderingar som skrivs in i valmanifesten och att denna förändring tycks sammanfalla med skiftet från 1980-tal till 1990-tal. Det ligger nära till hands att koppla det till de samhällsförändringar som sker vid denna tid: Internet, globalisering, Kalla Krigets slut, EU-medlemskap.

Ytterligare en indikation på att 1990-talets början är en vattendelare syns i värderingar på dimensionen Europa: 1990-talet är signifikant skild från 1970- ($p < 0{,}011$), 1980- ($p < 0{,}001$) och 2000-talet ($p < 0{,}002$). Som redan nämnts i kapitel fyra präglas 1990-talet av starka värderingsmotsättningar, främst i Norge, men samma mönster finns i de andra två staterna:

konservativ kritik mot höga skatter, socialdemokratiskt försvar av välfärdsstaten, stark värderingsmotsättning kopplat till EU-medlemskap.[157]

Tabell 6.2. Signifikans för medelvärdesskillnader mellan olika decennier i förekomst av GAL-TAN i valmanifest totalt

	Medelvärde förekomst av GAL-TAN (%)	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
1970-tal	13		p<0,962	p<0,006	p<0,000
1980-tal	14	p<0,962		p<0,027	p<0,003
1990-tal	22	p<0,006	p<0,027		p<0,931
2000-tal	23	p<0,000	p<0,003	p<0,931	

I tabell 6.3 redovisas korrelationer mellan värderingar på olika dimensioner. Sambanden för vad som utesluts är starkare: ett valmanifest med många vänstervärderingar innehåller inte så många högervärderingar och vice versa. Högervärderingar sammanfaller inte med decentralisering, miljö och i viss mån GAL. Miljö har tydligare koppling till vänster-höger än till GAL-TAN, vilket visar att miljö inte bör inkluderas i GAL-TAN. Vänstervärderingar står i motsättning till TAN-värderingar, och även till gruppen övriga värderingar som inkluderar platta värderingar. Resultatet i tabell 6.3 visar alltså att platta värderingar och tydliga vänstervärderingar inte korrelerar. Detta stärker **det negativa utfallet för indikator 1G**. GAL-TAN och vänster-högerdimensionerna har en viss koppling till varandra, men kopplingen är inte så stark att man kan tala om en sammanfallande dimension, för korrelationen mellan TAN och höger respektive GAL och vänster är inte signifikant. Decentralisering visar korrelation med kritik mot Europasamarbetet, vilket beror på norska *Senterpartiet* i första hand, men sambandet är inte fullständigt, vilket understryker att Europa bör ses som en separat dimension från centralisering-decentralisering.

[157] Konflikten kring EU-medlemskap gäller strikt talat inte Danmark där det dock finns ett fåtal inslag av värderingar kopplade till Maastrichtavtalet, Danmarks nej till detta i juni 1992 och Det Nationale Kompromis som ingicks i oktober 1992.

Tabell 6.3. Korrelation mellan förekomsten av värderingar på olika dimensioner

	vän	hög	GAL	TAN	cen	dec	proEU	antiEU	mil	till	övr
vän	1	-,623**	-,042	-,399**	-,074	-,081	-,135	-,006	,068	-,134	-,264**
hög	-,623**	1	-,202*	,053	,052	-,249**	-,054	-,138	-,439**	-,101	,056
GAL	-,042	-,202*	1	,020	,157	,107	-,139	,142	,130	,178	-,150
TAN	-,399**	,053	,020	1	-,011	-,159	,117	-,005	-,040	,083	,062
cen	-,074	,052	,157	-,011	1	-,032	-,035	,120	-,038	,009	,039
dec	-,081	-,249**	,107	-,159	-,032	1	-,145	,192*	,100	-,035	-,086
proEU	-,135	-,054	-,139	,117	-,035	-,145	1	-,052	,096	-,032	-,085
antiEU	-,006	-,138	,142	-,005	,120	,192*	-,052	1	,132	,022	-,091
mil	,068	-,439**	,130	-,040	-,038	,100	,096	,132	1	,181	-,098
till	-,134	-,101	,178	,083	,009	-,035	-,032	,022	,181	1	,054
övr	-,264**	,056	-,150	,062	,039	-,086	-,085	-,091	-,098	,054	1

Kommentar: vän = vänster, hög = höger, cen= centralisering, dec = decentralisering, proEU = Europapositiv, antiEU = Europa-negativ, mil = miljö, till = tillväxt, övr = övrigt, * = p<0,05, **= p<0,01

Vänster-höger

Som nämnts i kapitel 3, metod, är vänster och höger centrala begrepp för att förstå skandinavisk partitävlan, men likväl är det inte helt tydligt vad vänster och höger är. Det finns åtminstone fyra sätt att definiera vänster och höger: statens roll i ekonomin och redistribution via offentliga ingrepp (Kitschelt 1994), positiv eller negativ frihet (Berlin 1969; Kastning 2013), jämlikhet i utfall eller jämlikhet i möjlighet (Bobbio 1996; Kastning 2013) och slutligen synen på kollektivets solidaritet gentemot individens autonomi (Kastning 2013; Kitschelt 1994). En vänsterposition innebär fler statliga ingripanden och mer redistribution samt ett positivt frihetsbegrepp, jämlikhet i utfall och en betoning av kollektivets solidaritet. En högerposition innebär färre statliga ingripanden och mindre redistribution samt ett negativt frihetsbegrepp, jämlikhet i möjligheter och en betoning av individens autonomi.

Som framgår av tabell 6.4 visar har alla dessa sätt att se på vänster och höger överlappningar, men det betyder inte att de är identiska.

Tabell 6.4. Korrelation mellan olika sätt att mäta vänster-höger

	VHtot	**VHess**	**VHfri**	**VHjäm**	**VHsa**
VHtot	1	0,960***	0,776***	0,826***	0,888***
VHess	0,960***	1	0,725***	0,788***	0,863***
VHfri	0,776***	0,725***	1	0,713***	0,807***
VHjäm	0,826***	0,788***	0,713***	1	0,786***
VHsa	0,888***	0,863***	0,807***	0,786***	1

Kommentar: VHtot = balansmått för sammanvägning av alla sätt att definiera vänster och höger, VHess = balansmått för vänster och höger definierat som statens roll i ekonomin, VHfrih = balansmått för vänster och höger definierat som synen på frihet, VHjäml = balansmått för vänster och höger definierat som jämlikhet i utfall eller möjlighet, VHsa = = balansmått för vänster och höger definierat som solidaritet-autonomi. ***= $p < 0,01$

Det kan mycket väl ha effekt om värderingsmotsättningen mellan vänster och höger definieras i termer av statens roll i ekonomin och redistribution eller om den definieras i termer av solidaritet mot autonomi. Dels kan det påverka vilka policyförslag som läggs fram från respektive sida värderingsdimensionen (vilket kommer att behandlas i kommande kapitel),

dels får det rimligen effekt på konflikten vänster-höger (vilket behandlas i detta kapitel).

I detta avsnitt kommer jag först att undersöka de olika partiernas betoning i vänster-högertermer, först sammanlagt där alla ovanstående definitioner inkluderas, för att därefter redovisa uppdelat på de olika sätt att definiera vänster-höger som redovisats. En viktig skillnad är att vänster-höger definierad av synen på roll i ekonomin förekommer i mycket högre grad än övriga sätt att definiera vänster och höger – frihetsbegrepp, jämlikhet och solidaritet-autonomi.

Vänster-höger totalt

Det finns en omfattande litteratur som menar att politiken som helhet förflyttats högerut sedan 1970, utöver kartellpartitesen (Katz och Mair 1995, 2009) finns även mer specifika studier som exempelvis Boréus (1994). Tendensen framträder även i CMP (Volkens et al. 2012). Som framgår av Tabell 6.5 framträder detta mönster även i mitt material: en tydlig nedgång från 1970-talet till 1980-talet följt av ett svagare, men konstant fall. Totalt sett är förflyttningen från 1970-tal till 2000-tal 12 procentenheter vilket får sägas vara tämligen stort. I och med att vänster-högerposition beräknas som skillnaden mellan andelen vänster och höger ger skillnaden en dubbelt så stor förändring från -8 till +16.

Tabell 6.5. Genomsnittlig frekvens per decennium av vänster- och högervärderingar i procent av vänster-högervärderingar totalt.

	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
Högervärderingar	46	52	56	58
Vänstervärderingar	54	44	44	42
Skillnad högervänster	-8	8	12	16

Kommentar: Skillnad vänsterhöger ger -100 längst åt vänster, +100 längst åt höger. Att summan höger- och vänstervärderingar inte blir 100 under 1980-talet beror på att *Konservative Folkepartis* manifest för 1987 inte innehåller några tydliga vänster-högervärderingar; men resultatet påverkas inte om manifestet utesluts.

1970-talet står ut jämfört med senare decennier, men fallet fortsätter även efter 1970-talet. Detta ger ett **positivt utfall för indikator 1E** som innebär att en minskad förekomst av vänstervärderingar ger ett stöd för Hypotes 1,

kartellpartier. Utifrån information i tabell 6.5 kan man dock inte uttala sig om skillnader mellan partifamiljer eller partisystem, och man kan heller inte säga om typen av vänster- eller högerpositioner ändras.

Tabell 6.6. Genomsnittlig vänster-högerposition för partisystem respektive partifamilj per decennium

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
9	-20	-21	28	-10	-1	30	-9	9	39	-4	15
Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
-9	63	-71	20	63	-59	15	64	-44	29	62	-41

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater, -100 längst åt vänster, +100 längst åt höger

I tabell 6.6 jämförs de olika partisystemen och partifamiljerna med varandra. Som synes finns det tydliga skillnader, Danmark har redan på 1970-talet ett betydligt mindre inslag av vänstervärderingar än Norge och Sverige, men likväl en förändring på 30. Sverige och Norge börjar på nästan samma position – -21 respektive -20 – men förändringen i Sverige är betydligt kraftigare – till +15 – än Norge som enbart förändras från -20 till -4. Riktningen på förändringen är densamma i samtliga partisystem.

Vid uppdelning per partifamilj framträder mönstret att de konservativa partiernas frekvens av vänstervärderingar i princip inte förändras. Den socialdemokratiska partifamiljen förflyttar sig mot en högerposition, men har likväl en klart högre frekvens av vänstervärderingar än den konservativa eller agrara partifamiljen under hela perioden. Skillnaden mot den agrara partifamiljen är störst i slutet av undersökningsperioden. Delvis beror denna större skillnad på att det sker en kraftig förskjutning av den agrara partifamiljen. Men är dessa skillnader signifikanta? I tabell 6.7 redovisas medelvärdesskillnaderna mellan de olika partifamiljerna under de olika decennierna. Om vänstervärderingar upphört att spela en roll i partitävlan borde skillnaderna mellan partifamiljer minska och bli statistiskt insignifikanta. Men som kan utläsas ur tabell 6.7 är skillnaderna mellan konservativa och socialdemokrater signifikanta under hela undersökningsperioden. Skillnaden är även mer än halva det möjliga polariseringsmåttet även om avståndet mellan partifamiljerna minskar.

Agrarernas utveckling är intressant under 1970-talet är deras position signifikant skild från både konservativa och socialdemokrater, men under 1980- och 1990-talet minskar både avståndet mellan agrarer och konservativa och signifikansen försvagas. Avståndet till socialdemokrater ökar. Under 2000-talet är det inga signifikanta skillnader mellan agrarer och konservativa. Denna förändring drivs åtminstone delvis av utvecklingen inom den agrara partifamiljen.

Tabell 6.7. Medelvärdesskillnad i vänster-högerposition per decennium

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
Ag	-	71 ***	62 ***	-	42 *	80 ***	-	49 ^	59 *	-	34	70 ***
Ko	71 ***	-	133 ***	42 *	-	122 ***	49 ^	-	108 ***	34	-	103 ***
So	62 ***	133 ***	-	80 ***	122 ***	-	59 *	108 ***	-	70 ***	103 ***	-

Kommentar: Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = Socialdemokrater.
^ = p<0,1, * = p<0,05, ** = p<0,01, *** = p<0,001

I figur 6.1 framgår att såväl *Centerpartiet* som *Senterpartiet* har en position klart till vänster under 1970-talet, men att *Centerpartiet* förflyttar sig tydligt åt höger från 1970-tal till 1980-tal och från 1990-tal till 2000-tal med stabilitet mellan 1980-tal och 1990-tal. *Centerpartiets* förflyttning från 1970-talet till 2000-talet är hela 72 (p<0,013) vilket är en tredjedel av avståndet mellan extrempunkterna. *Venstre* har genomgående en mer uttalad högerposition, men uppvisar även kraftig förflyttning och befinner sig till höger om *Konservative Folkeparti* från 1980-talet. Det är efter 1980-talet som *Venstre* tar ledningen för det blåa blocket och *Venstres* position på 1970-talet uppvisar signifikanta skillnader mot 1980-talet (58, p<0,020), 1990-talet (77, p<0,014) och 2000-talet (56, p<0,038). *Venstre* och *Centerpartiet* gör en liknande resa, men med några decenniers förskjutning.

Även om den agrara partifamiljen framstår som splittrad i vänster-högerposition redan under 1970-talet, så uppvisar partifamiljen ett spann på 95 under 2000-talet, det vill säga nästan hälften av vad som är möjligt. Detta visar att det är tveksamt om den agrara partifamiljen fortfarande är en partifamilj i termer av ideologi – även om vänster-högerdimensionen inte är

allt så är splittringen på denna dimension under 2000-talet nästan lika stor **inom** den agrara partifamiljen som **mellan** de konservativa och socialdemokratiska partifamiljerna. Inom partifamiljen sker förflyttningar: *Centerpartiet* går från att ligga mycket nära *Senterpartiet* till att ligga närmre *Venstre*.

Figur 6.1. Vänster-högerposition per decennium för de undersökta partierna

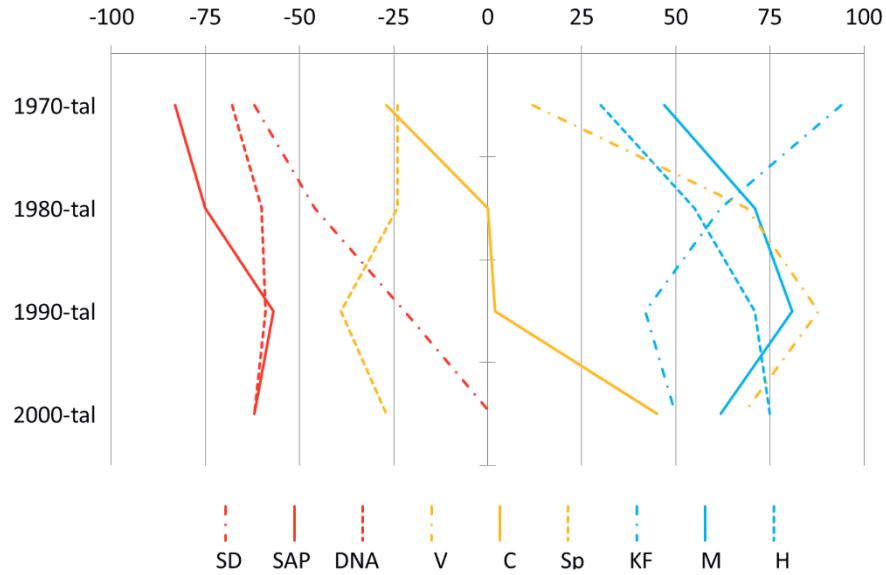

Kommentar: C = Centerpartiet, DNA = Det norske Arbeiderparti, H = Høyre, KF = Konservative Folkeparti, M = Moderaterna, SAP = Socialdemokraterna, SD = Socialdemokraterne, Sp = Senterpartiet, V = Venstre, -100 enbart vänstervärderingar, +100 enbart högervärderingar.

Arbeiderpartiet uppvisar ganska hög stabilitet men en förskjutning medan *Socialdemokraterna* uppvisar en förskjutning mot höger – men en mindre förskjutning än snittet såväl i Sverige som inom den socialdemokratiska partifamiljen. Under 1990- och 2000-talet ligger de svenska och norska socialdemokraterna närmast på samma position. Det är för övrigt samma position som de danska socialdemokraterna har på 1970-talet. De danska socialdemokraterna uppvisar en kraftig förändring. Detta innebär att socialdemokratiska partifamiljen går från att vara ganska samlad till att bli

splittrad. Den största partifamiljsinterna skillnaden under 2000-talet är 60 vilket är det dubbla jämfört med 1970-talet – detta är en markant skillnad om än inte lika stor som den agrara partifamiljens splittring. Denna förändring drivs framför allt av de danska *Socialdemokraterne* med en medelvärdesskillnad mellan 1970-tal och 2000-tal på 63 ($p<0,050$).

Som nämnts ovan uppvisar den konservativa partifamiljen en stor stabilitet jämfört med de agrara och socialdemokratiska partifamiljernas splittrande högerförflyttning. Faktiskt blir den över tid mer samlad även om partierna har vissa interna förflyttningar: *Høyre* rör sig mot en högerposition – medan *Konservative Folkeparti* går i motsatt riktning. Faktiskt byter de båda partierna relativ position inom partifamiljen. På 1970-talet är *Konservative Folkeparti* tydligt till höger om *Høyre* med för hållandet är det omvända på 2000-talet. Under 1990- och 2000-talet framstår *Konservative Folkeparti* stundtals som ett mittenparti i sina manifest jämfört med *Venstre* som är det dominerande högerpartiet i Danmark. *Konservative Folkepartis* förflyttning är dock inte statistisk signifikant, men det är däremot *Høyres* 1970-talet skiljer ut sig mot både 1990-talet ($p<0,031$) och 2000-talet ($p<0,014$). Även *Moderaterna* förskjuts mot höger, men förflyttningen är mindre än de andra två partierna. *Moderaterna* förflyttar sig även åt vänster 2000-talet – möjligen ett utslag av de *"Nya Moderaternas"* försök att bli ett statsbärande, mittenorienterat parti.

Tidigare, i kapitel 4, kunde jag konstatera att tävlan över värderingar fortfarande spelar en viktig roll i valmanifesten och enligt ovan finns fortfarande signifikanta skillnader mellan partifamiljerna. Men är utvecklingen likadan i alla tre stater? I Tabell 6.8 visas polariseringen – avståndet mellan det parti som befinner sig längst till vänster och längst till höger av de undersökta partierna.[158] Måttet kan således variera mellan 200 – då ett parti har enbart vänstervärderingar och ett annat parti enbart högervärderingar – och 0 – då alla partier har samma andel vänster- och högervärderingar. Bilden som framträder i tabell 6.8 är splittrad. I Danmark minskar polariseringen kraftigt mellan de partier som tas upp i denna undersökning medan den ökar i Norge. I Sverige sker en temporär ökning under 1980- och 1990-talet men förändringen från 1970-tal till 2000-tal är

[158] Notera att jag enbart undersöker stora, regeringsbärande partier. Vid en undersökning av alla partier torde spannet vara större i alla tre partisystemen.

marginell. Med undantag för Danmark ger inte den samlade bilden anledning att tro att skillnaden mellan vänster- och högervärderingar med nödvändighet minskar – tvärtom är det ett stort inslag av stabilitet och likhet mellan partisystemen, i synnerhet om man utesluter 1970-talet. Just för Danmark finns dock en kraftig minskning även från 1990-tal till 2000-tal: under 2000-talet är polariseringen i Danmark betydligt lägre än i Norge och Sverige.

Tabell 6.8. Polarisering vänster och höger inom respektive partisystem per decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
156	98	131	116	115	147	110	130	138	67	136	125

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige. I samtliga fall befinner socialdemokratiska partier sig längst till vänster. Längst till höger befinner sig de konservativa partierna, med undantag för Danmark från och med 1980-talet då *Venstre* befinner sig till höger om *Konservative Folkeparti*, 200 = total polarisering, största möjliga avstånd mellan flankerna, 0 = ingen polarisering, inget avstånd mellan flankerna

Sammantaget visar alltså denna första genomgång av vänster-högerdimensionen att det finns stöd en högerförskjutning av hela det politiska spektret i enlighet med vad hypotes 1, kartellpartier, förutsätter, i synnerhet i Danmark. Men denna förskjutning bygger till stor del på förskjutningen i den agrara partifamiljen – även i Danmark där *Socialdemokraterne* ser en förskjutning åt höger mellan 1970-tal och 2000-tal på 60 ser *Venstre* en nästan lika stor skillnad på 58 åt höger och *Konservative Folkeparti* en skillnad 44 mot vänster, det vill säga i motsatt riktning. Polariseringen i Danmark har därmed minskat mellan de undersökta partierna från 1970-tal till 2000-tal, vilket tydligt visas i tabell 6.8. Polariseringen mellan vänster och höger i Norge har däremot ökat, medan den i Sverige är ungefär densamma. Så även om det är ett **positivt utfall för indikator 1E** minskad frekvens av vänstervärderingar vilket ger stöd åt hypotes 1, kartellpartier – så finns även **ett positivt utfall för indikator 2E** en ständigt närvarande konflikt över värderingar även om värderingarna i sig förskjuts. Samtidigt är det onekligen en förskjutning åt höger. Men det är möjligt att denna förskjutning åt höger döljer något annat: att vänster och höger delvis har bytt innebörd. Därför behövs en närmare studie av de olika sätten att definiera vänster och höger göras.

Det offentligas roll i samhället[159]

Värderingar om det offentligas roll i samhället är den helt klart dominerande vänster-högerkonflikten i mängd text. Som tabell 6.9 visar är mönstret också mycket likt det sammanvägda vänster-höger: det är en förskjutning mot en mindre roll för staten i ekonomin inom alla partisystem och framför allt inom den agrara och socialdemokratiska familjen.

Tabell 6.9. Genomsnittlig vänster-högerposition baserad på värderingen av statens roll i ekonomin i partisystem respektive partifamilj per decennium

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
23	-20	-19	30	-1	2	30	-2	16	47	4	12
Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
3	71	-70	24	65	-52	19	64	-33	32	72	-41

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater, -100 enbart större statlig inblandning i ekonomin, +100 enbart mindre statlig inblandning i ekonomin

Partisystemen framstår som mer negativa till statlig inblandning jämfört med den sammanlagda vänster-högervariabeln. Likaså har den konservativa partifamiljen en något tydligare högerposition i samhällsekonomiska frågor jämfört med den sammanlagda variabeln under 1970- och 2000-talen. Detta innebär att studeras enbart det offentligas roll i samhället har både partifamiljerna och partisystemen ett större inslag av högervärderingar än om värderingar som frihet, jämlikhet och autonomi-solidaritet vägs in. Ett annat resultat är att den agrara partifamiljen i sin helhet befinner sig till höger om mitten under hela undersökningsperioden – något som inte var fallet vid den sammanvägda variabeln där agrarerna hade en position strax till vänster om mitten under 1970-talet. I frågor om värderingen av statens roll i ekonomin är de agrara partierna mer höger än i andra värderingsfrågor om en sådan jämförelse kan göras. I tabell 6.10 framgår även att avståndet

[159] Detta inkluderar synen på välfärd, bidragssystem, skatteuttag och offentliga ingrepp i samhällsekonomin.

mellan höger och vänster är större och skillnader mellan partifamiljerna tydligare än med den sammanvägda variabeln.

Resultaten i tabell 6.10 antyder att den avgörande värderingskonflikten mellan vänster och höger är statens roll i ekonomin – och att avståndet mellan partiernas värderingar inte minskat i någon stor utsträckning mellan 1970-talet och 2000-talet. Däremot har den agrara partifamiljen förflyttat sig. Med tanke på tecknen på partifamiljens uppsplittring, finns det behov av att titta på de enskilda partierna. Resultaten för de specifika partierna uppvisar i stort samma trender – med vissa undantag.

Tabell 6.10. Medelvärdesskillnad i vänster-högerposition baserad på statens roll i ekonomin per decennium

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
Ag	-	68 **	73 ***	-	41 *	77 ***	-	45 ^	50 ^	-	40 ^	74 ***
Ko	68 **	-	141 ***	41 *	-	118 ***	45 ^	-	95 ***	40 ^	-	131 ***
So	73 ***	141 ***	-	77 ***	118 ***	-	50 ^	95 ***	-	74 ***	131 ***	-

Kommentar: Agr = agrarer, Kon = konservativa, Soc = Socialdemokrater.
^ = p<0,1, * = p<0,05, ** = p<0,01, *** = p<0,001

Som framgår av figur 6.2 har *Konservative Folkeparti* en tydligare högerposition under 2000-talet. Likaså framstår *Centerpartiets* förflyttning mot höger ännu tydligare. Man kan även se hur Reinfeldts ”*Nya Moderater*” förflyttade sig åt vänster under 2000-talet. De socialdemokratiska partierna uppvisar samma mönster med en högerförskjutning, med vissa skillnader: de svenska socialdemokraterna gör en kraftig förflyttning åt höger under 1990-talet för att därefter återgå till en liknande position som under 1980-talet betydligt mer åt vänster, men fortfarande till höger om 1970-talets position. De danska socialdemokraterna hamnar däremot till höger om den politiska mitten under 2000-talet.

Figur 6.2. Genomsnittlig vänster-högerposition baserad på värderingen av det offentligas roll i samhällsekonomin per parti och decennium.

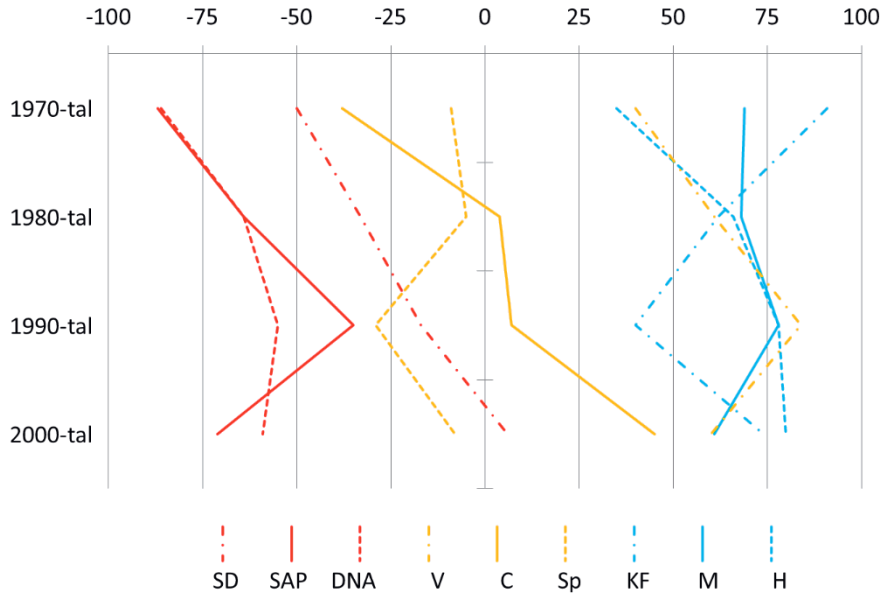

Kommentar: C = Centerpartiet, DNA = Det norske Arbeiderparti, H = Høyre, KF = Konservative Folkeparti, M = Moderaterna, SAP = Socialdemokraterna, SD = Socialdemokraterne, Sp = Senterpartiet, V = Venstre, -100 enbart större statlig inblandning i ekonomin, +100 enbart mindre statlig inblandning i ekonomin

Polariseringen mellan partier rörande det offentligas roll i samhället framgår i tabell 6.8. Jämfört med polariseringen totalt är skillnaderna mellan de olika partisystemen större: Danmark skiljer ut sig från och med 1980. Spannet är generellt sett större mellan de partier som har flankpositioner i Norge och Sverige, men mindre i Danmark och stabiliteten från 1980-tal större. Därmed framstår 1970-talet som betydligt mer polariserat i detta avseende jämfört med senare decennier och Danmark framstår som betydligt mindre polariserat från 1980-talet. Med hänsyn till såväl figur 6.2 som tabell 6.11 så framgår att i Danmark har skillnaden mellan de undersökta partierna inte bara minskat utan mittpunkten i partisystemet även förskjutits åt höger. En tendens till en liknande utveckling kan ses i Sverige och Norge, men den består mest i att 1970-talet framstår som avvikande jämfört med de senare decennierna.

Tabell 6.11. Polarisering baserad på värderingen av det offentligas roll i samhället, inom respektive partisystem per decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
141	121	156	95	130	132	100	133	113	68	139	132

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige. Socialdemokratiska partier är längst till vänster i samtliga fall. Längst till höger finns de konservativa partierna, med undantag för Danmark under 1990-talet då *Venstre* befinner sig till höger om *Konservative Folkeparti*, 200 = total polarisering, största möjliga avstånd mellan flankerna, 0 = ingen polarisering, inget avstånd mellan flankerna

För Norge är skillnaderna i polarisering mellan 1970- och 2000-tal mindre när enbart vänster-högerposition med utgångspunkt från det offentligas roll i samhället studeras jämfört med en bredare definition av vänster och höger. För Sveriges del är förhållandet det omvända: polariseringen mellan vänster och höger är större under 1970-talet rörande det offentligas roll, men därefter mindre. Danmark, slutligen, ser än rejält minskad polarisering, men förändringen sker framför allt från 1970- till 1980-talet. Sammantaget är resultatet att det fortfarande finns en värderingsmässig polarisering över det offentligas roll i samhället, även om 1970-talet framstår som betydligt mer polariserat kring statens roll i ekonomin. I det danska fallet har dock hela partisystemet förskjutits åt höger och polarisering minskat.

Positiv och negativ frihet

Det är betydligt större förekomst av text kodad under positiv frihet för socialdemokratiska partier under 1990- och 2000-talet än tidigare. Totalt sett är det ganska få omnämnanden av frihet överhuvudtaget i socialdemokratiska manifest från framför allt 1970-talet. Det gör att alla uppgifter om frekvens och variabler beräknade på frekvens kommer att vara mer osäkra under 1970- och 1980-talen. Ökningen av positiv frihet som begrepp kan tolkas på två sätt. En tolkning är att socialdemokratin försöker möta 1980-talets ”högervåg” där frihet framställdes som den negativa friheten (Boréus 1994) genom att omdefiniera frihet till positiv frihet vilket är en vänstervärdering. En annan tolkning är att socialdemokratiska partier försöker hitta ett nytt sätt att vara vänster när de rör sig åt höger med avseende på statliga ingrepp i ekonomin. Det vill säga, vänster byter delvis innebörd till att handla om något annat än ett klassiskt socialdemokratiskt

fokus på statens roll i ekonomin. Det som talar emot dessa tolkningar är framför allt att det är betydligt lägre frekvens för frihetsbegrepp i materialet än värderingar om statens roll i ekonomin. De danska *Socialdemokraterne* sticker ut som parti med väldigt få omnämnanden av frihet överhuvudtaget.

Även om positiv frihet alltså har en ökande förekomst i faktiska omnämnanden för samtliga socialdemokratiska partier så är inte deras position nödvändigtvis mer åt vänster med tiden. Som framgår av tabell 6.12 är bilden ganska splittrad: norska och svenska socialdemokrater syns röra sig åt en vänsterposition, det vill säga det finns fler omnämnanden som bygger på det positiva frihetsbegreppet, till exempel *DNA* (2009) ”Et sterkt fellesskap gir det enkelte mennesket mer frihet, fordi det skaper trygghet når vi trenger det.”

Tabell 6.12. Genomsnittlig vänster-högerposition baserat på positiv och negativ frihet per parti och decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
C	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**
-27	-39	-7	8	-39	77	19	-41	77	67	-33	100
M	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**
81	40	97	59	67	25	86	63	2	51	54	54
SAP	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**
-3	-16	-40	-39	-56	-50	-15	-65	-68	-74	-55	34

Kommentar: C = *Centerpartiet*, Sp = *Senterpartiet*, V = *Venstre*, H = *Høyre*, M = *Moderaterna*, KF = *Konservative Folkeparti*, DNA = *Det norske Arbeiderparti*, SAP = *Socialdemokraterna*, SD = *Socialdemokraterne*, -100 enbart positiv frihet, +100 enbart negativ frihet

De danska socialdemokraterna rör sig åt samma håll, men det är ett kraftigt brott under 2000-talet. Detta är dock delvis en artefakt av att danska *Socialdemokraternes* valmanifest innehåller väldigt få omnämnanden av frihet överhuvudtaget under 2000-talet.

Vad det gäller de andra partifamiljerna syns uppsplittringen av den agrara partifamiljen tydligt där *Venstre* kraftigt förflyttar sig mellan 1970- och 1980-talet, som ett exempel från ”Venstre vil også give en chance til de

mennesker, der ønsker at klare sig selv. Man skal ikke svigtes, fordi man vil leve uden at bruge de offentlige systemer" (Venstre 1987). Likaså rör sig *Centerpartiet* i riktning mot höger, med en stor förflyttning mellan 1990- och 2000-talet. Vad gäller de konservativa partierna finns det en del rörelse, men inget entydigt mönster. Samtliga partier i partifamiljen befinner sig till höger om mitten – även om *Konservative Folkeparti* under 1990-talet har en mycket stor förekomst av det positiva frihetsbegreppet.[160] Sammantaget innebär förändringarna att i Sverige och Norge ökar polarisering med avseende på frihetsbegreppet påtagligt under undersökningstiden vilket framgår i tabell 6.13.

Tabell 6.13. Polarisering baserad på positiv och negativ frihet, inom respektive partisystem per decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
137	56	84	127	122	97	144	129	101	66	109	125

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige. Socialdemokratiska partier är längst till vänster i samtliga fall. Längst till höger finns de konservativa partierna, med undantag för Danmark från och med 1980-talet då *Venstre* befinner sig till höger om *Konservative Folkeparti*, 200 = total polarisering, största möjliga avstånd mellan flankerna, 0 = ingen polarisering, inget avstånd mellan flankerna

Av tabell 6.12 framgår det även att detta till stor del drivs av att *Arbeiderpartiet* och de svenska *Socialdemokraterna* förflyttar sig mer i riktning mot det positiva frihetsbegreppet. Detta kan ses som ett försök att erövra frihetsbegreppet som traditionellt använts av partier till höger på den politiska skalan och ge det en ny innebörd. Det är i så fall en tävlan över värderingar där användningen av ett begrepp förskjuts. Vad som förefaller vara ett valensförhållande visar sig alltså vid en närmare undersökning vara ett omstritt begrepp. I Danmark minskar däremot polariseringen, men detta drivs som nämnts delvis av att de danska *Socialdemokraternes* manifest inte

[160] Delvis drivs detta av manifestet från 1994 har nästan ett helt singulärt fokus på att högeroppositionen kan göra ett bättre jobb än den socialdemokratiskt ledda regeringen och inte innehåller speciellt många omnämnanden av frihet. Undantar man detta manifest blir resultatet 53 i stället för 2 för KF under 1990-talet i tabell 6.7.

innehåller speciellt många omnämnanden av frihet och ännu färre där det framgår om det är positiv eller negativ frihet som åsyftas.

Sammantaget, vad gäller frihetsbegreppet är det framför allt *Venstre* och *Centerpartiet* som rör sig mer mot en traditionell högerposition med en betoning av det negativa frihetsbegreppet. Samtliga socialdemokratiska partier – med ett undantag för det danska partiet – rör sig däremot mot en ökad användning av det positiva frihetsbegreppet. I den meningen ligger det nära till hands att se socialdemokratiska försök att ”erövra” en populär värdering som frihet och ge det en annan innebörd än den som används av högerpartier. Detta visar snarare på en förstärkt tävlan än en försvagad tävlan.

Jämlikhet i utfall eller jämlikhet i möjlighet

Denna variabel är det sammanlagda resultatet av olika synsätt på jämlikhet, oavsett om det gäller kön, socioekonomiska grupper, sexuell läggning, funktionshinder, eller etnicitet. Liksom vad det gäller positiv och negativ frihet är det en lägre förekomst av kvasimeningar än det vad det gällde det offentligas roll i samhället, men förekomsten är ändå större än i fråga om frihetsbegreppet och den ökar över tid: jämlikhet som värdering förekommer mer ju längre fram i tiden vi går. Till skillnad från frihet förekommer värdering jämlikhet även under 1970- och 1980-talen, med undantag för *Konservative Folkeparti* där förekomsten är liten. Dock är det även i detta fall så att det danska materialet innehåller färre omnämnanden totalt än det svenska och norska. Om jämlikhet förstås som jämlikhet i utfall är det en vänstervärdering, medan om jämlikhet förstås som jämlikhet i möjlighet är det en högervärdering.

Tabell 6.14 visar vilket jämlikhetsbegrepp som partiet prioriterar där negativa värden betyder ett större inslag av jämlikhet i utfall medan positiva värden betyder ett större inslag av jämlikhet i möjlighet. Det huvudsakliga resultat är att det blir mer åtskillnad mellan partier som befinner sig till höger och vänster över tid, men med vissa partispecifika förflyttningar. Av tabellen framgår tydligt att de agrara partierna återigen blir mer åtskilda inom partifamiljen – först *Venstre* och sedan *Centerpartiet* rör sig tydligt åt högerpositionen där jämlikhet i möjlighet betonas i högre grad. *Senterpartiet* företar däremot närmast motsatt rörelse och rör sig något åt vänster.

Tabell 6.14. Genomsnittlig vänster-högerposition baserat på jämlikhet i utfall och jämlikhet i möjlighet per parti och decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
C	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**
-56	-27	29	-27	-27	63	-22	-35	90	57	-39	56
M	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**
60	24	75	93	19	25	86	58	42	65	74	-12
SAP	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**
-40	-58	-100	-80	-51	-100	-58	-67	-22	-58	-60	-16

Kommentar: C = *Centerpartiet*, Sp = *Senterpartiet*, V = *Venstre*, H = *Høyre*, M = *Moderaterna*, KF = *Konservative Folkeparti*, DNA = *Det norske Arbeiderparti*, SAP = *Socialdemokraterna*, SD = *Socialdemokraterne*, -100 längst åt vänster (jämlikhet i utfall), +100 längst åt höger (jämlikhet i möjlighet)

Likaså går den konservativa partifamiljen åt höger, med undantag för *Konservative Folkeparti*, som går åt andra hållet och till och med betonar jämlikhet i utfall mer än jämlikhet i möjlighet under 2000-talet. Vad gäller den socialdemokratiska partifamiljen uppvisar de norska socialdemokraterna rätt stor stabilitet, medan de svenska socialdemokraterna uppvisar vissa fluktuationer men likväl slutar i en tydligare vänsterposition än under 1970-talet. De danska socialdemokraterna går dock rejält åt höger. Som framgår av tabell 6.15 ger detta även effekter på polariseringen, även om detta delvis även drivs av hur *Venstre* och *Konservative Folkeparti* rör sig mot mitten.

Tabell 6.15. Polarisering baserad på jämlikhet, inom respektive partisystem per decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
175	82	100	163	69	173	112	125	144	72	134	123

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige. Socialdemokratiska partier är längst till vänster i samtliga fall. Längst till höger finns de konservativa partierna, med undantag för Danmark från och med 1980-talet då *Venstre* befinner sig till höger om *Konservative Folkeparti*, 200 = total polarisering, största möjliga avstånd mellan flankerna, 0 = ingen polarisering, inget avstånd mellan flankerna

Medan polarisering ökar i Norge och ligger på en relativt hög nivå i Sverige, så minskar polariseringen i Danmark. Likväl finns det tydliga skillnader mellan partierna även i Danmark.

Det faktum att polariseringen gällande jämlikhet kan nå ganska höga nivåer – i enskilda valrörelser kan värdet faktiskt nå teoretiska maxvärdet 200 – visar att synen på jämlikhet är en tydlig skillnad mellan höger och vänster. Om frihet var en värdering som vänstern försöker omdefiniera, så är jämlikhet delvis ett värde högern försöker omdefiniera: i materialet ökar den faktiska användningen av begreppet över tid i samtliga partier. För Sverige och Norge sker detta alltså samtidigt som partier till höger om mitten betonar jämlikhet i möjlighet: ”Høyre vil arbeide for et samfunn som inkluderer alle, hvor alle deltar, hvor alle får muligheter og hvor alle får utvikle seg, etter sine evner, ønsker og behov” (Høyre 2001). Socialdemokrater tenderar däremot att hålla fast vid jämlikhet i utfall: ”…godene må fordeles jamnere” (Det norske Arbeiderparti 1989). Liksom med frihetsbegreppet är alltså jämlikhet ett omstritt begrepp och man bör vara försiktig med att tolka det som att ett valensförhållande råder.

Sammantaget framstår det alltså som mycket rörelse överallt – men resultatet är att det blir mer likt – högern betonar jämlikhet i möjlighet, vänstern betonar jämlikhet i utfall. Tecknen tyder snarare på att det blir en större konflikt kring innebörden i begreppet ju längre fram i undersökningsperioden vi kommer och detta sker parallellt med att jämlikhet används mer och mer i valmanifesten vilket tyder på en ökad konflikt vänster-höger över denna värdering Samtidigt är det här som *Konservative Folkepartis* rörelse mot vänster blir tydligast och går längst.

Solidaritet och eget ansvar/autonomi

Solidaritet och autonomi är skapat på så vis att kvasimeningar som ger uttryck för vikten av att visa solidaritet på olika sätt kodas som denna värdering, medan kvasimeningar som ger uttryck för individens eget ansvar eller autonoma rätt/plikt att ta hand om sig själv kodas som autonomi. Förekomsten av dessa värderingar är betydligt större än förekomsten av såväl frihet som jämlikhet. Den är ganska jämnt fördelat över såväl tid som parti.

Som framgår av tabell 6.16 är det en mycket tydlig konflikt mellan vänster och höger i termer av solidaritet och autonomi. Konflikten är inte bara tämligen tydlig, den är också ständigt närvarande, även om det finns en del rörelser över tid. Den agrara partifamiljens splittring och förflyttningen av *Venstre* och *Centerpartiet* visas tydligt, likaså att *Senterpartiet* fortsätter att betona solidaritet framför autonomi. Likaså syns *Konservative Folkepartis* vandring åt vänster – men här med ett tydligt återtåg åt höger under 2000-talet. Intressant nog syns även en förflyttning av *Moderaterna* under 2000-talet, en närmare studie av manifesten visar att detta till stor del är kopplat till direkta referenser som ”Vår vision om Sverige är ett rättvist samhälle som håller ihop”.

Tabell 6.16. Genomsnittlig vänster-högerposition baserat på solidaritet och autonomi per parti och decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
C	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**
-72	-48	-37	-25	-55	40	-48	-55	71	36	-39	81
M	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**
43	12	62	57	43	0	62	66	13	37	66	74
SAP	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**
-69	-76	-80	-79	-73	-86	-89	-70	-72	-93	-76	-41

Kommentar: C = *Centerpartiet*, Sp = *Senterpartiet*, V = *Venstre*, H = *Høyre*, M = *Moderaterna*, KF = *Konservative Folkeparti*, DNA = *Det norske Arbeiderparti*, SAP = *Socialdemokraterna*, SD = *Socialdemokraterne*, -100 längst åt vänster (solidaritet), +100 längst åt höger (autonomi)

Den socialdemokratiska partifamiljen är väldigt sammanhållen vad gäller vänster-högerposition baserat på solidaritet och autonomi. De danska socialdemokraternas dragning åt höger inträffar senare – under 2000-talet – och är inte lika stark. De svenska socialdemokraterna går åt motsatt håll men inte i lika hög grad medan de norska socialdemokraterna uppvisar stabilitet. Stabiliteten till vänster och höger rörande värderingarna solidaritet-autonomi bidrar till en tydlig polarisering mellan höger och vänster vilket visas i tabell 6.17.

Tabell 6.17. Polarisering baserad på solidaritet-autonomi, inom respektive partisystem per decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
142	88	112	126	116	136	144	136	151	122	142	130

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige. Socialdemokratiska partier är längst till vänster i samtliga fall. Längst till höger finns de konservativa partierna, med undantag för Danmark från och med 1980-talet då *Venstre* befinner sig till höger om *Konservative Folkeparti*, 200 = total polarisering, största möjliga avstånd mellan flankerna, 0 = ingen polarisering, inget avstånd mellan flankerna

Polariseringen är inte bara tydlig, den är också på en jämförelsevis hög nivå och tämligen konstant från 1980-talet. Om frihet och jämlikhet visar försök från olika sidor av det politiska spektret att omdefiniera vissa begrepp samt en ökad användning av dessa begrepp, så visar solidaritet-autonomi att det finns en tydlig, och tämligen konstant konflikt mellan höger och vänster. I detta fall finns heller inga spår av en minskad polarisering eller avsaknad av konflikt. Detta understryks ytterligare av en analys av medelvärdesskillnader av solidaritet-autonomi i tabell 6.18. Det finns en konstant, stor och signifikant skillnad mellan konservativa och socialdemokratiska partier. Den agrara partifamiljen är, vilket visats ovan, mycket splittrad, men likväl finns det tydliga skillnader mot konservativa på 1970-talet och mot socialdemokrater på 1990- och 2000-talet. Att dessa skillnader på partifamiljsnivå dyker upp överhuvudtaget visar hur polariserad vänster-högerdimensionen blir med detta mått.

Tabell 6.18. Medelvärdesskillnad i vänster-högerposition baserat på solidaritet-autonomi per decennium

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
Ag	-	96 ***	24	-	38	73 **	-	61	60	-	33	96 ***
Ko	96 ***	-	120 ***	38	-	111 ***	61	-	121 ***	33	-	129 ***
So	24	120 ***	-	73 **	111 ***	-	60	121 ***	-	96 ***	129 ***	-

Kommentar: Agr = agrarer, Kon = konservativa, Soc = Socialdemokrater.
^ = p<0,1, * = p<0,05, ** = p<0,01, *** = p<0,001

Sammanfattningsvis framstår solidaritet-autonomi som ett av de tydligaste och stabilaste sätten att uttrycka vänster-höger och motsättning här tycks närmast konstant.

Sammanfattning vänster-höger

Jämför jag mina resultat med Gilljams och Oscarssons (1996) resultat rörande väljarnas placering av partierna ser jag liknande tendenser under 1970- och 1980-talet: danska *Venstre* och *Centerpartiet* förflyttar sig åt höger i varierande utsträckning, *Senterpartiet* något åt vänster. Socialdemokrater och konservativa är relativt samlade i var sin ände av vänster-högerdimensionen. Detta tyder dels på att det faktiskt finns en relation mellan partiernas valmanifest och väljarnas placering av partierna, dels att mina resultat inte går helt på tvärs med etablerad forskning.

Ytterligare ett intressant fynd är uppsplittringen av den agrara partifamiljen. Redan i kapitel 1 identifierades denna partifamilj som mer problematisk än de övriga. Resultaten av detta avsnitt visar att på vänster-högerdimensionen har partifamiljen uppenbarligen splittrats till den grad att det är tveksamt om det går att betrakta den som en partifamilj i ideologiska termer även om det finns ett liknande historiskt-sociologiskt ursprung.

Av resultaten är det tydligt att politikens mittpunkt förflyttar sig mot höger från 1970. Då polariseringen i flera fall inte minskar nämnvärt förefaller det som om det är en förskjutning där hela det politiska fönstret förflyttas åt höger snarare än ett minskat avstånd mellan höger och vänster. Detta skulle likväl leda till att vänsteralternativ försvinner. Det ger positivt utfall för två olika indikatorer som stödjer varsin av de två hypoteserna: 1E, försvinnande vänsteralternativ samt 2G, förändrat innehåll men konstant konflikt.

Året noll är 1970 – vilket kanske är det år då västerlandets politik som helhet präglades mest av vänsterideal, inte sällan även till vänster om socialdemokraterna. En högerförskjutning efter 1970 skulle därföre delvis kunna vara en reaktion på kraftig rörelse mot vänster och därmed en återgång till ett ”normalläge.” Men denna historiska invändning förändrar inte det faktum att det är en förskjutning åt det ena eller andra hållet, den innebär enbart att en sådan förändring är mer eller mindre förväntad – ibland åt ena hållet, ibland åt andra. Därför kan den möjligen ge en kontext, men är knappast användbar för att tolka effekter av en förskjutning.

Rörelsen mot höger är ojämn mellan olika partier, partifamiljer och partisystem och det är inte givet att denna rörelse vare sig minskar på spannet mellan vänster och höger eller utesluter vänsteralternativ. I vissa fall rör sig ett parti nästan inte alls, i andra fall är det snarare så att spannet mellan vänster och höger snarare ökar än minskar. Detta antyder att förflyttningarna snarare är drivna av något annat än en kartellisering som borde påverka alla partier på ett liknande sätt. Samtidigt ser vi hur partier som tidigare varit mycket lika – *Centerpartiet* och *Senterpartiet* – och tillhört samma partifamilj på ett mycket tydligt sätt går åt olika håll vilket underminerar tanken på en partifamiljsbunden evolution.

Beroende på hur vänster och höger definieras uppvisas olika resultat: definieras vänster och höger som en konflikt mellan solidaritet och autonomi finns det inte mycket spår av en högerförskjutning på partisystemnivå; rörande frihet och jämlikhet tycks det röra sig om en kamp om begreppens betydelse. Detta tyder på att det är tävlan som är den avgörande drivkraften, inte kartellisering. Det finns ingen enighet om begreppens betydelse och denna oenighet eller konflikt om betydelsen av frihet och jämlikhet tilltar snarare än avtar under undersökningsperioden. Tolkat så blir det ett positivt utfall för indikator 2G, förändrat innehåll men konstant konflikt, snarare än 1E, försvinnande vänsteralternativ. Samtidigt går det inte att förneka att det är en förflyttning åt höger.

En förskjutning i värderingar måste inte leda till en förskjutning i policy – liksom en förändring i policy inte kräver en förskjutning i fråga om värderingar. Ibland kan samma värdering leda till olika slutsatser: 1976 motiverar *Centerpartiet* en utbyggd *kommunal* barnomsorg med att detta ger ”ökade valmöjligheter”, men 2006 är det ”du som avgör om ditt barn ska vara på ett kommunalt eller privat dagis”. Även om valfrihet fortfarande betyder samma sak och även om valfriheten fortfarande är något som prioriteras i hög grad så blir den rekommenderade effekten radikalt olika: en utbyggd offentlig barnomsorg 1976 och ett uppluckrat offentligt monopol där privata alternativ framstår som något gott i sig 2006. Därför måste värderingar sättas i samband med de policyförslag som läggs fram – vilket är en uppgift för kommande kapitlen. Cynikern skulle även tillägga att värderingar är ointressanta om de inte förverkligas i policy.

Vad som även framstår som tydligt är att innehållet i vänster-högerdimensionen förändras: jämlikhet blir viktigare för såväl vänster som höger – även om det definieras olika – och det positiva frihetsbegreppet används mer mot slutet av undersökningsperioden. Begreppen frihet och jämlikhet blir omstridda begrepp. I fråga om frihet är det tydliga försök från vänster att omdefiniera begreppet och flytta fram sina positioner, i fråga om jämlikhet är det försök från höger att omdefiniera begreppet och flytta fram sina positioner. Den mest konstanta motsättningen finns om vänster och höger definieras som solidaritet respektive autonomi och där syns inga tecken på en minskad polarisering eller en högerförskjutning. Men definieras vänster och höger i termer av statens roll i ekonomin finns det definitivt en högerförskjutning i form av en minskad frekvens av vänstervärderingar, även om polariseringen inte nödvändigtvis minskar i någon större utsträckning (förutom i Danmark). Beroende på hur man mäter vänster-höger får man således tämligen olika resultat och det som framför allt händer är att själva innebörden i vänster och höger omformas: en vridscen snarare än en fönsterförskjutning. Således blir min slutsats att det finns värderingskonflikter på vänster-högerdimensionen och att de inte försvinner så mycket som de omformas. Den högerförskjutning som går att utläsa drivs framför allt av synen på statens roll i ekonomin. Trots detta förblir polariseringsmåttet – oavsett hur vänster-höger definieras – relativt högt (med ett partiellt undantag för Danmark).[161]

En delförklaring till en högerförskjutning och en vridning av hela begreppsparet vänster-höger är sannolikt ett ökat fokus på individen rent värderingsmässigt – det handlar inte om statens roll i ekonomin, utan att ge individer jämlika utfall och ökade möjligheter. Eftersom detta handlar om individer snarare än grupper blir det rimligen ett större inslag av högervärderingar eftersom individens autonomi är att se som en högervärdering. Men om autonomi ställs mot solidaritet syns inte denna högerförskjutning – solidaritet är fortfarande en viktig värdering för

[161] Att just Danmark sticker ut i materialet kan bero på att det finns minst två partier till vänster om *Socialdemokraterne* i Folketinget under undersökningsperioden samtidigt som partiet faktiskt drabbas av en utbrytning mot höger också i form av *Centrum-demokraterne* och har andra konkurrenter nära till höger om sig i form av *Radikale Venstre*. Utifrån mitt material går det inte att avgöra om det är ideologiska förflyttningar som orsakar utbrytningar och fler partier eller vice versa. Återigen kan det också påpekas att det danska materialet innehåller färre explicita värderingar än det svenska eller norska.

socialdemokratin och är inte det för partier till höger. Även om det finns förändringar inom den socialdemokratiska partifamiljen, drivs mycket av den minskade frekvensen av vänstervärderingar av förändringar inom den agrara partifamiljen, med undantag för *Senterpartiet* (i Norge är det i stället *Høyre* som driver den minskade frekvensen av vänstervärderingar).

Traditionellt är det en högeråsikt att begränsa området för offentliga ingrepp och politik och denna värdering finns företrädd under hela perioden. Däremot försvinner värderingar som talar för *expanderade* offentliga ingripanden – men samtidigt har vänstern en vilja att *försvara* de offentliga ingrepp som görs, men eftersträvar ingen vidare expansion. Talet om ekonomisk demokrati förekommer enbart på 1970-talet och början av 1980-talet, men nämns inte alls under 1990-talet och 2000-talet. Likaså minskar omnämnanden om att statens roll i ekonomin bör expandera. En expanderad stat var knappast en högervärdering vare sig 1970 eller 2010, men positionerna flyttas: 1970 finns en önskan att begränsa statens tillväxt, men 2010 utrycks en vilja att krympa staten. *Moderaterna* går från ”Vi vänder oss mot … att … införa planhushållning” (1976) till ”…staten [bör] i princip inte äga bolag som verkar på kommersiella marknader med fungerande konkurrens” (2010). Likaså förändras vänstervärderingarna från att expandera staten till att bevara statens roll i ekonomin: till exempel går *DNA* från ”Men samfunnet må trekkja opp klåre rammer og sørgja for eit meir demokratisk styre i den einskilde verksemd, slik at det blir mogleg for dei som avgjerdene gjeld, reelt å få noko å seia” (1977) till ”Privatisering av offentlige velferdstilbud innebærer at det offentlige fraskriver seg ansvaret for at alle får like muligheter og samme trygghet” (2005).

Så för att sammanfatta resultatet i detta avsnitt: det finns en kontinuitet och en konstant närvarande polarisering under hela undersökningsperioden, men innehållet i vänster-högerdimensionen är inte konstant. Partifamiljerna är inte bestämmande för förändringen och den förändring som sker har karaktären av offensiv tävlan om olika begrepps innebörd snarare än försiktig evolution. Likaså måste **indikator 1C som innebär att en bortdöende tävlan kring värderingar och avsaknad av värderingar förkastas helt**. **Indikator 1E som innebär en minskad förekomst av värderingar som betecknas som vänster får positivt utfall**, frekvensen vänstervärderingar faller. Men frekvensen för värderingskonflikten vänster-höger faller relativt andra värderingsdimensioner och vänster-höger får

delvis ett annat innehåll. Likaså går det inte att se ett ökat inslag av innehållslösa värderingar – tvärtom så tyder förändringen kring begreppen frihet och jämlikhet på ökad konflikt över begreppens innebörd. Därför måste utfallet för **indikator 1G om ett stort inslag av vaga policyförslag och platta, otydliga värderingar ses som negativ**. Detta bekräftas ytterligare vid en nära läsning av valmanifesten: det är inte oklart vad partierna menar med sina värderingar. Den grupp värderingar som kan betraktas som platta – ”övriga” i min sammanställning – har heller inte en ökande frekvens. Däremot **visar indikator 2C om ökat inslag av värderingar och konflikter över värderingar, liksom indikator 2G att det finns en konstant konflikt kring värderingsdimensioner även om deras innehåll ändras**. Sammantaget innebär detta att hypotes 1, kartellpartier, får delvis stöd då utfallet för indikatorerna är blandat. Hypotes 2, valmaskiner, får däremot ett starkare stöd då samtliga indikatorer rörande värderingar som är ett stöd för hypotes 2 utfaller positivt. Det tydligaste resultatet i avsnittet är det mest svårtolkade: vänster och höger förstås med tyngdpunkt på andra värden under 2000-talet än 1970-talet: det är inte statens roll som är i centrum – det är betydelsen av jämlikhet och frihet samt konflikten solidaritet-autonomi.

Centralisering – decentralisering

Den värderingsdimension som skapas av motsättningen stad/centrum mot land/periferi har jag valt att benämna centralisering-decentralisering.[162] Även om alla agrarpartierna kan ses som representanter för den rurala periferin är konflikten tydligare i det norska materialet. Den norska språkstriden ger avtryck i det material jag använder då *Senterpartiet* i egenskap av representant för periferin[163] likställer nynorsk och bokmål i sina manifest, vilket *Høyre* och *Arbeiderpartiet* inte gör. Centrum-periferi framträder inte på motsvarande sätt i Danmark och Sverige, men i samtliga tre stater övergår stad-land från en i första hand ekonomisk konflikt mellan jordbruk och industri till en konflikt mellan huvudstad och landsbygd

[162] I Skandinavien sammanfaller stad och centrum, liksom land och periferi. Se kapitel 1.
[163] Andra representanter för periferi är *Kristeligt Folkeparti* som tydligt företräder en ”motkultur” och *Venstre* som historiskt försvarat periferin (Aarebrot 1982; Berglund och Lindström 1979; Rokkan och Urwin 1982b; Sundberg 1999). *Venstres* position som representant för periferin framstår som betydligt mer tveksam efter 1990-talet.

(Berglund och Lindström 1978; Sundberg 1999) vilket ger avtryck i manifesten. Sammantaget är det rimligt även empiriskt att se stad-land och centrum-periferi som till största delen sammanfallande i Skandinavien och att denna dubbla skiljelinje ger upphov till en värderingsdimension centralisering-decentralisering.

Ett problem med denna värderingsdimension är att det nästan enbart är de som försvarar decentralisering som uttalar sig. Det finns helt enkelt nästan inga värderingar till stöd för centralisering någonstans i materialet: antingen förespråkar man decentralisering eller så är man tyst. Därför är det även få partier som uttalar sig: de agrara partierna dominerar i materialet. Detta mönster framträder tydligt i tabell 6.19 där de agrara partierna generellt lägger mer utrymme på decentralisering än andra partier.

Tabell 6.19. Andel av text kodad som värdering som uttrycker stöd för decentralisering per parti och decennium (procent).

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
C	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**
21	22	18	16	19	3	18	18	2	10	20	3
M	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**
4	6	0	2	7	4	5	10	0	4	6	1
SAP	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**
6	11	9	1	8	1	3	7	0	2	8	1

Kommentar: C = *Centerpartiet*, Sp = *Senterpartiet*, V = *Venstre*, H = *Høyre*, M = *Moderaterna*, KF = *Konservative Folkeparti*, DNA = *Det norske Arbeiderparti*, SAP = *Socialdemokraterna*, SD = *Socialdemokraterne*. Tabellen redovisar nettosumman, det vill säga andel till stöd för decentralisering – andel till stöd för centralisering/kritik mot decentralisering. Notera att andelen negativ till decentralisering är i storleksordning som avrundningsfel (förutom *Moderaternas* valmanifest 1979 som når 2 %).

Även här ses hur den agrara partifamiljen förändras: danska *Venstre* uppvisar en rejält fallande andel decentraliseringsvärderingar från 1970-talet till 1980-talet, svenska *Centerpartiet* har en halvering i relativ frekvens från 1990-talet till 2000-talet, medan norska *Senterpartiet*, slutligen, uppvisar stabilitet. Absolut lägst förekomst av decentraliseringsvärderingar hittar vi hos den konservativa partifamiljen – däremot faller inte

förekomsten, vilket inte är så konstigt då den redan är på en låg nivå. Den socialdemokratiska partifamiljen har vissa inslag av decentralisering under början av undersökningsperioden, men dessa inslag minskar mot slutet av perioden.

Om vi däremot tittar på en jämförelse mellan de olika partisystemen framträder en bild där varje norskt parti alltid har en högre andel decentraliseringsvärderingar än sina motsvarigheter i de andra staterna. Absolut lägst andel har Danmark där decentraliseringsvärderingarna försvinner nästan helt med tiden. Detta visar tydligt vad som antyddes redan i inledningen av detta kapitel: decentraliseringsmotsättningen har nästan helt mist sin slagkraft – förutom i Norge och där är det i första hand *Senterpartiet* som mobiliserar på ett motstånd mot stad/centrum. Även om denna skiljelinje tydligt har spelat en stor roll i skandinavisk politik – inte minst för att mobilisera agrarpartierna – förlorar den kraftigt i betydelse. Här har vi möjligen också en förklaring till den omvandling den agrara partifamiljen genomgår: den grundläggande skiljelinje denna partifamilj mobiliserade kring är inte längre effektiv i Danmark och Sverige. Samtidigt fortsätter decentralisering att vara något utmärkande för partifamiljen, vilket tydligt syns i tabell 6.20. Samtidigt minskar också skillnaden mot de andra partifamiljerna även om skillnaden förblir signifikant.

Tabell 6.20. Medelvärdesskillnad i centralisering-decentralisering per decennium

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
Ag	-	17**	12*	-	7*	8*	-	9*	10**	-	7*	7*
Ko	17**	-	5	7*	-	1	9*	-	1	7*	-	0
So	12*	5	-	8*	1	-	10**	1	-	7*	0	-

Kommentar: Agr = agrarer, Kon = konservativa, Soc = Socialdemokrater.

^ = p<0,1, * = p<0,05, ** = p<0,01, *** = p<0,001

Centralisering-decentralisering består framför allt av två grupper av värderingar, dels de som relatera till ekonomisk utjämning mellan olika regioner eller kommuner, dels de som relaterar till vilka uppgifter som ska ligga nationellt eller regionalt/kommunalt samt hur styrda lägre administrativa nivåer ska vara. I praktiken samvarierar dessa åsikter – värderingar om ekonomisk utjämning som eftersträvansvärt samvarierar

med önskan om större frihetsgrader för lägre administrativa nivåer (Pearsons r=0,322, p<0,01). Mer intressant är att de konservativa partierna tenderar att ta ställning för, eller acceptera administrativ decentralisering – men att vara betydligt tystare gällande ekonomisk decentralisering vilket framgår i tabell 6.21.

Tabell 6.21. Olika aspekter av decentralisering per partifamilj i procent av värderingar totalt per manifest

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
Ekdecför	5	2	3	5	1	1	4	1	1	5	1	2
Ekdecmot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Admdecför	15	1	6	7	3	2	10	4	2	6	3	2
Admdecmot	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Kommentar: Ag = agrarer, Ko = konservativa, So= socialdemokrater. Ekdecför = för ekonomisk decentralisering, Ekdecmot = mot ekonomisk decentralisering, Admdecför = för administrativ decentralisering, Admdecmot = mot administrativ decentralisering

Agrarer och socialdemokrater tendera att vara mer positiva till båda aspekterna av decentralisering, även om agrarerna lägger betydligt mer utrymme på denna dimension. Det ligger nära till hands att tänka sig ett samband mellan stöd för ekonomisk decentralisering (kompensation av periferin) och mer generella vänstervärderingar. Som framgår av tabell 6.22 finns där även en sådan korrelation: partier med större inslag av vänstervärderingar tar starkare ställning för ekonomisk decentralisering. Detta drivs av att agrarpartier som rör sig åt höger lägger mindre vikt vid decentralisering, och av att socialdemokratiska partier är mer öppna för ekonomisk decentralisering än administrativ (utökat lokalt självstyre): gärna bidrag till kommunen, men också statliga instruktioner. Likväl finns det ett starkt samband mellan administrativ decentralisering och ekonomisk decentralisering. Detta samband syns tydligt i de agrara partiernas valmanifest, till exempel ”Senterpartiet vil øke kommunenes innflytelse ved å overføre beslutningsrett og forvaltning fra fylke og stat. Kommunene må settes økonomisk i stand til å løse sine oppgaver” (1981). I motsättning till detta tenderar konservativa partier att betona goda villkor över hela landet, det vill säga att implicit ta avstånd från decentralisering: ” Regionalpolitiken skall främst bygga på allmänna stimulansåtgärder” (Moderaterna 1979).

Tabell 6.22. Korrelation vänster-höger och dec-cent

	Vänsterhöger balansmått	För ek dec	Mot ek dec	För adm dec	Mot adm dec
Vänsterhöger balansmått	1	-0,219*	0,117	-0,098	-0,107
För ek dec	-0,219*	1	-0,074	0,322**	0,100
Mot ek dec	0,117	-0,074	1	-0,040	0,022
För adm dec	-0,098	0,322**	-0,040	1	0,012
Mot adm dec	-0,107	0,100	0,022	0,012	1

Kommentar: för ek dec = för ekonomisk decentralisering, mot ek dec = mot ekonomiska decentralisering, för adm dec = för administrativ decentralisering, mot adm dec = mot administrativ decentralisering. * = p<0,05, ** = p<0,01.

Sammanfattning decentralisering-centralisering

Motsättningen decentralisering-centralisering visar tydliga tecken på förändring under tidsperioden, närmare bestämt förändring i riktning mot ett bortdöende (utom för Norges del). Detta mönster stöds också av en minskad betydelse av bostadsort – stad eller landsbygd – för partival i Sverige (Oscarsson och Holmberg 2016) eller polarisering på vänster-högerskalan (Erlingsson, Oscarsson och Öhrvall 2020). Generellt sett tycks även försök att i Sverige mobilisera längs denna skiljelinje misslyckas på senare år (Erlingsson, Oscarsson och Öhrvall 2020) även om en potential skulle kunna finnas (Ekengren 2012; Uddhammar 2010). För att återknyta till de indikatorer som utvärderas i detta kapitel, skulle alltså enbart en studie av decentralisering-centralisering leda till olika resultat per land. . **I Sverige (och Danmark) försvinner motsättningen ur valmanifesten, i Norge lever den kvar.** Möjligen skulle indikator 1C som innebär att en bortdöende tävlan kring värderingar och avsaknad av värderingar få stöd i Danmark och Sverige, om det inte vore för att den huvudsakliga konflikten är en annan än decentralisering-centralisering. Av samma anledning kan inte indikator 2C om ett ökat inslag av konflikter över värderingar förkastas då den huvudsakliga konflikten ligger någon annanstans. Däremot har **indikator 2G att det finns en konstant konflikt kring värderingsdimensioner om än med förändrat innehåll ett positivt utfall** då det preliminärt tycks som om strider över vissa värderingsdimensioner ersätts av andra. Det faktum att

framför allt konservativa partier nämner decentralisering betydligt mindre än andra under undersökningsperiodens början och att dessa partier har en delvis annan syn på vad decentralisering är när det väl nämner begreppet tyder även det på att det fanns en konflikt vid undersökningsperiodens början, även om den inte är uppenbar vid första anblicken. Denna konflikt tycks dessutom leva kvar i Norge.

Undersökningen förstärker ytterligare misstanken att den agrara partifamiljen inte längre är en sammanhållen partifamilj och ger möjligen en förklaring till varför: den konflikt som en gång mobiliserade landsbygden/periferin är inte längre lika framträdande för de flesta partier i denna partifamilj. Detta kan förklara det stärkta samarbetet i block i Skandinavien (Aylott 2011) som ibland även är formaliserat (för Norge och Sverige, se Haugsgjerd Allern och Aylott 2009) och den ökade betoningen av vänster och höger i form av blockpolitik (Aylott och Bolin 2007; Hagevi 2015). I varierande grad finns dessa tendenser i alla tre skandinaviska partisystem – och styrkan i decentraliseringskonflikten kan förklara varför norska *Senterpartiet* och svenska *Centerpartiet* delvis valde olika väg under 2000-talet. Men även om decentralisering-centralisering kan ses som en dimension som minskar i betydelse eller rent av försvinner betyder det inte att det saknas nya dimensioner, vilket utreds i resten av detta kapitel.

GAL – TAN

Som klargjorts i kapitel 1 förstås i denna avhandling GAL-TAN som sammansatt av tre olika delar: libertär-auktoritär, alternativ-traditionell och kosmopolitisk-nationell. Libertär-auktoritär fångar motsättningen kring auktoritetens betydelse: libertär innebär en mer negativ syn på auktoriteter generellt och ett mer individualistiskt synsätt medan auktoritär innebär en mer positiv syn på auktoriteter. Alternativ-traditionell fånga synen på förändring, där alternativ innebär en positiv syn på förändring, modernitet och individualistiskt självförverkligande medan traditionell innebär en mer negativ syn på förändring, en positiv syn på tradition och en viss strävan efter att passa in. Kosmopolitisk-nationell, slutligen fångar motsättningen mellan ett hävdande av universella värderingar och en uppfattning av att människor är lika över hela världen gentemot en betoning av det partikulära och kommunitära och ett hävdande av en nationell särart. Enligt tidigare forskning tycks dessa generellt sett sammanfalla, även om de inte med

nödvändighet måste göra det. Ett problem med att försöka dela upp dem i sina beståndsdelar är att det är väldigt få omnämnanden under 1970-talet och i viss mån 1980-talet att det är tveksamt om det går att dra några slutsatser från en mer detaljerad analys. Miljö betraktas som en separat dimension och behandlas under en egen rubrik då miljö tycks vara en separat dimension eller mer knuten till vänster-höger[164].

Först och främst är det på sin plats att påpeka att under 1970-talet och i viss mån 1980-talet saknar flera partier helt inslag av GAL-TAN värderingar. Detta i sig visar hur dessa värderingar inte betraktas som relevanta för att mobilisera väljare. GAL-TAN är helt enkelt oviktigt på 1970- och 1980-talen. Det faktum att de tar större plats visar tydligt att det faktiskt sker en förändring i vilka värderingar partierna framhåller. I tabell 6.23 framgår tydligt att framför allt GAL-värderingar ges betydligt större utrymme mot slutet av den undersökta perioden och mittpunkten förflyttar sig en mot GAL-polen.

Tabell 6.23. Genomsnittlig andelen text kodad som GAL- respektive TAN-värderingar av GAL-TAN-värderingar totalt per decennium (procent).

	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
TAN-värderingar	63	58	68	49
GAL-värderingar	37	42	32	51
Skillnad TAN-GAL	26	16	36	-2

Kommentar: Skillnad GAL-TAN ger -100 enbart GAL, +100 enbart TAN. Valmanifest för KF 1971, 1981, 1984, 1987, 1988, SAP 1973, 1976, 1979, SD 1979 utesluts då de saknar GAL-TAN-värderingar.

Det är relativt få omnämnanden överhuvudtaget under 1970- och 1980-talen vilket skapar en stor volatilitet i koder per valmanifest. Detta drivs inte bara av att det är få omnämnanden utan tyder också på att placeringen inte ses som viktig – partierna framhäver olika positioner inkonsekvent och har därför inte någon tydlig position på GAL-TAN-skalan.

Som framgår av tabellen 6.24 är det stora skillnader inte bara mellan partifamiljerna, utan även mellan partisystemen. Även om vi ignorerar

[164] Se kapitel 1 för diskussion

1970-talet på grund av osäkerheten i det empiriska materialet, är det tydligt hur Norge och Sverige generellt sett har större inslag av GAL-värderingar än Danmark har och att denna skillnad blir större under 2000-talet.

Tabell 6.24. Genomsnittlig GAL-TAN-position för partisystem respektive partifamilj per decennium

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
49	-35	36	61	-9	1	66	4	32	48	-28	-23
Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
32	39	-1	35	21	-4	18	55	34	-10	22	-15

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater, -100 enbart GAL, +100 enbart TAN Valmanifest för KF 1971, 1981, 1984, 1987, 1988, SAP 1973, 1976, 1979, SD 1979 utesluts då de saknar GAL-TAN-värderingar.

I tabellen framgår att den agrara partifamiljens förflyttar sig i riktning mot GAL-polen. Med anledning av de förflyttningar som finns rörande vänster-högerposition kan det finnas anledning att titta närmare på GAL-TAN per parti vilket visas i tabell 6.25. Återigen visas tydligt rörligheten längs med denna dimension, men det finns likväl vissa intressanta mönster. Till exempel ses tydligt splittringen av den agrara partifamiljen – den förefaller inte ha varit speciellt samlad vad gäller denna värderingsdimension, men splittringen under 2000-talet är i en klass för sig. Svenska *Centerpartiets* rörelse mot GAL och danska *Venstres* rörelse mot TAN ger en splittring inom partifamiljen som nästan är maximal. Norska *Senterpartiet* uppvisar större stabilitet.

I avsnittet om vänster och höger syntes hur de *Nya moderaterna* gjorde en positionsförflyttning åt vänster; i tabell 6.25 syns även en förflyttning åt GAL. Intressant nog förefaller det som att tillväxten av medtävlare i form av högerpopulister – *Fremskrittspartiet* i Norge på 1970-talet, *Dansk Folkeparti* i Danmark runt 1990, *Sverigedemokraterna* i Sverige på 2000-talet – sammanfaller med att det konservativa partiet i respektive partisystem förflyttar sig mer åt GAL. Tidigare fastslogs att det inte finns tecken på en vänsterförflyttning som driver fram medtävlare i form högerpopulister, men det finns tecken på att en GAL-förflyttning av konservativa partier gör det.

Tabell 6.25. Genomsnittlig GAL-TAN-position per parti och decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
C	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**
25	-19	58	-6	7	86	12	-3	48	-79	-26	75
M	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**
50	-15	60	26	15	X	32	50	81	6	-7	67
SAP	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**
22	-70	28	-16	-47	37	51	-36	63	3	-49	1

Kommentar: C = *Centerpartiet*, Sp = *Senterpartiet*, V = *Venstre*, H = *Høyre*, M = *Moderaterna*, KF = *Konservative Folkeparti*, DNA = *Det norske Arbeiderparti*, SAP = *Socialdemokraterna*, SD = *Socialdemokraterne*, -100 enbart GAL, +100 enbart TAN. X = ingen data. Valmanifest för KF 1971, 1981, 1984, 1987, 1988, SAP 1973, 1976, 1979, SD 1979 utesluts då de saknar GAL-TAN-värderingar.

I den socialdemokratiska partifamiljen, slutligen, utmärker sig *DNA* genom att alltid befinns sig längre åt GAL än de danska och svenska socialdemokraterna. De svenska *Socialdemokraternas* position under 1970-talet beror dock på uppgifter i ett enda manifest och dessutom väldigt få sådana, därför bör resultatet tolkas med viss försiktighet. Det går även att uttyda hur GAL-TAN verkar sammanfalla mer med en vänster-högerposition i Danmark och Norge än i Sverige.

Den lösa positioneringen och den lägre frekvensen av GAL-TAN-värderingar i början av undersökningsperioden gör det vanskligt att redovisa aspekter på ett liknande sätt som redovisningen av vänster-högerdimensionen i föregående avsnitt. I stället redovisar jag vilken av dessa aspekter som dominerar GAL-TAN-dimensionen uppdelat på partifamilj och partisystem i tabell 6.26.

Det finns tydliga skillnader mellan vilken typ av GAL-TAN-värderingar som ges utrymme – både mellan partisystemen och partifamiljerna. Mellan partisystemen minskar skillnaderna med tiden: under 1990-talet betonar de danska manifesten motsättningen kring värderingen av auktoriteter i mycket högre grad än de svenska och norska. De norska manifesten betonar i stället motsättningen mellan det kosmopolitiska och det nationella. Den dominerande aspekten i Danmark och Sverige är dock motsättningen

alternativ-traditionell. Under 2000-talet är skillnaderna mellan staterna däremot betydligt mindre även om norska manifest fortfarande betonar den kosmopolitiska-nationella aspekten. Partisystemen blir alltså över tid mer lika i vilken aspekt av GAL-TAN-dimensionen som tas upp.

Om variationen mellan partifamiljer undersöks, framgår det av tabell 6.26 att konservativa partier oftast betonar aspekten libertär-auktoritär mer än andra partier (förutom 1990-talet) samt att socialdemokraterna framhåller aspekten kosmopolitisk-nationell i högre utsträckning än andra partifamiljer. Den agrara partifamiljen förändras från att vara lik den konservativa partifamiljen till att bli lik den socialdemokratiska.

Tabell 6.26. Genomsnittlig andel text per aspekt av GAL-TAN uppdelat på decennium redovisat på partifamilj och partisystem

	1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
	Dk	**Sv**	**No**	**Dk**	**Sv**	**No**	**Dk**	**Sv**	**No**	**Dk**	**Sv**	**No**
AL	21	12	3	6	9	7	30	13	5	14	10	10
AT	70	75	45	70	79	49	50	53	54	63	71	56
KN	9	13	52	25	15	44	19	34	41	23	20	35
	100	100	100	101	100	100	99	100	100	100	101	101

	Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
AL	18	19	0	10	11	2	29	19	4	7	20	6
AT	65	62	74	66	60	66	39	57	59	63	63	64
KN	17	19	26	24	27	32	32	24	36	30	17	30
	100	100	100	100	98	100	100	100	99	100	100	100

Kommentar: AL = auktoritär-libertär, AT = alternativ-traditionell, KN = kosmopolitisk-nationell, Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater. Flera valmanifest från 1970- och 1980-talet saknar GAL-TAN-värderingar och har därför utelämnats KF 1971, 1981, 1984, 1987, 1988, SAP 1973, 1976, 1979, SD 1979.

I kapitlets inledning konstaterades att det finns en viss koppling mellan GAL-TAN och vänster-höger, men att den inte var fullständig. Med tanke på att olika sätt att definiera vänster och höger delvis innehåller olika värderingar är det rimligt att tänka sig att det kan finnas en skillnad även här, det vill säga att GAL-TAN korrelerar mer med vissa sätt att mäta vänster-höger än andra. I tabell 6.27 kan man utläsa att GAL-TAN saknar

en statistiskt signifikant korrelation med vänster-höger definierat som synen på frihet, samt att den statistiska signifikansen för korrelationen mellan GAL-TAN och synen på jämlikhet är mycket svag. Det vill säga, synen på frihet och jämlikhet är inte relaterad till vilken inställning partierna har på GAL-TAN-skalan.

Tabell 6.27. Korrelation GAL-TAN med olika sätt att mäta vänster-höger

	VHtot	VHess	VHfri	VHjäm	VHsa	GT
VHtot	1	0,960***	0,776***	0,826***	0,888***	0,269**
VHess	0,960***	1	0,725***	0,788***	0,863***	0,336***
VHfri	0,776***	0,725***	1	0,713***	0,807***	0,154
VHjäm	0,826***	0,788***	0,713***	1	0,786***	0,163^
VHsa	0,888***	0,863***	0,807***	0,786***	1	0,233**
GT	0,269**	0,336***	0,154	0,163^	0,233**	1

Kommentar: VHtot = balansmått för sammanvägning av alla sätt att definiera vänster och höger, VHess = balansmått för vänster och höger definierat som statens roll i ekonomin, VHfrih = balansmått för vänster och höger definierat som synen på frihet, VHjäml = balansmått för vänster och höger definierat som jämlikhet i utfall eller möjlighet, VHsa = = balansmått för vänster och höger definierat som solidaritet-autonomi. ^ = p<0,1, * = p<0,05, ** = p<0,01, *** = p<0,001

Om vänster-höger definieras efter synen på statens roll i ekonomin eller solidaritet-autonomi har däremot statistiskt signifikanta korrelationer med GAL-TAN-skalan, där TAN hänger samman med höger och GAL med vänster. Även det sammanvägda måttet för vänster-höger har en korrelation med GAL-TAN. När korrelationer beräknades efter en variabel på vardera änden av värderingsdimensionerna fanns enbart två signifikanta negativa korrelationer: GAL-höger respektive TAN-vänster, vilket inte redovisas i tabell. Det tycks alltså som om korrelationen drivs mer av vilka värderingar ett parti inte för fram snarare än vilka värderingar ett parti presenterar.

Diskussion GAL-TAN

Först och främst är det tydligt att GAL-TAN-dimensionen spelar en ökad roll. Det förefaller också som att själva dimensionens innehåll i sig blir mer likt mellan staterna, och att det sker en generell förflyttning mot GAL snarare än TAN under undersökningsperioden. Däremot är det vissa

skillnader mellan partifamiljer där den konservativa partifamiljen tenderar att uppvisa mer av den underdimension som rymmer värderingskonflikten mellan auktoritära och libertära värderingar. Likaså finns det skillnader mellan de olika partiernas positioner – vid jämförelser inom såväl partifamiljer som partisystem. Även om partisystemen blir mer lika, och även om partifamiljerna delvis blir mer lika innebär inte detta att ett parti från en viss partifamilj har samma position på GAL-TAN-skalan som motsvarande parti i ett annat partisystem. Tydligen är inte denna värderingsdimension lika jämförbar över partisystemen som vänster-höger.

Även rörande GAL-TAN syns den agrara partifamiljens uppsplittring tydligt: men där splittringen på vänster-högerdimensionen ställde norska *Senterpartiet* mot svenska *Centerpartiet* och danska *Venstre* är splittringen på GAL-TAN-dimensionen snarare svenska *Centerpartiet* långt mot GAL och danska *Venstre* långt mot TAN, med norska *Senterpartiet* i en mellanposition. Sammantaget förefaller det alltså som att den agrara partifamiljen inte längre existerar om indelningen i partifamilj görs efter värderingsdimensioner.

Sammantaget ger undersökningen av GAL-TAN **inget stöd för Hypotes 1, kartellpartier**: 1C om en bortdöende tävlan kring värderingar och 1G om platta värderingar får inget positivt utfall. Om något tyder de olika betoningarna av innehållet i GAL-TAN-dimensionen att partierna har tydliga värderingar och att dessa skiljer sig mellan partierna. **Hypotes 2, valmaskiner, däremot, får stöd**: såväl 2C som visar på en ökad konflikt kring värderingar och 2G som innebär en närvarande konflikt trots ett förändrat innehåll får ett visst positivt utfall.

Miljö-tillväxt

Även om miljö ofta räknas in i GAL-TAN är det inte självklart att detta är korrekt (se kapitel 1). Nackdelen med att analysera miljödimensionen separat är att det inte förekommer i så stor utsträckning, i synnerhet under 1970- och 1980-talen. Men även senare förekommer enstaka valmanifest från *Moderaterna* och *Konservative Folkeparti* utan några omnämnanden av miljödimensionen. Detta resultat i sig säger något om vilka partier som prioriterar miljödimensionen och vilka som inte gör det.

I tabell 6.28 framgår tydligt att den konservativa partifamiljen tenderar att ta upp miljön i betydligt mindre utsträckning – men att det sker en tydlig förändring i danska *Konservative Folkeparti* under 1990- och 2000-talet då partiet uttalat försöker profilera sig som det gröna högerpartiet i Danmark.[165] Toppnoteringen av alla partier hålls intressant nog av de svenska *Socialdemokraterna* – i princip drivs detta av ett enda valmanifest 1982, och detta manifest innehåller även mycket lite värderingar totalt, vilket gör att de miljövärderingar som är med får ett stort genomslag.

Tabell 6.28. Genomsnittlig andel miljö per parti och decennium.

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
C	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**	**C**	**Sp**	**V**
14	7	5	12	9	0	1	10	0	7	5	-4
M	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**	**M**	**H**	**KF**
0	4	0	0	1	0	-2	1	5	1	2	7
SAP	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**	**SAP**	**DNA**	**SD**
4	7	0	16	5	4	6	6	7	4	5	8

Kommentar: C = *Centerpartiet*, Sp = *Senterpartiet*, V = *Venstre*, H = *Høyre*, M = *Moderaterna*, KF = *Konservative Folkeparti*, DNA = *Det norske Arbeiderparti*, SAP = *Socialdemokraterna*, SD = *Socialdemokraterne*. Variabeln skapad genom andelen miljö av värderingar totalt – andelen explicit prioritering av tillväxt före miljö genom värderingar totalt.

Värt att notera är även att de partier som tidigt prioriterade miljövärderingar – *Centerpartiet, Det norske Arbeiderparti* och *Senterpartiet* alla har fallande frekvenser av miljöomnämnanden. I *Centerpartiets* fall är detta ett utslag av att manifesten blir längre vilket gör den relativa frekvensen lägre, men den faktorn spelar ingen roll för de norska manifesten. Samtidigt är *Senterpartiet* ändå ett av de partier som relativt sett lägger mest utrymme på miljövärderingar.

[165] ”Det konservative folkeparti har både i opposition og regering lagt stor vægt på en omfattende indsats for miljøet” (Det Konservative Folkeparti 1994) eller ”Konservative er Danmarks grønne parti” (Det Konservative Folkeparti 2007)

Om hänsyn tas till att *Venstre* går till höger om *Konservative Folkeparti* under 1990- och 2000-talet bekräftar tabell 6.28 att miljödimensionen till stor del har börjat sammanfalla med vänster-höger. Detta stämmer med Kriesi et al. (2006), men det är inte fallet under 1970- och 1980-talet. En tolkning är att konflikten kring miljödimensionen struktureras av vänster-högermotsättningen på sikt. Sammantaget är slutsatsen av analysen av miljödimensionen att vare sig Hypotes 1, kartellpartier, och hypotes 2, valmaskiner, kan få något stöd i denna del. Om vänster-höger och GAL-TAN på sikt är på väg att sammanfalla kan miljö-tillväxt på sikt också sammanfalla i en dimension. Slutsatserna i detta avsnitt bör betraktas med försiktighet då det är ett relativt litet textmaterial som kodats under miljödimensionen och då resultaten därför i mycket stor utsträckning kan drivas av ett enstaka valmanifest.

Europa

Värderingsdimensionen Europa skapas av inställning till det europeiska samarbetet. Även om det har framförts att inställningen i denna fråga kan ses som kopplad till centrum-periferi, så menar jag – i enlighet med vad som framförts i kapitel 1 – att Europadimensionen bör förstås som en separat värderingsdimension. Förutom direkt värderingsargument kring det europeiska samarbetet inkluderas även värderingar rörande anti-nationalism, överstatlighet samt globalisering/anti-globalisering då det europeiska projektet på många sätt är ett långtgående exempel på överstatlighet och har liknande effekter på medlemsstater som globalisering har.

Detta är den värderingsdimension som ger minst avtryck i materialet. Det finns två tendenser, dels nämns Europa inför en folkomröstning och i mindre och avtagande grad efter en folkomröstning. Dels nämns Europa av norska *Senterpartiet* som är starka motståndare till EU. Sammantaget innebär detta att det är nästan bara i det norska materialet som det finns en Europadimension. I Danmark förekommer enstaka omnämnanden, i Sverige finns det fler omnämnanden, men nästan bara under 1990-talet. Dock uttrycker *Moderaterna* Europapositiva omdömen även under 2000-talet. I Norge är det tydligt att det finns en motsättning mellan å ena sidan *Det norske Arbeiderparti* och *Høyre* som är positiva och å andra sidan *Senterpartiet* som är mycket starkt negativa.

Senterpartiet står för samtliga värderingar som är Europakritiska i materialet, vilket inte är konstigt då de är de enda uttalade EU-motståndarna. Lite mer anmärkningsvärt är att *Senterpartiet* står för ungefär en tredjedel av alla ord som överhuvudtaget diskuterar Europa i samtliga valmanifest under hela undersökningsperioden (och då bör det påpekas att även *Senterpartiet* har vissa positiva ord om Europa och europeiskt samarbete). Europadimensionen mobiliserar alltså kritikerna betydligt mer än förespråkarna, ett förhållande som påminner mycket om värderingsdimensionen decentralisering främst mobiliserar en sida av dimensionen. Detta syns tydligt genom att förekomsten av Europa för förespråkarna faller rejält efter omröstningen 1994 då Norge röstade nej – oavsett om det mäts i procent av text, procent av värderingar, antal ord eller antal kodreferenser. Frekvensen faller även för *Senterpartiet*, men i betydligt mindre omfattning och till skillnad från förespråkarna är Europadimensionen alltid närvarande i *Senterpartiets* manifest. Detta kan ses som **ett positivt utfall för indikator 1C om försvinnande värderingar**, men det är viktigt att komma ihåg att detta gäller enbart Europadimensionen. De Europakritiska värderingarna är framför allt kopplade till demokrati, nationellt självbestämmande och begränsningarna av vilken politik som kan bedrivas i EU, framför allt rör sig kritiken kring regionalpolitik, ekonomiska omfördelningar och statens roll i ekonomin. *Senterpartiet* ser sig som försvararen av regionalpolitik som gynnar ”Distrikts-Norge” och menar att EU – och EES-avtalet – ”samsvarer ikkje med Senterpartiet sine grunnhaldningar når det gjeld politikk, ideologi og verdiar.” Därför är det rimligt att tolka *Senterpartiets* Europanegativa värderingar som ett försök att koppla Europadimensionen till decentraliseringsdimensionen. I sammanhanget kan också nämnas att *Senterpartiet* använder ”liberalism” närmast som ett skällsord kopplat till Europa, globalisering och avreglering. I stället tar man klart ställning för politisk styrning:

> Gjennomføringen av Senterpartiets økonomiske mål forutsetter politisk styring. Markedsliberalismen må avvises som virkemiddel i vår framtidige økonomiske politikk. (Senterpartiet 1993)

Eller

> Derfor velger vi en samfunnsmodell der hensynet til miljøet og sosial rettferdighet er overordnet et frislipp av markedskrefter med sikte på kortsiktig økonomisk gevinst.
> ...
> Senterpartiet står fast på en blandingsøkonomi der vi vil fremme individuell frihet, privat initiativ og produksjon, men det må skje innenfor rammer som sikrer langsiktig ressursforvaltning og sosial rettferdighet.(Senterpartiet 2009)

Jämför detta med svenska *Centerpartiets* valmanifest ”Framtiden till hör den som vågar” (2010) som genomgående framställer globalisering som en möjlighet och upprepade gånger nämner frihet och liberalism som något positivt. I Europavärderingar står *Centerpartiet* och *Senterpartiet* mycket långt ifrån varandra. För att anknyta till tidigare resultat i kapitlet och kapitel 5, förflyttar sig norska *Senterpartiet* åt vänster och i en globaliserings- och EU-kritisk riktning med en fortsatt stark betoning på decentralisering, medan svenska *Centerpartiet* gör motsatt resa avseende ekonomisk politik och EU-frågor. Därtill har *Centerpartiet* ett minskande fokus på decentralisering (om än betydligt större än andra svenska partier).

De andra två norska partierna – *Arbeiderpartiet* och *Høyre* – tenderar däremot att värderingsmässigt ta ställning för EU. *Arbeiderpartiet* tenderar dock att betona möjligheten till demokratiskt inflytande och i viss mån fred och säkerhet som grunden för sina Europapositiva värderingar, medan *Høyre* snarare lyfter fram ekonomi och konkurrenskraft. Men efter nej-resultatet 1994 försvinner argumenten för Europa nästan helt från *Høyres* valmanifest och upptar betydligt mindre utrymme även hos *Arbeiderpartiet.* Det är knappast så att partierna har bytt åsikt, men de väljer att inte längre lyfta fram dessa värderingar då frågan är död och deras sida förlorade avgörandet[166]. En liknande tendens finns hos de svenska och danska partierna: efter medlemskap finns det mycket lite om Europa med i valmanifesten.

[166] Detta stärker också min syn på valmanifesten som strategiska dokument, där innehållet faktiskt spelar roll.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis, det framstår som helt klart att det fortfarande finns ett stort mått av värderingar med i valmanifesten, att det finns konflikt kring de olika värderingsdimensionerna, och att det fortfarande är vänster-högerdimensionen som är den starkaste i Skandinavien.

Likväl förekommer det en förskjutning mot höger även om polariseringen inte nödvändigtvis minskar (förutom i Danmark) och solidaritet spelar en fortsatt stor roll som värdering för socialdemokrater. Samtidigt byter vänster-högervärderingarna delvis innehåll där den omstridda innebörden av begreppen frihet och jämlikhet spelar större roll medan värderingar om det önskvärda med en expanderande välfärdsstat och starkare statlig roll i ekonomin försvinner. Oavsett är det i alla händelser fortfarande vänster-högerdimensionen som dominerar skandinavisk politik i slutet av undersökningsperioden.

Vad gäller de sekundära skiljelinjerna är decentralisering-centralisering – med undantag för Norge – på väg att försvinna som värderingsdimension även om den ersätts av GAL-TAN och/eller miljö-tillväxt som en sekundär dimension. Även om båda två vid första anblicken kan ha möjligheter att skapa slitningar inom vänster- och högerblock, på samma sätt som decentralisering gjorde, förefaller det som att GAL-TAN är på väg att börja sammanfall med vänster-högerdimensionen, och i viss mån som att miljö-tillväxt redan gjort det. Om högerpopulistpartier uppkommer för att partier ”sviker sina värderingar”, så visar resultaten i detta kapitel klart att de ideal som sviks i sådana fall inte är kopplade till vänster-högerdimensionen utan snarare GAL-TAN-dimensionen. EU-dimensionen tycks endast vara en stark sekundär värderingsdimension om en stat står utanför EU; när en stat går med i EU försvinner dimensionen från valmanifest. De danska politiska striderna kring olika rättsundantag visar dock att det inte innebär att själva konflikten helt har försvunnit.

Så hur blir utfallet för indikatorerna i detta kapitel? I tabell 6.29 sammanställs dessa, och det tydliga resultatet är att de indikator som visar på stöd för hypotes 2, valmaskiner, får ett positivt utfall , och de indikatorer som visar på stöd för hypotes 1, får ett negativt utfall, med undantag för minskningen av värdering som betraktas som vänster.

Tabell 6.29. Sammanställning av resultat för kapitel 6 värderingstävlan

	Stöd	Inget stöd
1C: ett bortdöende av tävlan kring värderingar och avsaknad av värderingar		Dk, Sv, No
1E: en minskning av frekvens och total mängd av värderingar som betecknas som vänster	Dk, Sv, No	
1G: ett stort inslag av platta, otydliga värderingar		Dk, Sv, No
2C: ett ökat inslag av värderingar och konflikter över värderingar	Dk, Sv, No	
2G: även om värderingar förväntas skifta över tid, finns det konflikt över dem.	Dk, Sv, No	

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige. *delvis stöd.

Detta kapitel har studerat värderingstävlan i mera detalj i syfte att undersöka ett antal indikatorer. Sammantaget är utfallet blandat för indikatorer till stöd hypotes 1, kartellpartier: av de som har undersökts i detta kapitel 1C och 1G negativt utfall, men 1E positivt utfall. För hypotes 2, valmaskiner, ger kapitlets resultat stöd: såväl 2C som 2G har ett positivt utfall – det är konflikt om värderingar även om innehåll och position skiftar över tid.

Slutsatsen av detta kapitel om värderingar blir därför att framför allt hypotes 2, valmaskiner, får ökat stöd: relationerna mellan partierna präglas av mer tävlan över värderingar, värderingars innebörd kan förändras, och denna förändring är i sig omstridd mellan partierna. Men likväl finns det en högerförskjutning.

7. Policytävlan vänster-höger – vad vill partierna göra?

Syftet med detta och nästkommande kapitel är att undersöka de sakfrågor som partier för fram och utifrån detta bedöma vilka indikatorer rörande policytävlan som får ett positivt respektive negativt utfall. Eftersom värderingsmotsättningar förväntas vara åtminstone delvis kopplade till vilka policyförslag partierna presenterarar kommer framställning att presenteras tematiskt utifrån vänster-höger i detta kapitel samt i kommande kapitel utifrån de sekundära konfliktdimensionerna decentralisering-centralisering,[167] GAL-TAN, miljö-tillväxt och EU. I enlighet med vad som framförts i kapitel 3 metod är kodningen av sakfrågor gjord tematiskt efter policyområde och i enlighet med det huvudsakliga innehållet på kvasimeningen.[168] I kapitel 4 framkom att sakfrågor upptar en stor del av valmanifesten och att policytävlan därmed troligen är den dominerande formen av tävlan. Men förekomst av sakfrågor och en frånvaro av vaghet är inte nog för att fastslå att det förekommer reell tävlan. I kapitel 6 konstaterades att vänster-högerdimensionen är den dominerande värderingsdimensionen i skandinavisk politik. Men en sådan motsättning är i sig inte nödvändigtvis meningsfull om den inte leder till olika policyförslag. Förekomst av alternativ är centralt för tävlan. Därför måste alternativen i form av sakfrågor i de olika partiernas valmanifest undersökas.

Disposition

Först kommer de indikatorer som undersöks i detta kapitel att genomgås i korthet. Därefter ges det en allmän översikt över vilka policyområden som tas upp i valmanifesten och om fördelningen mellan dessa förändras över tid

---

[167] I enlighet med vad som konstaterade i kapitel 1 sammanfaller centrum-periferi och stad-land, i synnerhet värderingsmässigt. Rent empiriskt är även innehållet på policynivå svårt att separera i Danmark och Sverige, men det är – se nästa kapitel – något tydligare i det norska materialet, men likväl sammanfaller ”land” nästan alltid med ”periferi” och ”stad” oftast med ”centrum”.

[168] En kvasimening är en utsaga som kan kodas för sig. Oftast sammanfaller detta med en mening. I annat fall finns i regel kommatecken eller konjunktion vid avgränsningen. (se kapitel 3, metod)

samt hur de kan förstås och analyseras utifrån de åsiktsdimensioner som identifierats i kapitel 1 och 2. Därefter kommer vissa specifika policyområden, centrala för vänster-höger att studeras i mer detalj – ekonomisk politik, skattepolitik och socialpolitik.[169] Däremot kommer detta kapitel inte att ta upp eventuella värderingskonflikter då dessa behandlats i kapitel 6. Slutligen kommer den agrara partifamiljen att behöva behandlas mer ingående, för som antytts i föregående kapitel är det en partifamilj med stora slitningar som närmast tycks ligga i skilsmässa.

De fullständiga hypoteserna samt de där ur härledda indikatorerna har presenterats i kapitel 1 och 2. I detta kapitel kommer följande indikatorer att undersökas:

stöd åt hypotes 1, kartellpartier, ges om

- det presenteras färre policyalternativ (1D)
- det är en minskad förekomst av vänsteralternativ inom policy (1E)

Notera att indikator 1D redan delvis har utfallit negativt såtillvida att policytävlan spelar en stor roll, men detta säger det inget om förekomst av *alternativ*; det skulle kunna tänkas att alla partier ger samma policyförslag.

stöd åt hypotes 2, valmaskiner, ges om

- det är ett ökat fokus från samtliga partier på kvalitet för breda grupper i den offentliga servicen snarare än expansion för specifika mindre grupper (2B)
- det är en ökad mängd policyförslag (2F)
- det är en permanent närvaro av konflikt och motstående policyförslag även om positioner förändras (2G)

I detta kapitel ska vi titta närmare på sakfrågor som förknippas med motsättningen vänster-höger. I kapitel 3, metod, argumenterades det för att

---

[169] Detta innebär att av klassiska välfärdsfrågor så är vård, omsorg och socialförsäkringar med, men inte arbetsmarknad eller utbildning. Detta beror på att de senare innehåller en stor mängd tekniska detaljregleringar som skiljer sig åt mellan staterna – i synnerhet inom utbildning – att det blir svåröverblickbart och inte helt självklart hur förslag kopplas till dimension. Risken är att nationella egenheter skulle få en stor roll vid en finmaskig analys utan att det egentligen visar de grundläggande konflikterna. Se kapitel 3 för diskussion.

det finns det tre aspekter av vänster-höger som är centrala och därför bör tas upp till behandling:

1. Synen på statens roll i ekonomin: stat kontra marknad. Vill partierna öka eller minska statens kontroll av ekonomin?
2. Synen på välfärdens finansiering: offentligt finansierat eller privat finansierat. Hur finansieras välfärden?
3. Synen på välfärdens organisering: offentlig kontroll eller privat val. Hur mycket av socialförsäkringar och social service ska kontrolleras offentligen och hur?

Dessa tre områden undersöks via att studera policyområdena ekonomisk politik, skattepolitik och socialpolitik.

Slutligen kommer policyförslagen inom dessa områden att undersökas tillsammans med vänster-högervärderingarna som förväntas ligga till grund för dem.

Översikt

Som visats i kapitel 4 finns det fortfarande ett starkt inslag av policytävlan i partisystemen. Detta kommer även att synas tydligt i detta kapitel. Sakfrågor har delats in i olika policyområden.[170] Dessa policyområden kan sedan kopplas till de åsiktsdimensioner som teoretiskt sett har starkast koppling till respektive policyområde. Detta görs i tabell 7.1 och liksom i föregående kapitel 6 om värderingstävlan framgår att policyområden där vänster-höger förväntas vara den dominerande åsiktsdimensionen alltjämt tar upp mest utrymme i valmanifesten. Det framgår även att vänster-högerdominansen minskar, främst till förmån för GAL-TAN. Detta visar att vänster-högerfrågor fortsätter att vara viktiga, även om mer utrymme läggs på GAL-TAN-frågor. Mönstret från kapitel 6 bekräftas även när det gäller policy: det etableras nya konflikter, men vänster-höger behåller en stark ställning. De konservativa partierna har en relativt jämn betoning på vänster-höger-frågor under undersökningsperioden medan agrara och socialdemokrater uppvisar ett fall på tio procentenheter mellan 1970-tal och 2000-tal.

[170] För redovisning, se appendix 10; för diskussion se kapitel 3 metod.

Tabell 7.1. Relativ förekomst av sakfrågeområden kopplade till värderingsdimensioner som andel av total mängd text kodad under sakfrågor (procent)

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Vänster-Höger	53	45	42	39	55	51	44	40	65	55	63	47
Dec-Centr	17	17	13	11	4	6	4	6	12	5	4	5
GAL-TAN	5	9	17	13	13	9	15	14	2	7	7	15
Miljö-Tillväxt	5	8	8	13	5	5	6	8	6	9	5	6
EU	1	0	3	2	0	1	8	6	1	1	3	2
Övrigt	18	21	17	22	22	29	24	28	15	23	18	25
Summa procent	99	100	100	100	99	100	101	102	101	100	100	100

Kommentar: procent av all text i valmanifesten kodad som sakfrågor fördelad på respektive dimension. Vänster-höger inkluderar arbetsmarknadspolitik, bostadspolitik, ekonomisk politik, näringspolitik, skattepolitik, socialpolitik. Centralisering-decentralisering inkluderar gröna näringar, infrastruktur och kommunikation, kommun- och regionfrågor samt regionalpolitik. GAL-TAN inkluderar invandrings- och integrationspolitik, rättspolitik, kulturpolitik och moralfrågor. Miljö-tillväxt inkluderar energipolitik och miljöpolitik. EU består av EU-frågor. Övrigt inkluderar biståndspolitik, forskningspolitik, försvarspolitik, handelspolitik, konstitutionella frågor, utbildningspolitik, utrikespolitik och övriga gör-frågor. Övriga gör-frågor består i första hand vad partierna vill göra i egenskap av organisationer och inte i egenskap av politiska aktörer och är en mycket liten del av materialet. *Konservative Folkepartis* manifest från 1984 innehåller inga policyförslag och utesluts därför ur analysen.

Likaså uppvisar även centralisering-decentralisering ett visst fall, men de agrara partierna fortsätter att betona dessa frågor om än med lägre frekvens. Agrarerna är hela tiden mer benägna att ta upp policyområden relaterade till decentralisering-centralisering och miljö-tillväxt än de övriga två

partifamiljerna. Detta i sig visar att de åtminstone delvis tävlar på en annan dimension än konservativa och socialdemokrater.

Av de skillnader som kan ses mellan de olika partigrupperna är det bara en handfull som är statistiskt signifikanta:

- Under 1970-talet skiljer den konservativa partifamiljen ut sig i fråga om betoning av policy kopplad till GAL-TAN ($p<0,01$)
- Under 1980-talet och 1990-talet skiljer den agrara partifamiljen ut sig i fråga om betoning av policy kopplad till centralisering-decentraliseringsdimensionen ($p<0,01$ respektive $p<0,05$)
- Under 2000-talet är skillnaden i betoning av miljö-tillväxtdimensionen mellan agrarer och socialdemokrater signifikant ($p<0,05$)

Utöver dessa exempel är ingen av skillnaderna som kan ses i tabell 7.1 statistiskt signifikanta. Detta visar dels på den växande betydelsen av miljöfrågor och att frågor kopplade till centralisering-decentraliseringsdimensionen minskar i betydelse. De agrara partierna förflyttar delvis sitt fokus från decentralisering till miljö. 1970-talets konservativa betoning på GAL-TAN-frågor kan tyckas något märklig, då GAL-TAN-dimensionen snarare blir viktigare på senare tid, men denna betoning kan förklaras av att traditionell konservativ politik omfattar en hel del områden som på senare år snarare förstås som GAL-TAN såsom moralfrågor, kriminalpolitik och rättspolitik. Dessa områden prioriteras i lägre utsträckning av konservativa partier under 1980-talet.

I kapitel 4 visade jag att andelen text som läggs på sakfrågor totalt sett i manifesten stiger från ca 40% under 1970-talet till 50% under 2000-talet samtidigt som blir valmanifesten längre och innehållet mindre vaghet. Sammantaget innebär detta att antalet ord kodade under respektive dimension ökar i samtliga fall. Skillnader i relativ betoning är inte detsamma som skillnader i absolut betoning. I och med att samtliga policyområden uppvisar en ökning i antal ord räknat, är det mer upplysande att studera den relativa förändringen i frekvens.

Problemet med ovanstående framställning är att den bygger på breda sakfrågeområden, där varje policyområde kopplats till en värderingsdimension. Det har redan påpekats att detta en förenkling och det borde ge en bättre bild om varje enskild sakfråga kopplades till respektive

värderingsdimension. En sådan analys redovisas i tabell 7.2 och i denna framgår att det sker vissa förändringar. Vad gäller vänster-höger är bilderna i stora delar likartade mellan tabell 7.1 och 7.2, medan agrarerna får ett betydligt kraftigare fokus på decentralisering-centraliseringsdimensionen, likaså blir GAL-TAN mer framträdande, liksom miljö-tillväxt. Den kategori som däremot minskar är slaskkategorin övrigt. Detta visar på vådan av att utgå från alltför stora aggregeringar av data, men också på att huvudbudskapet – vänster-högerdimensionens dominans i Skandinavien – likväl framträder i ungefär lika hög grad även om dess dominans avtar i högre grad under 1990-talet och 2000-talet vid den mer detaljerade framställning där varje sakfråga sorteras snarare än varje sakfrågeområde.

Tabell 7.2. Relativ förekomst av enskilda sakfrågor kopplade till värderingsdimensioner som andel av total mängd text kodad under sakfrågor (procent)

	Agrarer				**Konservativa**				**Socialdemokrater**			
	70	**80**	**90**	**00**	**70**	**80**	**90**	**00**	**70**	**80**	**90**	**00**
Vänster-Höger	47	43	37	34	52	49	38	34	64	48	45	41
Dec-Centr	15	14	10	11	4	7	4	8	9	4	3	4
GAL-TAN	9	14	22	16	20	20	19	19	8	17	12	19
Miljö-Tillväxt	14	15	17	18	8	10	11	12	8	13	14	11
EU	2	1	4	2	1	1	8	5	1	2	3	2
Övrigt	13	13	10	19	16	13	20	24	10	17	22	23
Summa procent	100	100	100	100	101	100	100	102	100	101	99	100

Kommentar: procent av all text i manifesten som kodats under respektive dimension. *Konservative Folkepartis* manifest från 1984 innehåller inga policyförslag och utesluts därför ur analysen. Summan avviker ibland från 100 procent på grund av avrundning.

Däremot blir det fler signifikanta skillnader mellan olika partifamiljers betoning vid analys av sakfrågor i tabell 7.2 jämfört med sakfrågeområden i tabell 7.1.

- Skillnaden mellan agrarer och konservativa i betoning av decentralisering-centralisering är signifikant under 1970-talet ($p<0,05$), 1980-talet ($p<0,05$) och 1990-talet ($p<0,05$). Under 1980-talet ($p<0,01$) och 1990-talet ($p<0,05$) är även skillnaden mellan agrarer och socialdemokrater signifikant
- Konservativa partier skiljer ut sig i fråga om betoningen av GAL-TAN gentemot både agrarer och socialdemokrater under 1970-talet ($p<0,05$)
- Agrarpartier skiljer ut sig från både konservativa och socialdemokrater gällande betoningen av miljö-tillväxt under 1970-talet och 2000-talet ($p<0,05$, förutom gentemot socialdemokraterna under 1970-talet, $p<0,01$)
- Agrarpartiers lägre betoning av övrigt-kategorin under 1990-talet är signifikant skild från både konservativa och socialdemokrater, men detta resultat är förmodligen mest att betrakta som en statisk följd av en större betoning av miljö-tillväxt, GAL-TAN och decentralisering-centralisering ($p<0,05$)

Sammantaget ger detta ett stöd för att agrarpartierna tävlar med hjälp av sakfrågor kopplade till värderingsdimensionen decentralisering-centralisering, det vill säga den dubbla skiljelinjen mellan den rurala periferin och det urbana centrum, men denna konflikt överges delvis med tiden och i stället spelar miljön större roll för att skilja agrarerna från de andra två partifamiljerna. Det syns även tydligt hur konservativa partier under 1970-talet utmärkte sig genom att lägga betydligt mer kraft på sakfrågor som kan kopplas till GAL-TAN, det vill säga, vänster-högerkonflikten på 1970-talet kompletterades av en konservativ betoning på GAL-TAN-konflikten.

Tabell 7.3. Fördelningen mellan olika sakfrågeområden per decennium (procent).

Sakfrågeområden	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Arbetsmarknad	8,7	8,1	7,1	4,4
Bistånd	1,3	1,4	2,0	2,0
Bostad	6,0	3,3	2,2	1,0
Ekonomisk politik	11,5	10,7	9,2	5,1
Energi	2,2	2,3	1,6	3,0
EU	0,9	0,6	4,9	2,5
Forskning	0,8	2,2	0,7	3,1
Försvar	2,4	4,6	1,3	1,0
Gröna näringar	2,1	4,1	2,0	2,3
Handelspolitik	0,1	0,7	0,7	0,8
Integration	0,3	0,4	1,2	3,0
Invandring	0,0	0,1	4,0	2,7
Kommunikation	1,3	1,6	2,3	2,2
Kommun och region	1,7	1,3	1,2	1,3
Konstitution	1,9	2,1	1,4	1,2
Kultur och media	4,3	5,7	2,6	4,4
Miljö	2,9	5,1	4,8	6,0
Moral	0,2	0,4	0,5	0,3
Näringspolitik	5,0	4,5	5,6	3,3
Regionalpolitik	6,3	2,2	1,2	1,4
Rättspolitik	1,8	1,6	4,1	4,1
Skattepolitik	15,9	8,3	8,0	7,1
Socialpolitik	10,5	15,6	17,5	20,9
Utbildning	8,4	7,3	9,5	12,2
Utrikes	3,4	5,5	4,2	4,6
Övrigt	0,0	0,0	0,0	0,0
Summa procent	100	100	100	100

Kommentar: Procent av all text i manifesten innehållande sakfrågor som kodats under respektive policyområde. ”Övrigt” är sakfrågor som inte passar in i kodningsmallen, generellt sett berör de vad partierna vill göra i egenskap av organisationer och inte i egenskap av politiska aktörer. Ekonomisk politik totalt är summan av budget och finans, offentlig sektor, regler och kontroll samt övriga ekonomiska mål. Socialpolitik totalt är summan av familjepolitik, funktionshindrade, jämställdhet, pension, socialförsäkringar, sjukvård och hälsa, äldrepolitik samt övrig socialpolitik.

Att konstatera att policyområden eller sakfrågor relaterade till vissa skiljelinjer minskar eller ökar säger dock inget om fördelningen mellan olika policyområden. Fördelningen mellan dessa områden kan visa vilka områden som ses som centrala i tävlan på väljararenan och därmed visa på förändringar. I tabell 7.3 framgår tydligt att vissa områden minskar i frekvens över tid, som till exempel arbetsmarknad, bostad, regionalpolitik (de senare två försvinner nästan helt). Andra områden, såsom miljö, invandring, integration och rättspolitik, ökar däremot. Områden förknippade med vänster-höger, såsom näringspolitik, arbetsmarknadspolitik och skattepolitik ges mindre utrymme, medan områden som förknippas med GAL-TAN, såsom invandring och integration, ges mer utrymme.

Sakfrågeområden som förknippas med centralisering och decentralisering såsom gröna näringar, kommunikation har en relativt stabil förekomst[171] men regionalpolitik faller kraftigt. Detta visar på att fler skiljelinjer och nya sakfrågeområden leder till en ökad konkurrens om utrymmet. Detta ger även ett preliminärt stöd för att de gamla Lipset-Rokkanska skiljelinjerna blir mindre viktiga över tid. Det är tydligt att decentralisering-centralisering är den dimension som mest tappar i betydelse vilket även är ett bestående intryck efter att ha läst valmanifesten.

Studerar vi de områden som identifierats som intressant för vänster-höger – ekonomisk politik, socialpolitik och skattepolitik[172] – är utvecklingen olika för olika områden. Alla tre kommer att studeras mer ingående, men till en början kan det noteras att ekonomisk politik tas upp mindre frekvent. Socialpolitik går från att vara ett betonat område i valmanifesten till att bli ett ännu mer betonat område i valmanifesten. Sätts ökningen i frekvens för socialpolitik i relation till minskning i frekvens för vänster-högerfrågor i stort visar undersökning att socialpolitik i stort blir det viktigaste området i valmanifesten. Inte bara för vänster-höger utan för sakfrågor i stort. Det enda område som ens är i närheten är utbildning som inte uppvisar några kraftiga förändringar. Skattepolitik faller kraftigt – frekvensen halveras. Sammantaget ger detta en blandad bild av vänster-högerkonflikten.

---

[171] Även att ett policyområde inte får mer eller mindre utrymme över tid innebär en viss prioritering, då manifesten generellt blir längre över tid.
[172] Se kapitel 3, metod för en diskussion om detta urval.

Tabell 7.4. Fördelningen mellan olika sakfrågeområden av sakfrågor per partifamilj och decennium (procent).

	agrarer				konservativa				socialdemokrater			
	70	**80**	**90**	**00**	**70**	**80**	**90**	**00**	**70**	**80**	**90**	**00**
Arbets-marknad	7	6	4	4	4	6	4	3	15	13	13	6
Bistånd	1	1	2	2	2	1	2	2	1	2	2	2
Bostad	4	2	2	1	3	5	2	1	10	3	3	1
Ekonomisk	10	11	7	5	13	10	11	5	11	11	10	5
Energi	2	3	3	5	2	2	1	2	3	2	1	2
EU	1	0	3	2	0	1	8	4	1	1	3	1
Forskning	1	2	1	4	1	4	1	3	1	2	0	3
Försvar	1	4	1	1	4	9	3	2	2	2	1	1
Gröna näringar	4	9	3	4	1	2	2	2	2	2	1	1
Handel	0	2	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1
Integration	0	0	1	3	0	0	2	2	0	0	1	4
Invandring	0	0	5	3	0	0	5	2	0	0	2	3
Kommuni-kation	2	2	4	3	1	2	1	2	1	1	2	2
Kommun och region	4	2	3	2	0	1	0	1	1	1	1	1
Konst.	2	2	2	2	3	4	2	1	0	1	0	1
Kultur	4	6	3	5	9	5	3	3	1	6	2	6
Miljö	3	5	6	8	3	3	5	5	3	7	4	4
Moral	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Näring	8	5	4	4	4	5	4	2	3	4	8	3
Regional	8	4	3	2	2	1	0	1	9	2	1	1
Rätts	1	1	6	2	4	3	5	7	0	1	1	3
Skatte	13	7	11	7	21	11	6	8	15	7	7	7
Social	11	15	14	19	10	14	17	20	11	18	21	23
Utbildn.	10	8	6	10	9	8	12	15	6	6	10	12
Utrikes	2	3	4	3	3	3	4	5	5	11	5	6
Övrigt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kommentar: procent av all text i manifesten innehållande sakfrågor som kodats under respektive policyområde. ”Övrigt” är sakfrågor som inte passar in i kodningsmallen, generellt

sett berör de vad partierna vill göra i egenskap av organisationer och inte i egenskap av politiska aktörer. *Konservative Folkepartis* manifest från 1984 innehåller inga policyförslag och utesluts därför ur analysen.

Själva konflikten i vänster-högertermer förändras: från att röra statens uppgifter och inflytande över samhällsekonomin – i synnerhet om hänsyn tas till fallet för bostads-, närings- och arbetsmarknadspolitik – till en mer renodlad strid om det offentligas output i form av bland annat socialpolitik. Detta ligger i linje med den omstöpning av vänster-höger som konstaterades i föregående kapitel: från statens roll i ekonomin mot frihet, jämlikhet och solidaritet kontrar autonomi. Värderingar som frihet, jämlikhet, solidaritet och autonomi syns tydligt inom det offentligas output i form av socialpolitik. Det är alltså innehållet i vänster-höger-konflikten som skiftar, både vad gäller värderingar och policyområden, i de termer som introducerades i kapitel 3 finns det alltså anledning att tro att det är en vridscen, snarare än en fönsterförskjutning.

Vad gäller GAL-TAN uppvisar alla sakfrågeområden – möjligen utom kultur – en ökad frekvens i valmanifesten. Motsatsen till detta är centralisering-decentralisering där de flesta policyområdena uppvisar ett fall i frekvens – i synnerhet regionalpolitik som nästan försvinner helt.

I tabell 7.4 är det tydligt att olika partifamiljer lägger olika stor vikt vid olika frågor, så prioriterar exempelvis socialdemokrater arbetsmarknad, konservativa skatter och agrarer gröna näringar. Det framgår även att förändringar i frekvens av enskilda policyområden generellt sett går åt samma håll – om än från olika startpunkter och med olika slutpunkter och med olika stark intensitet. Till exempel är fallet i skattepolitik tämligen likartat över alla tre partifamiljerna – dock så betonar konservativa partier alltid skatter i högre grad än de övriga partifamiljerna.

En mindre mängd text inom ett sakområde måste inte betyda färre motsättningar. Likaså är det viktigt att komma ihåg att färre motsättningar inom ett område inte med nödvändighet betyder att partier har bytt åsikt – utan att frågan inte är prioriterad. Som påpekats i kapitel 1 är valmanifest strategiska dokument där frågor plockas bort eller tonas ner för att de inte drar till sig väljare, för att det hotar partiets sammanhållning eller av andra skäl – även om partiet inte bytt position, konfliktstrukturen är densamma

och frågan är olöst. Därför är det inte med nödvändighet så att fallande frekvens innebär en bortdöende motsättning. Det måste även identifieras om det är skillnader mellan de olika partifamiljerna – huruvida deras betoningar i valmanifesten blir mer eller mindre lika.

Även om det framstår som att partifamiljerna rör sig åt samma håll blir effekterna tämligen olika. Agrarerna verkar närmast omorientera sig bort från centralisering-decentraliseringsfrågorna mot att etablera sig på miljödimensionen i och med att regionalpolitik ersätts av miljö och energi. Gröna näringar tenderar dock att fortfarande ha en viss vikt för de agrara partierna vilket visar på att dessa partiers sociologiska ursprung och position i relation till centraliseringsdimensionen fortfarande har en viss betydelse. Jämfört med de andra partierna lägger agrarerna en dubbelt så stor andel av sina sakfrågeförslag på gröna näringar. I fråga om de områden som identifieras som vänster-högerfrågor – ekonomisk politik, skattepolitik och socialpolitik rör sig däremot partifamiljen inte nämnvärt.

De konservativa partierna däremot skriver mindre om den för dem tidigare så viktiga skattepolitiken – om än fortfarande mer än de andra två partifamiljerna – men ökar kraftigt sin betoning av socialpolitik. Ekonomisk politik har en viss vikt under hela den undersökta perioden. Inom GAL-TAN framgår att de konservativa partierna kraftigt betonar rättspolitik, vilket visar på att partier försöker utnyttja nya skiljelinjer inom ramen för deras historiska, existerande ställningstaganden och strategier. De konservativa partierna betraktar även EU som ett viktigt ämne – i synnerhet under 1990-talet när det är folkomröstningar om medlemskap i både Norge och Sverige.

Den socialdemokratiska partifamiljen visar en kraftig omsvängning: tidigare starkt betonade områden som arbetsmarknads- och bostadspolitik, liksom ekonomisk politik, närings-, regional- och skattepolitik får alla närmast halverad frekvens. Däremot får socialpolitiken nästan en dubbel så hög frekvens. Liksom flera GAL-TAN-områden. Socialdemokraterna orienterar sig alltså snarare mot att tävla med förvaltandet av välfärdsstaten jämfört med ingrepp i samhällsekonomin. Denna förskjutning i fokus passar väl med den förändring i värderingar som syntes i det förra kapitlet. För att kunna svara på om konflikterna blivit fler eller färre och värre eller mildare krävs därför en mer noggrann uppdelning, där specifika sakområden studeras mer i detalj.

Ekonomisk politik

Ekonomisk politik borde innefatta några av de främsta striderna oavsett politisk inriktning – där budgeten debatteras, vad staten lägger pengar på. Men under denna rubrik ryms även diskussioner om den offentliga sektorn i sig (det vill säga inte vad den egentligen gör, utan snarare kostnaden, styrning och organisationen) samt regleringen av samhällsekonomin i stort, samt även generella frågor om ekonomisk utjämning. För Norges del ligger även policyförslag rörande oljefonden här[173], men dessa saknas av naturliga skäl i Danmark och Sverige. I tabell 7.5 är ekonomisk politik uppdelad på dessa underkategorier.

Tabell 7.5. Ekonomisk politik fördelat på kategorier i procent av totala mängden text kodad under ekonomisk politik fördelat på decennium

	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	Förändring 70-tal till 00-tal
Budgetfrågor	44	41	44	34	-10
Offentliga sektorn	16	25	32	43	+27
Oljefond	0	1	1	4	+4
Reglering och kontroll av samhällsekonomin	25	21	21	10	-15
Ekonomisk utjämning	12	8	2	8	-4
Spritt ägande	3	4	1	0	-3
Övriga mål, ekonomi	0	0	0	0	0
Summa procent	100	100	100	100	

Kommentar: Oljefond diskuteras av förklarliga skäl enbart i Norge. *Konservative Folkepartis* valmanifest från 1984, 1987 och 1990 samt *Venstres* valmanifest från 2001 innehåller inga policyförslag under ekonomisk politik och har därför utelämnats ur analysen.

Den absolut tydligaste förändringen är att diskussioner om reglering och kontroll av samhällsekonomin minskar markant, liksom budgetfrågor, medan frågor om den offentliga sektorns styrning ökar kraftigt. Till synes går konflikten från att handla om en radikal omstöpning till en förvaltande

[173] 1977 tycks vara året då politiska partier i Norge inser att de sitter på en gigantisk förmögenhet i olja och det är då som Norge börjar skilja ut sig i ekonomiska förutsättningar och även sättet man debatterar ekonomin.

position, vilket är i linje med hypotes 1, kartellpartier. Däremot fortsätter budgetfrågorna att vara viktiga att diskutera medan ekonomisk utjämning och spritt ägande blir mindre viktigt (de senare förändringarna kan även ses som ytterligare stöd för en förändring från radikal omstöpning till förvaltande). Delas det i stället per land, se tabell 7.6, finns det en betydande skillnad där Norge inte diskuterar budgetfrågor alls i den utsträckningen som Danmark och Sverige. Skillnaden minskar dock om oljefonden ses som en del av budgeten.

Tabell 7.6. Ekonomisk politik fördelat på kategorier i procent av totala mängden text kodad under ekonomisk politik fördelat på land och decennium.

	Danmark				Norge				Sverige			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Budget-frågor	60	56	44	48	21	19	16	14	38	45	63	42
Offentliga sektorn	10	25	37	47	40	37	52	55	11	14	14	29
Oljefond	0	0	0	0	0	4	2	12	0	0	0	0
Reglering och kontroll	28	11	20	0	25	27	19	14	20	25	22	16
Ekonomisk utjämning	2	5	0	5	12	10	7	4	23	9	0	13
Spritt ägande	0	2	0	0	2	3	3	1	8	8	0	0
Övriga mål ekonomi	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0

Kommentarer: *Konservative Folkepartis* valmanifest från 1984, 1987 och 1990 samt *Venstres* valmanifest från 2001 innehåller inga policyförslag under ekonomisk politik och har därför utelämnats ur analysen.

Däremot finns det en liknande trend i samtliga tre stater att reglering och kontroll av samhällsekonomin blir ett mindre omnämnt ämne, i stället blir offentliga sektorns organisering och styrformer mer omnämnt. Vidare framgår det även av tabell 7.6 att ekonomisk utjämning som ett allmänt mål förefaller minska i Norge och Sverige, men inte i Danmark där det under hela perioden får lite utrymme. I såväl Danmark som Sverige är

budgetfrågor mer omnämnda än i Norge. En potentiell förklaring som norska partier själva för fram är att Norge inte har samma budgetbegränsningar som andra stater. Så argumenterar till exempel *Senterpartiet* 2001 när de skriver att:

> Stortinget har større handlefridom i den økonomiske politikken enn dei fleste andre folkevalde forsamlingar. Senterpartiet vil ta vare på denne handlefridomen, og står for ein økonomisk politikk som går ut på å korrigere dei svake sidene ved marknadsøkonomien.

Ett annat exempel är *DNA* 1985:

> Norge er et rikt land. Den økonomiske handlefrihet som oljeinntektene gir, skal brukes til å skape vekst i økonomien og sikre arbeid for alle. Fornyelse i næringslivet og i offentlig sektor skal gi oss en sterkere økonomi. Som ett virkemiddel skal det opprettes et statlig utviklingsfond finansiert av statens oljeinntekter. Fondet skal brukes til framtidsrettede investeringer i norsk næringsliv og til å sikre landet tilgang på teknologi og kunnskaper fra utlandet.
>
> [...] (flera sidor senare)[174]
>
> Arbeiderpartiet vil utnytte denne handlefriheten til å skape vekst og sysselsetting. Vi vil bruke oljeinntektene til produktive og sysselsettingsfremmende investeringer.

Rimligen är det frestande för politiska partier att utnyttja en oljefond som levererar ett visst överskott mer eller mindre oavsett vad som görs. Detta i sig ger utrymme för en större insats från statens sida – oavsett om det rör sig om att driva regionalpolitik, utjämna socioekonomiska skillnader eller dela ut aktier i statliga bolag. Budgetfrågor ges däremot stort utrymme i Danmark och Sverige efter dessa staters budget- och skuldkriser under 1970- respektive 1990-talet. Dessa resultat tyder på ett visst tentativt stöd för hypotes 2, kartellpartitesen, men för att fullt ut visa att ett ökat fokus på

[174] Det finns inte någon sidnumrering i valmanifestet, men det är långt mellan citaten.

budgetfrågor är ett stöd för hypotes 2 måste det undersökas vad detta fokus faktiskt innebär: är det en fråga om nedskärningar, och i så fall hur motiveras dessa, eller är det en fråga om att budgetprocessen i sig stramas upp och hur motiveras i så fall dessa förändringar, eller är det helt andra budgetmål som prioriteras. Detta undersöks under rubriken budgetfrågor. Innan dess bör vi dock undersöka om det finns några skillnader mellan partifamiljerna. Om partierna tillhandahåller alternativ eller ej – och vilka dessa är – är centralt för att testa hypoteserna. I tabell 7.7 framgår att det finns vissa skillnader i fokus mellan de olika partifamiljerna och även över tid. Budgetfrågor ges över tid mindre utrymme, framför allt av de konservativa partierna, men samtliga partifamiljer ger mindre utrymme åt budgetfrågor under 2000-talet. Reglering och kontroll av samhällsekonomin är en viktig fråga för socialdemokrater och konservativa under 1970- och 1980-talet och i viss mån 1990-talet, men mot slutet av undersökningsperioden är det snarare agrarerna som talar om detta (i synnerhet drivs detta av norska *Senterpartiet* som ser en stor roll för det offentliga i samhällsekonomin).

Tabell 7.7. Ekonomisk politik fördelat på kategorier i procent av totala mängden text kodad under ekonomisk politik fördelat på partifamilj och decennium.

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Budget-frågor	43	36	50	33	52	42	39	33	39	45	44	36
Offentliga sektorn	21	35	19	34	19	21	37	56	9	19	38	38
Oljefond	0	2	1	6	0	1	1	1	0	1	0	7
Reglering och kontroll	21	10	26	18	19	25	21	9	34	27	15	5
Ekonomisk utjämning	15	12	4	10	0	3	0	0	19	7	2	14
Spritt ägande	0	5	0	0	11	8	2	1	0	0	0	0
Ekonomi, övriga mål	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0

Frågan om offentliga sektorns organisation och verksamhet blir viktigare för alla partifamiljer under undersökningsperioden. Även ekonomisk utjämning är ett område där den senare utvecklingen inom den agrara partifamiljen drivs av norska *Senterpartiet* – här rör det sig om ekonomisk utjämning mellan i första hand olika landsdelar och glesbygd/landsbygd vs stad, och i andra hand mellan jordbrukare/fiskare och arbetare/tjänstemän. Svenska *Centerpartiet* och danska *Venstre* lägger däremot inget utrymme på frågan i slutet av undersökningsperioden. Socialdemokrater har en tillfällig minskning i intresset för ekonomisk utjämning under 1980- och 1990-talet, men återgår under 2000-talet till en liknande nivå som på 1970-talet. Eftersom ekonomisk utjämning kan beskrivas som ett centralt område för socialdemokratisk politik är det en rätt anmärkningsvärd utveckling ställd mot kartellpartitesens påstående om försvinnande vänsteralternativ. Konservativa partier är mer intresserade av den offentliga sektorn och mindre av ekonomisk utjämning och oljefonden i Norge.[175] Det konservativa ”svaret” på ekonomisk utjämning – spritt ägande – försvinner i det närmaste helt från manifesten mot 1990- och 2000-talen. Vänster-högerkonflikten vrids till att handla om något annat.

Budgetfrågor

I Norge är diskussionen kring oljefonden en viktig budgetfråga. I Danmark och Sverige tar rena budgetfrågor upp mer utrymme, och allvaret i budgetering betonas, till exempel i *Moderaternas* valmanifest från 2010:

> ”Som ett led i en ansvarsfull ekonomisk politik ska alla reformer prövas mot reformutrymmet. Det kan bli nödvändigt att avstå från att genomföra eller skjuta på reformer eller tillföra ytterligare finansiering om den ekonomiska utvecklingen blir

[175] Oljefonden är visserligen enbart relevant för Norge, men det är tydligt att såväl *Senterpartiet* som *Det norske Arbeiderparti* ägnar mycket större intresse åt oljefonden – hur den ska investeras, vad avkastningen ska gå till, vilka offentliga satsningar som ska prioriteras osv. Dessa båda partier har med andra ord en mycket mer aktiv syn på staten roll och syftet/möjligheterna med oljefonden. *Høyre* lägger inte alls speciellt mycket utrymme på detta utan är i första hand intresserat av att fonden växer och kan stötta framtida pensioner.

> svagare än väntat, eller för att säkra samhällsekonomisk balans."

Liknande exempel finns från *Venstre*, *Konservative Folkeparti* och *Centerpartiet*. Som nämnts i kapitel 4 blir de svenska och danska manifesten mer sifferbetonade med avseende på storleken på satsningar, summor som inbringas vid skattehöjningar eller inte tas in via skattesänkningar – men detta gäller inte de norska manifesten. Även om de norska manifesten – som nämnts ovan – blir mer precisa och tydligare på andra sätt i samma utsträckning som de danska och svenska, så gäller detta inte sifferuppgifter i lika hög grad. Den enda gången detta förekommer är när problem beskrivits, men inte heller där har kvantifieringen av politiken gått lika långt som i Danmark och Sverige. Vad som är mycket tydligt är att man måste räkna på vad saker och ting kostar. Manifesten blir på sätt inte bara tydligare med vad man vill göra, utan även vad det kostar att göra det. Det öppnas även upp för att vissa saker måste skjutas på framtiden, exempelvis poängterar Moderaterna 2010:

> Prognoserna är dock osäkra. Ett osäkert framtida reformutrymme som dessutom uppstår först mot slutet av nästa mandatperiod bör inte intecknas för snabbt. Förslagen i valmanifestet presenteras därför dels som konkreta och detaljerade förslag för 2011, dels som reformambitioner som gäller för mandatperioden, som bara genomförs i den takt överskott kan säkras.

Denna ökade tydlighet eller ökande kvantifiering av den ekonomiska politiken går dock inte nödvändigtvis hand i hand med en ökad betoning av ekonomisk disciplin i budgeten även om det finns vissa kopplingar. Som går att utläsa ur tabell 7.8 så är det framför allt ordning och reda och en stram budget som utgör den stora delen av skillnaden mellan Danmark och Sverige å ena sidan och Norge å andra sidan. Däremot blir det vanligare med tiden att partier klargör att vissa åtgärder är smärtsamma/har vissa kostnader men likväl är nödvändiga även i Norge. Se till exempel *Høyre* 2001:

> Frigjøre arbeidskraft som følge av reduserte næringsoverføringer. Dette kan medføre smertefulle omstillinger. Desto viktigere er det å gjøre dem i økonomiske

oppgangstider hvor de som blir berørt, lett kan finne arbeid i andre næringer.

Andra exempel på hur manifesten förändras i denna riktning är *Moderaterna* manifest från 2006 och 2010 som inkluderar tabeller med en sammanställning av de framförda förslagens budgeteffekter. För Danmarks del kommer tendensen tidigare, under 1970-talets oljekris som slog extremt hårt mot ett Danmark som var i det närmaste helt beroende av olja för energi.[176]

Tabell 7.8. Ordning och reda i statsfinanserna samt stram budget i procent av all text kodad under ekonomisk politik.

	Danmark				Norge				Sverige			
	70-tal	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**	**70-tal**	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**	**70-tal**	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**
Ordning och reda	10	1	12	23	5	4	1	1	1	8	16	32
Stram budget	19	29	25	16	2	2	1	0	11	25	28	17
Övriga budget-mål	25	11	14	9	9	10	13	12	25	21	27	12
Övrig fin. politik	46	59	49	52	83	83	85	86	63	46	29	39

Kommentar: Övriga budgetmål består i första hand av olika målsättningar, exempelvis låg ränta, inflationsbekämpning och liknande. Övrig finansiell politik är finansiell politik som inte rör statsbudgeten. Se appendix 10 för redovisning.

I Danmark syns en ökad betoning på ”ordning och reda i statsfinanserna” under 1970-talet, men denna tendens blir mer uttalad under 1990-talet och

[176] Danmark fick 90% av sin energi från petroleumprodukter – och nära 90% av dessa importerades från OPEC (Larsen ej daterad). Dessutom hade Danmark ett system med så kallade ”dyrtidsportioner” vilket innebar att vid en viss ökning i prisnivå höjdes löntagarnas ersättning enligt ett prisindex. Detta spädde ytterligare på den danska krisen med hög inflation och arbetslöshet, kraftigt försämrad konkurrenskraft och utslagning av näringslivet samt kraftigt ökande budgetunderskott som följd vilket i sin tur ledde till den så kallade ”kartoffelkuren” med åtstramningar (Fink 2017).

sammanfaller då med att kostnader och alternativ redovisas tydligare. För Sveriges del kommer tendensen till mer ordning och reda i statsfinanserna tydligt efter 1990-talskrisen och sammanfaller med en ökad kvantifiering. I både Danmark och Sverige spelar en ”stram budget” det vill säga besparingar och nedskärningar eller åtminstone ett stopp för ökningar av utgifter en stor roll under 1980- och 1990-talen.[177] Nedtonade förväntningar tycks alltså i första hand presenteras i samband med, eller efter, statsfinansiella och/eller ekonomiska kriser och i manifesten kopplas nedskärningarna direkt till det svåra ekonomiska läget. Detta tyder på att nedtonade förväntningar kan bero på upplevda ekonomiska begränsningar. Detta understöds även av det påfallande lite utrymme som läggs på att lova en stram budget och kontroll på utgifterna i Norge vilket syns tydligt i tabell 7.8. Det finns dock en viss oro för att spendera för mycket oljepengar.

Formuleringarna i ”krismanifesten” från danskt 1970-tal och svenska manifest från 1994 ger goda skäl att se uppsvinget för strama budgetar och ordning i finanserna som en krisreaktion. *Centerpartiet* skriver 1994

> Alla måste ta sin del av ansvaret för att minska underskotten. I politiken krävs samling kring nödvändiga och samtidigt svåra beslut.
>
> Utöver redan vidtagna åtgärder krävs besparingar i samhällets transfereringar med ca 30 miljarder kr, räknat i årseffekt under senare delen av 90-talet. Det ger samtidigt ett visst utrymme för förbättringar för utsatta grupper.

Även om stram budget, ordning och reda motiveras av en upplevd ekonomisk kris och underskott som kräver svåra beslut så kan det likväl ses som en kartellisering. *SAP* (*Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti*) skriver 1994:

> 6. Statsfinanserna måste saneras!

---

[177] Detta kan jämföras med Kittel och Obinger (2003) som finner en klar tidsaspekt där 1990-talet och framåt präglas av budgetdisciplin och stagnerade sociala utgifter.

> Målet är entydigt: Budgetunderskottet ska minska och statsskulden stabiliseras under mandatperioden. Vi accepterar inte ökad inflation för att ta ned budgetunderskottet eller statsskulden.
> …
> Minskade utgifter. Nu krävs stor återhållsamhet av alla. Det som måste kännetecknа de närmaste åren är gemensamma ansträngningar, inte nya kostsamma förmåner. Alla utgifter måste granskas. Vi lovar inga reformer som försämrar statsfinanserna. Alla grupper i samhället måste efter förmåga vara beredda till uppoffringar.

Det faktum att partierna argumenterar påfallande lika stärker närmast argumenten för en kartellisering. Inläggen formuleras för att ge intryck av att vilja visa på kompetens, regeringsduglighet och framför allt ansvarstagande och betonar att alla måste ta sitt ansvar. På ett liknande sätt förhåller det sig i Danmark några årtionden tidigare, då Venstre 1975 skriver:

> Der må føretages de nødvendige indgreb mod inflationen og arbejdsløsheden. Efter mange års letsindig økonomisk politik er Danmark blevet hårdere ramt end de fleste andre lande.
>
> Derfor må stigningen i omkostningerne standses. Alle befolkningsgrupper, bortset fra de svageste, må bidrage til et pauseår for priser og lønninger. Tilskyndelsen til at investere i nye arbejdspladser må genskabes. Danske virksomheders konkurrenceevne må genrejses.

Återigen, under krisår förmedlar alla undersökta partier en liknande krisbild och det är på grund av denna kris som staten måste spara, sänka ambitioner, gå med i det europeiska samarbetet och så vidare. Det finns även tydliga referenser till vad som händer om det ”slarvas med ekonomin” i ett par decennier efter att respektive kris är slut, se till exempel de danska socialdemokraterna 2001:

> Vi ved godt, at vi ikke kan nå alting på én gang. Ønskerne vil være større end de økonomiske muligheder. Vi skal forny vores

velfærdssamfund ved at fortsætte vores solide økonomiske politik og betale yderligere af på vores gæld.

Däremot finns det vissa skillnader mellan partifamiljer, vilket framgår i tabell 7.9. Konservativa partier tenderar att lägga mer utrymme på att kräva ordning och reda än övriga och även på besparingar i en stram budget.

Tabell 7.9. Ordning och reda i statsfinanserna samt stram budget i procent av all text kodad under ekonomisk politik.

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Ordning och reda	2	0	4	4	13	7	3	17	4	2	8	9
Stram budget	7	5	7	5	11	5	17	9	3	5	5	3
Övriga budgetmål	21	21	26	10	14	4	15	15	8	16	9	10
Övrig finansiell politik	70	74	63	81	63	84	65	59	85	77	78	79

Kommentar: Övriga budgetmål består i första hand av målsättningar, som låg ränta, inflationsbekämpning och liknande. Övrig finansiell politik är finansiell politik som inte direkt rör statsbudgeten. Se appendix 10 för redovisning.

Men även om det i första hand är konservativa partier som står för stram budget samt ordning och reda, finns en tendens till ett ökat fokus på en stram budget och ordning och reda i finanserna även hos de andra två partifamiljerna – framför allt om de båda kategorierna behandlas gemensamt. Den kvalitativa granskningen ovan är bara ett axplock – det finns betydligt fler liknande passager. Just detta att bilden inte bara är gemensam, utan även står sig över en längre tid talar för att det är ett exempel på kartellisering. Det faktum att frekvensen i att signalera det viktiga med en stram budget faller efterhand som tiden går tyder på att det är ett sätt att tävla om väljarnas röster – men bara så länge som väljarna har krisen i färskt minne. Exemplen ovan visade även en skillnad i betoning

mellan *Centerpartiet* och *Venstre* å ena sidan och *Socialdemokraterna* å den andra – även om den upplevda krisen är den samma och budgetdisciplin ses som nödvändig, har man delvis olika recept på hur man tar sig ur den. Detta kommer att undersökas närmare i de kommande avsnitten.

Sammanfattningsvis, utvecklingen i ordning och reda **visar på ett stöd för hypotes 1, kartellpartier,** då det finns en stor enighet och det i tycks saknas alternativ med det tillägget att förändringen tydligt sker i samband med kriser, och att denna förändring inte omfattar Norge. Likaså ger ökningen av stödet för stram budget ett stöd för **hypotes 1, kartellpartier,** möjligen med den invändningen att effekten verkar avta över tid. Likväl är tendensen mot stram budget stark, men återigen med undantag för Norge.

Offentliga sektorns organisation och styrning

Vad gäller den offentliga sektorns organisation och styrning visar tabell 7.10 att merparten av sakfrågorna berör effektivitet och kvalitet i förvaltning. Det finns även en ökande trend hos samtliga partfamiljer att betona effektivitet och kvalitet. Däremot framgår det av tabell 7.10 att frågor kring brukarbetalning och valfrihetspeng ökar i förekomst, det vill säga individuella, marknadsanpassade lösningar betonas framför kollektiva, statligt styrda lösningar. Detta förekommer nästan enbart hos konservativa partier och visar att de förflyttar sig mer mot marknadslösningar i policy. Ett liknande förhållande gäller new public management – även här utmärker sig de konservativa partierna – liksom vad det gäller upphandling.

Behovet av förenkling och omorganisation i den offentliga sektorn fördelar sig något ojämnt över tid inom de olika partifamiljerna – men det finns alltid närvarande. I någon mening är detta ett erkännande att det finns problem med den offentliga förvaltningen, men medan konservativa partier lyfter fram New Public Management, brukarbetalning och valfrihetsmodeller, vill socialdemokrater och agrarer uppenbarligen inte hantera de erkända behoven av förändring inom offentlig sektor genom att röra sig i riktning mot marknaden. I stället betonas effektivitet och kvalitet inom förvaltningen. Den tydligaste skillnaden mellan olika partifamiljer föreligger i policyförslag som syftar till att utöka eller minska den offentliga sektorn.

Tabell 7.10. Offentliga sektorns organisation och styrning i procent av all text kodad under ekonomisk politik.

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Brukar-betalning	0	0	1	1	0	1	2	0	0	0	0	0
Brukar-inflyt.	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2
Effektivitet o kvalitet	2	1	9	10	8	6	11	19	2	12	9	10
Förenkl.	1	10	0	3	4	4	5	5	2	3	4	0
Korpora-tivism	8	5	0	0	1	1	2	1	2	1	3	1
NPM	0	1	0	0	0	1	3	2	0	0	0	0
Offsekt minska	4	7	0	0	3	2	5	2	0	0	0	0
Offsekt öka	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	6	16
Omorg.	6	4	2	3	1	1	1	8	3	1	8	3
Upphandl	0	0	0	6	0	1	1	13	0	0	1	7
Valfrihets-modeller	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0
Övrigt	0	6	7	7	0	1	7	1	0	3	4	3

Kommentar: Övrigt relaterar bland annat till överklaganden, korruption, tillgänglighet med flera kategorier. NPM: New Public Management, marknadsekonomisk styrning och kontroll av resultat i offentlig förvaltning.

Ökningen förs fram av socialdemokratiska partier, till exempel skriver de svenska *Socialdemokraterna* (2006) ”[v]i vill använda den offentliga sektorns starka finanser till att anställa fler i vård, skola och omsorg”, medan minskningen föreslås av konservativa partier, till exempel skriver *Moderaterna* (1991) ”[s]tat, landsting och kommuner kommer med moderat politik att få mindre att göra i framtiden.” I denna fråga finns inga tendenser till en bortdöende konflikt eller att partierna trängs i mitten. Om man tänker sig en motsättning mellan höger och vänster, där högern vill minska, begränsa, marknadsanpassa eller konkurrensutsätta den offentliga sektorn och vänstern vill öka eller åtminstone behålla den offentliga sektorn framträder det mönster som presenteras i tabell 7.11. Den relativt höga siffran för den konservativa partifamiljen under 2000-talet på policyförslag

om offentlig sektor som kodats som vänster drivs i princip helt och hållet av *Konservative Folkepartis* krav på miljöhänsyn vid upphandling. På samma sätt driver *Centerpartiet* och *Senterpartiet* motsvarande krav på miljö- och lokalhänsyn vilket driver upp siffran för den agrara partifamiljen. Samtidigt har den socialdemokratiska partifamiljen högre värden än så vid samma tid.

Tabell 7.11. Höger mot vänster i frågan om den offentliga sektorns storlek och marknadsanpassning i procent av all text kodad under ekonomisk politik.

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
off sekt höger	4	9	0	0	4	5	14	8	0	0	1	0
off sekt vänster	9	5	1	8	1	1	1	14	2	2	16	21

Kommentar: off sekt höger består av brukarbetalning – ja, new public management, off sekt minska, anti-korporativism, upphandling i fri konkurrens och valfrihetspeng. Off sekt vänster består av brukarbetalning – nej, off sekt bibehålla, off sekt öka, korporativism, upphandlingskrav.

Som går att utläsa av tabell 7.11 är det närmast så att striden om den offentliga sektorn i vänster-högertermer tilltar fram till 1990-talet vad gäller socialdemokrater och konservativa. De agrara partierna[178] överger däremot positioner som tidigare dragit dem mer åt vänster. Som ett exempel på en ökad politisering av den offentliga sektorns organisation börjar New Public Management dyka upp i de konservativa manifesten under 1980-talet. Exempel från *Høyre* 1985:

> Høyre vil arbeide for å legge opp til en styring som i større grad stimulerer til produktivitet i de enkelte forvaltningsledd og som sikrer større tilpasningsdyktighet. I den sammenheng må det offentlige budsjettsystem mykes opp og ulike motivasjons- og belønningssystemer stimuleres.

[178] Detta gäller dock inte danska *Venstre* som intar högerpositioner i högre grad även under 1970-talet.

Och från *Høyre* 1989:

> innføre informasjons- og økonomistyringsmodeller som ivaretar den nødvendige effektivisering, tilgjengelighet og konsentrasjon av ressursene i helsevesenet
> […]
> utvikle styringssystemer som bedre kan måle ressursbruk og resultater

Detta visar på en klar ambition att föra in ett större inslag av målstyrning och belöningssystem i den offentliga förvaltning och detta är något som helt saknas i manifesten från 1970-talet – även *Høyres* egna manifest, se tex *Høyre* 1977. Målsättningen är bättre kvalitet och effektivitet. Uppenbarligen upplevs denna kritik som träffande eftersom den gradvis kryper in även i socialdemokratiska och agrara manifest. Detta innebär inte att man rakt av acceptera de konservativa partiernas lösningar, men det innebär en viss anpassning i och med en delvis gemensam problembild och att vissa liknande lösningsåtgärder föreslås, till exempel *DNA* 1997:

> Innsparte midler skal i mindre grad inndras fra en budsjettperiode til den neste, og isteden investeres i bedre tjenester. Dokumentert måloppnåelse på prioriterte felter skal stimuleres med ekstra innsatsmidler.

Likväl är det inte en total anpassning, återigen *DNA* 1997:

> Kravene til kvalitet, tilgjengelighet og individuell tilpasning av velferden vil øke i årene som kommer. I dag opplever mange at tjenester og tilbud ikke er gode nok. Utfordringen er å omorganisere og fornye slik at kvaliteten øker. Da må mindre ressurser brukes til administrasjon og kontroll, og mer ressurser brukes til tjenester. Alternativet til å fornye den offentlige velferden er at private og markedsbaserte løsninger vinner fram.

Det vill säga, den offentliga sektorn måste reformeras och bli bättre, så att inte den avvecklas till för mån för marknadslösningar. Samtidigt finns det en dubbelhet i manifesten; *DNA* 2001 kan å ena sidan hävda att:

> Arbeiderpartiet vil skaffe skikkelige verktøy for å undersøke kvaliteten i skole og utdanning på alle nivåer. Her må alle finne seg i å bli vurdert. Vi må også bygge på andres erfaringer internasjonalt og tilpasse disse til norske forhold. Samtidig må vi sette elever, foreldre og lærere i stand til å delta i arbeidet med vurdering og kvalitetsutvikling av skole og utdanning. Derfor skal skole- og bedriftsbasert vurdering fortsatt være kjernen i den nasjonale strategien for kvalitetsutvikling. Vurdering må være til nytte både nasjonalt og lokalt. Arbeiderpartiet vil fortsette å arbeide med karaktersystemet med tanke på å gjøre det mer rettferdig.

Det vill säga, mer utvärdering, mer kontroll, men samtidigt skriver *DNA* några stycken längre ner i samma manifest att:

> Det må innebære mer samordning og mer samarbeid på tvers av dagens departementer, sektorer, etater, direktorater og profesjoner. Det skal ryddes opp i tilsyns– og kontrolljungelen. Delegering og ansvarsdeling må være basert på tillit, ikke på kontroll. Detaljstyringen skal reduseres, og ansvar og frihet gis lokalt.

Det vill säga, mindre kontroll. Men som framgår av tabell 7.11 når marknadslösningar aldrig samma ställning som i konservativa manifest. Det norska *Senterpartiet* är det parti som tydligast tar avstånd från marknadsanpassning och uttalar detta väldigt tydligt, två exempel från 2005:

> Den såkalla moderniseringspolitikken har over lang tid brote ned det offentlege sin eigenart. Ein slik politikk, der det blir tilslørt kva omsyn som er overordna, svekkjer tiltrua til at offentlege oppgåver blir løyst og tek frå folk tryggleik for at ansvar blir oppfylt som venta.
> [...]
> Dei siste åra er fleire sentrale samfunnsinstitusjonar blitt omgjorde til statlege aksjeselskap og føretak. Dette fører til at ei lang rekkje avgjerder blir fatta i lukka rom utan innsyn og innverknad frå folket, noko som har vore ein viktig del av

> Senterpartiets grunngjeving for å seie nei til denne typen organisering av dei viktige samfunnsinstitusjonane våre.

Förutom modernisering och effektivitet motiveras även behov av förändringar i offentlig sektor med globalisering och krav från omvärlden. Även om de konservativa partierna länge velat ha vissa förändringar av den offentliga sektorn, börjar de gradvis hävda att en anpassning till internationella konkurrensförhållanden behövs. En sådan motivering förändrar dock inte vilka förslag som läggs från de konservativa partierna, utan är snarare ett annat argument för liknande åtgärder som man krävt tidigare.

Sammantaget tycks förvaltningen av den offentliga sektorn vara ett område som får mer uppmärksamhet och som i ökande grad präglas av **konflikt med fler motstående policyförslag vilket är ett stöd för hypotes 2, valmaskiner.**[179]

Reglering och kontroll av samhällsekonomin

I föregående kapitel framkom att värderingsdimensionen vänster-höger delvis fått ett förändrat innehåll. Men leder denna ideologiska förändring till en förändring i policy? I frågan om värderingar kopplade till statens roll i ekonomin visade det sig en förskjutning åt höger, men med bibehållen polarisering. Men yttrar detta sig i policyförslag? I tabell 7.12 redovisas en jämförelse mellan mer och mindre reglering av samhällsekonomin. Det korta svarat är ja, för både socialdemokrater och konservativa sker tydliga förändringar i vilka förslag som läggs fram inom ekonomisk politik. Framför allt lägger partierna en mindre andel av valmanifesten på att diskutera reglering av samhällsekonomin – oavsett om partiet är för en ökad eller en minskad reglering. Frågan blir helt enkelt mindre viktig även om den aldrig försvinner.

[179] Denna ökade konflikt under 1980- och 1990-talet syns även i den svenska Riksdagens utskottsbetänkanden(Uddhammar 1993). Uddhammars undersökning tar däremot slut 1993, varför det inte är möjligt att avgöra om förändringen i konflikten under 2000-talet lämnat spår i Riksdagstrycket.

Tabell 7.12. Reglering av samhällsekonomin uttryckt i procent av text kodad under ekonomisk politik.

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**	**70-tal**	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**	**70-tal**	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**
Mer regl	14	2	4	4	2	0	0	2	34	27	15	5
Mindre regl	5	8	22	11	17	20	18	7	0	0	0	0

Kommentar: Mer reglering består av förstatligande – ja, löntagarfond – ja, myndighet framför bolag, priskontroll – ja, privatisering – nej, statlig kontroll öka; mindre reglering består av förstatligande – nej, löntagarfond – nej, priskontroll – nej, privatisering – ja, statlig kontroll minska, vinst i välfärd ja.

Som framgår av tabell 7.12 är det en rejäl nedgång i önskemål om mer reglering av samhällsekonomin för socialdemokratiska partier i Skandinavien. Som ett exempel vill *DNA* 1973 förstatliga banker helt och hållet samt styra försäkringsbolagen genom att ge Stortinget rätten att utse hälften av styrelsen i varje försäkringsbolag. Vidare menar *DNA* att:

> ”Private finansieringsselskaper må i første omgang underlegges effektiv samfunnskontroll og deretter i det vesentlige avskaffes. Økt samfunnskontroll med private investeringsselskaper.”

Förstatliganden i denna omfattning finns dock inte med från 1980-talet och framåt. I den meningen har politiken rört sig bort från statliga ingripanden. Lite mer oväntat är det även en rejäl nedgång i önskemål om mindre reglering från konservativa partier, men denna förändring är ungefär lika stor som den inom den socialdemokratiska partifamiljen. Det framgår också i materialet att denna fråga har sin största betydelse på 1980-talet. De agrara partierna genomgår en stor förändring: från att förespråka mer statlig kontroll – framför allt kopplat till glesbygd, landsbygd och gröna näringar – till att

förespråka en minskad statlig kontroll.[180] Det är med andra ord inte enbart fråga om en högervridning, utan snarare en bortvridning eller en avpolitisering. Samtidigt måste det påpekas att de konservativa partierna på 1970- och 1980-talet sade nej till förstatliganden och löntagarfonder, och att detta sedan byts mot krav på privatisering vilket redovisas i tabell 7.13. Även kraven på privatisering blir dock mindre framträdande i manifesten under 2000-talet. Samtidigt är den konservativa övergången från defensivt motstånd mot förstatliganden till offensivt förespråkande av privatiseringar och den socialdemokratiska övergången från offensivt förespråkande av förstatliganden till defensivt motstånd mot privatiseringar ett tydligt exempel på hur fönstret för möjlig politik förskjuts och hur detta påverkar politiken.

Tabell 7.13. Policyförslag för minskade regleringar uttryckt i procent av text kodad under ekonomisk politik.

	Agrarer				Konservativa			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Förstatligande nej	0	0	0	0	2	1	0	0
Löntagarfonder nej	5	7	2	0	10	6	1	0
Priskontroll nej	0	0	0	0	2	0	0	0
Privatisering ja	0	1	20	2	3	9	17	7
Statlig kontroll minska	0	0	0	0	0	3	0	0
Vinster i välfärden	0	0	0	9	0	0	0	0

Kommentar: Löntagarfonder inkluderar även andra former av ekonomisk demokrati. Socialdemokratiska partier utelämnas då de saknar förekomst av dessa sakfrågor.

Det är således i takt med att löntagarfonderna avskaffas och den statliga kontrollen minskar som de konservativa och agrara partierna slutar

[180] Men det förtjänar att påpekas att *Venstre* närmast är ett högerparti i dessa frågor från 1970-talet, medan *Senterpartiet* närmast är ett vänsterparti där staten ses som en utjämnande garant för att hela landet ska leva (se nästa kapitel 8, övrig policy). *Centerpartiet* företar en vandring från vänster till höger liknande den förändring som partiet genomgår i vänster-högervärderingar (se föregående kapitel 6, värderingar).

motarbeta dessa förslag. Men även kraven på privatisering och minskande statlig kontroll försvinner under 2000-talet. På liknande sätt visar tabell 7.14 att socialdemokraterna slutar propagera för införandet av löntagarfonder eller socialisering av näringslivet, inte att de börjar propagera för dess motsats. Således, i den mån det är en högervridning sker det från en position rätt långt till vänster där det föreslås förstatliganden av bland annat banker och försäkringsbolag, *DNA* skriver 1973 ”[d]e første skritt tas for å gjøre banker og livsforsikringsselskaper til samfunnsinstitusjoner” samt att ”[d]en statseide og statsdominerte del av industrien utvides.”

Tabell 7.14. Policyförslag för ökade regleringar uttryckt i procent av text kodad under ekonomisk politik.

	Agrarer				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Förstatliganden ja	0	0	0	1	13	1	1	0
Löntagarfonder ja	0	0	0	0	16	16	7	0
Myndighet framför bolag	0	0	1	0	0	0	0	0
Priskontroll ja	10	0	0	0	1	0	0	0
Privatisering nej	0	0	0	1	0	0	2	5
Statlig kontroll öka	4	2	3	2	5	9	5	0

Kommentar: konservativa partier utelämnas då de saknar förekomst av dessa sakfrågor.

Debatten om reglering av samhällsekonomin förs så långt åt vänster att även de konservativa partierna på 1970-talet talade om utökade statliga ingripanden i positiva ordalag – bara inte om en total statlig kontroll av ekonomin, se till exempel *Høyre* 1973: ”Antallet vernede arbeidsplasser økes vesentlig” och ”Arbeidet med å bedre sysselsettingsmuligheter for eldre som ønsker arbeid må styrkes.” I den mån det finns några invändningar utöver de som riktas mot förstatliganden handlar det i första hand om att dämpa tempot och inriktningen men inte nödvändigtvis den huvudsakliga rörelsen mot fortsatt offentlig expansion.[181] Ett undantag finns, och det är de

[181] En aspekt av detta behandlas mer utförligt nedan, under ”socialpolitik”.

agrara partierna insisterande på lokalt inflytande och decentralisering – visserligen är detta inte riktat mot offentlig kontroll per se, utan det handlar om att göra den offentliga kontrollen till en lokal i stället för en nationell angelägenhet. *Senterpartiet* skriver 1973:

> -at den sentrale forvaltning avlastes ved at flere oppgaver overføres fra departementene til fylkeskommunale og kommunale organer.
> [...]
> -at det blir en sterkere desentralisering av offentlig avgjørelsesmyndighet innen distriktspolitikken, slik at lokalsamfunnet i større grad kan bestemme over sin egen utvikling.

Detta gäller alltså även ingrepp i näringslivet – de ska beslutas lokalt, inte centralt. Liknande exempel finns även från andra politikområden. Möjligen är det även här – med ett strävande mot lokalkontroll och brukarinflytande – som de första fröna till högervridningen under 1980-talet sås (se kapitel 6). Om 1980-talet och 1990-talet präglas av en rörelse från stat mot marknad sker detta från en startpunkt väldigt långt till förmån för staten. Det mest intressanta är att rörelsen i fråga om sakfrågor i första hand utmärks av att partierna slutar diskutera frågan. Det finns dock onekligen en viss rörelse från stat mot marknad under undersökningsperioden i och med att socialdemokraterna slutar att sträva efter förstatliganden och ökad kontroll. Som ett tecken på hur långt i riktning mot marknadsekonomi som socialdemokrater går kan nämnas de danska socialdemokraternas formulering angående reformeringen av jordbruksstöd i EU:

> Socialdemokratiet ønsker en total omlægning af landbrugsstøtten i europæisk og global sammenhæng. Vi vil arbejde målrettet for, at EU's alt for dyre landbrugsstøtteordninger ændres – at den sidste planøkonomiske bastion i Europa rives ned (SD 2001).

Notera att det rör sig om att bekämpa *planekonomi* och detta från ett parti som ett drygt decennium tidigare ville öka samhällets inflytande och kontroll över det privata näringslivet i form av *ekonomisk demokrati*.

Som tydligt går att läsa ut ur tabell 7.14 så försvinner ekonomisk demokrati och löntagarfonder helt ur manifesten, det blir även vagare och vagare vad det innebär, se till exempel de danska och svenska socialdemokraterna. 1993 tar *DNA* för första gången med ordet ”socialdemokrati” i stället för ”socialism” i sitt manifest, men likväl så har *DNA* med följande år 2005: ”videreutvikle bedriftsdemokratiet og styrke organisasjonenes og de tillitsvalgtes rolle i arbeidslivet generelt og på den enkelte bedrift.” Som synes är dock det hela mycket vagt formulerat och det är oklart vad denna vidareutveckling eller förstärkning egentligen innebär rent konkret. Punkterna före och efter i uppräckningen är av åtgärder är helt icke-relaterade till detta ämne. Från 1980-talet nämns ekonomisk demokrati eller löntagarformer nästan inte alls av något parti – varken för eller emot. Frågan är död, begraven, avskriven och därmed totalt avpolitiserad. Däremot finns det tecken på att staten måste ingripa med vissa regleringar – men aldrig förstatliganden, se till exempel *Senterpartiet* 1989:

> Senterpartiet meiner at bank, forsikring og finansiell tenesteyting må takast for seg, sidan dei har så mykje å seie for heile samfunnet. Dct gjeld her då å avgrense eigarforholda slik at vi kan sikre uavhengige og sjølvstendige institusjonar. Samstundes må eigenkapitalen tryggjast og det må sikrast at desse institusjonane står på trygg grunn. (SP 1989)

Dels måste staten ingripa i finansiella institutioner, dels måste de vara oavhängiga och självständiga. Det är alltså inte frågan om ett förstatligande, men väl en stark statlig styrning. Även detta klingar av under 2000-talet.

I fråga om regleringar av samhällsekonomin finns alltså ett bortdöende av konflikt. Dock inte enbart på grund av en avsaknad av vänsteralternativ – för även högeralternativen försvinner. Konflikten mellan höger och vänster förskjuts till andra områden. Därför får **hypotes 2, kartellpartier, stöd – det är färre policyförslag inom detta område,** men det är inte bara vänsteralternativ som försvinner utan hela området som försvinner.[182]

---

[182] Uddhammar (1993) visar att *Moderaterna* och senare även andra borgerliga partier reser motstånd mot förstatliganden först under 1980-talets löntagardebatt. Detta stöds delvis av

Ekonomisk utjämning och spritt ägande

En aspekt av ekonomisk politik är strävan mot ekonomisk utjämning – och detta är en tydlig vänster-högerfråga. Vänstern strävar efter ekonomisk utjämning och högern gör inte det i samma utsträckning. Om försvinnande vänsteralternativ är ett tecken på kartellisering är det en enkel sak att undersöka om dessa blir mindre framträdande under tid. I tabell 7.15 redovisas förekomsten dels av ekonomisk utjämning som policyförslag, dels förekomsten av ett högerorienterat svar: spritt ägande. Tanken här är att ett spritt ägande kan uppkomma som ett mer marknadsekonomiskt svar på ekonomisk utjämning eller statlig kontroll av näringslivet som någon form av reträttstrid, se till exempel *Høyre* 1981:

> Økonomisk demokrati forutsetter at flest mulig gis anledning til å treffe uavhengige økonomiske disposisjoner, innen de rammer som trekkes opp av folkevalgte organer. Demokratiet kan således ikke begrenses til retten til å velge representanter til kommunestyre, fylkesting og Storting. Den enkelte må også medvirke innenfor et vidt økonomisk felt, som ikke styres og ikke bør styres av folkevalgte organer. Økonomisk demokrati kan heller ikke begrenses til ansattes rett til å velge representanter gjennom sin organisasjon. Også enkeltmenneskets individuelle medvirkning står sentralt.

Som framgår av tabell 7.15 förekommer ekonomisk utjämning som policyförslag främst hos socialdemokrater, och spritt ägande främst hos konservativa. Frekvensen av policyförslag explicit syftande till ekonomisk utjämning faller hos socialdemokratiska partier under 1980- och 1990-talen – för att sedan stiga igen. Den motsvarande nedgången om vikten av att sprida ägandet hos konservativa partier vänds däremot aldrig.

De agrara partierna – och då i synnerhet de norska och svenska – har relativt hög förekomst av policyförslag kring ekonomisk utjämning, men det förtjänar att påpekas att detta i första hand gäller att utjämna skillnaden stad-land, eller egenföretagare-anställd. Således, i den mån en av de mest

---

mitt material, men med det tillägget att i den frågan tycks de borgerliga vinna en så pass stor seger att frågan helt mönstras ut från den politiska debatten.

explicita vänstermålsättningarna faller, så är det inte fråga om en entydig, permanent trend.

Tabell 7.15. Ekonomisk utjämning och spritt ägande uttryckt i procent av text kodad under ekonomisk politik.

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Ek utj	15	12	4	10	0	3	0	0	19	7	2	14
Spritt äg	0	5	0	0	11	8	2	1	0	0	0	0

Kommentar: Ek utj = ekonomisk utjämning; spritt äg = spritt ägande

Däremot antyder försvinnandet av det mer marknadsanpassade alternativet till ekonomisk utjämning att risken för att ekonomisk utjämning ska leda till en genomgripande socialisering av det privata näringslivet ses som mycket liten av de konservativa partierna. Förändringarna i policyförslag om ekonomisk utjämning och spritt ägande ger alltså **stöd för hypotes 2, valmaskiner,** då vänsterståndpunkten fortfarande förs fram.

Sammantaget med resultatet i fråga om stram budget samt ordning och reda i statsfinanserna antyder den temporära tillbakagången för ekonomisk utjämning att dessa rörelser skulle kunna vara framtvingade av en ekonomisk kris – men när denna är avvärjd kan socialdemokratiska partier återgå till att föra fram ståndpunkter till förmån för ekonomisk utjämning. Samtidigt ligger kraven på budgetdisciplin kvar länge, vilket kan tolkas som en kartellisering i just budgetfrågor. Därför är resultatet för ekonomisk politik i sin helhet alltså något blandat: **det finns ett visst stöd för både hypotes 1, kartellpartier, och hypotes 2, valmaskiner,** beroende på vilket underområde som studeras. I fråga om reglering och kontroll samt budgetfrågor finns **ett stöd för hypotes 1, kartellpartier**; i fråga om offentliga sektorns utformning samt ekonomisk utjämning finns ett stöd för hypotes 2, valmaskiner.

Skattepolitik

Som framgår av tabell 7.16 så kännetecknas skattepolitik av tydliga motsättningar som är konstanta över tid. De konservativa och agrara partierna betonar skattesänkningar, medan socialdemokrater är mer benägna att nämna skattehöjningar (men lägger inte lika mycket utrymme på skattefrågor som de andra partifamiljerna tenderar att göra). De olika partierna tenderar att ha en väldigt liknande argumentation beroende på vilken partifamilj de tillhör. De socialdemokratiska partierna betonar högre skatt under 1980- och 1990-talen, men har en mer balanserad position under 1970- och 2000-talen. Denna rörelse fram och tillbaka gör att det är svårt att hävda att det skulle finnas en högerförskjutning som pågår under hela undersökningsperioden. Oavsett denna rörelse under perioden skiljer sig socialdemokraternas position kraftigt från agrarer och konservativa i fråga om policyförslag om skatter. Kraven på sänkt skatt från konservativa och agrarer blir dock successivt starkare under undersökningsperioden. Den agrara partifamiljen uppvisar dock en viss ökning av krav på höjd skatt under 1990- vilket förtjänar en närmare utredning av denna partifamilj.

Tabell 7.16. Policyförslag syftande till lägre eller högre totalt skatteuttag i procent av text kodad under skattepolitik.

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
lägre	53	54	47	69	63	56	69	83	23	18	21	32
högre	2	5	10	5	1	0	2	1	25	51	44	33

Kommentar: Lägre skatt består av avdrag större, lägre direkt skatt, mot marginaleffekter, progressiv skatt mot, skattestoppupp, arvsskatt bort, arvsskatt lägre, fastighetsskatt avdrag, fastighetsskatt lägre, fastighetsskatt stopp, förmögenhetsskatt bort, förmögenhetsskatt lägre, punktskatt bort, punktskatt lägre, arbetsgivaravgift lägre, lägre företagsskatt, indirekt skatt lägre; högre skatt består av avdrag avskaffa, högre direkt skatt, progressiv skatt för, skattestopp ner, fastighetsskatt högre, förmögenhetsskatt bibehållen, förmögenhetsskatt högre, punktskatt högre, högre företagsskatt, högre indirekt skatt

Vad som inte syns i tabell 7.16, men väl i tabell 7.17 är att den agrara partifamiljen i princip inte agerar som en enhetlig grupp mot slutet av perioden. Om högre skatt är en vänsterposition och lägre skatt en högerposition, så tycks *Senterpartiet* röra sig från höger mot vänster, medan

Centerpartiet snarast blir ett högerparti. *Venstre* har däremot stått till höger hela tiden i skattefrågor.

Som anfördes i kapitel 3, metod, bör inte alltför stora slutsatser dras av denna förflyttning för de båda partierna. Skatteuttaget i de skandinaviska länderna steg under 1970-talet. Detta påverkar givetvis de policyförslag som läggs, men att gå från att förespråka ett ökat skatteuttag vid tidpunkt 1 till att förespråka ett bibehållet skatteuttag vid tidpunkt 2 kan inte tas till intäkt för en positionsförflyttning mot höger om skatteuttaget faktiskt har ökat mellan tidpunkt 1 och 2. Lika lite kan en förskjutning från att förespråka ett bibehållet skatteuttag vid tidpunkt 1 till att förespråka ett sänkt skatteuttag vid tidpunkt 2 tas till intäkt för att en positionsförflyttning åt höger om skatteuttaget har ökat mellan dessa tidpunkter. I det avseendet är värderingar betydligt mer pålitliga över tid och ger betydligt mer vägledning i fråga om positionsförflyttningar. I kapitel 6 värderingar framgick dock att *Centerpartiet* gör en förflyttning högerut, att *Venstre* befinner sig till höger under hela undersökningsperioden och att *Senterpartiet* går mot vänster. I detta fall stämmer alltså värderingsförändringar och policyförslag överens.

Tabell 7.17. De agrara partiernas policyförslag syftande till lägre eller högre totalt skatteuttag i procent av text kodad under skattepolitik.

	Centerpartiet				**Senterpartiet**				**Venstre**			
	70-tal	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**	**70-tal**	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**	**70-tal**	**80-tal**	**90-tal**	**00-tal**
lägre	77	53	40	81	34	39	18	40	42	65	85	87
högre	5	8	9	0	0	6	20	14	0	1	0	0

Kommentar: Lägre skatt består av avdrag större, lägre direkt skatt, mot marginaleffekter, progressiv skatt mot, skattestoppupp, arvsskatt bort, arvsskatt lägre, fastighetsskatt avdrag, fastighetsskatt lägre, fastighetsskatt stopp, förmögenhetsskatt bort, förmögenhetsskatt lägre, punktskatt bort, punktskatt lägre, arbetsgivaravgift lägre, lägre företagsskatt, indirekt skatt lägre; högre skatt består av avdrag avskaffa, högre direkt skatt, progressiv skatt för, skattestopp ner, fastighetsskatt högre, förmögenhetsskatt bibehållen, förmögenhetsskatt högre, punktskatt högre, högre företagsskatt, högre indirekt skatt

I fråga 7.17 framträder också en stabil frekvens i policyförslag syftande till lägre skatt hos *Senterpartiet*. Detta drivs i stort sett av fyra faktorer: lägre

arvsskatt, lägre förmögenhetsskatt samt högre avdrag för privatpersoner och företag. Dessa förändringar i sin tur drivs av en önskan att värna ”det arbetande kapitalet i familjeföretag”, och ge bättre reseavdrag för folk i glesbygd. Såväl *Centerpartiet* som *Venstre* driver däremot frågan om lägre inkomstskatt kontinuerligt under undersökningsperioden – det är alltid ett stort inslag i de två partiernas policyförslag om sänkt skatt.

Vad som inte syns i tabellerna, men väl märks i texten är att socialdemokraterna aldrig talar mycket om skatter överhuvudtaget, även om det finns en tendens till att prioritera statliga utgifter inom välfärdsområdet framför sänkta skatter under 2000-talet: ”När ekonomin växer blir det avgörande vägvalet; ska vi använda resurserna till fortsatta skattesänkningar för de mest välbeställda eller för fler jobb och bättre välfärd” (*SAP* 2010). Detta kan ses som en reaktion på att partier till höger om mitten får igenom skattesänkningar. Om partierna främst betonar frågor de anser sig ha populära/trovärdiga positioner, så kan socialdemokrater genom att koppla sin förmodat impopulära position i fråga om skatter till sin förmodat populära position i fråga om välfärd förhoppningsvis neutralisera ett av de politiska motståndarnas eller konkurrenternas effektiva vapen samtidigt som man vinner i trovärdighet. Tidigare forskning har klargjort att systemisk begränsning av välfärdsstaten via minskning av skatteuttaget kan vara en lika effektiv strategi att begränsa välfärdsstaten som en där motståndare försöker avskaffa specifika policyer:

> In sum, we argue that even if a strategy of containing welfare growth in the future based on cutting taxes has its limits, it provides governments with an opportunity to frame an initially unpopular enterprise of retrenchment as something more popular – the act of delivering concrete benefits in the form of money in the pocketbook (Klitgaard och Elmelund-Præstekær 2014:6).

Det vore då inte märkligt om socialdemokrater gör det omvända – bygg upp och försvara en välfärdsstat, för att sedan försvara eller höja skatten med motiveringen att det behövs för att trygga välfärden. Men denna utveckling är inte särskilt tydlig även om det går att skönja under 2000-talet.

Som redan nämnts i tidigare kapitel är en effekt av en ökad precisering av partiernas förslag i partimanifesten att en ökande textandel i dem tas i anspråk för att föra fram faktiska förslag och att manifesten blir längre. De konservativa partierna lägger en större del av sina valmanifest på att tala om skatter än de övriga partierna – och deras förslag är även mer detaljerade och precisa. Med tanke på att hela salience-teorin bygger på att partierna lägger mer text på områden där väljare identifierar ett parti som trovärdigt är detta inte förvånande. Däremot är det inte självklart vad som är hönan och vad som är ägget – lägger konservativa partier mer text på skatter för att de upplever sig som säkra i väljarnas ögon eller uppfattar väljarna konservativa partier som mer trovärdiga i skattefrågor för att de lägger mer energi på dem? Likaså kan det också vara en självselektion – de väljare som prioriterar skattefrågor tenderar att intressera sig för partier som gör det och vice versa. Oavsett så är det i alla fall otvetydigt att konservativa partier lägger mer text på skattefrågor, har mer precisa förslag och i första hand vill sänka skatter.

Just med anledning av de oföränderliga policyförslagen i fråga om skatt finns det anledning att studera de värderingar och argument som ligger till grund för skattepolitiken snarare än policyförslagen om man vill se någon förskjutning i skattefrågor. I fråga om de policyförslag som faktiskt presenteras går det alltså inte att se någon tydlig förskjutning i vänster-högertermer vad gäller skatter utöver *Centerpartiets* och *Senterpartiets* förflyttningar vilka går åt olika håll.[183]

Sammanfattningsvis, är utvecklingen inom skattepolitik ett **stöd för hypotes 2, valmaskiner**, då det förekommer en kontinuerlig konflikt med tydliga skillnader mellan olika partier och vänsterståndpunkter finns företrädda.

Socialpolitik

Denna rubrik innefattar sjukvård och hälsa, men även äldreomsorg, socialförsäkringssystemet, familjepolitik och jämställdhet (se appendix 10

[183] Uddhammar (1993) menar att det inte reses några egentliga invändningar mot skatteuttagets expansion i Sveriges Riksdag, men däremot redovisas att argumentationen i skattefrågor är olika för olika partier. *Moderaterna* lägger sig generellt marginellt lägre i skatteuttag under 1970- till 2000-talet.

för redovisning). Socialpolitik blir ett mycket brett område, och som går att utläsa ur tabell 7.18 är det spridning på vilka områden som får mer eller mindre uppmärksamhet. Detta varierar även över tid och med parti. Tidigare i detta kapitel konstaterades att socialpolitik får ökad uppmärksamhet totalt, vilket gör att även en relativ minskning – i synnerhet om det rör sig om en liten andel – kan vara en ökning i absoluta termer. Några tydliga resultat är att familjepolitik, sjukvård och äldre tenderar att få mer uppmärksamhet och att socialförsäkringar får mindre.

Tabell 7.18. Betoning av olika områden inom socialpolitik som andel av all text kodad under socialpolitik (procent)

	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Droger	4	6	3	5
Familj	14	28	22	19
Funkt	2	4	1	1
Jämst	5	3	3	4
Pension	2	1	1	2
Sjukvård	7	14	31	30
Socialförs	38	20	26	12
Socialtj	3	2	1	4
Välf. org	1	4	4	7
Äldre	8	8	6	16

Av tabell 7.18 framgår klart att familjepolitik, sjukvård och socialförsäkringar är de områden som får mest uppmärksamhet. De två senare av dessa områden är dessutom sådana som förväntas beröra i det närmast alla invånare och familjepolitik berör en resursstark och högljudd grupp. Man kan därför dela in socialpolitik i den socialpolitik som berör stora grupper eller alla, till exempel äldreomsorg och pensionssystem jämfört med den som berör små grupper, som missbrukarvård och socialtjänst vilket görs i tabell 7.19.

Medan de områden som berör alla eller åtminstone stora, resursstarka grupper – familjepolitik, vård, äldre – tenderar att få mer uppmärksamhet, tenderar de som berör få och resurssvagare grupper – missbruk, socialtjänst – att få mindre uppmärksamhet.

Tabell 7.19. Betoning av socialpolitik som berör stora grupper eller små grupper i procent av all text kodad under socialpolitik.

	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
För de få	9	12	6	10
För de många	70	71	86	79

Kommentar: För de många består av familjepolitik, pension, socialförsäkring, vård och äldrepolitik. För de få består av missbruk, socialtjänst och funktionshindrade. Jämställdhet räknas inte till någondera kategorin.

Socialtjänst är även det enda socialpolitiska område där det förekommer förslag på att utreda hur man aktivt ska kunna minska behoven.[184]

> Kartlegge årsakene til det store forbruket av sosialhjelp i de store byene, med sikte på å stanse og forebygge økningen. (DNA 1989)

Över tid tycks det även vara en tendens till att socialpolitik för de många får ökande andel av det utrymme som ges till socialpolitik i valmanifesten. Det vill säga, socialpolitik utvecklas från något som är tänkt att ”[s]ikre de svakere og vanskeligstilte gruppenes interesser og rettigheter” (*DNA* 1985) till att bli något som omfattar om inte alla i samhället så i varje fall väldigt breda lager. Samtidigt finns det tecken på att partierna inte är alldeles omedvetna om detta:

> Dersom vi i stedet for å ta oss tid til å analysere ulikhetene, lytter til de som til enhver tid skriker høyest, risikerer vi å la misnøye skapt av stadig stigende forventninger hos de som har det bra, styre vår kurs. (DNA 1997)

Förskjutningen inom socialpolitiken antyder att det finns en förändring som drivs av folks upplevda behov och en vilja från partierna att möta dessa behov. Det går inte att utifrån denna undersökning säga om upplevda behov grundar sig i förändrade objektiva förhållanden, förändringar i subjektiva

[184] Därmed inte sagt att det inte förekommer försök att på olika sätt minska kostnaderna. Att äldre och funktionshindrade med psykiska problem bor hemma kan säkerligen vara billigare än boende på stora vårdinrättningar, men sådana reformer formuleras som frihetsreformer och inte en besparing.

upplevelser eller de stigande förväntningarnas missnöje. Det går heller inte att säga om det är partierna eller väljarna som är pådrivande. Däremot är det tydligt att partierna väljer att prioritera annorlunda i vad som är målgruppen för socialpolitik.

Inte bara socialpolitikens målgrupp förändras utan även dess innehåll. I tabell 7.20 har vissa aspekter av policyförslag från områdena äldrepolitik, sjukvård, omsorgen om funktionshämmade, samt familjepolitik ordnats tematiskt. Ekonomisk expansion är policyförslag som syftar till att bygga ut eller expandera verksamheten. Garanti är åtgärder som syftar till att ge garanterad plats, att ge rätten till plats eller liknande. Priser fångar upp åtgärder som syftar till att sänka priset för brukaren/klienten/patienten. Kvalitet är åtgärder som syftar till att på ett eller annat sätt höja kvaliteten på välfärdstjänsten. Brukarinflytande är just åtgärder avsedda att stärka brukarens/patientens ställning. Valfrihet är åtgärder som syftar till att öka den individuella valfriheten i systemet.

Tabell 7.20. Vissa policyförslag rörande välfärdsstatens output i procent av all text kodad under socialpolitik fördelat på decennium

	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Expansion	7	11	10	13
Garanti	0	4	4	6
Priser	0	2	3	3
Kvalitet	4	5	5	12
Brukarinflytande	1	2	1	1
Valfrihet	6	12	16	12
Summa procent	18	36	39	47

Kommentar: Expansion består av äldre exp, vårdresurs öka, vårdutb, sjukhemsutb, hemvårdsexp, funkt bo hemma, funktionshindrade ekonomisk expansion, dagis och fritis utbyggnad; garanti består av äldre garanti, vårdgaranti, funkt garanti, dagis och fritids garanti; priser består av äldre priser, egenavgifter nej egenavgifter lägre, dagis och fritids maxtaxa; kvalitet består av äldre kvalitet, vårdkvalitet, funkt kvalitet, dagis och fritids kvalitet; brukarinflytande består av äldre brukarinflytande, vård patienträttigheter, vård brukarinflytande, funkt brukarinflytande, dagis och fritids brukarinflytande; valfrihet består av äldre valfrihet, vårdvalja, funkt valfrihet, vårdnadsbidrag ja, dagis och fritids valfri. Kodat under socialpolitik som ej är med i tabellen rör socialförsäkringar och organisationsfrågor. Resultatet för priser och brukarinflytande är möjligen något underskattat då brukarinflytande och kostnader i offentlig sektor som helhet ej ingår, då det kodats som ekonomisk politik.

Som framgår av tabell 7.20 finns det en viss ordning för vilka policyförslag som läggs fram. Det generella mönstret är att expansion av välfärdsutbudet är tar upp ungefär lika mycket utrymme under undersökningsperioden, men det finns skillnader i sammansättning. Flera kategorier ska byggas ut under 1970- och 1980-talen, 2000-talet nästan enbart tas upp av expansion av daghem och fritidshem samt ökade resurser till vården. Löften om garantier, begränsade kostnader för den enskilde och valfrihet är något som saknas helt under 1970-talet, men spelar mycket stor roll mot slutet. Brukarinflytande når sin topp under 1980-talet. Däremot går det inte alltid att skilja ut om brukarinflytande och anhörigvård gäller sjuka, gamla och funktionshindrade, utan påfallande ofta betraktas de vårdbehövande grupperna som en enhet. Kvalitet i välfärden, slutligen, är betydligt viktigare under 2000-talet. Detta visar att vad för slags policyförslag som läggs inom välfärden förändras.[185] Vidare så ökar andelen utfästelser om förbättringar av någon form som del av socialpolitiken. Nästan hälften av alla policyförslag om något som rör socialpolitik i vid mening handlar om en förbättring eller utbyggnad i samhällets välfärdsutbud under 2000-talet mot en knapp femtedel under 1970-talet. En närmare undersökning av de olika partifamiljerna visar, vilket redovisas i tabell 7.21 att även om det finns en viss tidseffekt finns det även tydliga partifamiljsskillnader.

Tidseffekten visar sig till exempel i att alla partier talar om mer expansion på 2000-talet – och det gäller som sagt framför allt dagis och i viss mån sjukvård. En liknande tidseffekt syns vad det gäller det totala utrymmet för utfästelser om förbättringar av olika slag: det ökar för alla partifamiljer. Störst ökning syns hos socialdemokraterna från drygt 10% av utrymmet för socialpolitik under 1970-talet till strax under hälften under 2000-talet. Inte ens de partier som mest av allt förknippas med välfärdsstatens skapande anser alltså att det är värt att diskutera utfallet under 1970-talet, men under 2000-talet är det huvudattraktionen för alla partier. Priser för den enskilde är däremot något som socialdemokrater intresserar sig mer för än de andra partifamiljerna, liksom kvalitet även om skillnaden inte är lika stor här.

---

[185] Se även Shamshiri-Petersen (2010:242-249) som visar att *Venstre* flyttar sig mot en position mer positiv till välfärdsstaten, men som även betonar valfrihet och kvalitet i synnerhet för breda grupper som barnfamiljer och äldre.

Tabell 7.21. Vissa policyförslag rörande välfärdsstatens output i procent av all text kodad under socialpolitik fördelat på partifamilj och decennium

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Expan.	8	7	7	12	6	10	8	14	7	16	8	13
Garanti	1	1	5	4	0	1	3	8	0	9	5	4
Priser	0	2	1	2	0	0	1	2	1	2	6	6
Kvalitet	4	6	2	9	5	2	2	8	2	6	11	19
Brukar-inflytande	0	1	1	0	0	1	3	1	1	1	0	0
Valfrihet	5	22	29	19	14	14	18	16	0	0	2	2
Summa procent	18	39	44	46	26	28	34	50	11	35	31	45

Kommentar: Expan. = expansion

Frågan om brukarinflytande drivs i högre grad av konservativa partier, men det rör sig inte om något starkt betonat område. Betonat är däremot valfrihet inom välfärden. Både agrarer och konservativa nämner detta i mycket högre utsträckning än något annat. Från socialdemokratiska partier är frånvaron av detta tema nästintill total. Här finns en tydlig skillnad i policybetoning: socialdemokrater pratar om kvalitet och i viss mån kostnader för den enskilde, agrarer och konservativa pratar om valfrihet.

Med tanke på att den agrara partifamiljen uppvisar en mycket stor splittring i vänster-högervärderingar mot slutet av undersökningsperioden finns det en poäng i att undersöka om det finns en ännu tydligare skillnad mellan höger och vänster i dessa frågor. Detta redovisas i tabell 7.22.

Som framgår av tabell 7.22 blir mönster ännu tydligare: en stark betoning på valfrihet hos partier till höger, medan partier till vänster tenderar att betona kvalitet och kostnader för den enskilde i högre grad. Expansion blir även det något som i högre grad är en vänsterposition, men skillnaden är liten. Intressant nog är det nästa genomgående partier till höger som talar mer om välfärdsstatens output totalt sett än partier till vänster. Ett tydligt exempel på att högern har accepterat välfärdsstaten.

Tabell 7.22. Vissa policyförslag rörande välfärdsstatens output i procent av all text kodad under socialpolitik fördelat på partier till höger och vänster och decennium

	Vänster				Höger			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Expan.	7	16	8	14	7	9	7	12
Garanti	0	9	5	4	1	1	4	7
Priser	1	2	6	5	0	1	1	2
Kvalitet	2	6	11	18	5	4	2	9
Brukar-inflytande	1	1	0	0	0	1	2	1
Valfrihet	0	0	2	2	9	18	24	20
Summa procent	11	35	31	44	22	33	40	51

Kommentar: Expan. = expansion. Höger är samtliga konservativa partier, *Centerpartiet* och *Venstre* samt *Senterpartiet* till och med 1993. Vänster är socialdemokratiska partier samt *Senterpartiet* från 2009. Se kapitel 3, metod, för diskussion.

Frågor om välfärdsstatens output försvinner inte ur fokus, tvärtom blir de viktigare och får en större bred i och med att partierna börjar lyfta fram frågor som garantier, priser och valfrihet. En möjlig tolkning är att välfärdsstaten är ”färdig” i den meningen att det inte längre behöver byggas fler dagis och sjukhus. Man kan helt enkelt bara uppnå fullständig dagistäckning en gång – att uppehålla det är inte ett vallöfte som tros attrahera väljare. Det tycks som att det finns färre områden att bygga upp ju längre fram i tiden man kommer. Däremot kan man lova förbättringar, kvalitetshöjningar, maxtaxa med mera.

Det är också tydligt att de agrara och konservativa partierna under 1990-talet stort sett accepterar välfärdsstaten: *Moderaterna* försvarar den svenska modellen i sina valmanifest, *Konservative Folkeparti* lovar att stoppa tillväxten av stat och skatter men även att inte dra ner på någotdera, *Høyre* accepterar den socialdemokratiska modellen i Norge. Den enkla anledningen till att förslag om nedmontering av välfärden inte redovisas någonstans i kapitlet är att sådana förslag helt enkelt inte finns.

Det vill säga, om accepterandet av valfrihet i välfärden är en ”högerseger” så kan den endast ske efter en ”vänsterseger” i form av en acceptans av den skattefinansierade välfärdsstaten. 1970-talets högerpartier diskuterar inte marknadslösningar av den allmänna välfärden för de eftersträvar i första hand en mer selektiv, begränsad välfärdslösning. På 2000-talet är det däremot mycket tal om valfrihet, och ibland konkurrens, i välfärden. Men vad som föregår talet om konkurrens i välfärden är individualisering av välfärden, inte minst i form av brukarinflytande, valfrihet och autonomi (se tex *Centerpartiet* 1982 ”I centerns familjepolitik är valfriheten en hörnsten, ekonomisk grundtrygghet för barnfamiljerna en annan”)[186]. Det verkar även som om de socialdemokratiska partierna upplever denna kritik som träffande, för några alternativa förslag lyfts inte fram mot att öka brukarinflytande och autonomi. Möjligen kan betoningen av kvaliteten i välfärden ses som ett svar. Gällande valfrihet finns det däremot hos socialdemokrater en tendens att snarare betona kapaciteten att välja framför möjligheten, snarare brukare/medborgare än kunder/konsumenter. Inte sällan beskrivs detta som ”reell valfrihet” i motsatts till valfrihet baserat på ” pengepungens størrelse” (Socialdemokratiet 2001).[187] Därav följer även att avreglering, privatisering och konkurrensutsättning inte med nödvändighet ger valfrihet. Detta kan ses som tecken på försök att vrida begreppet valfrihet från att med nödvändighet innebära marknadsmodeller till att få en mer traditionellt socialdemokratisk betydelse. Valfrihet är alltså ett valensbegrepp där det är innebörden av begreppet som är omstridd, inte själva värderingen av begreppet. Exempel från DNA 1989:

> Ofte er offentlige institusjoner og virksomheter organisert i store enheter som i liten grad er utsatt for konkurranse. Økt konkurranse og variasjon i tilbudene innenfor den offentlige

[186] Denna kritik formuleras i första hand från decentralistiska utgångspunkter (som inte nödvändigtvis grundas i en liberal syn på individ, marknad eller stat, se såväl Centerpartiet som Senterpartiet under 1970-talet), men glider sedermera över till att formuleras snarare från en mer traditionell liberal utgångspunkt. Jämför kapitel 6 värderingar.

[187] Intressant nog använder sig även *Venstre* av detta uttryck några år tidigare, i samma sammanhang, men med annorlunda inriktning: ”For Venstre er det vigtigt, at det ikke er pengepungens størrelse, der afgør det frie valg og kvaliteten af behandlingen. Derfor ønsker vi at pengene følger patienten hen til det hospital som patienten vælger. På den måde får alle et reelt frit valg, og der bliver ryddet ud i ventelisterne” (Venstre 1998).

> sektor. kan være nødvendig for å gi brukerne mulighet til å velge mellom likeverdige tilbud.
>
> Institusjonene gis større selvstendighet i form av at mer beslutningsmyndighet og budsjettansvar overføres til den enkelte institusjon.

I den mån det finns en kartellisering av policy och en frånvaro av policyförslag gäller detta i hög grad välfärdsstatens expansion och existens. Om det är något som saknar alternativ är det välfärdsstaten; det finns inte några förslag på att avskaffa välfärdsstaten, eller ens minska dess åtaganden. Detta samtidigt som sakfrågor med bäring på välfärdsstaten tar upp mer och mer utrymme i valmanifesten.

Kartellpartitesens upphovsmän menar även att förvaltande snarare än reformer och omskapande är ett tecken på kartellisering och politikens numera bristande förmåga. Problemet med detta synsätt är att även förvaltande kräver ett stort mått av policy, styrande, ingrepp, ja till och med reformer. I takt med att välfärdsstaten blir mer omfattande ökar området för förvaltande och reformer, medan möjligheterna till expansion av stora välfärdssystem minskar. Däremot ökar området för att begränsa eller minska välfärdssystemen – det finns helt enkelt fler och större system att skära i. Men det finns inga förslag om nedskärningar i valmanifesten. Sammantaget ger detta bilden av att kartellpartitesen fångar vissa förändringar på ytan, men en djupare analys ger inte stöd för svepande uttalanden om politikens maktlöshet eller partiernas ovilja att driva politik.

Men samtidigt formuleras förändringarna som att de gynnar breda lager av väljare eller ”alla” och betoningen av kvalitet, valfrihet och andra aspekter tillsammans med det ökande fokus på det socialpolitiska området är ett stöd för hypotes 2, valmaskiner.

Sammanfattningsvis ger förändringarna på socialpolitikens område möjligen ett **stöd för hypotes 2, valmaskiner,** då det handlar om att tilltala breda grupper i stället för mindre grupper. Vidare finns det en förekomst av vänsteralternativ – i någon mening kan de sägas dominera då välfärdsstaten accepteras av högern – vilket också är ett stöd för hypotes 2, valmaskiner. Samtidigt är dock högerns accepterande av välfärdsstaten i någon mån ett

stöd för hypotes 1, kartellpartier. Det som talar emot detta är att det trots allt finns en tydlig konflikt i utformningen av denna välfärdsstat. Slutligen, det finns olika policyförslag – och som påpekades redan i inledningen läggs det faktiskt mer utrymme på socialpolitik ju längre fram tiden går – vilket är ett stöd för hypotes 2, valmaskiner.

Kopplingen värderingar-policy

Hittills har jag visat att det finns en motsättning i fråga om värderingar, även om den delvis byter innehåll och att det finns en förekomst av alternativa policyförslag, även om ämnet för dessa förändras. Vad som återstår att undersöka är kopplingarna mellan värderingar och policy. Om det finns en konflikt mellan två politiska läger och denna konflikt ska vara meningsfull – bör de alternativa policyförslagen på något sätt uppvisa ett samband med värderingsmotsättningarna. Tabell 7.23 redovisar korrelationen mellan de olika vänster-högermått som introducerades i kapitel 6 och de sakfrågor som redovisas i nuvarande kapitel. Vänster-högermåtten löper teoretiskt från -1 där alla värderingar på vänster-högerdimensionen i ett valmanifest är vänster till +1 där alla värderingar på vänster-högerdimensionen i ett valmanifest är höger. Sakfrågor löper teoretiskt från 0 där ingen förekomst finns till 100 där all text inom policyområdet kodats som tillhörande den sortens sakfråga. Ett negativ korrelationsmått visar således att i ett manifest med större relativt inslag av värderingar till vänster på vänster-högerdimensionen läggs en större andel text ägnat detta policyområde på policyförslag med vänsterprägel. I tabell 7.23 framgår att vad gäller offentliga sektorn, statliga regleringar i samhällsekonomin och skattesatser tenderar de policypositioner som vanligen förknippas med vänster respektive höger att faktiskt sammanfalla med vänster- respektive högervärderingar. Sambanden är inte alltid signifikanta, men vad gäller högerförslag rörande den offentliga sektorn, framställningar om mer reglering av samhällsekonomin och såväl högre som lägre skatt så finns det en tydlig korrelation med vänster-högerdimensionen.

Vänsterförslag gällande offentlig sektor visar inte upp samma starka korrelation – detta beror förmodligen till stor del på de agrara partiernas intresse för offentlig service i glesbygd, en ökande förekomst av policyförslag rörande New Public Management mot slutet av perioden och förslag om vissa krav i upphandlingar (vilket kodats som vänster). Det

vänster-högermått som ger flest korrelationer är vänster-höger definierat i termer av frihet – positiv vs negativ. Tittar vi närmre på de socialpolitiska policyförslagen är det nästan bara expansion och valfrihet som uppvisar några signifikanta korrelationer – expansion är med vänstervärderingar och valfrihet med högervärderingar. Kvalitet och priser – som lyftes fram som utmärkande för socialdemokrater under rubriken ”Socialpolitik” ovan – visar sig korrelera med det sammantagna balansmåttet vänster-höger, men inte med någon av de enskilda varianterna.

Tabell 7.23. korrelation mellan olika vänster-högermått och policymål

	Vänster-höger	Vänster-höger som statens roll	Vänster-höger som frihet	Vänster-höger som jämlikhet	Vänster-höger som sold-aut
Off. Sekt. Höger	0,304**	0,334**	0,198*	0,251**	0,293**
Off. Sekt. Vänster	-0,152	-0,157	-0,309**	-0,284**	-0,145
Mer reglering	-0,501**	-0,483**	-0,398**	-0,438**	-0,441**
Mindre reglering	0,290**	0,262**	0,299**	0,152	0,235*
Lägre skatt	0,566**	0,527**	0,577**	0,560**	0,618**
Högre skatt	-0,507**	-0,488**	-0,421**	-0,494**	-0,476**
Expansion	-0,267**	-0,290**	-0,243**	-0,239*	-0,122
Garanti	-0,078	-0,041	0,055	-0,076	-0,037
Priser	-0,188*	-0,171	-0,071	-0,181	-0,121
Kvalitet	-0,188*	-0,169	-0,106	-0,118	-0,117
Brukarinfl	0,034	0,011	0,020	0,063	0,098
Valfrihet	0,490**	0,445**	0,466**	0,446**	0,531**

Kommentar: De olika policyvariablerna har förklarats mer ingående ovan. Tabellen listar korrelation med de vänster-högerbalansmått som introducerades i kapitel 6 Värderingar. , * = p<0,05, ** = p<0,01, *** = p<0,001

Hittills ser vi en konstant närvaro av vänster-högerkonflikt i värderingar om än med vissa förändringar i dess innehåll (se kapitel 6), och vissa inslag av förändringar/förskjutningar gällande policy. Hur är kopplingen mellan värderingar och policy? Ett enkelt sätt att kontrollera är se hur väl olika positioner i fråga om värderingar stämmer överens med policyförslag. Även om det finns värderingsskillnader och en bredd på policyförslagen måste de faktiskt hänga ihop om det finns ideologiska skillnader, det vill säga, en position som visar stöd för värderingar till höger bör sammanfalla med lägre skatter – eller i varje fall inte högre. Detta kan sedan jämföras över tid för att se om partier blivit mer eller mindre otydliga i sin argumentation. Tydliga argument innebär att framförda policyförslag bygger på presenterade värderingar.

Vilka korrelationer finns det mellan position i fråga om vänster-högervärderingar (se kapitel 6) och de olika policyområden som diskuterats i detta kapitel? I tabell 7.24 framgår att på vissa områden finns en mer tydlig korrelation än på andra – och att sambandet mellan värderingar och policy varierar över tid. Framför allt är det skatteförändringar och frågan om en utökad statlig reglering av näringsliv som sticker ut. Lägre skatt är alltid associerat med en värderingsposition till höger och högre skatt med en värderingsposition till vänster. Lika så är mer statlig reglering tydligt korrelerat till en värderingsposition till vänster – men under 1970-talet finns det inte en signifikant korrelation mellan högre skatt och vänstervärderingar. Notera att i tabell 7.24 finns det inga tydliga samband mellan vänster- och höger-måttet och de policyförslag som identifierats som tydligt vänster och höger. Delvis stödjs detta av tabell 7.23.

Tabell 7.24. Korrelation mellan vänster-högervärdering och vissa policyer

	Lägre skatt	**Högre skatt**	**Mer statlig reglering**	**Mindre statlig reglering**	**Offentlig sektor höger**	**Offentlig sektor vänster**
70-tal	0,475**	-0,338	-0,476**	0,567***	0,267	-0,156
80-tal	0,410*	-0,673***	-0,550**	0,287	0,280	-0,205
90-tal	0,749***	-0,479*	-0,626***	0,177	0,374	-0,496*
00-tal	0,729***	-0,724***	-0,444*	0,207	0,340	-0,164

Kommentar: De olika policyvariablerna har förklarats mer ingående ovan. Tabellen listar korrelation med vänster-högerbalansmåttet som introducerades i kapitel 6 Värderingar. , * = p<0,05, ** = p<0,01, *** = p<0,001

De flesta av de olika sakfrågorna inom socialpolitik visar inget samband med något av de olika vänster-högermåtten avseende värderingar med två undantag: expansion är tydligt förknippad med en vänsterposition (förutom om vänster-höger definieras som solidaritet mot autonomi) och valfrihet är tydligt förknippad med en högerposition. Även om mycket av detta – och föregående – kapitel har ägnats åt att visa att det finns skillnader mellan vänster och höger samt att dessa är tydliga och i alla fall till viss del kontinuerliga över undersökningsperioden måste det påpekas att det även finns en hel del exempel på att partier tycks ta intryck av varandra. Ett tydligt exempel är den så kallade ”arbetslinjen” som förekommer i *Moderaternas* valmanifest från 2006 och 2010. Den första gången begreppet dyker upp i mitt material är dock *DNAs* valmanifest från 2001: ”Arbeidslinjen innebærer at folk skal motiveres til å fortsette i lønnsarbeid framfor å gå over på trygd” (Det norske Arbeiderparti 2000). Förutom språket skulle egentligen enskilda meningar i dessa manifest kunna bytas ut mot varandra – men de värderingar som presenteras som grunden för arbetslinjen motiverar arbetslinjen mycket olika: *DNA* betonar positiv frihet och solidaritet, medan *Moderaterna* betonar individens frihet och oberoende från staten samt arbete som grunden till välstånd. *DNA:s* framställning fortsätter också med att betona att det finns ett politiskt ansvar gentemot de svagaste på arbetsmarknaden och de som inte kan arbeta fullt ut. *Moderaternas* version betonar i stället att arbetets värde ska återupprättas (2006) och att socialförsäkringssystemet ska uppmuntra till arbete och ge möjlighet att återgå till arbete (2010). Även när en snabb läsning får det att se ut som att partier närmar sig varandra finns det anledning att titta närmre på framställningen – skillnaderna mellan vänster och höger finns i regel kvar.

Partifamilj i skilsmässa – finns det en agrar partifamilj?

Nej, det finns inte längre en sammanhållen agrar partifamilj i fråga om policy rörande ekonomi, skatter och socialpolitik. Redan i föregående kapitel visades det tydligt hur den agrara partifamiljen slets isär – på vänster-högerskalan är det under 2000-talet större skillnad inom den agrara partifamiljen än mellan den genomsnittliga socialdemokratiska och den genomsnittligt konservativa positionen. Denna skilsmässa syns även i policy: *Venstre* blir mycket tydligt ett högerparti i sakfrågor, *Centerpartiet*

företar samma resa under den senare halvan, medan *Senterpartiet* snarast går åt vänster. Där det fanns tydliga likheter i policy under 1970-talet finns det inte längre det under 2000-talet avseende policy som är lätt att koppla till vänster-högerskalan.[188] Som ett indirekt resultat visar detta på faran i att gruppera partier efter sociologiskt ursprung snarare än ideologiskt innehåll eller positionering på partisystemets dominerande konfliktdimensionen.[189]

Slutsatser vänster-höger

I enlighet med vad som anförs i kapitel 3 metod finns det tre aspekter av vänster-höger som tas upp till behandling:

1. Synen på statens kontroll av ekonomin: stat kontra marknad.
2. Synen på välfärdens finansiering: offentligt finansierat eller privat finansierat.
3. Synen på välfärdens organisering: offentlig kontroll eller privat val.

Det framkommer fem tydliga förändringar:

1. En ökad konkurrens med andra frågor – miljö, invandring/integration, med flera (relativt sett så faller därför andelen klassiska vänster-högerfrågor).
2. Ingen mer konflikt över ekonomisk demokrati, löntagarfonder osv, kort sagt så accepterar vänsterblocket i stort sett marknadsekonomi.
3. Högerblocket accepterar välfärdsstaten, inget hävdande av systemskifte eller ens förslag om värnande av enbart de fattigaste.
4. Förändring av innehållet. Den statliga rollen är mer kontrollant än ägare/ingripare – men likväl blir det en konflikt över hur mycket kontroll det gäller. Men förstatliganden är det inte längre tal om.
5. En förskjutning från en strid om omfattning på socialpolitiska ingripanden och sociala trygghetssystem till en strid om utformningen av välfärdsstatens utbud för de många.

---

[188] Däremot finns det fortfarande likheter i policypositioner inom vissa andra områden som är mer kopplade till centralisering-decentralisering och för den delen miljö vilket undersöks i nästa kapitel.

[189] Däremot kan givetvis positioner på sekundära konfliktdimensioner ge andra resultat.

Det finns även vissa tydliga kontinuiteter:

1. Striden om skattesatser är långt ifrån avgjord. Tvärtom uppvisar den en stor kontinuitet i motsättningen, men formerna förskjuts delvis.
2. Även offentliga sektorns utformning fortsätter vara en stridsfråga, men förslagen som läggs ser annorlunda ut.
3. Socialdemokrater fortsätter att betona ekonomisk utjämning – och lägger förslag syftande mot detta mål. Förslagen ser dock annorlunda ut, och de värderingar som läggs till grund för den formuleras delvis annorlunda.

Kontinuiteterna visar att det fortfarande finns en strid mellan vänster och höger – om än annorlunda. Likaså visar det sig att det trots allt finns konflikter och alternativ även inom vissa av de områden som förändas. I tabell 7.25 sammanfattas kapitlets resultat. Policyförslagen förändras i ganska stor utsträckning inom alla områden som undersökts. Däremot uppvisar värderingar större kontinuitet, se föregående kapitel 6, än vad policyförslag gör – men såväl värderingar som policyförslag förskjuts i rätt stor utsträckning under undersökningsperioden. Det faktum att den agrara partifamiljen knappt ens kan ses som en sammanhållen partifamilj längre är ytterligare argument mot en kontinuitet även om vissa liknande argument fortsätter att dyka upp hos både *Centerpartiet* och *Senterpartiet* trots deras mycket olika förändringar mot höger respektive vänster. För Danmark och Sverige finns det även ett mycket starkare inslag av enighet i fråga om vikten av ordning och reda i finanspolitiken och en fullt finansierad budget.

Tabell 7.25. Sammanställning av resultat

	Hypotes 1, kartellpartier	**Hypotes 2, valmaskiner**
Budget	X	
Offentliga sektorn		X
Reglering och kontroll	X	
Ekonomisk utjämning		X
Skattepolitik		X
Socialpolitik		X

Kommentar: X innebär att hypotesen får stöd

Bilden av förändrad partitävlan är komplex – beroende på vilket policyområde kopplat till vänster-höger som studeras i detalj finns det exempel på en bortdöende konflikt, en långtgående kartellisering, en bibehållen konfliktnivå, en ökad polarisering och en ökad konfliktnivå. Sammantaget framgår av tabell 7.25 att **hypotes 2, valmaskiner, får starkare stöd än hypotes 1, kartellpartier.** Samtidigt finns det en genomgående förändring i synen på statens uppgift. Jämför inledningsstycket från DNA 1973:

> Det norske Arbeiderpartis mål er et sosialistisk samfunn - et samfunn med likestilling mellom grupper og enkeltmennesker, med trygghet og frihet for alle. Samfunnsstyret må bygge på demokrati og solidaritet. Menneskene må få reell innflytelse på alle forhold av betydning for dem. Folket må få kontroll med ressursene og resultatet av sitt eget arbeid.

Med motsvarande stycke från *DNA* 2001:

> Arbeiderpartiets visjon er en rettferdig verden uten fattigdom, i fred og i økologisk balanse, der menneskene er frie og likestilte og har innflytelse på sine livsvilkår. Arbeiderpartiet bygger sin politikk på verdiene frihet, likhet og solidaritet.

I det senare fallet har målet om en socialisering av samhället helt fallit bort. Det är inte bara en fråga om att man inte längre ser ett övertagande av produktionsmedlen som ett mål, även i övrigt krymper man statens uppgift under den undersökta tidsperioden. Som ett exempel på hur stor denna är 1973 kan det nämnas att *DNA* 1973 föreslår följande: ”Utredning av de ensliges stilling i samfunnet, også med sikte på kontaktformidling mellom enslige personer.” Få, om ens några, skulle idag se kontaktförmedling som en potentiellt statlig uppgift. Detta innebär en minskad roll för staten. Samtidigt är de värderingar som lyfts fram – frihet, jämlikhet, demokrati, makt och inflytande över sin egen situation – de samma. Men dessa mål tycks inte längre kunna förverkligas fullt lika mycket genom statliga ingrepp. Ett annat exempel på 1970-talets mycket större tro på statens – och politikens – möjlighet att styra utvecklingen är från *Senterpartiet* 1973 att:

> Mange utsettes i dag for stress og belastning som kan føre til utrygghet og psykiske forstyrrelser. Det mekaniserte arbeidsliv er ofte en hard påkjenning.
>
> Senterpartiet mener at samfunnet må styre den tekniske utvikling slik at den tjener menneskene og bidrar til deres velferd i videste forstand.

Notera kopplingen mellan ett problem – här kopplat till teknisk utveckling – och att staten därmed bör styra den tekniska utvecklingen så att den tjänar människorna. Inte bara mildra dess effekter, eller anpassa samhället, utan faktiskt styra den tekniska utvecklingen. Sådana anspråk och en sådan tro på statens förmåga att styra finns överhuvudtaget inte mot slutet av undersökningsperioden. Visst anser sig partierna kunna åtgärda problem – se till exempel socialpolitikens vikt – men samma starka anspråk på att styra faller bort. Samtidigt visar den ökade betoningen av socialpolitik och det offentligas output-sida att det knappast handlar om att det offentliga ska avstå från att leverera. Snarare har det blivit ett ökat fokus på att det offentliga **ska** leverera en viss output – i mina exempel främst inom socialpolitik, men även gällande utbildning kan man se en liknande utveckling. En tolkning är att områden relaterade till statens output i form av välfärdstjänster blir viktigare, medan frågan om samhällslivets organisering anses mindre prioriterad eller utanför politikens möjligheter att styra. Det kan också ses som en kompromiss: såväl välfärdsstaten som marknadsekonomin accepteras av tidigare politiska motståndare.[190] På ytan är detta ett stöd för kartellpartitesen då två tidigare stora stridsfrågor begravs och implicerar en strid över kompetens snarare än ideologi eller policy – ”förvaltare” snarare än ”reformatörer”. Men som framgår av detta kapitel finns stora motsättningar om *hur* välfärdsstaten ska förvaltas och finansieras vilket definitivt är en strid om policy. Därmed handlar kampen om den politiska makten om vem som ska få förvalta välfärdsstaten och styra. Förvaltare kan vara precis lika oense som reformatörer. Dessutom finns det fortfarande, vilket visades i föregående kapitel 6 om värderingar, en fortlevande konflikt rörande värderingar även om innehållet i denna

[190] Denna resa mot ömsesidig acceptans kan mycket väl ha påbörjats tidigare, se till exempel Haugsgjerd Allern (2010:149) som menar att DNA och Høyre närmar sig varandra under 1950- och 1960-talet.

värderingskonflikt förändrats över tid och även om dessa värderingar tar sig uttryck i en konflikt över det offentligas output ska styras och förvaltas snarare än hur en samhällsomvandling ska ske.

8. Övrig policytävlan

Som visats i föregående kapitel är det tydligt hur dominant vänster-högerdimensionen är och har varit i skandinavisk politik. Men dominant är inte det samma som allenarådande och det finns sekundära dimensioner av viss vikt, framför allt finns det förändringar i vilka dimensioner som kan ses som sekundära. I detta kapitel kommer nu dessa fyra dimensioner att tas upp i tur och ordning: decentralisering-centralisering, GAL-TAN, miljö-tillväxt och EU, det vill säga, de dimensioner som inte är vänster-höger och alltså grundar sig i andra skiljelinjer än arbete-kapital. Viktigt att betona är att det rör sig om sakfrågor kopplade till ”de andra dimensionerna”. De fullständiga hypoteserna samt de där ur härledda indikatorerna har presenterats i kapitel 1 och 2. I detta kapitel kommer följande indikatorer undersökas (vilket även delvis gjorts i kapitel 7):

stöd åt hypotes 2, valmaskiner, ges om

- det är en permanent närvaro av konflikt och motstående policyförslag även om positioner i sakfrågan förändras (2G)

Inga indikatorer kopplade till Hypotes 1, kartellpartier, kommer att undersökas i detta kapitel.

Tabell 8.1 är en direkt kopia av tabell 7.2 som återfanns i inledningen av kapitel 7. Av den framgår att vilka övriga åsiktsdimensioner som betonas varierar över decennium och partifamilj. Tydligt är hur EU-dimensionen mönstras ut efter EU-inträde – det bör betonas att det nästan enbart är norska partier som diskuterar EU efter 1990-talet – att decentralisering-centralisering minskar i betydelse medan GAL-TAN och i viss mån miljö-tillväxt ökar i betydelse mot slutet av undersökningsperioden.

Det är tydligt från tabell 8.1 att det finns skillnader i betoning: agrarer betonar decentralisering-centralisering mer än andra. Vidare framstår sakfrågor relaterade till miljö-tillväxt respektive GAL-TAN som en ersättning för den minskande decentralisering-centraliseringsdimensionen under 1990- och 2000-talen. För såväl agrarer som socialdemokrater är det en ökad betoning av GAL-TAN-sakfrågor mot slutet av undersökningsperioden, men för konservativa partier är det ingen egentlig förändring i betoning av GAL-TAN-sakfrågor totalt. Ett ökat fokus på GAL-

TAN-sakfrågor i partisystemen generellt skulle alltså kunna vara ett tillbaka till historien för konservativa partier. Men från denna aggregerade information är det svårt att säga vad växlingen i betoning mellan de sekundära dimensionerna beror på –är det liknande sakfrågor som återkommer eller är det helt nya sakfrågor?

Tabell 8.1. Relativ förekomst av sakfrågor kopplade till värderingsdimensioner som andel av total mängd text kodad under sakfrågor totalt (procent)

	Agrarer				Konservativa				Socialdemokrater			
	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal	70-tal	80-tal	90-tal	00-tal
Vänster-Höger	47	43	37	34	52	49	38	34	64	48	45	41
Dec-Centr	15	14	10	11	4	7	4	8	9	4	3	4
GAL-TAN	9	14	22	16	20	20	19	19	8	17	12	19
Miljö-Tillväxt	14	15	17	18	8	9	11	12	8	13	14	11
EU	2	1	4	2	1	1	8	5	1	2	3	2
Övrigt	13	13	10	19	16	13	20	24	10	17	22	23
Summa procent	100	100	100	100	101	100	100	102	100	101	99	100

Kommentar: *Konservative Folkepartis* manifest från 1984 innehåller inga policyförslag och utesluts därför ur analysen. Summan avviker ibland från 100 på grund av avrundningl.

Även om tabell 8.1 förefaller ge ett visst stöd åt att sakfrågor kopplade till decentralisering-centralisering delvis ersätts av andra sakfrågor kopplade till GAL-TAN och miljö-tillväxt går det inte att avgöra om det är en ren assimilering av ”nyare” dimensioner till en redan existerande dimension. Tabell 8.2 redovisar korrelationer mellan förekomst av olika åsiktsdimensioner i valmanifesten. Som framgår av tabellen är det endast vänster-höger som uppvisar starka negativa korrelationer med alla andra

åsiktsdimensioner. Detta är ytterligare ett tecken på vänster-högerdominansen i skandinavisk partipolitik: andra åsiktsdimensioner existerar på nåder.

Tabell 8.2. Korrelation mellan förekomst av sakfrågeförslag inom olika konfliktdimensioner

	Vänster-Höger	Dec-Centr	GAL-TAN	Miljö-Tillväxt	EU
Vänster-Höger	1	-0,317**	-0,534**	-0,316*	-0,252**
Dec-Centr	-0,317**	1	-0,047	0,199*	-0,061
GAL-TAN	-0,534**	-0,047	1	-0,129	-0,033
Miljö-Tillväxt	-0,316*	0,199*	-0,129	1	0,227*
EU	-0,252**	-0,061	-0,033	0,227*	1

Kommentar: *= p<0,05, **= p<0,01

Av tabell 8.2 framgår även att inställning med miljöfrågor har en signifikant korrelation med decentralisering-centralisering, men inte med GAL-TAN. Avsaknaden av korrelation mellan miljö och GAL-TAN ligger väl i linje med de teoretiska antagandena i kapitel 1. Likaså finns ett signifikant samband mellan miljö-tillväxt och EU: de valmanifest som lägger mycket utrymme på miljö lägger mycket utrymme på EU. Delvis handlar detta om att *Senterpartiet* och i viss mån *Centerpartiet* är mer benägna att lägga mycket utrymme på miljö och viss EU kritik; delvis är det en funktion av att både EU och miljö är 1990- och 2000-talsfrågor snarare än 1970-talsfrågor. Sammantaget är alltså bilden att olika sekundära åsiktsdimensioner ger upphov till en tämligen konstant närvaro av politisk konflikt även om inte bara positioner utan rentav hela dimensioner kan förändras, därmed finns ett **visst, preliminärt, positivt utfall för indikator 2G,** att en permanent närvaro av konflikt och motstående positioner i fråga om policyförslag är ett stöd för **hypotes 2, valmaskiner**. Möjligen kan man för *Centerpartiet* och *Senterpartiet* se ett visst stöd för att såväl EU-dimensionen som miljö-tillväxtdimensionen assimileras till decentralisering-centralisering. Denna tolkning stöds även av direkta skrivningar i framför allt *Senterpartiets* valmanifest där partiet explicit beskriver sitt EU-motstånd och sakfrågor

avseende miljö i decentraliseringstermer. Det finns även några enstaka sådana skrivningar från *Centerpartiet*. I *Centerpartiets* fall försvinner sådana skrivningar under 1990-talet och saknas helt efter år 2000.

I kapitel 6 undersöktes bland annat hur väl olika positioner i värderingsdimensionerna korrelerade med varandra. De viktigaste resultaten var att TAN tenderar att inte sammanfalla med vänster, samt att höger tenderar att inte sammanfalla med miljö och decentralisering samt i viss mån inte heller med GAL. Finns samma mönster gällande policyförslag? I tabell 8.3 presenteras resultatet och det finns ett betydligt större antal signifikanta korrelationer gällande policyposition jämfört med värderingsposition. Intressant nog är det betydligt fler negativa korrelationer än positiva, det vill säga, det är lättare att hitta signifikanta korrelationer mellan vad som finns med i ett valmanifest och vad som absolut inte står med i samma valmanifest än det är att hitta signifikanta korrelationer mellan olika sorters policypositioner. En position i en viss uppsättning av sakfrågor som relaterar till en konfliktdimension utesluter alltså ofta vissa positioner i sakfrågor relaterade till en helt annan konfliktdimension. Av resultatet framgår att ett valmanifest med många vänsterbetonade policyförslag tenderar att ha mindre inslag av policyförslag som kan ses som TAN, centralisering, pro-EU och miljö, medan valmanifest med mycket policyförslag som ses som höger tenderar att ha mindre inslag av policyförslag som kan ses som GAL, decentralisering, anti-EU och miljö. Om konfliktdimensioner assimileras till vänster-höger är det snarare beroende på vad som utesluts än vad som sammanfaller.

Tabell 8.3 Korrelation mellan förekomsten av sakfrågor med anknytning till olika värderingspositioner

	vän	hög	GAL	TAN	cen	dec	proEU	antiEU	mil	till	**.övr**
Vänster	1	-,537**	-,005	-,468**	-,231*	-,048	-,211*	-,083	-,272**	,090	-,181
Höger	-,537**	1	-,381**	,192*	,119	-,260**	,092	-,318**	-,208*	-,037	-,223*
GAL	,005	-,381**	1	-,043	-,042	,054	-,210*	,323**	,252**	-,168	,180
TAN	-,468**	,192*	-,043	1	,126	-,129	,068	-,067	-,078	-,241*	,129
Centr	-,231*	,119	-,042	,126	1	-,038	,124	,096	-,054	-,123	,217*
Dec	-,048	-,260**	,054	-,129	-,038	1	-,232*	,438**	,231*	,073	-,283**
Pro-EU	-,211*	,092	-,210*	, 068	,124	-,232*	1	-,001	,114	,088	,128
AntiEU	-,083	-,318**	,323**	-,067	,096	,438**	-,001	1	,329**	,029	-,016
Miljö	-,272**	-,208*	,252**	-,078	-,054	,231*	,114	,329**	1	-,113	,148
Tillväx	,090	-,037	-,168	-,241*	-,123	,073	,088	,029	-,113	1	-,206*
Övrigt	-,181	-,223*	,180	,129	,217*	-,283**	,128	-,016	,148	-,206*	1

Kommentar: centr= centralisering, dec = decentralisering, * = p<0,05, **= p<0,01

Vidare är det även värt att notera att den enda dimension där den ena polen korrelerar med en frånvaro av dess motsats är vänster-höger. Sannolikt bör detta ses som kopplat till dess dominans: den dominerande konfliktlinjen kan både kräva och generera tydliga alternativ[191]. Det framgår även att GAL korrelerar med anti-EU och miljö[192]. Policyförslagen i dessa sakfrågor korrelerar, men inte värderingarna som förväntas ligga till grund för dem. Slutligen har TAN-sakfrågor en negativ korrelation med tillväxt, TAN-sakfrågor förs alltså in samtidigt som tillväxt ges mindre utrymme. Efter denna inledande översikt är det dags att studera dimensionerna i detalj.

Centralisering-decentralisering

Först och främst får centralisering-decentraliseringsdimensionen betydligt mindre utrymme än vänster-höger. Utrymmet är även mycket skevt fördelat, dels får decentralisering betydligt mer utrymme än centralisering, dels är denna dimension mycket skevt fördelat mellan stater och partifamiljer. Detta beror på att det är agrarpartierna – i synnerhet *Centerpartiet* och *Senterpartiet* – som betonar denna dimension. Under 1970-talet gör även *Venstre* det i viss utsträckning, men detta avtar över tid och är helt borta vid 2000-talets början.[193] Konservativa partier förefaller ointresserade av dimensionen. Socialdemokrater visar intresse under 1970-tal, men det avtar.

Vad gäller skillnader mellan stater blir det tydligt i tabell 8.4 att dimensionen centralisering-decentralisering fortfarande ges utrymme i Norge, men avtagit betydligt i Sverige och i princip helt ignoreras i Danmark efter 1970-talet. Denna skevhet i materialet är förvisso intressant i sig, men den gör även att redovisning av genomsnitt ger resultat som drivs i första hand av ett parti. Intressant nog finns det ett visst uppsving för decentralisering i *Centerpartiets* manifest från 2000-talet – i ord räknat. I relation till

---

[191] Huruvida det är vänster-högerdimensionens dominans som leder till renodlade positioner på dimensionen eller om det är renodlade positioner som leder till dimensionens dominans undersöks inte i denna avhandling.

[192] Ursprunget till GAL-TAN är ett försök att förklara inställning till EU-samarbetet. Se tex (Marks et al. 2006)

[193] De tendenser som i danska agrara manifest finns är dock mycket lika de svenska och norska agrara manifesten, till exempel vill *Venstre* 1977: ”At der sker en decentralisering af offentlige kontorer og myndigheder”.

valmanifestens ökade längd är det fortfarande en betydligt lägre nivå jämfört med 1970-talsnivåer, men det gör den nedåtgående trenden mindre tydlig.

Tabell 8.4. Genomsnittlig förekomst av decentralisering-centralisering för partisystem respektive partifamilj per decennium (procent)

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
4	18	12	4	14	7	2	12	5	3	14	5
Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
15	4	9	14	7	4	10	4	3	11	8	4

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater, Konservative Folkepartis manifest från 1984 innehåller inga policyförslag och påverkar därför inte analysen.

Gröna näringar

Gröna näringar ägnas betydligt större andel av texten i agrara partimanifest än konservativa och socialdemokrater. Frågor om jordbruk, skogsbruk, fiske, jakt och liknande är alltså i första hand en tämligen specialiserad tävlan för specifika intressepartier. Detta kan ses som ett utslag av ett kvardröjande arv från guldåldern. Norska partier lägger mycket mer utrymme på dessa frågor än danska och svenska – en stor del av skillnaden drivs av fiskefrågor som förekommer i varje norskt manifest men lyser med sin frånvaro i danska och svenska manifest (med några enstaka undantag). Fiske är helt enkelt viktigare för Norge än för Danmark och Sverige och därför lägger norska partier mer utrymme på fiskefrågor. Men norska partier lägger även mer utrymme på jordbruksfrågor än Danmark och Sverige. Jordbruksfrågor får dock ett mindre utrymme över tid, men fallet är mindre i Norge än i Danmark och Sverige. I Sverige framstår 1994 som en brytpunkt – efter det lägger *SAP* inte en rad på jordbruksfrågor och *Centerpartiet* mindre text än tidigare. *Moderaterna* lägger mer utrymme, men det rör sig om mycket lite utrymme totalt sett och de flesta kommentarerna är allmänt hållna: ”Mjölk, kött och ägg ska komma ifrån djur som har haft det bra” (Moderaterna 2010). Den brytpunkt som finns 1994 i Sverige och den frånvaro som finns i danska manifest pekar mot att detta policyområde till väldigt stor del försvinner med ett EU-inträde. Det som återstår är mestadels förslag som syftar till stärkt konkurrenskraft framför skydd och reglering – en stor skillnad mot 1970-talet och sannolikt en direkt följd av att jordbrukspolitik efter EU-inträdet är styrt från Bryssel. Direkt styrning och

statsstöd är inte längre nationella angelägenheter, men marknadsföring och vissa skattesatser är det. Det finns bara ett valmanifest från *Centerpartiet* där inga sakfrågor rör gröna näringar: 1994 – året då Sverige röstade om medlemskap i EU. Det är också ”krisåret” då större delen av valmanifesten för alla partier handlar om Sveriges urusla ekonomiska läge och stundande nedskärningar. Det finns alltså två tolkningsmöjligheter: kris kan trumfa ut den traditionella frågor, och Europasamarbetet omöjliggör traditionell jordbrukspolitik. Med tanke på att det är ett trendbrott framstår det sistnämnda som mer troligt. Samtidigt finns det en viss fallande trend även i Norge som står utanför EU, men inget brott liknande det svenska materialet. I danska manifest får inte fiske och jordbruk något stort utrymme, men Danmark ingår i det europeiska samarbetet redan 1973 vilket skulle kunna förklara frånvaron av dessa frågor även hos *Venstre*.

Regionalpolitik

Regionalpolitik är kanske det mest tydliga exemplet på hur decentralisering-centralisering minskar i betydelse, och även skiftar fokus från tvingande åtgärder till ”rampolitik” där det handlar om att ge förutsättningarna men inte försöka direkt styra utvecklingen. Samtidigt är detta område där det finns stora skillnader mellan de olika partifamiljerna. Regionalpolitik är i första hand en fråga för agrarer, och konservativa tenderar att vara kritiska eller tysta i dessa frågor. Socialdemokraterna intar en mellanposition under 1970-talet, men rör sig senare mot den konservativa partifamiljen. Under 2000-talet är det egentligen ingen större skillnad mellan konservativa och socialdemokratiska valmanifest vad gäller regionalpolitik, eller snarare frånvaron av regionalpolitik. Samtidigt faller även agrarernas intresse för frågorna, men här finns det viktiga skillnader mellan partisystemen snarare än mellan partifamiljerna.

På partisystemnivå uppvisar Danmark ett mönster av mer eller mindre signifikanta samband mellan partisystemet och frånvaron av förslag på olika regionalpolitiska åtgärder. Dessa samband blir även fler mot slutet av undersökningsperioden. I Danmark finns det helt enkelt inte någon regionalpolitik vad det gäller partipolitisk tävlan – med ett minimalt inslag i *Venstres* valmanifest och då främst med ett fokus på att statliga stimulansåtgärder ska komma hela landet till del. Det är alltså inte ett tydligt försvar för periferins eller landsbygdens intressen.

För norsk del är regionalpolitiken i högsta grad levande, framför allt för *Senterpartiet*, men i viss mån även för *Arbeiderpartiet*. *Høyre* tenderar att vara mer kritisk mot statliga ingrepp motiverade av regional utjämning eller liknande strävanden, men denna kritik är oftast försiktigt formulerad och minskar i omfång längre fram under undersökningsperioden. *Arbeiderpartiet* och *Høyre* prioriterar heller inte regionalpolitiken i lika stor utsträckning under 2000-talet som tidigare. *Senterpartiet* fortsätter dock att ge frågorna stort utrymme och inom flera olika områden. I *Senterpartiets* valmanifest från 2009 väljer till exempel partiet att föreslå att statliga arbetsplatser sprids ut, att studieskulder skrivs av snabbare längst i norr, att kommunerna bör ha ett mer långtgående självstyre, att oljeindustrin förhindras att centralisera och att postgången garanteras i hela landet.

Svenska valmanifest börjar under 2000-talet betona vikten av lokal närvaro av statliga myndigheter – polis, arbetsförmedling, försäkringskassa – börjar betonas under 2000-talet ($r=0{,}507$, $p<0{,}01$). Likaså finns det signifikanta samband ekonomisk utjämning via bidrag ($r=0{,}418$, $p<0{,}05$) och statliga stimulansåtgärder ($r=0{,}445$, $p<0{,}05$), men under tidigare decennier finns det inga signifikanta samband för det svenska partisystemet. Det vill säga, även om regionalpolitik försvinner ur svenska valmanifest blir det en stark betoning av att ha myndighetsnärvaro runt om i landet. I synnerhet syns detta i *Centerpartiets* valmanifest där det finns en rörelse från tvingande regleringar som lokaliseringskrav och decentraliserad utbyggnad till att framhäva vikten av statlig närvaro och stimulanser. Detta är alltså en fråga om både minskad förekomst av regionalpolitik och en förändring från en politik med starka inslag av styrning och tvingande regler till en politik som snarare fokuserar på att det ska vara något så när likvärdig närvaro och i alla fall inte radikalt olika villkor i olika delar av landet. Den föreslagna regionalpolitiken blir alltså betydligt mindre kraftfull i sina ambitioner och använder mindre tvingande policyredskap. Även *Socialdemokraterna* lyfter frågan om statlig närvaro i hela landet under 2000-talet, men för samtliga svenska partier är den dominerande trenden att regionalpolitiken försvinner ur valmanifesten.

Sammantaget är regionalpolitik – med undantag av *Senterpartiet* och i viss mån *Centerpartiet* – något som försvinner till stor del från valmanifesten. Det finns även en tydlig rörelse från mer tvingande åtgärder till ett större

inslag av stimulanser och villkor, återigen med ett visst undantag för *Senterpartiet*.

Infrastruktur och kommunikation

Infrastruktur och kommunikation är ett område som ges väldigt olika prioritet; det variera över tid, mellan partier och mellan stater. Rent allmänt finns det en ökning över tid då det fler områden inom kommunikation, till exempel förekommer mobiltelefoni eller Internet inte i 1970-talets manifest. Men även om man enbart undersöker vägar och järnvägar ökar omnämnanden i valmanifesten mot slutet av 1990-talet.

Men även mellan partisystemen finns det skillnader: danska manifest innehåller i regel mycket lite eller ingenting om dessa frågor medan det finns mer i Sverige och Norge. Även mellan partifamiljerna finns det skillnader: de konservativa partierna ger betydligt mindre utrymme åt detta medan agrarerna ger mer utrymme. Skillnaderna är små räknat i antal ord eller andel av manifest, men skillnaderna i prioriteringar mellan partifamiljerna är väldigt tydliga.[194] Vid en jämförelse mellan stater finns det återigen mer detaljerat innehåll i de norska manifesten, men likheter i prioriteringar är större inom partifamiljer än inom partisystem – även för de få omnämnanden som finns i danska manifest.

Agrarerna prioriterar landsbygden, mindre vägar och glesbygd i högre grad, medan konservativa betonar flyg och ”lönsamma” satsningar i ”hårt belastade” områden. Socialdemokrater är mer för en generell utbyggnad. Det förhåller sig på ett liknande sätt med kollektivtrafik – konservativa är mer benägna att prioritera utbyggnad i städer, medan agrarer prioriterar landsbygd och periferi och socialdemokrater intar en mellanposition. Det finns även en viss gradskillnad i styrningsmodell: konservativa partier tenderar att förespråka avregleringar och marknadslösningar, medan agrarer och socialdemokrater är avvaktande eller direkt avvisande till sådana lösningar.

---

[194] Det är inte helt otänkbart att mer detaljerade strider förekommer mer lokalt – varje enskilt projekt är rimligen att betrakta som lokalt – och färgas av debatt och beslut i parlament, men detta syns inte i valmanifesten.

Det bör poängteras att det finns ytterst få förslag på att minska satsningarna på infrastruktur. Men den motsättning som finns mellan agrarer och konservativa tar sig även uttryck i förslag att stoppa specifika infrastrukturprojekt[195]. Agrarer kan tänka sig att stoppa infrastruktur i centrala områden och storstäder medan konservativa kan tänka sig att stoppa projekt i glesbygd, till exempel föreslår *Senterpartiet* att nedprioritera ”store investeringar i bilvegnettet i sentrale strok” (Senterpartiet 1993) medan *Høyre* vänder sig mot att bygga ut mer järnväg i Nordnorge (Høyre 1985).

Sammantaget visar resultatet i detta avsnitt att den dimension som utarmas av EU-medlemskap inte är vänster-höger utan decentralisering-centralisering. Som EU-land försvinner stora delar av möjligheten att driva traditionell politik som mobiliserar rural periferi mot urbant centrum och även ett parti som *Centerpartiet* släpper till stor del dessa frågor och går från mer tvingande och utjämnande åtgärder till mer stimulerande och försiktiga ingrepp. *Senterpartiet* däremot fortsätter att presentera liknande förslag under 2000-talet som de gjorde på 1970-talet. Därtill ägnar *Senterpartiet* utrymme åt att beklaga att Norges EES-avtal begränsar vissa möjligheter att driva en regionalpolitik såsom differentierad moms. Detta pekar på att den europeiska integrationsprocessen inte begränsar vänsterpolicy lika mycket som den begränsar decentraliseringspolicy.

GAL-TAN

GAL-TAN har blivit ett välanvänt begrepp de senaste decennierna för att försöka analysera denna dimension. Det är i någon mening anakronistiskt att tala om GAL-TAN i början av undersökningsperioden. De sakfrågor och värderingar som idag kopplas till GAL-TAN förefaller inte historiskt vara sammankopplade till en dimension. Det finns även en förändring av innehållet: under 1970-talet betonade konservativa partier moralfrågor och rättspolitik, men dessa frågor försvinner respektive minskar kraftigt i förekomst efter 1970-talet. I stället tenderar GAL-TAN från 1980-talet

[195] Förmodligen finns det även ett stort inslag av regionalt motiverade skillnader – varje politiker eller lokalavdelning vill rimligen prioritera sitt distrikt, men detta går på tvärs mot partitillhörighet och lär inte vara något som vinner röster på nationell nivå annat än i extrema undantagsfall såsom Öresundsbron eller stambaneutbyggnad längst i norr.

handlar om integration, invandring samt kultur och media. Under 1980- och 1990-talet finns det dock ingen sammanhållen position i dessa sakfrågor vare sig inom partisystem eller partifamiljer, eller ens alltid för samma parti från en valrörelse till nästa.[196] Partiernas position på en övergripande GAL-TAN-dimension är därför spretig under större delen av undersökningsperioden. Men under undersökningsperioden tycks GAL-TAN gradvis utvecklas i riktning mot en mer entydig dimension. Det vill säga, en ny konfliktdimension tar form och under 2000-talet är det rimligt att betrakta GAL-TAN som en egen dimension om än med mindre utrymme än vänster-höger.

Eftersom GAL-TAN inte riktigt kan betraktas som en självständig dimension i början av undersökningsperioden bör ingående frågor studeras närmre. I tabell 8.5 redovisas korrelationer mellan positioneringen i sakfrågor kopplade till GAL-TAN, uttryckta värderingar kopplade till GAL-TAN samt höger och vänsterpositioner i sakfrågor uppdelat på decennium. Av resultaten framgår att under 1970-talet – då spännvidden på åsikter i sakfrågor kopplade till GAL-TAN är mycket stor inom partifamiljerna – finns det en tydlig korrelation mellan värderingar och sakfrågor kopplade till GAL-TAN. Däremot finns det ingen statistiskt signifikant korrelation med den dominerande vänster-högerdimensionen. Detta motsvaras i manifesten av den ”moraliska” förståelsen av vissa sakfrågor som idag kopplas till GAL-TAN. Därför finns det under 1970-talet en koppling mellan de värderingar och de sakfrågor som kan hänföras till GAL-TAN-dimensionen, men det är inte samma värderingar och sakfrågor som lyfts under 1970-talet som under 2000-talet. Korrelationen mellan värderingar och sakfrågor kopplade till GAL-TAN försvinner helt under 1980-talet. Det vill säga, den gamla ”moraliska” förståelsen av GAL-TAN som främst finns hos konservativa partier försvinner, men ersätts inte av en ny värderingsmotsättning. Under 1980- och 1990-talet korrelerar position i GAL-TAN-kopplade sakfrågor med position i vänster-höger-sakfrågor. Detta skulle alltså kunna ses som en assimilering av de nya GAL-TAN-sakfrågorna till en existerande vänster-högerdimension. Men denna koppling står sig inte över tid och under 2000-talet är det enbart en

[196] Det förtjänar att påpekas att om miljö skulle föras in i GAL-TAN skulle splittringen vara *ännu* större.

högerposition i vänster-högersakfrågor som har en signifikant korrelation med GAL-TAN-sakfrågor.

Sammantaget finns alltså en viss instabilitet och en variation över tid.

Tabell 8.5. Korrelationer GAL-TAN sakfrågor med GAL-TAN-värderingar, vänstersakfrågor och högersakfrågor, grupperat efter decennium

1970-tal				
	GT sakfr	**GT värd**	**Vänster sakfr**	**Höger sakfr**
GT sakfr	1	0,484**	-0,172	0,093
GT värd	0,484**	1	-0,206	0,414*
Vänster sakfr	-0,172	-0,206	1	-0,581**
Höger sakfr	0,093	0,414*	-0,581**	1
1980-tal				
	GT sakfr	**GT värd**	**Vänster sakfr**	**Höger sakfr**
GT sakfr	1	0,168	-0,690**	0,518**
GT värd	0,168	1	-0,003	0,212
Vänster sakfr	-0,690**	-0,003	1	-0,556**
Höger sakfr	0,518**	0,212	-0,556**	1
1990-tal				
	GT sakfr	**GT värd**	**Vänster sakfr**	**Höger sakfr**
GT sakfr	1	0,368	-0,502*	0,547**
GT värd	0,368	1	0,181	0,120
Vänster sakfr	-0,502*	0,181	1	-0,596**
Höger sakfr	0,547**	0,120	-0,596**	1
2000-tal				
	GT sakfr	**GT värd**	**Vänster sakfr**	**Höger sakfr**
GT sakfr	1	0,283	-0,281	0,586**
GT värd	0,283	1	-0,115	0,270
Vänster sakfr	-0,281	-0,115	1	-0,595**
Höger sakfr	0,586**	0,270	-0,595**	1

Denna dynamik i GAL-TAN-frågornas koppling till olika dimensioner kan förklaras av att det finns en tilltagande skevhet i vilka GAL-TAN-frågor som tas upp: under 1990-talet och 2000-talet finns det starka signifikanta samband mellan en position mer åt TAN och en benägenhet att ta upp frågor

om invandring (för 1990-talet r=0,653, p<0,01 och för 2000-talet r=0,383, p<0,05). Under 2000-talet finns det dessutom en signifikant korrelation mellan en position mer åt TAN och minskad benägenhet att ta upp frågor om kultur och media (r=-0,491, p<0,01). Det vill säga, invandring diskuteras mer som sakfråga om partiet vill begränsa eller reglera invandringen, medan kultur och media främst tas upp av partier som säger sig vilja värna friheten för kultur och media via ökad eller se en (fortsatt) hög tillförsel av statliga medel. Denna skevhet går dock inte att undersöka statistiskt, då man i flera fall har en mycket låg förekomst av yttranden i sakfrågor om GAL-TAN-sakfrågor uppdelas på invandring, integration samt kultur och media. På aggregerad nivå (partisystem, partifamilj eller decennium) går det att dra vissa statiska slutsatser om GAL-TAN, men för enskilda partier blir det svårt. Vissa mönster framkommer även om det inte är lämpligt att redovisa statistiskt, främst eftersom det handlar om att någonting finns eller inte finns. Därför kommer dessa resultat att presenteras kvalitativt.

Invandring

Ett tydligt resultat är att inga partier nämner invandring i någon större utsträckning under 1970- och 1980-talen. Det förekommer enstaka, sporadiska omnämnanden i de norska valmanifesten, men inte ens ett per valmanifest. Under 1990-talet händer något i de danska manifesten – invandringen tar mer och mer plats. Gradvis sker samma förändring i Norge och under 2000-talet även i Sverige. Mot slutet av undersökningsperioden framstår invandring som en tämligen självklar sak att lyfta i ett valmanifest från ett skandinaviskt parti. Ett rimligt antagande är att detta hänger samman med ökad invandring, som dessutom ändrar karaktär från arbetskraftsinvandring till asylinvandring samt närvaron av nya partier som högerpopulistiska eller nationalistiska partier som utmärker sig i dessa frågor. Utvecklingen skiljer dock sig i de tre staterna. I Norge tenderar partierna att inta betydligt mer restriktiva positioner under 1970- och 2000-talet jämfört med decennierna däremellan. I Danmark är det tystnad under 1970- och 1980-talen som sedan ersätts av restriktiva positioner – frågan får också ett relativt större utrymme i Danmark än i Norge och Sverige. I Sverige sker närmast det omvända: under 2000-talet nämner *Centerpartiet* och *Moderaterna* arbetskraftsinvandring, medan *SAP* tar upp rätt till asyl och det finns inga omnämnanden överhuvudtaget om restriktioner eller begränsningar. Men utöver ett fåtal punkter är det inget som får särskilt stort

utrymme. En tendens till denna uppdelning syns även i valmanifesten från 2007 i Danmark: *Konservative Folkeparti* och *Venstre* börjar där nämna behov av invandring av kvalificerad arbetskraft, medan *Socialdemokraterne* nämner asylsökande barn. Det finns dock fortfarande restriktiva inslag i de danska valmanifesten. En liknande utveckling finns i Norge där *DNA* nämner asyl i högre utsträckning medan *Høyre* och *Senterpartiet* snarare nämner arbetskraftsinvandring, men liksom i Danmark är det betydligt mer tal om restriktioner och kontroll av invandringen. Det finns alltså dels en vänster-högerpolarisering som blir tydligare med tiden där vänster lägger mer fokus på asyl och höger lägger mer fokus på arbetskraftsinvandring, dels en tydlig skillnad mellan å ena sidan Sverige och å andra sidan Danmark och Norge där Sverige framstår som betydligt mindre restriktivt. En möjlig förklaring är att Sverige till skillnad från Danmark och Norge inte har något högerpopulistiskt eller nationalistiskt parti under undersökningsperioden (med undantag för *Ny Demokratis* korta inhopp).

Integration

Integration tar, om möjligt, ännu mindre plats i valmanifesten än invandring. Under 1970- och 1980-talet är det näst intill en icke-fråga, men från ungefär andra halvan av 1990-talet förekommer det mer och mer integrationspolicy i valmanifesten. Absolut minst antal förslag – både räknat i distinkta policyförslag och relativ mängd text – finns hos svenska *Centerpartiet* och *SAP*, medan ämnet har en högre förekomst hos *Moderaterna*, i nivå med norska och danska partier. De svenska partierna policypositioner är till klart övervägande del ämnade att öka integrationen genom olika offentliga insatser, främst relaterade till arbetsmarknaden och språkundervisning. Dessa insatser formuleras som erbjudanden, rättigheter eller satsningar. Även i ett skandinaviskt perspektiv sticker *Moderaterna* ut genom att poängtera det egna ansvaret att delta i samhället. De bidrar även med de enda svenska exemplen på att ställa krav på personer med utländsk bakgrund för att nå en ökad integration. I Norge och Danmark finns det betydligt större inslag av kravställande, men i båda partisystemen har partierna större inslag av offentliga erbjudanden och satsningar än krav Till skillnad från de svenska partierna formuleras krav på integration i Danmark och Norge, framför allt som kunskaper i språk och samhälle, medborgarskapsprov samt försörjningskrav. Sverige skiljer sig alltså från Danmark och Norge, men det finns inga tydliga skillnader mellan partifamiljerna. Frånvaron av

högerpopulistiska partier under en stor del av undersökningsperioden kan möjligen förklara frånvaron.

Kultur och media

Kultur och media förekommer jämnt under hela undersökningsperioden. Generellt sett har kultur- och mediapolitik större utrymme i norska valmanifest än i Danmark och Sverige. I Norge spelar språkfrågan en viss roll. I Norge och i viss mån Sverige före 1999 då kyrkan skiljdes från staten finns inslag av kyrkopolitik i valmanifesten. I Norge och hos *Centerpartiet* och *Moderaterna* ges ett utrymme åt det civila samhället, medan danska partier samt *SAP* inte nämner det mer än extremt sporadiskt. Likaså är massmedia något som främst får uppmärksamhet av norska partier och betydligt mer sporadiskt i Danmark och Sverige. Huvuddelen av det som kodats under rubriken ”kultur och media” finns under den snävare rubriken kulturpolitik. Där finns det en stor övervikt av ökade satsningar, större frihet och mer öppenhet för alternativa kulturyttringar jämfört med att minska finansiering eller styra satsningar. Inte för att styrande förslag eller nedskärningar saknas, men de dominerar inte. Detta gäller oavsett partisystem och -familj, möjligen kan man se vissa skillnader mellan partifamiljerna där konservativa gärna ser mer traditionella uttryck, agrarer gärna mer decentraliserade och lokala former för kulturen, medan socialdemokrater ser ett värde i att nå ut med göra kulturen tillgänglig. De mera särskiljande frågorna är dock inte de dominerande och det finns inga tydliga mönster för vare sig partifamilj eller partisystem.

Miljö-tillväxt

Miljö-tillväxt är en potentiell alternativ dimension, och som redan konstaterats blir den viktigare över tid. Det finns väldigt få sakfrågor som går direkt emot miljöpolen på dimensionen[197] – i den mån det finns handlar det om att ändra på vissa punktskatter och lätta på vissa regleringar. Däremot finns det en skillnad i fokus på sakfrågor: ett parti som lägger sig närmare tillväxtpolen på dimensionen tenderar att prata om tillväxtfrämjande åtgärder snarare än miljöfrämjande åtgärder. Skillnaden mellan de olika

[197] Miljö kan alltså ses som en valensposition, se tidigare kapitel.

positionerna på denna dimension är alltså i första hand en konflikt i form av olika fokus.

Det är en viss variation mellan partier i hur stor betoning de lägger på frågorna. I tabell 8.6 visas den genomsnittliga förekomsten av sakfrågor som kopplas till denna dimension. Vad gäller partisystem syns en viss ökning i uppmärksamheten för denna dimension, men ökningen sker tidigare i Sverige än i Norge och danska partier lägga mindre tonvikt vid miljöfrågor under hela undersökningsperioden. Detta kan möjligen bero på kärnkraftsdebatten i Sverige och oljeutvinningen i Norge.

Tabell 8.6. Relativ förekomst av sakfrågor kopplade till miljö-tillväxt för partisystem respektive partifamilj per decennium som andel av total mängd text kodad under handlingsrekommendation (procent)

1970-tal			1980-tal			1990-tal			2000-tal		
Dk	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**	**Dk**	**No**	**Sv**
9	13	10	10	12	15	11	16	15	10	14	16
Ag	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**	**Ag**	**Ko**	**So**
14	8	8	15	9	13	17	11	14	18	12	11

Kommentar: Dk = Danmark, No = Norge, Sv= Sverige, Ag = agrarer, Ko = konservativa, So = socialdemokrater, *Konservative Folkepartis* manifest från 1984 innehåller inga policyförslag och utesluts därför ur analysen.

Det är en ökande förekomst av miljö-tillväxt för samtliga partifamiljer – även om den socialdemokratiska partifamiljen har en något starkare betoning på denna dimension under 1980- och 1990-talen än 2000-talet. Det framgår även att agrarerna genomgående betonar miljöfrågor i högre grad än övriga partifamiljer. Inom den agrara partifamiljen beror detta framför allt på *Centerpartiet* och *Senterpartiet*. Vad som inte framgår i tabellen, men som syns vid en närmare läsning är att den agrara partifamiljen blir alltmer splittrad i sina positioner. Detta påminner om denna partifamiljs tilltagande splittringen på vänster-högerskalan som redovisades i kapitel 6 och 7. Även konservativa och socialdemokrater uppvisar splittring vad gäller policypositioner som rör miljö och tillväxt. Vidare är de olika skillnaderna i betoning inom en och samma partifamilj i hög grad varierande över tid: en partifamilj kan ha stor spridning ett decennium och ha en väldigt liten spridning nästa decennium. Det finns en generell trend mot ett större inslag av miljöfrämjande åtgärder, men denna tendens är rätt ojämn – förutom för tre partier: norska *Senterpartiet*, svenska *Centerpartiet* och danska

Konservative Folkeparti. Samtliga tre partier presenterar sig som gröna partier under 2000-talet, *Centerpartiet* och *Senterpartiet* lägger dock större betoning på dessa frågor.

På det hela taget framstår dimensionen som kraftigt underordnad andra dimensioner under hela undersökningsperioden. Visserligen etablerar sig uttalade miljöpartier i alla tre partisystemen mot undersökningsperiodens slut, men inget av dessa mer uttalade miljöpartier når den dominerande position som de partier som undersöks i denna avhandling. Miljö-tillväxtdimensionen tycks alltså i första hand vara föremål för en nischtävlan som inte blir en lika prioriterad fråga som de viktigare sekundära dimensionerna centralisering-decentralisering och GAL-TAN. I den mån de förekommer hos de dominerande partierna i denna avhandling är det i första hand en valensposition. Även om miljö-tillväxt är frikopplad från vänster-höger förefaller den vara en dimension som har liten betydelse i partitävlan i stort.

EU

Även om det konstaterats att centralisering-decentralisering är den värderingsdimension som verkar påverkas mest av EU-inträdet behöver det yttrandet förses med en fotnot: efter ett inträde i EU faller frekvensen av omnämnanden av EU till nästan noll på bara en valrörelse eller två. Det vill säga, konflikter över EU – eller ens åsikter och värderingar rörande den europeiska integrationen överhuvudtaget – förekommer i princip inte i valmanifest i nationella val efter ett EU-inträde. Möjligen kan enstaka omnämnanden om en kommande folkomröstning i någon fråga förekomma – euro eller olika danska undantag – men på det hela taget lyser EU med sin frånvaro i medlemsstaternas valmanifest. Det förhåller sig annorlunda i Norge, framför allt för *Senterpartiet*. *Senterpartiet* är tydliga EU-motståndare och tämligen kritiska till Norges EES-avtal och partiet inkluderar detta i varje valmanifest efter det norska nejet i folkomröstningen 1994. Såväl *DNA* som *Høyre* tar förvisso ställning för ett EU-medlemskap – även om frågan måste avgöras i en folkomröstning som ingen vill hålla inom det första decenniet från 1994 – men inget av de partier som förespråkar EU-medlemskap lägger speciellt mycket utrymme på att proklamera detta eller argumentera varför detta är önskvärt. *Senterpartiet* missar dock aldrig ett tillfälle att förklara att de är mot EU-medlemskap och

gör också tydligt varför de anser att ett medlemskap är en dålig idé. Även om EU fortfarande tar upp relativt liten plats i valmanifesten jämfört med andra dimensioner, så är det likväl så att *Senterpartiet* i regel har dubbelt så hög frekvens av EU jämfört med *DNA* som *Høyre*. Sammantaget fungerar alltså EU mobiliserande för motståndare utanför EU i mycket högre grad än för förespråkare och efter ett medlemskap försvinner frågor kring det europeiska projektets riktning och omfattning helt (dock är inget av de danska eller svenska partierna i undersökningen aktiva motståndare till EU vilket möjligen delvis kan förklara tystnaden).

Sammanfattning och slutsats

För att sammanfatta detta kapitel: de sekundära dimensionerna är tydligt sekundära och vänster-högerdimensionen dominerar. Men det sker förändringar: frågor som rör centralisering-decentralisering minskar i betydelse medan frågor relaterade till GAL-TAN samt miljö-tillväxt ökar. Med undantag för GAL-TAN är alla de sekundära dimensionerna präglade av en viss ”enpolighet” då det generellt är partier på en sida av en dimension som lägger betydligt mer utrymme på frågan: decentralisering, miljö, EU-motstånd. Såväl GAL-TAN-dimensionen som centralisering-decentralisering förefaller dock ha potential att utmana den dominerande vänster-högerdimensionen vid olika tidpunkter, men det är likväl vänster-höger som dominerar. Samtidigt tycks ingen av dimensionerna assimileras fullständigt in i den dominerande vänster-högerstriden under perioden 1970-2010, vilket gör att de sekundära dimensionerna uttrycker en politisk motsättning som är relevant, om än på tydlig andra plats. GAL-TAN-frågorna sticker ut bland de sekundära dimensionerna då det förekommer tydliga positioner på båda sidor om dimensionen under 1980- och 1990-talen. På aggregerad nivå tycks GAL-TAN-sakfrågorna assimileras till vänster-högerdimensionen under 1980- och 1990-talen. Men mot slutet av undersökningsperioden blir dessa sakfrågor snarare mer självständiga gentemot vänster-högerdimensionen. Samtidigt blir partifamiljerna blir mer sammanhållna vilket antyder att GAL-TAN-frågorna potentiellt kan utvecklas till en andra axel i en två-dimensionell konflikt i stället för den skandinaviska vänster-högerdominansen. Detta sker dock inte under undersökningsperioden.

GAL-TAN som faktisk dimension uppstår mot slutet av undersökningsperioden – detta betyder inte att de frågor som anses höra till GAL-TAN inte diskuterats tidigare, men det finns inget tydligt mönster i ett partis positioner i olika sakfrågor under början av undersökningsperioden. Detta blir ännu mer tydligt inom vissa områden som rättspolitik och moralfrågor – de försvinner i det närmaste från valmanifesten innan GAL-TAN framstår som en dimension och kommer heller inte tillbaka i någon större utsträckning. Normalt läggs ofta miljö i GAL-TAN, men när jag gjorde detta med mitt material blir resultaten spretigare och mindre samlade. En viktig fråga vid användningen av GAL-TAN är alltså vilka sakfrågeområden som ingår i dimensionen, inte bara miljö, utan även moral och rättspolitik är allt annat än självklara att inkludera för att hitta motsättningar på denna dimension. Just själva namnet GAL-TAN[198] är inte heller särskilt väl valt, då miljö har visat sig svårt att passa in i denna dimension faller ”G” för ”grön” bort.[199]

Miljödimensionen är den dimension som har minst inslag av två motstående poler – ingen är uttalat mot miljöåtgärder, men de prioriteras och presenteras olika. I första hand verkar miljödimensionen vara en fråga om nischad partitävlan i partisystemens periferi eller en allmän fråga där ”alla är överens”. Möjligen båda två samtidigt: dels en okontroversiell positionering hos dominerande, centrala partier i partisystemet och tänkta medianväljare, till exempel skriver *Moderaterna* (2006)

> Vi har ett ansvar att bruka naturens rikedomar på ett sådant sätt att vi kan lämna över en värld som är i balans till våra barn och barnbarn.

dels en specifik positionering för ett nischparti och dess tänkta väljare, till exempel *Senterpartiet* (2005) ”Omsynet till miljø skal gå føre omsynet til materiell velstandsauke.”

---

[198] Även om denna benämning också har varit empiriskt grundad, så saknas det inte invändningar. Se kapitel 1 för diskussion om detta.

[199] Notera att även när termen GAL-TAN myntades och användes för att beskriva den ”icke-ekonomiska dimensionen” beskrevs den som att den var olika ”orienterad” i olika partisystem – ibland miljö vs tillväxt, ibland en konflikt över religiösa värderingar, ibland nationalism och motstånd mot invandring. (Marks et al. 2006).

Intressant är – vilket även påpekats tidigare i avhandlingen – att EU-inträde tycks ta bort konflikten över centralisering-decentralisering. Likaså är det påtagligt att EU försvinner som fråga vid ett inträde, och om en stat står utanför är det motståndet mot EU som ger avtryck i valmanifesten, inte förespråkandet. EU-förespråkarna behöver så att säga bara vinna en gång men EU-motståndarna strider kontinuerligt. På det sättet är en pågående EU-strid en vitalisering av centralisering-decentraliseringsdimensionen av det slag som diskuterades i kapitel 1, men rent empiriskt måste det tilläggas att det tycks sluta i dimensionen slutgiltiga död vid EU-inträde.

De åsiktsdimensioner som uppstår och försvinner är inte tydligt sammankopplade och även inom åsiktsdimensionerna sker förändringar. Det är alltså mycket lite som talar för att de gamla klassbaserade tävlansmönster som är kopplade till centralisering-decentralisering (eller för den delen vänster-höger) har samma påverkan på valmanifestens innehåll mot slutet av undersökningsperioden som de haft historiskt. Däremot framträder sådana mönster under 1970-talet, och i fallet med det norska *Senterpartiet* tycks det leva kvar längre än i andra partier. Det är även liten kontinuitet mellan de sakfrågor från 1970-talet som skulle kunna inordnas under GAL-TAN och de positioner som samma partier intar under 2000-talet. Likaså förefaller miljö-tillväxt som en ny och annorlunda dimension. Däremot kan det möjligen ses ett visst stöd för ”återvinning” av den gamla dimensionen centralisering-decentralisering i det norska partisystemet, i synnerhet *Senterpartiet*.

Slutligen, **indikator 2G,** en permanent närvaro av konflikt och motstående positioner i fråga om policyförslag får ett positivt utfall. Detta då det även i försvinnande och nytillkomna dimensioner finns olika positioner och olika betoningar. Detta är därmed **ett stöd för hypotes 2, valmaskiner**.

9. Avslutning och diskussion

Hur står det då till med partitävlan i skandinaviska partisystem? I kapitel 2 presenterades två hypoteser: Hypotes 1, kartellpartier – där partitävlan dör bort – och hypotes 2, valmaskiner – där partitävlan alltmer intensifieras och professionaliseras. I kapitel 2 kopplades dessa hypoteser samman med förekomsten av olika former av tävlan vilket även redovisas i tabell 9.1 dock med ytterligare en rad längst ned för de utfall som redovisats i kapitel 5-8. De viktigaste utfallen är markerade med fetstil.

Vilken tävlan förekommer?

Tabell 9.1. Utvärdering av vilken sorts partitävlan som förekommer

	Identifikation	Kompetens	Policy	Strategi	Utvärdering	Vaghet och frånvaro av tävlan	värderingar
Utfall	Saknas nästan helt	Minskar	**Ökar, klart dominerande**	Minskar	Endast i regeringsställning	**Minskar**	**Konstant närvaro**

Kommentar: Fetstil innebär att denna form av tävlan är dominerande (har en relativ frekvens av minst 10% under samtliga fyra undersökta decennier).

Av tabell 9.1, framgår att policytävlan ökar över undersökningsperioden och är klart dominerande. Samtidigt minskar förekomsten av vaghet och värderingar har en stark konstant närvaro. Övriga former av tävlan är generellt frånvarande eller sparsamt förekommande. Sammantaget visar detta ett **stöd för hypotes 2, valmaskiner**, och pekar på att **Hypotes 1, kartellpartier bör förkastas**. Men det är viktigt att påpeka att det finns ett

visst stöd för kartellisering inom vissa sakfrågeområden. Det finns spår, eller antydningar, till identifikationstävlan – där uppmaningar att identifiera sig med sin socioekonomiska grupp är viktiga inslag – i början av 1970-talet. Men då dessa inslag försvinner helt är det nära till hands att tänka sig att guldåldern faktiskt var en rimlig beskrivning av partisystemen under 1950- och 1960-talet. 1970-talet och 1980-talet skulle då kunna ses som en övergång från guldålderns klassbaserade partier via kartellpartier till professionaliserade valmaskiner. Kartellpartiernas betoning på en vag eller ofullständig partitävlan skulle i så fall motsvara en övergångsperiod där identifikation inte är tillräckligt för att mobilisera väljare, men en professionell partitävlan ännu inte tagit form. Detta skulle även förklara varför policytävlan och värderingstävlan är de dominerande formerna av tävlan medan vagheten minskar under undersökningsperioden, även om partierna inte helt övergått till professionella valmaskiner förrän mot slutet av perioden. Detta skulle även förklara framväxten av andra partifamiljer under undersökningsperioden: i vissa avseenden har partitävlan upplevts som bristande av väljarna och alternativen har då varit nya partifamiljer: kristdemokrater, miljöpartier och högerpopulister.

Vad säger indikatorerna om hypoteserna

Efter denna inledande översyn av vilka former av tävlan som dominerar är det dags att titta närmare på utfallet av hypoteserna och i synnerhet indikatorer. I tabell 9.2 framgår vilka av dessa som fått stöd och i vilket kapitel. Indikatorer med som inleds med 1 indikerar Hypotes 1, kartellpartier, och indikatorer som inleds med 2 indikerar hypotes 2, valmaskiner. Indikatorer med särskild referens, se kommentar till tabell 9.2.

Tabell 9.2. Indikatorernas utfall

Indikator	Får stöd	Förkastas
1A Nedtoning av möjligheten att påverka samt att politik i högre grad ses som passivt i stället för aktivt.		Kap 4
1B Politikens möjlighet att påverka beskrivs som minskad utan att ideologiska argument framförs för det		Kap 4
1C Ett bortdöende av tävlan kring värderingar och avsaknad av värderingar		Kap 4, 6
1D Färre policyförslag totalt (inom flera olika policyområden)		Kap 4, 7
1E En samtidig minskning av frekvens och total mängd av policyförslag och värderingar som betecknas som vänster	Kap 7[2]	Kap 6, 7[2]
1F Stora inslag av framhållandet av den egna kompetensen		Kap 4, 5
1G Stora inslag av vaga policyförslag och platta, otydliga värderingar		Kap 4, 6
1H Frånvaro av gruppidentifikation och partilojalitet på basis av skiljelinjer	Kap 5	
1I Partiledare, enskilda partiföreträdare och deras personliga egenskaper lyfts fram i högre grad		Kap 5
1J Uppmaningar till taktikröstning i valmanifest baserat på risken för kaos eller instabilitet.		Kap 5
2A Ökat inslag av självberöm		Kap 5
2B Ökat fokus från samtliga partier på kvalitet för breda grupper i den offentliga servicen snarare än expansion för specifika mindre grupper	Kap 7	
2C Ökat inslag av värderingar och konflikter över värderingar	Kap 4, 6	
2D Minskat inslag av mobiliserande propaganda i form av hänvisningar till identitet och lojalitet	Kap 5	
2E Ökad frekvens precisa policyförslag	Kap 4	
2F Ökad mängd policyförslag	Kap 7	
2G Vilka värderingar och policyförslag som tas upp skiftar, men konflikt mellan alternativ är konstant	Kap 6, 7[3], 8	Kap 7[3]
2H Ökat inslag av rubriker, introduktioner och innehållsförteckningar	Kap 4	
2I Uppmaning till taktikröstning för att uppnå önska regering eller önskad inriktning på en regering		Kap 5

Kommentar: [1] Indikatorn *delvis positiv* i Norge, men ej i Danmark eller Sverige
[2] Indikatorn positiv inom vissa policyområden, men negativ inom fler [3] Indikatorn negativ inom vissa policyområden, men positiv inom fler

Sammantaget är resultatet tydligt: **med några delvisa undantag har samtliga indikatorer till stöd för Hypotes 1, kartellpartier ett negativt utfall. Hypotes 2, valmaskiner, vinner däremot nära nog fullständigt stöd.** Tillsammans med ovanstående resonemang om olika sorters partitävlan är slutsatsen tydlig: partitävlan har inte dött ut – den har förändrats i riktning mot **valmaskiner**. De indikatorer där valmaskiner inte vinner stöd är intressant nog de som betonar andra former av partitävlan än policy och värderingar. Det vill säga, dominansen av ideologiskt driven tävlan om sakfrågor och värderingar är till och med starkare än i de hypoteser och indikatorer jag ställt upp. Det är också värt att notera att de gånger spår av guldåldern syns i materialet rör det sig om det norska *Senterpartiets* styvnackade försvar för sitt socioekonomiska ursprung som klassparti. Det kan alltså i vissa fall finnas en möjlighet för partier att inte förändra sig i den huvudsakliga riktningen för partisystem och partifamiljer – det finns även utrymme för nischpartier som kan fortsatt försvara vissa intressen. Likaså är det värt att poängtera att hypotes 1, kartellpartier, vinner stöd på en punkt: en minskad förekomst av vänsteralternativ inom vissa policyområden – de som rör budgetprocessen och statens roll i ekonomin. Det finns även en övergripande högervridning av politisk tävlan, men främst inom specifika delområden inom vänster-högerfrågor. Eftersom 1970 kanske är den tidpunkt då den politiska mittpunkten befinner sig längst åt vänster är en förskjutning inte märklig – mittpunkten har förflyttat sig förr och kommer att göra det igen. Men trots den högerförskjutning som finns är det ingen som ifrågasätter den välfärdsstat som har byggts upp eller de omfattande transfereringar som sker inom ramen för denna. Om vi specifikt tittar på dessa två områden – budgetprocess och statens roll i ekonomin – är det tydligt att skapandet av en konsensus i budgetprocessfrågor hänger intimt samman med förekomsten av statsfinansiella kriser i Danmark och Sverige i form av oljekrisen respektive 1990-talskrisen. Efter slutet på min undersökningsperiod har också budgetramverk luckrats upp och tanken på att låna till investeringar börjar föras fram. Det talar för att det är en tillfällig förändring och den sortens avgörande förändring som kartellpartitesen presenterar. Ett liknande resonemang kan föras om statens ingrepp i samhällsekonomin, men här bör det påpekas att det finns parallella förändringar med hur partierna tar upp frihet och jämlikhet som ideologiska

begrepp: liberalisering går hand i hand med att högerpartier[200] tydligt börjar betona negativ frihet och jämlikhet i möjligheter som en ideologisk angreppspunkt gentemot vänsterpartiers[201] betoning av jämlikhet i utfall. Möjligen avstannar liberaliseringen när vänsterpartier börjar betona positiv frihet och effektiv användning av offentliga medel som en ideologisk motoffensiv. Klart är i alla fall att vad som är mittpunkten i politiken är föränderligt liksom de termer som uttrycker vänster och höger. Därmed är det föga troligt att historien har nått sitt slut. Pendeln kan återigen svänga mot en starkare statlig roll i samhällsekonomin. Parallellt med denna förändring av vad vänster och höger innebär pågår en värderingsförskjutning i valmanifesten där partierna från 1970 i viss mån vandrar högerut – men med skillnader mellan partifamiljer och partisystem. Samtidigt med denna vridning högerut accepteras själva grunden för välfärdsstaten och ett stort statligt inflytande även av partier till höger om den politiska mitten vilket likaväl skulle kunna ses som ett accepterande av vänsterposition. I den meningen är det tveksamt om det är en kraftig högervridning – det sker rörande statlig styrning och ingripanden, till förmån för kontroll och ramar för näringslivet framför direkt ägande och detaljreglering, men samtidigt är välfärdsstaten och den offentliga finansieringen av vård, skola och omsorg ohotad. I många värderingsfrågor – som exempelvis jämlikhet kontra frihet – förändras inte alls positionerna i någon större utsträckning och det finns en fortsatt stor spännvidd i fråga om värderingar som förs fram av partierna. Det finns till och med en tydligare konflikt om jämlikhet och frihet mot slutet av undersökningsperioden än i början av den. Inslagen av kontinuitet i värderingsfrågor är stora för samtliga partier. Ideologier spelar fortfarande roll och de påverkar de sakfrågor som lyfts och de policyförslag som görs. Detta menar jag pekar på att förändringen är driven av konkurrens snarare än kartellisering.

Den förändrade bilden i fråga om värderingsdimensioner syns tydligt i materialet – andra motsättningar som GAL-TAN dyker upp, vilket gör att traditionell vänster-höger nedprioriteras relativt. Men med tanke på hur stort utrymme som läggs på offentlig sektor, skatter samt ordning och reda i

[200] Konservativa partier och de agrarpartier som befinner sig till höger om mitten (*Centerpartiet* och *Venstre*). Se kapitel 3.
[201] Socialdemokratiska partier och *Senterpartiet*. Se kapitel 3.

ekonomin, så är jag inte beredd att hävda att ekonomisk vänster-höger tappat sin betydelse. För partierna i denna undersökning är det är fortfarande de viktigaste frågorna när det kommer till kritan. Vidare är det värt att påpeka att den gamla konflikten om centralisering-decentralisering försvinner i Danmark och Sverige – men lever kvar till viss del i Norge.

Sammantaget menar jag att det finns en viss positionsförflyttning där den politiska mitten förskjuts åt höger, men än viktigare och mer tydligt i materialet är att vänster och höger delvis fylls med nytt innehåll. Samtidigt blir vänster-höger snarast mer dominerande än tidigare – decentralisering-centralisering försvinner, och vare sig GAL-TAN eller miljö-tillväxt hotar egentligen vänster-höger-dominansen under undersökningsperioden. Även om det har funnits tecken på att europeisk partitävlan sker i tvådimensionellt fält: vänster-höger och GAL-TAN (eller motsvarande) (Bornschier 2010) så finns det även tecken på att europeisk partitävlan går mot en situation där vänster-höger och GAL-TAN sammanfaller – till exempel i alla tre skandinaviska partisystemen *efter* min undersöknings slutdatum.

I sakfrågor är mönstret otydligt. Först och främst är sakfrågor ett dåligt mått på vänster-högerskalan. Därmed bekräftas delar av min kritik mot CMP – man bör skilja på sakfrågor och värderingar för att avgöra förskjutningar termer av höger och vänster. Vilka sakfrågor som partierna driver förändras i mycket högre grad över tid än deras värderingar. Slutligen blir partiernas positioner i sakfrågorna tydligare och mer konkreta med tiden. Denna ökade tydlighet innefattar även så kallade valensförhållanden [202] avseende värderingar och sakfrågor. Under senare delen av undersökningsperioden är partierna exempelvis tydligare med vad de menar med värderingar som ”frihet” och mer precisa i exakt vad som är innebörden i ”rättvisa skatter.” Samtidigt som partiernas uttalade värderingar inte förändras lika mycket visar det på en fortsatt konflikt över dessa värderingar och dessutom i viss mening en skarpare sådan då partierna är tydligare med innebörden i värderingar.

---

[202] Se kapitel 3. I korthet är ett valensförhållande ett positivt begrepp eller positiv positionering som det är svårt att vara emot, exempelvis ”frihet” eller ”rättvisa”. Den politiska striden står då snarare om innebörden av begreppet än huruvida det är önskvärt eller ej.

Minskningen av strategisk tävlan i Danmark och Sverige har förmodligen att göra med etablerandet av starkare, stabila blockbildningar i Skandinavien mot slutet av undersökningsperioden (Aylott och Bolin 2007; Haugsgjerd Allern och Aylott 2009). När detta sker minskar möjligheten att hänvisa till motståndarsidans oenighet. Även utvärderingsargument förekommer i princip enbart i Danmark och Sverige. Det finns inget tydligt mönster för utvärdering i något av de undersökta partisystemen. Men närvaron av dessa argument tyder på att det kan vara intressant att i framtida studier undersöka under vilka förutsättningar och av vem de används.

Vad gäller kontinuitet eller brott i partitävlan, är *Centerpartiets* förändring ett bra exempel: när den gamla, kommunitära mobiliseringen baserad på tydliga intressegrupper – landsbygden, jordbrukare, egenföretagare – inte längre ger ett säkert väljarstöd, måste partiet i stället vinna atomiserade väljare i ett mer individualistiskt samhälle. Parallellt med detta sker en förskjutning där partiet lämnar vissa kommunitära värderingar och i stället tar upp mer libertära värderingar samtidigt som vissa bärande idéer – kanske det bärande idékomplexet – finns kvar: en misstänksamhet mot centralmakten som uttrycks i termer av autonomi, decentralisering, grundtrygghet, individuell äganderätt och frihet[203]. Men när det inte längre finns en kommunitär grupp att försvara gentemot den centrala statsmakten blir denna kritik grundad i ett libertärt, individualistiskt ramverk i stället. Därför finns det ett stort mått av kontinuitet i Centerpartiets ställningstaganden samtidigt som det finns starka inslag av förändring – det är inte i första hand ett intresseparti för bönder och landsbygd mot slutet av undersökningsperioden. Vissa policyförslag och verklighetsbeskrivningar som görs 1970 kunde lika gärna stå med 2010, andra är fullständigt motsatta till varandra.

Huvudfrågan – tävlar partier?

Slutligen, vad gäller huvudfrågan – ”är det, som kartellpartitesen implicerar, verkligen så att de politiska partierna slutat att tävla på ett meningsfullt sätt?” (kapitel 1) – menar jag att mina resultat tydligt visar att ideologi och

[203] Detta är värderingar som skulle kunna uppskattas av den självägande bonden 1920, 1950 och 1970 likaväl som av en libertärt sinnad akademiker 2010.

värderingskonflikter, sakpolitiska konflikter och alternativa policyförslag alls inte saknas, tvärtom blir det snarare mer av den varan. För att citera Inglehart och Klingeman (2009[1976]:244)

> ”The End of Ideology did not materialize. On the contrary, there are indications that presumably ideological concepts such as left and right are taking on new life and new meaning for western publics.”

Inglehart och Klingemann kommenterar idén från 1960-talet om ideologins död, men orden är lika giltiga idag. Kartellpartitesen bär drag av en tanke att det var bättre förr då partierna tävlade ideologiskt och partierna inte längre gör det. Det må vara en vanlig inställning, men det betyder inte att den är sann. Ett avfärdande av denna tes betyder heller inte att det är bättre idag, men att det är annorlunda. För att enkelt sammanfatta resultatet för de uppställda hypoteserna:

1. Hypotes 1, kartellpartier, får ett visst stöd inom grundläggande frågor om samhällets organisation, där finns en bortdöende konflikt – marknadsekonomi och välfärdsstat ifrågasätts inte. Däremot är partierna tydligare med sina åsikter och tävlan mellan partier är långt ifrån död – vare sig det gäller värderingar eller sakfrågor. Det finns också visst stöd för att vissa (nya) sakfrågeområden inte tas upp i lika stor utsträckning av de undersökta partierna.

2. Hypotes 2, valmaskiner, får ett starkt stöd i den mening att det förefaller närmast vara en intensifierad tävlan – inom policy, värderingar, kompetens, strategi – och denna tävlan förefaller vara en mycket stark drivkraft för partierna och därmed det som präglar partisystemen.

Därmed finner jag det svårt att instämma i kartellpartitesen uppfattning att de förändringar jag visat på i denna avhandling är ett tecken på att partitävlan utarmas och alternativen försvinner. Här ligger mina resultat i linje med Hagevi et al. (2022) – det är ett blandat resultat på vänster-högerdimensionen, men inga tydliga bevis på en bortdöende tävlan. Det är otvetydigt att partitävlan förändras – och det på rätt djupgående vis – men därav följer inte att det är mindre meningsfullt. Om man med meningsfull tävlan avser att väljarna får tydliga alternativ, är det snarare så att tävlan blir

mer meningsfull då alternativen artikuleras tydligare. Det finns också skäl att invända mot begreppet ”meningsfull tävlan” som återkommande används i kartellpartitesen. Vad som är meningsfullt är en normativ utsaga och kan vara svårt att pröva empiriskt. Olika väljare och partier kan ha olika uppfattningar om vad som är meningsfullt och viktigt. Vaghet i positioner, däremot, går att empiriskt pröva. När jag har testat påståendena om vaghet finner jag att tävlan snarare har skärpts och blivit tydligare än försvunnit och blivit vagare; alternativen är snarare skarpare än mer diffusa. Det är heller ingen minskning i förekomsten av värderingar – i absoluta tal ökar snarare det ideologiska inslaget då valmanifesten blir längre.

I min licentiatuppsats (Gunnarsson 2019) var mitt preliminärt resultat att det starkast stödet för kartellisering fanns hos socialdemokratiska partier som dominerade regeringsmakten 1945-1970. Kartellpartier som växer samman med staten, prioriterar förvaltande och försöker undvika tävlan inför väljarna är något som sker vid långt maktinnehav – men att detta inte innebär att partisystemet kartelliseras. Ett kartellparti – med de karaktäristika som Katz och Mair framhåller – är snarare något som uppstår där det partiet är tryggt vid makten, men det säger väldigt lite om andra partier eller om partisystemet som helhet. Ett kartellparti är snarare ett maktmonopoliserande parti, medan ett kartelliserat partisystem är ett partisystem där partierna i allt väsentligt slutat tävla med varandra. Ett maktmonopoliserande kartellparti är alltså i grund och botten ett framgångsrikt, dominerande parti men det säger inget om detta maktmonopol grundar sig i framgångsrik tävlan, frånvaron av konkurrenter eller en avsaknad av tävlan per se. Kartellpartier kräver i så fall inte ett kartelliserat partisystem, och är heller inget tecken på detta. Huvudfokus i denna avhandling är dock tävlan i partisystemet och inte partiernas organisation eller sociologi – och resultaten visar att i de skandinaviska partisystemen saknas inte tävlan. Även om det finns vissa exempel på bortdöende konflikter och en samling i mitten är det likväl snarare en ökad, intensifierad tävlan som framträder i manifesten där bortdöende konflikter ersätts av andra. Denna ökade tävlan tycks även tvinga de socialdemokratiska partierna att tävla på liknande villkor som andra partier i partisystemet. Det vill säga en skärpt tävlan tvingar ett kartellparti att delta i tävlan på mer lika villkor. Sett till hur tävlan förefaller mer bristande under 1970-talet, och än mer under guldåldern, så är en möjlig tolkning att kartellpartier uppkommer när röstning baserat på identifikation förlorat sin

mening – och att väljarna fortsätter i gamla banor mest av vana. Detta innebär att kartellpartitesens beskrivning av ett partisystem tömt på meningsfull konkurrens snarare stämmer in på ett Lipset-Rokkanska partisystem som mest fortgår på grund av inertia och vaneröstning från 1960-talet. Efter denna period innebär ”upptining” i väljarmönster att det gamla systemet måste omprövas och konkurrens mellan partierna återkommer och skärps – men inte längre en konkurrens mellan olika identiteter och mobilisering av väljare – utan i stället i form av professionella valmaskiner med tydliga budskap. Detta innebär att kartellpartitesens bristande konkurrens är en följd av att guldålderns nedfrysta partisystem inte längre speglar väljarna – men efter detta innebär professionalisering och en ”upptiningschock” i form av jordskredsvalen i början av 1970-talet att partierna måste anpassa sig till en verklighet där de faktiskt måste vinna väljarna i konkurrens med andra partier. Eller som Kitschelt (2000:176) formulerar det: ”if there was ever an age of cartel parties and party systems, the current societal challenges of post-industrial capitalism provide the setting in which we experience not the dawn of that era, but its dusk.” Konkurrensen mellan partierna har bytt innebörd – mellan politiska alternativ snarare än socioekonomiska, politiskt laddade identiteter – men tycks även ha blivit starkare om de individuella väljarna.

Vad betyder tävlan för partier och partisystem?

I sin avhandling om partiers interndemokrati konstaterar Teorell att

> ”Idag är det fler än för 30 år sedan som inifrån [partierna] kräver förbättrad interndemokrati. Av detta dras den felaktiga slutsatsen att den interna demokratin har försämrats. Men i själva verket kan alltså den interna demokratin i partierna rent av vara bättre än förr”. (Teorell 1998:345)

På ett liknande sätt kan det förhålla sig med partitävlan: det är inte bristande konkurrens som för partierna mot mitten, det är ökande konkurrens. Efterfrågan på ”fler alternativ” eller ”bättre alternativ” kan snarare visa på en hårdare partitävlan där väljarna kräver mer av partierna. Men hårdare partitävlan innebär även att partierna anstränger sig mer i sina försök att vinna väljare i mitten där det är flest väljare samt att tävlan sker inom fler sakområden och ideologiska fält. Därför dras den felaktiga slutsatsen att

partierna kartelliseras när de snarare befinner sig i en skärpt konkurrenssituation där de tävlar om väljare i högre utsträckning och därför närmat sig varandra. Däri ligger även något av en paradox – när partierna INTE tävlade i lika stor utsträckning och väljarna röstade efter partiidentifikation och grupplojaliteter företrädde partierna i högre grad olika samhällsintressen och skilde sig tydligt åt. Den tävlan som skedde under guldåldern förefaller ha varit bristfällig på den elektorala arenan. Kartellpartitesen utgångspunkt att guldålderns representation på något sätt visade på demokratiska alternativ framstår då som något märklig. Den tid då guldålderns skiljelinjebaserade partisystem var starkt och förutsägbart gav snarast upphov till ett partisystem med bristande elektoral tävlan. De tendenser som kartellpartitesen kritiserar är alltså snarare aspekter av den guldålder som tesen implicit hyllar än den tid vi nu lever i. Dessa tendenser tycks närmast ha dött ut under 1970- och 1980-talet under press från en hårdnad konkurrens. När tävlan skärps företräder partierna sina väljare men detta får partierna att röra sig mot de populäraste åsikterna i många frågor – och de finns oftast i mitten snarare än flankerna.

En politisk konflikt på den elektorala arenan där väljarna samlas i mitten kommer att driva partierna mot tävlan i mitten. Detta misstas för konsensus, men det är inte konsensus – det är tävlan mellan liknande produkter (jfr Smith 2009). Det är en skarp tävlan – mellan alternativ som folk finner relevanta, annars skulle det inte finnas någon mening för partierna att konkurrera i mitten. En konflikt/konkurrens kommer att leda till att de olika sidorna påverkar varandra vilket kommer att underlätta rörelser mot varandra.[204] En demokrati där väljarna faktiskt väljer mellan olika partier bidrar till att partierna samlas i mitten av konkurrensskäl, inte på grund av kartellisering. Förutsätter vi rationella partier kommer de att anpassa sitt budskap efter vad som vinner väljare.

---

[204] Även vid jämförelser mellan partisystem syns ibland rörelser mot någon form av mittpunkt. Som ett exempel (utvecklat i kapitel 7): i Norge är det *Arbeiderpartiet* som argumenterar för arbetslinjen 2000, i Sverige är det *Moderaterna* som gör det 2006 – det ena partiet är det dominerande vänsterpartiet, det andra det dominerande högerpartiet. I båda fallen är argumentationen liknande: vi ska ha en välfärdsstat, men det betyder att vi måste arbeta. I grund och botten bygger argumentationen på samma tema: gör din plikt, kräv din rätt.

En sådan utveckling kan förstås som att alternativen försvinner – men anledningen till att de försvinner är att partierna är rationella och följer väljarna. Det vill säga, de alternativa policypositioner som försvinner ur valmanifesten försvinner för att de inte är något som vinner väljare. Visst kan partier påverka opinioner, men försök att styra utbudet av policy för att vissa positioner inte anses praktiska eller salongsfähiga tenderar snarast att leda till att det uppkommer nya partier. Kristdemokrater, miljöpartier och högerpopulister är alla exempel på detta – liksom både agrarpartier och arbetarpartier. Där ligger själva grundproblemet med kartellpartitesen: det går inte att skapa en kartell, eftersom det inte går att förhindra att nya partier bildas. Det går inte att kontrollera marknaden för partier. Möjligen är detta snarare en kritik mot namnet än mot innehållet, men det går inte att komma ifrån att konkurrens och väljarmaximering leder till centripetal tävlan medan frånvaron av konkurrens och nischtävlan på partisystemets flanker driver till centrifugal tävlan. Denna ökade konkurrens kräver också mer tydlighet från partierna, vilket rimligen visar på en mer meningsfull tävlan. Mekanismen för en mer mittenorienterad tävlan är alltså den omvända mot den som kartellpartitesen presenterar.

I ett flerpartisystem finns det rimligen även konkurrens inom de olika block som kan aspirera på regeringsmakten. Det vill säga, det är inte bara en blockbytande medianväljare som måste vinnas. Det finns även en konkurrens inom blocken där samtliga väljare har sitt ”partistall” med partier den enskilde väljaren kan tänka sig att rösta på (Hagevi 2011a). Rimligen bör ett parti som ingår i många väljares partistall ha en större möjlighet att vinna röster – även om ett parti inte kan ingå i samtliga väljares partistall. Om ett parti väljer att utmärka sig inom de sakfrågor eller värderingar som partiets medlemmar och sympatisörer prioriterar – partier jagar de *tillgängliga* rösterna (se kapitel 1) – och samtidigt intar en ”neutral”, odogmatisk inställning i andra frågor kommer en liknande effekt att ske: en samling i mitten i ett flertal frågor för varje enskilt parti där olika partier prioriterar olika sakfrågor eller värderingar. Eftersom olika partier kommer att prioritera olika sakfrågor och värderingar blir effekten att samtliga sakfrågor och värderingar förefaller mer utslätade. Oavsett vilken värdering eller sakfråga som undersöks kommer flera partier alltid att prioritera ett annat område. Återigen: konkurrensskäl, inte kartellisering, driver partierna mot mitten i de flesta frågor – och detta gäller även för de partier som kan inta extrema flankpositioner i andra frågor.

Likaså är det värt att höja blicken och försöka se vad som händer mellan valen, i parlamenten. Partierna kampanjar mot varandra i valrörelserna och söker stöd för den politik de vill föra, men förs denna politik sedan i parlamenten? Uddhammar visar i sin avhandling *Partierna och den stora staten* (1993) att de tre borgerliga partierna i Sveriges Riksdag ytterst sällan rest några invändningar mot den socialdemokratiskt styrda expansionen av statliga ingripanden och åtgärder. Detta syns på sätt och vis i min undersökning då ”förlorade strider” försvinner efter att de avgjorts: ett parti som inte vinner mandat att driva sin linje i exempelvis pensionsfrågan kommer i de flesta fall INTE att gå till val på att riva upp den segrande sidans reformer i nästa val. Lagt kort ligger. Genomförd reform får vara, i åtminstone några decennier. Utan att i detalj has studerat socialdemokratins svar på olika borgerliga reformer under 1990-talet och 2000-talet i de skandinaviska staterna förefaller det likväl vid en ytlig anblick som ett liknande mönster: liberala reformer ligger kvar, skattesänkningar accepteras, avreglerade marknader återregleras inte. Konkurrensen på väljararenan överförs alltså inte till att riva upp motståndarens segrar. Men möjligen kan det finnas en ökande tendens till detta under senare år med tal om ”återställare” vid valseger. Loxbo och Sjölin (2015) har visat att det är ett ökande inslag av aktiv opposition i Riksdagen där oppositionspartier är mer benägna att yrka på avslag av regeringens förslag och i stället föra fram egna yrkanden vilket skulle tyda på en skärpt konkurrens jämfört med Uddhammars tidigare resultat där dessa motsättningar saknas. Ett mer samarbetsinriktat arbetssätt i Riksdagen förefaller däremot ha varit vanligare under 1970-talet. Enroth och Hagevi (2018) finner heller inte några starka tendenser till kartellisering i den svenska riksdagen. Detta stämmer rätt väl med mina resultat: över tid är det fler motstående förslag som förs fram och det är inte någon generell minskad konfliktnivå i valmanifesten, snarare tvärtom.

Detta pekar enligt min mening åt ett och samma håll: det är inte bara i valrörelserna som konkurrensen hårdnar mellan partierna utan detta sker generellt i det politiska systemet. Det mindre motstånd mot reformer som Uddhammar identifierar och den relativa avsaknaden av motförslag under 1970-talet som Loxbo och Sjölin identifierar hör i allt väsentligt till en tidigare era där guldålderns gamla intresserepresentation relativt enkelt kunde leda till en kompromiss eller acceptans för majoritetsviljan i parlament. I dagens konkurrensinriktade politik är sådan konsensus inte

tänkbar och därmed blir även en kartellisering av partisystemet svår att föreställa sig. Snarare skulle i så fall kartelliserade partisystem vara en övergångsfas mellan guldålderns konsensusinriktade, stabila partisystem och de nuvarande konkurrensinriktade, instabila partisystemen.

Däremot tycks kartellpartitesen vara tillämplig på den sociala basen för partier: det är inte längre klasser eller specifika grupper på socioekonomisk eller sociokulturell bas som representeras. Detta tycks dock inte leda till mindre valmöjligheter då partier fortfarande skiljs åt i ideologiska ställningstaganden – såväl värderingar som sakpolitiska förslag – och dessutom konkurrerar partier om att vinna regeringsmakten. Men om partiers sociala baser är mer lika varandra jämfört med tidigare skulle detta kunna innebära att det kan finns kartelliseringsliknande effekter i form av upplevelse av samhället, världsbild, problemformulering och rent av uppmärksamhet på vad som är ett problem i samhället och vad som är en viktig fråga. Om detta sedan kombineras med en ökad professionalisering skulle det förklara varför politisk uppmärksamhet från politiker och väljare glider isär, och varför nya partier uppkommer och vinner insteg i högre grad under de senaste decennierna. Men eftersom det faktiskt finns uttalade skillnader både i partiernas policyförslag och i värderingar finner jag det svårt att se det som en kartellisering i den meningen som beskrivs i kartellpartitesen.[205]

Mot slutet av undersökningsperioden börjar konfliktfrågor som är lättare att passa in på GAL-TAN-skalan snarare än den ekonomiska vänster-högerskalan att spela större roll, men det är fortfarande en liten roll i materialet. Om det är så att kartellisering leder till att vissa frågor inte syns, skulle mina resultat snarare peka på att GAL-TAN-frågor som invandring, integration och så kallade kulturkrigsfrågor har kartelliserats bort. Men i så fall har resultatet snarast blivit att en ny partifamilj i form av högerpopulister tillkommit som tar upp dessa frågor och vinner framgång i val. Möjligen kan man alltså hävda att det finns ett visst stöd för kartellpartitesens påståenden

[205] Det är inte heller givet att detta pekar mot det Thomassens och van Ham (2014) kallar för ”audiensdemokrati” eller Saward (2008, 2010) benämner ”reflexive claims”. Det verkar som om det faktiskt finns stora inslag av tävlan och att envist mycket av denna tävlan fortfarande handlar om värderingar och policyförslag/sakfrågor snarare än person, kompetens eller strategi.

om en *avsaknad* av tävlan snarare än ett *bortdöende*. Men den bristande tävlan är inte på vänster-höger-dimensionen utan snarare på GAL-TAN-dimensionen och där får denna brist till följd att nya partier uppstår vilket innebär att på sikt blir det snarast en ökad tävlan. Idag vet vi att *Sverigedemokraterna* kom in i valet 2010 och kom att växa i de kommande tre valen, att *Fremskrittspartiet* blir Norges största icke-socialistiska parti på 2020-talet, att Danmark får ett flertal partier inom den högerpopulistiska familjen som samlar en stor andel av väljarna. Detta får rimligen sägas vara en situation präglad av starkare partitävlan, men detta sker efter undersökningsperioden. Uppenbarligen är frånvaron av alternativ avseende GAL-TAN något som väljarna reagerar på, men det är inte frånvaron av de alternativ som presenteras i kartellpartitesen.

Trots att det finns tecken på en starkare konkurrens, finns det även en kartellisering i den mening att de undersökta partierna – som historiskt sett varit de större och dominerande partierna i de skandinaviska staterna – i stora drag är överens om EU-medlemskap, marknadsekonomin och välfärdsstaten, budgetdisciplin och ekonomiska ramar för marknad och stat. Revolutionerande samhällsomstöpningar står helt enkelt inte på programmet, i stället för radikala, genomgripande förändringar handlar politik om reformistiskt förvaltande. Man bygger inte ett nytt hus, utan man underhåller det som existerar – kanske blir det lite renovering här och var, men på det stora hela är det samma byggnad. Såtillvida finns det en poäng med att vissa frågor inte längre är föremål för tävlan. I alla fall inom de frågor som försvinner – EU-medlemskap, välfärdsstat, marknadsekonomi, budgetdisciplin – men det saknas inte motsättningar inom ramen för dessa frågor som partierna är överens om.

Samtidigt – och det är viktigt att understryka – går inte förändringarna avseende vad som tas upp i valmanifesten hand i hand med att partierna blir otydliga vare sig med sina grundläggande värderingar eller med vad de vill genomdriva för policy. Tvärtom ökar tydligheten i förslagen markant. Paradoxen består alltså i att det är en intensifierad tävlan mellan partierna som driver fram resultat där politiken som helhet strävar mer mot förvaltande och mindre mot samhällsomdaning. Politiken är inte att omdana samhället utan att styra det – och det är där de politiska striderna står idag: hur ska samhället förvaltas, inte hur det ska förändras. Som Manin (2002:208-212) skriver så hävdas det ofta att det representativa

styrelseskicket genomgår en kris, men att dessa kriser snarare är exempel på förändringar (se även Farrell 2014). Representation – och partier – förändras ständigt. Ibland kraftigt och genomgripande, men det innebär inte med nödvändighet att en förändring är till det sämre. En förändring kan bara vara annorlunda, till exempel menar Manin (2002 att partiväsendets uppkomst som sådan sågs som en kris som gjorde representativ demokrati omöjlig. Idag råder närmast konsensus inom demokratiteorin att partier är nödvändiga för representativ demokrati. Om det är så att en ny modell behövs för att förklara den moderna representativa idén kan man givetvis diskutera om det är en publikdemokrati (Manin 2002), audiensdemokrati (Thomassen och van Ham 2014), ”reflexive claims” (Saward 2008, 2010) eller en annan typ eller om det ens behövs en modell. Klart är i alla fall att den gamla modellen från guldåldern inte längre är tillämplig. Klart står också att kartellpartitesen inte får stöd av den utveckling som faktiskt skett på väljararenan i Skandinavien. I stället är utvecklingen snarast **från intresseartikulering och kompromissande mellan partier som företräder lojala, mer eller mindre väldefinierade grupper till konkurrerande lag med olika idéer, där alla i högre grad än förr slåss om samma väljare och väljarna blir viktigare än intressegrupperna/medlemmarna.**[206] **Kort sagt, från Lipset och Rokkan (1967a) till Downs (1957) och (Panebianco 1988) (lean, mean election machines).**

Detta förändrar även konkurrensen – om konkurrens sker om en medianväljare följer det att partier samlar sig i två block på vardera sidan om denne medianväljare. Tidigare kunde ett parti ”säkra” sin kärnväljare och sedan kompromissa vilket ledde en konkurrens som inte var allmän och inte skedde i mitten. När valrörelserna i första hand rör sig om att mobilisera ”sina grupper” och i andra hand om specifika konkurrenssituationer inom ett segment av väljarkåren följer det att konkurrens inte leder partier mot mitten; det medför även en lösare blockstruktur. Idag är det en hårdare konkurrens om en större grupp väljare i mitten, vilket leder till en starkare blockstruktur med två lag som står mot varandra. På olika sätt syns denna tendens i alla tre skandinaviska partisystem. Utifrån valmanifesten präglas danskt 1970-tal av olika uppgörelser, hoppande majoriteter och allmän

[206] Man kan även beskriva detta som att dagens partimedlemmar agerar som individer och inte som ett kollektiv.

turbulens. Under 1980-talet har det danska partisystemet två block med opålitliga flygelpartier och vågmästarpartier i mitten för att under 1990- och 2000-tal bli till två block utan vågmästarpartier. I Sverige och Norge finns under 1970- och 1980-talet en dominerande socialdemokrati och en borgerlighet splittrad mellan en mitteninriktad tendens och en högerinriktad tendens (Sannerstedt 1992). Men denna ersätts av en tydligare struktur med två block där även nybildade partier förs in i ett block. Den gamla mitten har försvunnit – i Norge till vänster, i Sverige till höger.[207] Även om partier i vissa fall byter sida i blockstrukturen är dominansen av två block tydlig. Norge har fortfarande en centralisering-decentraliseringsdimension som delvis ligger på tvärs med vänster-höger, men i Sverige har denna dimension försvunnit. Historiskt har centralisering-decentralisering skapat svårighet framför allt inom högerblocket, på ett liknande sätt som EU-frågan gjorde. Men i Sverige (och Danmark) försvinner EU-frågor i stort sett efter medlemskap i EU – och tar till stor del med sig centralisering-decentraliseringsdimension. I Norge leder EU-frågan till en blockförskjutning där *Senterpartiet* går åt vänster. Utanför EU assimileras centralisering-decentralisering till en vänster-höger fråga; inom EU försvinner centralisering-decentralisering. Detta betyder att EU inte i första hand är ett hot mot socialdemokratin (vilket ibland anförs) utan mot de agrara partierna som är tvungna att återuppfinna sig som något annat i och med ett EU-inträde. I Danmark blir det gamla bondepartiet *Venstre* det dominerande högerpartiet av catch-all modell vilket är imponerande för ett parti som inte hade en enda företrädare från Köpenhamn före 1990-talet och var väsentligt svagare i Köpenhamn än på Jylland längre än så (Goul Andersen och Bendix Jensen 2001:109). I Sverige blir det gamla bondepartiet ett uttalat liberalt parti förankrat till höger i ekonomiska termer.[208] Visserligen intog *Venstre* mer marknadsliberala ståndpunkter jämfört med *Centerpartiet* och var tidigt varma anhängare av ett danskt EU-inträde. Men det är slående att partiernas utveckling efter EU-medlemskap

[207] Notera att min undersökningsperiod slutar 2010. Men om något visar utvecklingen efter 2010 i såväl Danmark som Sverige på att partiers positioner i sakfrågor förändras, röstetal förändras – men tävlan är konstant och värderingar upphör inte att spela roll.

[208] Notera att denna liberalism efter valet 2018 fick *Centerpartiet* att släppa fram en regering till vänster för att motverka ”högerpopulismen” – trots att partiet står mycket långt till höger i ekonomiska frågor och knappast har rört sig mot vänster i ekonomiska termer. *Centerpartiets* röda linjer i samband med valet 2026 är en variant på samma tema.

har vissa likheter. De agrara partierna hanterar alltså nedgången i sin *classe gardé* olika.[209] En kontrafaktisk fråga är vad *Senterpartiet* skulle ha gjort om Norge gått med i EU.

Folkrörelsepartierna baserade på medlemsinflytande och representation av olika klassintressen ersatts av professionella valmaskiner. Om partierna tidigare har varit kanaler som har gett folket möjlighet att påverka de styrande, så har de nu förvandlats till någon som bjuder ut vissa paket av sakfrågor och värderingar inför folket vid val. Valdemokrati i stället medlemsdemokrati. Då behövs inte medlemmar och deras problematiska skiljelinjer, då behövs professionella valarbetare som förmår föra ut ett tydligt budskap – såväl sakfrågemässigt som ideologiskt. Den socialdemokratiska debattören Suhonen beskriver denna utveckling inom den svenska socialdemokratin med orden ”[v]alrörelser kräver betydligt mindre arbete än långvarig organisering och medger politisk flexibilitet *mellan* valen.” (Suhonen 2014:74). Partiapparaten professionaliseras, partiledare får en viktigare roll (Bjerling 2012; Madestam 2009). De partimedlemmar som finns kvar inom ett parti blir mer lika varandra ideologiskt – de representerar snarare värderingar än socialgrupper. Det är inte längre de gamla folkrörelsepartierna eller masspartierna, men det är heller inte fråga om catch-all partier. Snarare handlar det om en tudelad struktur med ett professionell, elektoral maskin som kickar igång vart fjärde år (Panebianco 1988) kombinerat med ett professionellt parlamentarisk parti bestående av ideologiskt motiverade yrkespolitiker (Koole 1994). En förutsättning för detta är att skiljelinjerna inte längre bestämmer partitävlans innehåll. Däremot kan värderingar lyftas till en tydligare nivå och bli mer avgörande för val av parti – och i synnerhet för val av block eftersom blocktillhörighet i Skandinavien till stor del tycks kopplade till positionen på vänster-högerskalan (Hagevi 2015). Dessa professionella partier tävlar mot varandra i en dubbel Downsisk tävlan, dels en värderingstävlan baserad på vänster-höger där block står mot block, dels en sakfrågetävlan där varje parti försöker vinna röster i första hand inom respektive block.

Detta innebär inte att det ideologiska innehållet förtunnas – snarare blir det tydligare, om än frikopplat från någon form av socioekonomisk bas. Detta

---

[209] Jämför tex med Kriesi et al. (2008) där det tas som utgångspunkt att globalisering påverkar olika individer olika även inom inte bara inom en stat, utan även inom en grupp.

bör även innebär att valmanifesten och valrörelserna är viktigare för partitävlan idag, med lättrörliga väljare som måste vinnas. Även om partierna är mer flexibla mellan valen utan sin socioekonomiska bas, så finns det nedskrivet svart på vitt vad som lovades i förra valet. I de fall man bryter mot detta så går det att hävda ett löftesbrott – och om de lättrörliga väljarna är benägna kan de också straffa partiet i nästa val. I stället för kollektiv åsiktsrepresentation uppstår en väljarmarknad. Från Rokkan till Downs; från medlemsdemokrati till väljardemokrati. Om partier ska överleva och förbli relevanta måste de kunna anpassa sig till förändrade omständigheter även om det innebär färre medlemmar och sämre partilojalitet (Farrell 2014:442).

Således, hypotes 2, valmaskiner, får starkast stöd i den meningen att den bäst förklarar interaktionen mellan partierna och partitävlans utveckling och intensifiering. Att partitävlan har ökat antyder att frånvaron av vissa alternativ snarast står att finna bland väljarnas önskemål. Däremot är det tydligt att partitävlan idag är inte vad det var 1970 och den sker efter andra logiker. Därför är inte heller partier vad de en gång var. Eftersom modern demokrati i stort sett är otänkbar utan partier innebär förändrade partier en djupgående förändring av hur vår demokrati faktiskt fungerar. Men att utreda detta vidare är en annan forskningsuppgift.

Appendix 1 Röstetal för polpartierna i Skandinavien 1970-2010

Tabell 1. Valresultat i Danmark

År	V	KF	SD	Polpartier, totalt	Avvikelse
1971	15,60	16,70	37,30	69,60	
1973	12,30	9,20	25,60	47,10	*Fremskridspartiet* näst störst
1975	23,30	5,50	29,90	58,70	
1977	12,00	8,50	37,00	57,50	*Fremskridspartiet* näst störst
1979	12,50	12,50	38,30	63,30	
1981	11,30	14,50	32,90	58,70	
1984	12,10	23,40	31,60	67,10	
1987	10,50	20,80	29,30	60,60	
1988	11,80	19,30	29,80	60,90	
1990	15,80	16,00	37,40	69,20	
1994	23,30	15,00	34,60	72,90	
1998	24,00	8,90	35,90	68,80	
2001	31,20	9,10	29,10	69,40	
2005	29,00	10,30	25,80	65,10	
2007	26,20	10,40	25,50	62,10	
Snitt	18,06	13,34	32,00	63,40	

Tabell 2. Valresultat i Norge.

År	SP	H	DNA	Polpartier, totalt	Avvikelse
1973	11,00	17,40	35,30	63,70	
1977	8,60	24,80	42,30	75,70	
1981	6,70	31,70	37,20	75,60	
1985	6,60	30,40	40,80	77,80	
1989	6,50	22,20	34,30	63,00	
1993	16,70	17,00	36,90	70,60	
1997	7,90	14,30	35,00	57,20	*Fremskrittspartiet* näst störst. *Kristeligt Folkeparti* får färre röster än *Høyre*, men fler mandat.
2001	5,60	21,20	24,30	51,10	
2005	6,50	14,10	32,70	53,30	*Fremskrittspartiet* näst störst
2009	6,20	17,20	35,40	58,80	*Fremskrittspartiet* näst störst
Snitt	8,23	21,03	35,42	64,68	

Tabell 3. Valresultat i Sverige.

Sverige	C	M	SAP	Polpartier totalt
1970	25,10	11,53	45,30	81,93
1973	24,10	14,29	43,60	81,99
1976	18,10	15,59	42,70	76,39
1979	15,50	20,34	43,20	79,04
1982	12,40	23,64	45,60	81,64
1985	11,30	21,33	44,70	77,33
1988	8,50	18,30	43,20	70,00
1991	7,70	21,92	37,70	67,32
1994	5,10	22,38	45,30	72,78
1998	6,20	22,90	36,40	65,50
2002	7,90	15,26	39,90	63,06
2006	6,60	26,23	34,90	67,73
2010	6,10	30,06	30,70	66,86
Snitt	11,89	20,29	41,02	73,20

Appendix 2 Regeringsinnehav i Skandinavien 1970-2010

Tabell 1. Regeringsinnehav i Danmark

Regering	Startdatum	Slutdatum	V	KF	SD	Övriga ingående partier
Baunsgaard	1968-02-22	1971-09-21	X	X		***RV***
Krag IV	1971-10-11	1972-10-05			**X**	
Jorgensen I	1972-10-05	1973-12-04			**X**	
Hartling	1973-12-19	1975-01-09	**X**			
Jorgensen II	1975-02-13	1977-02-15			**X**	
Jorgensen III	1977-02-15	1978-08-30			**X**	
Jorgensen IV	1978-08-30	1979-10-23	X		**X**	
Jorgensen V	1979-10-26	1981-12-08			**X**	
Jorgensen VI	1981-12-30	1982-09-03			**X**	
Schlüter I	1982-09-10	1984-01-10	X	**X**		*CD, K*
Schlüter II	1984-01-10	1987-09-08	X	**X**		*CD, K*
Schlüter III	1987-09-10	1988-05-10	X	**X**		*CD, K*
Schlüter IV	1988-06-03	1990-12-12	X	**X**		*RV*
Schlüter V	1990-12-18	1993-01-15	X	**X**		
Rasmussen I	1993-01-25	1994-09-21			**X**	*CD, K, RV*
Rasmussen II	1994-09-27	1996-12-30			**X**	*CD, K, RV*
Rasmussen III	1996-12-30	1998-03-11			**X**	*RV*
Rasmussen IV	1998-03-11	2001-11-20			**X**	*RV*
Fogh Rasmussen I	2001-11-27	2005-02-08	**X**	X		
Fogh Rasmussen II	2005-02-08	2007-11-13	**X**	X		
Fogh Rasmussen III	2007-11-13	2009-04-05	**X**	X		
Løkke Rasmussen	2009-04-05	2011-09-15	**X**	X		

Källa: Andersson, Bergman och Ersson (2012. X= deltar i regering, fet stil = statsminister. CD = *Centrum-Demokraterne*, K = *Kristeligt Folkeparti*, RV = *Radikale Venstre*

Tabell 2. Regeringsinnehav i Norge.

Regering	Startdatum	Slutdatum	Sp	H	DNA	Övriga ingående partier
Borten II	1969-09-08	1971-03-02	**X**	X		*Venstre, Kristelig Folkeparti,*
Bratteli I	1971-03-13	1972-10-07			**X**	
Korvald	1972-10-18	1973-09-10	X			*Venstre,* ***Kristelig Folkeparti****,*
Bratteli II	1973-10-16	1976-01-09			**X**	
Nordli I	1976-01-15	1977-09-12			**X**	
Nordli II	1977-09-12	1981-01-30			**X**	
Brundtland I	1981-02-04	1981-09-14			**X**	
Willoch I	1981-10-14	1983-06-01		**X**		
Willoch II	1983-06-08	1985-09-09	X	**X**		*Kristelig Folkeparti,*
Willoch III	1985-09-09	1986-05-02	X	**X**		*Kristelig Folkeparti,*
Brundtland II	1986-05-09	1989-09-11			**X**	
Syse	1989-10-16	1990-10-29	X	**X**		*Kristelig Folkeparti,*
Brundtland III	1990-11-03	1993-09-13			**X**	
Brundtland IV	1993-09-13	1996-10-23			**X**	
Jagland	1996-10-25	1997-09-15			**X**	
Bondevik I	1997-10-17	2000-03-09	X			*Venstre,* ***Kristelig Folkeparti****,*
Stoltenberg I	2000-03-17	2001-09-10			**X**	
Bondevik II	2001-10-19	2005-09-12	X	X		*Venstre,* ***Kristelig Folkeparti****,*
Stoltenberg II	2005-10-17	2009-09-14	X		**X**	*Sosialistisk Folkeparti*
Stoltenberg III	2009-09-14		X		**X**	*Sosialistisk Folkeparti*

Källa: Andersson, Bergman och Ersson (2012. X = deltar i regering, fet stil = statsminister.

Tabell 3. Regeringsinnehav i Sverige.

Regering	Startdatum	Slutdatum	C	M	SAP	Övriga ingående partier
Palme I	1969-10-14	1970-09-20			**X**	
Palme II	1970-09-20	1973-09-16			**X**	
Palme III	1973-09-16	1976-09-19			**X**	
Fälldin I	1976-10-07	1978-10-05	**X**	X		*Folkpartiet*
Ullsten	1978-10-13	1979-09-16				***Folkpartiet***
Fälldin II	1979-10-11	1981-05-08	**X**	X		*Folkpartiet*
Fälldin III	1981-05-19	1982-09-19	**X**			*Folkpartiet*
Palme IV	1982-10-07	1985-09-15			**X**	
Palme V	1985-09-15	1986-03-01			**X**	
Carlsson I	1986-03-12	1988-09-18			**X**	
Carlsson II	1988-09-18	1991-09-15			**X**	
Bildt	1991-10-03	1994-09-18	X	**X**		*Folkpartiet, Kristdemokraterna*
Carlsson III	1994-10-06	1996-03-18			**X**	
Persson I	1996-03-21	1998-09-20			**X**	
Persson II	1998-09-20	2002-09-15			**X**	
Persson III	2002-09-15	2006-09-17			**X**	
Reinfeldt I	2006-10-06	2010-09-19	X	**X**		*Folkpartiet, Kristdemokraterna*
Reinfeldt II	2010-09-19		X	**X**		*Folkpartiet, Kristdemokraterna*

Källa: Andersson, Bergman och Ersson (2012. X = deltar i regering, fet stil = statsminister.

Appendix 3 Skandinaviska partifamiljer

Eftersom olika typologier är utvecklade vid olika tid innebär det att vissa partier saknas i vissa klassificeringar då de inte existerar när typologin görs. Baserat på de kriterier som ges i anslutning till respektive typologi har vissa partier förts in inom parantes, men endast då det är helt självklart var de skulle föras in. Fall som kan påverka klassifikationen i övrigt har inte förts in (till exempel danska *Liberal Alliance*). Med undantag för de partier som numera ingår i partisamarbeten är samtliga partier identifierade med den förkortning de själva använder idag, eller hade senast de existerade. I såväl Danmark som Norge har de kommunistiska partierna med tiden tappat sin parlamentariska representation men har på senare år återkommit i form av *Enhedslisten* respektive *Rødt*, varför det finns en poäng att inkludera dessa partier där det går. Det finns även ett antal internationella eller regionala grupperingar av partier som kan fungera som ledtråd till en sammanvägd klassificering av partifamiljer.

Tabell 1. Partifamiljer i Skandinavien enligt von Beyme

	Liberaler	Konservativa	Social-demokrater	Socialister[a]	Center[b]	Kristna	Kommunister	Protest	Gröna
Dk	RV/ V	KF	SD	SF	RV/ V	KD	DKP	Z	G
No	V	H	DNA	SV	Sp	KrF	NKP	Frp	(MDG)
SV	L	M	SAP		C	KD	VPK	(NyD)	Mp

Efter von Beyme (1985). Partifamiljer etnicitet och fascister utelämnat.

a) Socialister är en undergrupp till socialdemokrater för von Beyme, men han klassificerar dem likväl omsorgsfullt separat.

b) Von Beyme öppnar även för att inkludera Centerpartier som en tredje undergrupp till liberaler. De andra två undergrupperna är radikalliberaler – vilket inkluderar RV – och liberalkonservativa vilket inkluderar alla andra liberala partier i Norden (1985:45).

Tabell 2. Partifamiljer i Skandinavien enligt Ennser

	Gröna	Social-demokrater	Liberaler	Konservativa och kristdemokrater	Radikal höger
Danmark		SD	V, RV, CD	KF, KD	Z, DF
Norge	(MDG)	DNA	V, Sp	H, KrF	Frp
Sverige	Mp	S	C, L	M, KD	(SD)

Källa: Ennser (2012.

Tabell 3. Partifamiljer i Skandinavien enligt Seiler

	Konservativa[a]	Liberaler[a]	Radikaler[a]	Extremhöger[b]	Arbetar-partier[c]	Socialister[d]	Socialdem.[d]	Kommunister	Protestanter	Perferiförsvar	Agarapartier
Dk	KF	V	RV	Z	SD	SF	CD	(DKP)	K		E
No	H	V		Frp	DNA	SV		(NKP)		KrF	Sp
Sv	M	L			SAP			VPK	(KD)		C

Källa: Seiler (1980). Seiler gör ett uttalat försök att gruppera alla västeuropeiska partier efter Rokkans skiljelinjer, baserat på ursprung, ideologi och väljarkår.
a) Seiler ser konservativa, liberaler och radikaler som tillhörande den större gruppen borgerliga vilka står för kapitalet mot arbetarna.
b) Seiler skiljer på fem undergrupper inklusive reaktionära och fascistiska partier. *Fremskidtspartiet* och *Fremskittspartiet* representerar ”de besuttnas osolidaritet.”[210] ”Den hotade landsbygden”[211] inkluderar det finska *Landsbygdspartiet*. Andra undergrupper är ”den nostalgiska reaktionen”, ”den facistiska reaktionen” och ”det vanliga folket”[212]. Det är inte givet var SD och DF skulle placeras.

[210] ”L’incivisme des nantis” (Seiler 1980:211)
[211] ”Le misérabilisme rural” (Seiler 1980:210)
[212] ”La réaction nostalgique”, ”la réaction fasciste” respektive ”le quelconquisme” (Seiler 1980:208-209)

c) Seiler skiljer mellan arbetarepartier och socialdemokratiska partier, beroende på om partiet grundades av facket och sedan blev marxistiskt eller om det grundas av marxister och sedan blir reformister. Svenska socialdemokratin hamnar här i den förra gruppen och de övriga nordiska partierna i den senare (1980:230-243).
d) Seiler kallar vänsterutbrytningar från arbetarpartier för socialister och högerutbrytningar för socialdemokrater.

Tabell 4. Partifamiljer i Skandinavien enligt Smith

	Kommunister	Oberoende socialister	Social-demokrater	Radikal-liberal	Center	Kristna	Liberal-kons.	Konservativa	Höger[a]	’ ny politik’
Dk	(DKP)	SF	SD	RV	CD	KD	V	C	Z	G
No	(NKP)	SV	DNA		Sp	KrF		H	Frp	(MDG)
Sv	V		SAP		C	KD	L	M	(NyD)	Mp

Källa: Smith (1989b:122-123). Partifamilj etnicitet utelämnad.
a) I originalet ”Rightwing”. Av Smiths diskussion framgår att det han åsyftar är den grupp partier som benämns radikalhöger, extremhöger eller populistisk höger. För en diskussion rörande dessa begrepp se Kitschelt (2007), Mudde (2007) och Norris (2005).

Tabell 5. Partifamiljer i Skandinavien enligt Ware

	Liberaler och radikaler	Konservativa	Social-demokrater och socialister	Kristdemokrater	Kommunister	Agrarer och ex-agrare	Högerextrema	Gröna
Dk	RV	C	SD/SF	KD	DKP	V	Z	G
No	V	H	DNA/SV	KrF	(NKP)	Sp	Frp	(MDG)
Sv	L	M	SAP		VPK	C	(NyD)	Mp

Källa: Ware (1996:kap 1). Wares analys bygger uttryckligen på von Beymes. Partifamilj regionala och etniska utelämnade.

Tabell 6. Nordiska rådets partigrupper 2019

	Konservativa	Mitten	Social-demokrater	Nordisk grön vänster	Nordisk frihet	Grupplösa
Danmark	C	CD, LA, V, RV	SD	ALT, EL, SF	DF	
Norge	H	KrF, Sp, V	DNA	SV		Frp
Sverige	M	C, L, KD, MP	SAP	V	SD	

Källa: Rådet (2019

Tabell 7. Medlemskap i Europartierna 1970-2010

	EGP	ALDE	EPP	EL	PES	EUD	AEN	PPEU	NGLA[a]
Dk	SF	RV, V	C, KD	EL	SD	N	DF		SF
No	MDG[b]	V	H[c], KrF[d]		DNA				SV
Sv	MP	C, L	KD, M		SAP	JL		PP	V

Källa: egen sammanställning (2019). Europartier utan skandinaviska medlemmar redovisas ej. Partier utanför nationella parlament och Europaparlamentet redovisas ej.

a) NGLA är inte officiellt godkänt som ett europeiskt parti.

b) Har inte haft några stora väljarframgångar under den tidsperiod avhandlingen berör, men vann ett mandat i Stortinget 2013 och 2017.

c) Associerad medlem

d) Observatör

Tabell 8. Medlemskap i Europaparlamentets partigrupper 1970-2010

	EPP	S&D	ALDE	Greens/EFA	GUE-NGL	EFD	IND/DEM
Danmark	C[a], CD, KD	SD	LA, RV, V	SF[b]	EL[c], N[d]	DF[e]	J
Sverige	Kd, M	SAP	C, L	Mp, PP	V		JL

Källa: egen sammanställning (2019) och VoteWatch 2016. Partigrupper utan skandinaviska medlemmar redovisas inte. Flera partigrupper har bytt namn och delvis förändrat sammansättning under åren. Endast det senaste namnet på partigruppen anges. IND/DEM efterträddes delvis av EFDD som senare blev EFD, men då den överväldigande majoriteten av medlemspartierna byttes ut är det tveksamt om kontinuiteten är tillräcklig för att klassificera EFDD/EFD som efterträdare till IND/DEM.

a) Tidigare medlem i ED som gick samman med EPP.
b) Före 1999 i GUE-NGL
c) Före 2019 kandiderar inte *Enhedslisten* i val till Europaparlamentet i eget namn utan gör detta inom ramen för *Folkebevægelsen mod EU*. Under åren har flera MEP:ar som blivit valda för *Folkebevægelsen mod EU* även varit medlemmar av *Enhedslisten*.
d) 1994-2002 i IND/DEM, EDD, I-EN, EN;1984-1994 regnbågsgruppen och 1979-1984 tekniska gruppen
e) Tidigare medlem i UEN till 2009

Tabell 9. Medlemskap i internationaler

	IDU	SI	Progressive Alliance	CDI	LI	Global greens
Danmark	C	SD[b]	SD	KD	RV, V	G, SF
Norge	H	DNA[a]	DNA	KrF	V	
Sverige	M	SAP[b]	SAP	KD	C, L	Mp

Källa: egen sammanställning (2019). Progressive Alliance är en socialdemokratisk international, ursprungligen bildad på grund av kritik mot SI.
a) Lämnade SI 2016.
b) Lämnade SI 2017.

Appendix 4 Använda valmanifest

Danmark

Danska partier har fyra sorter dokument (Holmstedt och Schou 1987:180-183):

> principprogram som löper över en längre tid, ideologiska dokument (*Socialdemokratiet* hade samma partiprogram från 1913-1960)
> arbetsprogram som löper över flera år, praktisk politik, mål att sträva efter
> valprogram/valplattformar/valmanifest som rör ett specifikt val – ofta utdrag från 2)
> specifika propagandaskrifter/informationsmaterial för särskilda frågor

Av dessa är det nr 3 valmanifest som analyseras eftersom det är partitävlan som står i fokus. I vissa fall har stympade meningar och meningar som uppenbart består av brottstycken från två olika meningar reparerats med hjälp av de övriga dokument.

Konservative Folkeparti

1971 saknas i såväl Comparative Manifesto Project (CMP) (Volkens et al. 2016) som Comparative Electronic Manifestos Project (GESIS) (Pennings och Keman 2013). Kompletterat från Det Kongelige Bibliotek (2014).

1973 saknas i samtliga arkiv. Finns således inte med i undersökningen.

1975-2005 från CMP/GESIS. Viss reparation av text utförd i nästan samtliga dokument. I första hand specialtecken och radbyten.

1977 års manifest är väldigt rörigt, förmodligen är det en inscanning av ett valnummer av en partitidning. Texten har strukturerats om för att få någon form av sammanhang i den och göra den läslig. Stycken har sammanförts om de uppenbart hänger ihop.

1990 års manifest i GESIS/CMP:s databas är uppenbart något stympat ifråga om socialförsäkringar/social politik/social trygghet. The Political

Documents Archive (Polidoc) (Benoit, Bräuninger och Debus 2009) har inte heller något helt manifest.

2005 års manifest har strukturerats upp med hjälp av Polidoc. Långt ifrån perfekt då det är hopklippt från Konservatives hemsida, men det är bättre än några alternativ som hittats.

2007-2011 från Polidoc, 2007 stämmer väl överens med Det Kongelige Bibliotek sånär som på mindre detaljer vilka har åtgärdats.

Socialdemokratiet

1971-1973 reparerade med hjälp av Det Kongelige Bibliotek. 1973 saknar vissa meningar i början, vissa har gått att få hela genom omflytting av brottstycken. I ett fall har det gått att gissa vad ett stympat ord ska vara, med hjälp av ett arbetsprogram.

1970-1979 från CMP/GESIS

1981-1984 från Polidoc

1987-2005 från CMP/GESIS

2007 från Polidoc

2011 från CMP (gemensamt med *Socialistisk Folkeparti*), Polidoc har en kortversion

Venstre

1971-1979 från CMP/GESIS

1981-1984 från Polidoc

1987, CMP/GESIS. Polidoc har ett helt sammanrört manifest där meningarna är huller om buller och som bland annat inkluderar en propagandaskrift från inrikesministern, skriven i jag-form.

1988, CMP/GESIS. Polidoc har en kortversion.

1990, såväl CMP/GESIS som Polidoc har inget manifest utan ett tal om EU av Venstres dåvarande partiledare, utrikesministern Uffe Elleman-Jensen. Detta utgår, men det har inte gått att hitta någon ersättning.

1994, från CMP/GESIS

1998, från CMP/GESIS

2001, från Det Kongelige Bibliotek

2005-2011, från Polidoc

Det finns även ett gemensamt manifest för *Venstre* och *Konservative* från 1998 i Det Kongelige Biblioteks samlingar. Detta har använts som kontroll av stympade meningar i *Venstres* manifest.

Norge

Arbeiderpartiet

1973-2005 från CMP/GESIS. 1993 innehåller vissa dubbletter av meningar, även i material från Norsk senter for forskningsdata (NSD) (*Norwegian Social Science Data Services* 2014). Dessa dubbletter har korrigerats.

2009-2013 från NSD, 2009 innehåller ett fall av dubblering av en mening. Denna har tagits bort.

Høyre

1973-1997 från CMP/GESIS

2001-2009 från NSD

Senterpartiet

1973-2005 från GESIS. På grund av ett misstag i de norska manifesten saknas texten efter ”Senterpartiet vil:” under rubriken ”Skipsfart” i det nynorska manifestet från 2001. Eftersom detta upptäcktes när jag kodat ca två tredjedelar av manifestet har de punkter som saknas klippts in från

samma års manifest på bokmål från NSD. Anpassningen borde rimligen inte påverka resultatet överhuvudtaget. Ett längre stycke med ren ordförklaring har klippts bort från 2005 års manifest.

2009 från NSD

Sverige

Svenska partier har fyra sorter dokument (Holmstedt och Schou 1987:180-183):

1. principprogram som löper över en längre tid, ideologiska dokument (dessa uppdateras betydligt oftare än de danska motsvarigheterna)
2. arbetsprogram som löper över flera år, praktisk politik, mål att sträva efter
3. valprogram/valplattformar/valmanifest som rör ett specifikt val – ofta utdrag från 2)
4. specifika propagandaskrifter/informationsmaterial för särskilda frågor

Av dessa är det nr 3 som analyseras. I ett fåtal fall har stympade meningar och meningar som uppenbart består av brottstycken från två olika meningar reparerats med hjälp av de övriga dokument.

Centerpartiet

Samtliga manifest från 1970 till 2010 från Svensk Nationell Datatjänst (SND) (Datatjänst 2014).

Socialdemokraterna

1970-1998 från CMP/GESIS (bättre textversion, identisk text)

1998-2006 från SND

2010 egen insamling.

Moderaterna

Valmanifest 1970-2002 från SND

Valmanifest 2006 och 2010 från Moderaterna (2012) vilket är samma som SND har, men i bättre format. ”Inför valen 2006 och 2010 hade inte Moderaterna något eget valmanifest, utan de fyra allianspartierna ställde upp med ett gemensamt manifest” (Moderaterna 2012).

Sammanställning av antal valmanifest i undersökningen

Tabell Appendix 4.1. Sammanställning av antal valmanifest i undersökningen fördelat på parti, partifamilj, partisystem, årtionde

	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal	totalt
Venstre	5	4	2	3	14
Konservative Folkeparti	4	4	3	3	14
Socialdemokratiet	5	4	3	3	15
Senterpartiet	2	3	2	3	10
Høyre	2	3	2	3	10
Det norske Arbeiderparti	2	3	2	3	10
Centerpartiet	4	3	3	3	13
Moderaterna	4	3	3	3	13
Socialdemokraterna	4	3	3	3	13
Agrarer	11	10	7	9	37
Konservativa	10	10	8	9	37
Socialdemokrater	11	10	8	9	38
Danmark	14	12	8	9	43
Norge	6	9	6	9	30
Sverige	12	9	9	9	39
Totalt	32	30	23	27	112

Kommentar: denna tabell visar N-tal för samtliga undersökningar om inte annat anges. Det finns ett fåtal tillfällen där vissa valmanifest har utelämnats vilket då anges uttryckligen. Står inga uppgifter om detta är N-talet enligt tabellen ovan.

Appendix 5 nationella val i Skandinavien 1970-2010

Folketingsval (Danmark)

1971
1973
1975
1977
1979
1981
1984
1987
1988
1990
1994
1998
2001
2005
2009

Stortingsval (Norge)

1973
1977
1981
1985
1989
1993
1997
2001
2005
2009

Riksdagsval (Sverige):

1970
1973
1976
1979
1982
1985
1988
1991
1994
1998
2002
2006
2010

Appendix 6 Antal ord, stycken och kvasimeningar

Namn	Ord (antal)	Stycken (antal)	Kvasimeningar (antal)
c 1970	935	23	76
c 1973	1 650	40	109
c 1976	2 843	53	177
c 1979	2 567	71	168
c 1982	3 386	93	204
c 1985	1 929	19	108
c 1988	1 059	21	68
c 1991	1 639	17	107
c 1994	1 995	28	122
c 1998	2 931	99	204
c 2002	2 607	99	100
c 2006	4 410	129	214
c 2010	7 225	25	400
DNA1973	16 336	1 020	383
DNA1977	13 239	1 050	366
DNA1981	15 356	1 433	425
DNA1985	29 380	1 328	848
DNA1989	30 814	1 380	740
DNA1993	16 966	650	477

Namn	Ord (antal)	Stycken (antal)	Kvasimeningar (antal)
DNA1997	52 466	1 399	1640
DNA2001	39 741	1 345	1167
DNA2005	23 486	1 304	708
DNA2009	27 539	804	1120
H1973	16 098	757	471
H1977	21 441	1 064	542
H1981	27 689	1 282	934
H1985	35 500	1 448	1068
H1989	43 154	1 795	1202
H1993	16 518	918	494
H1997	14 848	719	429
H2001	18 825	801	742
H2005	22 850	1 110	951
H2009	22 015	979	749
KF 1971	650	32	31
KF 1975	1 436	61	58
KF 1977	4 269	227	184
KF 1979	800	88	49
KF 1981	886	85	37
KF 1984	284	58	15
KF 1987	2 640	99	41

Namn	Ord (antal)	Stycken (antal)	Kvasimeningar (antal)
KF 1988	292	16	18
KF 1990	1 950	119	97
KF 1994	1 871	59	84
KF 1998	2 794	158	134
KF 2001	1 070	44	57
KF 2005	4 088	213	145
KF 2007	1 571	180	64
m 1970	339	60	32
m 1973	476	40	47
m 1976	755	41	60
m 1979	822	53	67
m 1982	906	53	63
m 1985	976	31	75
m 1988	1 543	58	109
m 1991	1 924	94	136
m 1994	2 437	103	136
m 1998	4 382	153	183
m 2002	5 751	279	204
m 2006	11 756	316	436
m 2010	18 079	570	657
SAP1970	1 619	86	74

Namn	Ord (antal)	Stycken (antal)	Kvasimeningar (antal)
SAP1973	282	23	17
SAP1976	469	24	19
SAP1979	1 168	59	63
SAP1982	1 236	80	48
SAP1985	1 080	61	58
SAP1988	830	45	49
SAP1991	1 707	62	81
SAP1994	2 525	87	118
SAP1998	2 881	76	122
SAP2002	2 994	62	169
SAP2006	4 184	83	246
SAP2010	2 582	51	129
SD DK 1971	565	20	27
SD DK 1973	1 365	113	34
SD DK 1975	1 741	110	75
SD DK 1977	465	43	25
SD DK 1979	826	61	35
SD DK 1981	1 170	127	80
SD DK 1984	2 054	176	116
SD DK 1987	1 305	44	63
SD DK 1988	2 366	25	102

Namn	Ord (antal)	Stycken (antal)	Kvasimeningar (antal)
SD DK 1990	986	12	41
SD DK 1994	2 817	25	101
SD DK 1998	4 244	373	166
SD DK 2001	15 541	814	445
SD DK 2005	3 223	210	126
SD DK 2007	1 726	111	54
sp 1973	14 574	859	453
sp 1977	19 530	1 556	476
sp 1981	20 413	1 088	556
sp 1985	16 179	922	413
sp 1989	24 133	1 405	726
sp 1993	28 751	1 738	973
sp 1997	35 185	2 440	919
sp 2001	44 590	3 275	1224
sp 2005	58 465	3 056	1660
sp 2009	58 625	1 784	1769
v 1971	832	57	42
v 1973	808	70	68
v 1975	800	53	51
v 1977	1 277	120	71
v 1979	710	40	35

Namn	Ord (antal)	Stycken (antal)	Kvasimeningar (antal)
v 1981	1 007	44	44
v 1984	719	41	33
v 1987	2 833	43	156
v 1988	590	37	33
v 1994	3 068	232	130
v 1998	807	63	46
v 2001	1 073	110	53
v 2005	3 473	234	92
v 2007	1 896	162	91

Kommentar: ord och stycken enligt Nvivos ordräkningsfunktion. Denna räknar inte stycken som en människa skulle göra utan räknar enter-tab. Detta gör till exempel att en punktlista räknas som ett antal stycken. Detta gör att antalet stycken överskattas jämfört med en mänsklig bedömning.

Appendix 7 Kodschema – övergripande

Kategori	Definition	Exempel
Handlingsrekommendationer - totalt	Samtliga, precisa och vaga. Skapas genom att dessa två kategorier adderas. Beskriver vad partiet vill GÖRA.	
Handlingsrekommendationer - precisa (policytävlan)	En rekommenderad handling eller en uttalad målsättning där det går att på förhand bedöma vilken åtgärd som skall genomföras och/eller där det går att i efterhand utvärdera huruvida handlingen genomförts eller målsättningen uppnåtts	"Vi vill istället investera för fler anställda i förskolan, mer lärare och vårdpersonal så att kvaliteten och tillgängligheten kan öka. Det prioriterar vi framför fortsatta stora skattesänkningar. Vi vill investera minst 12 miljarder kronor mer än regeringen i välfärden de närmaste två åren." (SAP 2006)
Handlingsrekommendationer - vaga	En rekommenderad handling eller en uttalad målsättning där det inte går att vare sig på förhand förutsäga åtgärd	"I kampen mot arbetslösheten är det viktigt att föra en resursskapande näringspolitik och ekonomisk politik som främjar

	eller i efterhand utvärdera resultat.	näringslivets utveckling och ger utrymme för ökning av sysselsättningen." (C 1979)
Identifikation med partiet	Explicita försök att identifiera partiet med en specifik socio-ekonomisk eller socio-kulturell grupp.	"Arbetarrörelsen är en folkrörelse framsprungen ur denna intressekonflikt. Samarbetet mellan socialdemokratin och fackföreningsrörelsen är ett uttryck för löntagarnas organiserade samverkan för att hävda sina intressen." (SAP 1970)
Kompetensargment	Argument kring det egna partiets kompetens och lämplighet att regera, andra partiers inkompetens och olämplighet att regera och direkt kritik mot andra partiers politik	"Det er nok sandt som Poul Schlüter sagde i Tv-udsendelsen lørdag aften: Hvis det var de konservative, der havde haft 42 mandater i Folketinget, så var problemerne blevet løst." (KF 1977)
rubrik & intro	De delar av valmanifesten som är består av rubrik, kontaktinformation och liknande	"NY VILJE, NY FREMGANG Høyres program 1989-1993 " (Høyre 1989)

Strategiska argument	Argument som bygger på taktiska överväganden: röstning baserat på önskad regering, att vilja "dra" en regering i önskad riktning, önskan att rösta mot ett annat parti, varningar för bortkastade röster, varningar för kaos i parlamentet	"Vi vil samarbejde om brede løsninger, der rækker hen over midten. Vi vil naturligvis søge at gennemføre så mange af vores egne forslag og initiativer som muligt. Men vi er parat til at give partierne i midten og til højre de indrømmelser, der er nødvendige for at sikre brede, langtidsholdbare løsninger." (SD 2007)
Verklighetsbeskrivning - totalt	Samtliga verklighetsbeskrivningar, såväl självberöm som identifikation av problem och motivbeskrivningar. Skapas genom att addera dessa två kategorierna. En beskrivning av hur världen ÄR.	
Verklighetsbeskrivning - probidentifikation & motiv	Verklighetsbeskrivningar som identifierar problem, beskriver motiv, ger bakgrund till ett partis policyförslag	"Mange mennesker vil vite at de i sine eldre år kan flytte inn i en egnet bolig som er lettstelt og har heis og annen nødvendig tilrettelegging." (DNA 1997)

Verklighetsbeskrivning - självberöm	Verklighetsbeskrivningar som består av utvärderande självberöm. Uppmaningar att belöna partiet för det man genomfört under den gångna mandatperioden.	"Meget er sket allerede. I dag behandles ca. 250.000 flere end for 5 år siden, og 93 pct. af alle patienter behandles inden for 3 måneder, 7 pct. venter for længe. På flere områder er ventetiderne nedbragt betydeligt, og patienter med livstruende sygdomme behandles nu straks. Det gælder ikke mindst for hjertesygdomme, hvor antallet af behandlinger næsten er tredoblet siden 1993. (SD 2001)
Värderingar	Värderingar av olika slag. Hur partiet anser att världen BÖR vara.	"Större frihet ska erbjudas den enskilde att ta initiativ och eget ansvar och ökade möjligheter att välja." (M 2002)

Appendix 8 Kodschema – verklighetsbeskrivningar

Politisk förmåga	**Samtliga verklighetsbeskrivningar uppdelat på politisk förmåga enligt nedan.**	
Apolitik	Detta område är inte politiskt. Politiker har inte huvudansvaret inom detta område.	"Tømmerprisene fastsettes av skogeiernes organisasjoner og skogindustrien i fellesskap, og før driftssesongen starter." (Sp 1973)
politik aktiv	Politik är aktivt, effektivt, ger resultat, men det är oklart om det är reaktivt eller proaktivt, alternativt är det någon annan som agerar (gäller redovisningar av förd politik) eller så är det någon som blockerar den önskade politiken.	"Sedan vårdgarantin infördes har köerna kortats dramatiskt." (SAP 2006)
politik inget innehåll	Inget politiskt innehåll. Det är verkligen bara en verklighetsbeskrivning som saknar en bild av att politik är proaktivt, reaktivt eller passivt. NB: inte att partiet ifråga anser det, utan att det är så utifrån mina kriterier.	”Norge er et rikt land.” eller ” De ansatte representerer den viktigste ressursen i den offentlige sektor.” (DNA 1985)

	Utifrån dessa yttranden går det inte att säga att partiet har en syn på politik som proaktivt, reaktivt eller passivt. Oklart hamnar här!	
politik orsakar problem	Politik skapar problem. Problemet är politiskt skapat. Bättre om politiken håller sig borta	"Det viktigste er å styrke frivillige organisasjoners inntektsgrunnlag og å bekjempe politisering og byråkratisering." (Høyre 2009)
politik passiv	Politik är passivt, verkningslöst, ineffektivt, begränsat	"Senterpartiet mener at samvirke og annen frivillig organisert virksomhet kan være et supplement til offentlig organisering og et alternativ til privat virksomhet på rent kommersiell basis på ulike områder i samfunnet." (Sp 1997)
politik proaktiv	Politik är proaktivt, att arbeta framåt mot något, först mål – sedan medel för att nå dit, politik är att vilja, universellt, idébetonat, inleder med att	"Det vil være med til at sikre Danmark som et idérigt samfund og medvirke til, at erhvervslivet kommer i front i den

	peka på ett mål, politik ger möjligheter	globale konkurrence." (KF 2005)
politik reaktiv	Politik är reaktivt, att styra skeppet genom stormen, reagera på problem som dyker upp, praktik, lösa problemen här och nu, inleder med att definiera ett problem. Detta inkluderar att den förda politiken är felaktig.	"Den svåra strukturarbetslöshet som finns kvar i högkonjunkturen kan inte accepteras. Den medför stora ekonomiska och personliga svårigheter för människor som drabbas och miljardförluster för samhället." (C 1973)
Värdering av utveckling	Verklighetsbeskrivningar uppdelat på värderingar av sakförhållandet eller utvecklingen enligt nedan	
negativt, finns behov, hot	orsakar problem, skapar behov/krav, kräver förändringar	"Det kraever en flerarig fast indsats at genskabe balance mellem produktion og forbrug og dermed fjerne underskuddet i vor udenrigshandel. Det er denne opgave, der pa en raekke omrader i de sidste ar er taget fat pa. Nu ma vi fastholde og

		udbygge den indledte saneringspolitik." (V 1971)
positivt, finns möjligheter	ger möjligheter, löser tidigare problem, förbättringar	"Vi går en spennende tid i møte. Det norske samfunn står overfor store muligheter i årene som kommer." (Høyre 2001)
saknas, neutr, allm, beskr	Neutral, antingen ett balanserat yttrande eller ett rent sakpåstående utan värderande inslag	"Gruppa av utviklingsland speler ei stendig større rolle i internasjonal samanheng." (DNA 1977)

Appendix 9 Kodschema – värderingar

Kategori	Definition	Exempel
Vänster – stat-marknad	Stor roll för det offentliga: fler statliga ingrepp i samhället, en mer styrd ekonomi och ett större inslag av redistribution med mer långtgående	Skal vi sikre viktige samfundsinteresser, kan ikke utviklingen overlates till markedskreftene. (Senterpartiet 1997)

	välfärdsåtaganden av generell natur.	
Höger – stat-marknad	Liten roll för det offentliga: färre statliga ingrepp i samhället, en friare ekonomi och mindre inslag av redistribution med mindre långtgående välfärdsåtaganden av mer selektiv natur.	Statens och det privata näringslivets roller blir mer tydliga och åtskilda. (Centerpartiet 1998)
Vänster – frihet (positiv)	Frihet som möjligheten att göra något.	Frihet handler også om mulighet til å ta sine ressurser i bruk og realisere personlige mål og drømmer. (DNA 2009)
Höger – frihet (negativ)	Frihet från hinder,	En frihet från yttre tvång och inre förmynderi. (Moderaterna 1976)
Frihet – odefinierad	Frihetsbegrepp et definieras inte eller är oklart.	Människors möjlighet att leva sina liv i frihet. (Centerpartiet 2010)
Vänster – jämlikhet i utfall	Jämlikhet definieras som att utfallet blir jämlikt (startposition ska vara irrelevant).	…og godene må fordeles jamnere. (DNA 1989)
Höger – jämlikhet i möjlighet	Jämlikhet definieras som att startpositionen är jämlik (utfallet kan vara ojämlikt).	Alle mennsker er enestående og likeverdige. Derfor skal alle ha de samme mulighetene til menneskelig veks tog utfoldelse. (DNA 1997)

Jämlikhet – odefinierad	Jämlikhetsbegreppet definieras inte eller är oklart.	Likeverd er bærande prinsipper. (Senterpartiet 1997)
Vänster – solidaritet	Kollektivets solidaritet ses som det centrala värdet.	Solidaritet og samarbeid må prege vårt arbeid nasjonalt og internasjonalt. (DNA 1981)
Häger – autonomi	Individens autonomi ses som det centrala värdet.	Vårt samhälle ska ge den enskilde självbestämmande. (Moderaterna 1982)
Centralisering – mot ekonomisk decentralisering	Stöd för en centralisering av ekonomiska resurser i det offentliga eller motstånd mot en decentralisering av ekonomiska resurser i det offentliga	Hovedfordelningen av ressurser skal derfor først och fremst skje sentralt. (DNA 1985)
Decentralisering – för ekonomisk decentralisering	Stöd för en decentralisering av ekonomiska resurser i det offentliga	Det nye inntektssystemet må sikre at folk i alle delar av landet får likeverdig tenesteyting og eit breitt kommunalt tilbod. (Senterpartiet 1989)
Centralisering – mot administrativ decentralisering	Stöd för en administrativ centralisering eller motstånd mot en administrativ decentralisering	Det må utarbeides en samlet plan for all samferdsel. (Senterpartiet 1973)
Decentralisering – för administrativ decentralisering	Stöd för en administrativ decentralisering	Statligt förmynderi över kommunerna måste upphöra. (Centerpartiet 1985)

GAL – libertär	Libertär en mer negativ syn på auktoriteter generellt och ett mer individualistiskt synsätt.	Enkeltemenneskets integritet og privatlive må vernes. (Senterpartiet 1997)
TAN – auktoritär	Auktoritär innebär en mer positiv syn på auktoriteter och hierarkier.	…og øke respekten for rettsregler (Høyre 1989)
GAL – alternativ	Alternativ innebär en positiv syn på förändring, modernitet och individualistiskt självförverkligande.	…och en rätt till självförverkligande. (Centerpartiet 1979)
TAN – traditionell	Traditionell innebär en negativ syn på förändring, en positiv syn på tradition och en strävan efter att passa in.	Kriken har en viktig oppgave som kultur- og normbærer. (Senterpartiet 1993)
GAL – kosmopolitisk	Kosmopolitisk innebär ett hävdande av universella värderingar och en uppfattning av att människor är lika över hela världen.	…innvandring till Norge er grunnleggende positivt, og beriker oss både økonomiskt og kulturelt. (DNA 2009)
TAN – nationell	Nationell innebär en betoning av det partikulära och kommunitära och ett hävdande av en nationell särart.	… helt avgjørende for om vi skal kunne bevare vår nasjonale identitet. (DNA 1993)
Miljö	Värnandet av miljön lyfts fram som ett centralt värde.	Det ger Sverige en bättre miljö. (Centerpartiet 1991)

Tillväxt	Mänsklig aktivitet ses som viktigare än miljön.	Senterpartiet meiner fornuftigt bruk i dei fleste samanhengar er det beste vern. (Senterpartiet 2005)
Pro-Europa	En positiv hållning till det europeiska integrationsprojektet.	Det Konservative Folkeparti er helhjertet tilhænger af det europæiske samarbejde. (Det Konservative Folkeparti 1998)
Anti-Europa	En negativ hållning till det europeiska integrationsprojektet.	Unionsplanene innebærer ytterligare suverenitetsavståelser fra medlemslandene. (Senterpartiet 1993)

Appendix 10 Kodschema – policyförslag

Kategori	Definition
Arbetsmarknad	Arbetsmarknadens funktionssätt, aktiva insatser, villkor för arbetsmarknaden
Bistånd	Mellanstatligt bistånd, bistånd via internationella organisationer, bistånd till organisationer inom civilsamhället
Bostad	Bostadspolitik, inklusive plan- och byggfrågor
Ekonomisk politik	Frågor som rör budget och finans, offentlig sektor, regler och kontroll samt övriga ekonomiska mål
Energi	Generering, distribution och styrning av energi
EU	Frågor som direkt berör den europeiska integrationsprocessen.
Forskning	Forskningens finansiering och villkor i övrigt, inklusive specifika satsningar på utpekade områden.
Försvar	Militärt och civilt försvar samt beredskap.
Gröna näringar	Jordbruk, jakt, fiske, renskötsel, skogsbruk
Handelspolitik	Utrikeshandel, villkor, handelsavtal
Integration	Politiska insatser kopplade till invandrade grupper
Invandring	Migration, asylfrågor, frågor om uppehållstillstånd, utvisningar
Kommunikation	Kommunikation, infrastruktur, telekommunikation

Kommun och region	Frågor rörande kommuner och regioner (län, amt, fylken) som ej syftar till regionalpolitisk utveckling
Konstitution	Konstitutionella frågor, ej EU
Kultur och media	Kulturinstitutioner, språkfrågor, kyrkofrågor, spel, idrott, massmedia
Miljö	Miljö, klimat, naturvård
Moral	Frågor med en tydlig moralisk dimension, sambolagstiftning, äktenskap, sovrumsfrågor
Näringspolitik	Villkor för näringslivet, stöd till företag, ej näringslivets skatter, ej specifik landbygdsutveckling
Regionalpolitik	Utjämning, decentralisering, landsbygdsutveckling som ej faller inom gröna frågor
Rättspolitik	Kriminalfrågor, polisiära frågor, domstolar
Skattepolitik	Skatter fördelat på olika underkategorier efter typ, ökning/sänkning eller oförändrat, avskaffande eller införande.
Socialpolitik	Socialpolitik är frågor som rör familjepolitik, funktionshindrade, jämställdhet, pension, socialförsäkringar, sjukvård och hälsa, äldrepolitik samt övrig socialpolitik
Utbildning	Frågor som rör utbildningsväsendet, uppdelat efter grundskola, gymnasium, universitet.
Utrikes	Frågor rörande förhållande till främmande stater och internationella organisationer som ej faller inom ramen för handel eller bistånd.

Övrigt	Slaskkategori. sakfrågor som ej passar in i någon ovanstående kategori. Generellt vad partiet vill göra som organisation snarare än vad partiet anser att det offentliga ska göra.

Kommentar: uppdelningen i sakfrågeområden bygger på Riksdagsordningens instruktion för hur olika yrkanden ska föras till respektive utskott.

Referenser

Aardal, Bernt. 2003. *Velgere i villrede- : en analyse av stortingsvalget 2001*. [Oslo]: Damm.

Aarebrot, Frank H. 1982. Norway: Centre and Periphery in a Peripheral State. I *The politics of territorial identity : studies in European regionalism*, S. Rokkan och D. W. Urwin (red). London: Sage.

Adelsohn, Ulf. 2014. *Med liv och lust*. Stockholm: Norstedt.

Ahlbäck Öberg, Shirin, Jörgen Hermansson och Lena Wängnerud. 2007. *Exit riksdagen*. Malmö: Liber.

Albright, Jeremy J. 2008a. Election campaigns and voter alignments. Ph.D., Indiana University, Ann Arbor.

Albright, Jeremy J. 2008b. Partisans or independents? Evidence for campaign targets from elite interviews in Spain. *Electoral Studies* vol. 27 (nr. 4):711-722.

Albright, Jeremy, J. 2010. The multidimensional nature of party competition. *Party politics.* vol. 16 (nr. 6):699-719.

Allen, Christopher S. 2009. "Empty Nets": Social Democracy and the "Catch-All Party Thesis" in Germany and Sweden. *Party politics.* vol. 15 (nr. 5):635-653.

Anckar, Dag. 2001. Party systems and voter alignments in small island states. I *Party systems and voter alignments revisited*, L. Karvonen och S. Kuhnle (red). London: Routledge.

Andersson, Staffan, Torbjörn Bergman och Svante Ersson. 2012. The European Representative Democracy Data Archive. www.erdda.se.

Andeweg, Rudy B. 2003. Beyond representativeness? Trends in political representation. *European Review* vol. 11 (nr. 02).

ARBEJDERMUSEET & Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. 2014.

Arter, David. 1999. Party system change in Scandinavia since 1970 : "restricted change" or "general change"? *West European Politics* vol. 22 (nr. 3):139-158.

Arter, David. 2001. *From farmyard to city square? : the electoral adaptation of the Nordic agrarian parties*. Aldershot: Ashgate.

Arter, David. 2006. *Democracy in Scandinavia : consensual, majoritarian or mixed?* Manchester: Manchester University Press.

Arter, David. 2008. *Scandinavian Politics Today*, *Politics today, 99-0399066-9*. Manchester: Manchester University Press.

Arter, David. 2011. 'Big Bang' Elections and Party System Change in Scandinavia: Farewell to the 'Enduring Party System'? *Parliamentary Affairs* vol. (nr.:1-23.

Asp, Kent. 2011. *Mediernas presentationer och betydelse: Valet 2010*. Vol. null.
Aylott, Nicholas. 2011. Parties and Party Systems in the North. I *The Madisonian turn : political parties and parliamentary democracy in Nordic Europe*, T. Bergman och K. Strøm (red). Ann Arbor, Michigan, USA: University of Michigan Press.
Aylott, Nicholas. 2014. *Models of democracy in Nordic and Baltic Europe : political institutions and discourse*.
Aylott, Nicholas, Torbjörn Bergman och Magnus Blomgren. 2013. *Political parties in multi-level polities : the Nordic countries compared*: Basingstoke : Palgrave Macmillan , 2013.
Aylott, Nicholas och Niklas Bolin. 2007. Towards a two-party system? The Swedish parliamentary election of September 2006. *West European Politics* vol. 30 (nr. 3):621-633.
Azmanova, Albena. 2011. After the Left–Right (Dis)continuum: Globalization and the Remaking of Europe's Ideological Geography. *International Political Sociology* vol. 5 (nr. 4):384-407.
Bakker, Ryan och Sara B. Hobolt. 2013. Measuring Party Positions. I *Political Choice Matters: Explaining the Strenght of Class and Religious Cleavages in Cross-National Perspective*, G. Evans och N. D. De Graaf (red). Oxford: Oxford University Press.
Bakker, Ryan, Seth Jolly och Jonathan Polk. 2012. Complexity in the European party space: Exploring dimensionality with experts. *European Union Politics* vol. 13 (nr. 2):219-245.
Bakker, Ryan, Catherine de Vries, Erica Edwards, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Gary Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Marco Steenbergen och Milada Anna Vachudova. 2012. Measuring party positions in Europe: The Chapel Hill expert survey trend file, 1999–2010. *Party Politics* vol. (nr.
Bale, Tim. 2003. Cinderella and her ugly sisters: the mainstream and extreme right in Europe's bipolarising party systems. *West European Politics* vol. 26 (nr. 3):67-90.
Bara, Judith, Albert Weale och Aude Bicquelet. 2007. Analysing Parliamentary Debate with Computer Assistance. *Swiss Political Science Review* vol. 13 (nr. 4):577-605.
Bardi, Luciano och Peter Mair. 2008. The Parameters of Party Systems. *Party Politics* vol. 14 (nr. 2):147-166.
Barnea, Shlomit och Gideon Rahat. 2011. 'Out with the old, in with the "new"': What constitutes a new party? *Party Politics* vol. 17 (nr. 3):303-320.
Barrling Hermansson, Katarina. 2004. *Partikulturer : kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag*, *Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga*

föreningen i Uppsala, 0346-7538 ; 159. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis :.
Bartolini, Stefano. 2005. *Restructuring Europe : centre formation, system building and political structuring between the nation-state and the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
Bartolini, Stefano och Peter Mair. 2007. *Identity, competition and electoral availability : the stabilisation of European electorates, 1885-1985*, *ECPR classics*. Colchester: ECPR.
Beckman, Ludvig. 2005. *Grundbok i idéanalys : det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus.
Bejder, Peter och Benjamin Kristensen. 2012. *Jordskredsvalget i 1973*. Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet 2012-02-06. http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/jordskredsvalget-i-1973/, [citerad 2014-01-10].
Bell, Daniel. 2000. *The end of ideology : on the exhaustion of political ideas in the fifties : with "The resumption of history in the new century"*. Cambridge, Mass. ;: Harvard University Press. Original edition, 1960.
Bengtsson, Åsa, Kasper M. Hansen, Ólafur Þ Harðarson, Hanne Marthe Narud och Henrik Oscarsson. 2014. *The Nordic voter : myths of exceptionalism*. Colchester: ECPR Press.
Benoit, Kenneth, Thomas Bräuninger och Marc Debus. 2009. Challenges for estimating policy preferences: Announcing an open access archive of political documents. *German Politics* vol. 18 (nr. 3):13.
Benoit, Kenneth och Michael Laver. 2006. *Party policy in modern democracies*. London: Routledge.
Benoit, Kenneth och Michael Laver. 2007. Estimating party policy positions: Comparing expert surveys and hand-coded content analysis. *Electoral Studies* vol. 26 (nr. 1):90-107.
Benoit, Kenneth, Michael Laver och Slava Mikhaylov. 2009. Treating Words as Data with Error: Uncertainty in Text Statements of Policy Positions. *American Journal of Political Science* vol. 53 (nr. 2):495-513.
Berelson, Bernard. 1971. *Content analysis in communication research*. New York: Hafner.
Berggren, Henrik. 2010. *Underbara dagar framför oss : en biografi över Olof Palme*. Stockholm: Norstedt.
Berglund, Sten och Ulf Lindström. 1978. *The Scandinavian Party System(s): A Comparative Study*. Lund: Studentlitteratur.
Berglund, Sten och Ulf Lindström. 1979. The Scandinavian Party System(s) in Transition (?) - A Macro-level Analysis. *European Journal of Political Research* vol. 7 (nr. 2):187-204.

Bergman, Torbjörn och Kaare Strøm, reds. 2011. *The Madisonian turn : political parties and parliamentary democracy in Nordic Europe*. Redigerad. Ann Arbor, Michigan, USA: University of Michigan Press.
Bergström, Göran och Kristina Boréus. 2005. *Textens mening och makt : metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
Berlin, Isaiah. 1969. Two Concepets of Liberty. I *Four Essays On Liberty* (red). London: Oxford University Press.
Berman, Sheri. 2006. *The primacy of politics : social democracy and the making of Europe's twentieth century*. Cambridge: Cambridge University Press.
Bernhard, William. 2004. The European Union's Impact on Domestic Party Competition. University of Illinois.
Best, Robin E. 2011. The declining electoral relevance of traditional cleavage groups. *European Political Science Review* vol. (nr.:1-22.
Bibliotek, Det Kongelige. 2014. *Partiprogrammer og partipolitiske skrifter 1872*. Det Kongelige Bibliotek, inget uppdateringsdatum. http://www.kb.dk/da/nb/materialer/smaatryk/polprog, [citerad 2014-01-05].
Biezen, Ingrid van och Thomas Poguntke. 2014. The decline of membership-based politics. *Party Politics* vol. 20 (nr. 2):205-216.
Binnema, Harmen. 2009. How parties change : EU integration and the flexible response of political parties, Vrije Universiteit, Amsterdam.
Bjerling, Johannes. 2012. *The personalisation of Swedish politics : party leaders in the election coverage 1979-2010*. Göteborg: Department of Journalism, Media and Communication, University of Gothenburg.
Blais, André, Richard Nadeau, Elisabeth Gidengil och Neil Nevitte. 2001. Measuring strategic voting in multiparty plurality elections. *Electoral Studies* vol. 20 (nr. 3):343-352.
Blondel, Jean. 1968. Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. *Canadian Journal of Political Science* vol. 1 (nr. 2):180-203.
Blumenthal, Sidney. 1980. *The permanent campaign : inside the world of elite political operatives*. Boston: Beacon P.
Blyth, Mark och Richard Katz. 2005. From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party. *West European Politics* vol. 28 (nr. 1):33-61.
Bobbio, Norberto. 1996. *Left and Right : the significance of a polititial distinction*. London: Polity Press.
Boréus, Kristina. 1994. *Högervåg. Nyliberalism och kampen om språket i svensk offentlig debatt 1969−1989*. Stockholm: Tidens förlag.

Bornschier, Simon. 2010. The New Cultural Divide and the Two-Dimensional Political Space in Western Europe. *West European Politics* vol. 33 (nr. 3):419-445.
Borre, Ole och Jørgen Goul Andersen. 2003. *Politisk forandring : værdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*. Århus: Systime.
Brandorf, Martin, Peter Esaiasson och Nicklas Håkansson. 1995. Svenska valfrågor: Partiernas valdebatt 1902-1994. *Statsvetenskaplig Tidskrift* vol. 98 (nr. 4):36.
Budge, Ian. 2001. Theory and measurement of party policy positions. I *Mapping policy preferences: Estimates for parties, electors and governments, 1945–1998*, I. Budge, H.-D. Klingemann, A. Volkens, J. Bara och E. Tanenbaum (red). Oxford: Oxford University Press.
Budge, Ian. 2013. The 'Paradox of the Manifestos' - Satisfied Users, Critical Methodologists. Essex University.
Budge, Ian och Judith Bara. 2010. Introduction. I *Mapping Policy Preferences. Estimates for Parties, Electors, and Governments 1945-1998*, I. Budge, H.-D. Klingemann, A. Volkens, J. Bara och E. Tanenbaum (red). Oxford: Oxford University Press. Original edition, 2001.
Budge, Ian, Hans-Dieter Klingemann, Andrea Volkens, Judith Bara och Eric Tanenbaum, reds. 2010. *Mapping Policy Preferences. Estimates for Parties, Electors, and Governments 1945-1998*. Redigerad. Oxford: Oxford University Press. Original edition, 2001.
Budge, Ian, David Robertson och Derek Hearl, reds. 1987. *Ideology, strategy and party change : spatial analyses of post-war election programmes in 19 democracies*. Redigerad: Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987.
Camia, Valeria och Daniele Caramani. 2012. Family meetings: Ideolgical convergence within party families across Europe, 1945-2009. *Comparative European Politics* vol. 10 (nr. 1):48-85.
Caramani, Danièle. 2004. *The nationalization of politics : the formation of national electorates and party systems in Western Europe*, *Cambridge studies in comparative politics*: Cambridge, UK ; New York : Cambridge University Press, 2004.
Caramani, Danièle. 2008. *Comparative politics*. New York, N.Y.: oxford :.
Carlson, Tom. 2000. *Partier och kandidater på väljarmarknaden : studier i finländsk politisk reklam*. Åbo: Åbo akademi.
Centerpartiet. 1979. *70 punkter inför valet.*
Centerpartiet. 1991. *l HELA FOLKETS INTRESSE.*
Centerpartiet. 2010. *Framtiden tillhör den som vågar.*

Christensen, Dag Arne. 2005. Senterpartierne i Norge och Sverige. I *Partiernas århundrade : fempartimodellens uppgång och fall i Norge och Sverige*, M. Demker och L. Svåsand (red). Stockholm: Santérus.
Cochrane, Christopher. 2013. The asymmetrical structure of left/right disagreement: Left-wing coherence and right-wing fragmentation in comparative party policy. *Party Politics* vol. 19 (nr. 1):104-121.
Cohen, Jeffrey E. 1995. Presidential rhetoric and the public agenda. *American Journal of Political Science* vol. (nr.:87-107.
Coppedge, Michael, John Gerring, Staffan I. Lindberg, Svend-Erik Skaaning, Jan Teorell, David Altman, Michael Bernhard, M. Steven Fish, Adam Glynn, Allen Hicken, Carl Henrik Knutsen, Kyle Marquardt, Kelly McMann, Farhad Miri, Pamela Paxton, Daniel Pemstein, Jeffrey Staton, Eitan Tzelgov, Yi-ting Wang och Zimmerman. Brigitte. 2015. V-Dem Dataset. edited by V. o. D. V.-D. Project. Göteborg.
Dahl, Robert A. 1965. Reflections on Opposition in Western Democracies. *Government and Opposition* vol. 1 (nr. 1):7-24.
Dahl, Robert A. 1989. *Democracy and its critics*. New Haven: Yale Univ. Press.
Dahl, Robert A., red. 1966. *Political oppositions in Western democracies*. Redigerad. New Haven: Yale Univ. Press.
Dahl, Svend. 2011. *Efter folkrörelsepartiet : om aktivism och politiska kursomläggningar i tre svenska riksdagspartier*. Stockholm: Statsvetenskapliga Institutionen, Stockholms universitet.
Dalton, Russell J. 2004. *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
Dalton, Russell J. 2008. *Citizen politics : public opinion and political parties in advanced industrial democracies*. Washington, D.C.: CQ Press.
Dalton, Russell J., Ian McAllister och Martin P. Wattenberg. 2002. The Consequences of Partisan Dealignment. I *Partis Without Partisans : Political Change in Advanced Industrial Democracies*, R. J. Dalton och M. P. Wattenberg (red). Oxford: Oxford University Press.
Damgaard, Erik och Torbjörn Bergman, reds. 2000. *Delegation and accountability in European integration : the Nordic parliamentary democracies and the European Union*. Redigerad, *The library of legislative studies, 99-2453572-3*. London: Frank Cass.
Danmarkshistorien.dk. 2015. *Folketingsvalget 1994*. Aarhus Universitet. http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/folketingsvalget-1994/, [citerad 2016-04-14].

datatjeneste, Norsk samfunnsvitenskapelig. 2014. *Partidokumentarkivet*, inget uppdateringsdatum. http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/.
Datatjänst, Svensk Nationell. 2014. *Svenska partiprogram och valmanifest 1887-2010*, 2015-11-20. https://snd.gu.se/sv/sok-och-bestall-data/specialsamlingar/svenska-partiprogram-och-valmanifest/om-samlingen-svenska, [citerad 2014-03-10].
Demker, Marie. 1993. *I nationens intresse? : gaullismens partiideologi 1947-1990*, *Göteborg studies in politics, 0346-5942 ; 27*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
Demker, Marie. 2019. Sociala skiljelinjer och partisystem. I *Partier och partisystem*, M. Hagevi (red). Lund: Studentlitteratur.
Demker, Marie och Lars Svåsand, reds. 2005. *Partiernas århundrade : fempartimodellens uppgång och fall i Norge och Sverige*. Redigerad. Stockholm: Santérus.
Det Konservative Folkeparti. 1994. *DET KAN GØRES BEDRE.*
Det Konservative Folkeparti. 1998. *Valgudtalelse fra Det Konservative Folkepartis formandsmøde den 23. februar 1998.*
Det Konservative Folkeparti. 2007. *"Sund økonomi giver tryg fremtid".*
Det norske Arbeiderparti. 1973. *Vekst og vern - demokrati og likestilling.*
Det norske Arbeiderparti. 1977. *Du skal vita kva det gjeld - solidaritet arbeid miljø.*
Det norske Arbeiderparti. 1989. *Krav til innsats for felles framtid.*
Det norske Arbeiderparti. 2000. *Program for 2001-2005.*
Det norske Arbeiderparti. 2005. *Ny Solidaritet.*
Det norske Arbeiderparti. 2009. *Skape og dele.*
Detterbeck, Klaus. 2005. Cartel Parties in Western Europe? *Party Politics* vol. 11 (nr. 2):173-192.
Diamanti, Ilvo. 2007. The Italian centre-right and centre-left: Between parties and 'the party'. *West European Politics* vol. 30 (nr. 4):733-762.
Dorussen, Han och Kyriaki Nanou. 2006. European Integration, Intergovernmental Bargaining, and Convergence of Party Programmes. *European Union Politics* vol. 7 (nr. 2):235-256.
Downs, Anthony. 1957. *An economic theory of democracy*. New York: Harper & Row.
Duverger, Maurice. 1967. *Political parties : their organization and activity in the modern state*. London: Methuen. Original edition, 1954.
Edelman, Murray. 1988. *Constructing the political spectacle*. Chicago: University of Chicago Press.

Einhorn, Eric S och John Logue. 1988. Continuity and Change in the Scandinavian Party Systems. I *Parties and Party Systems in Liberal Democracies*, S. B. Wolinetz (red). New York: Routledge.
Ekengren, Ann-Marie. 2012. Vargfrågan och politiska skiljelinjer. Intressemobilisering i Sverige. *Statsvetenskaplig tidskrift* vol. 114 (nr. 4).
Ekengren, Ann-Marie och Henrik Oscarsson. 2011. Party Elites' Perceptions of Voters and Public Opinion. *Scandinavian Political Studies* vol. 34 (nr. 2):101-122.
Ekengren, Ann-Marie och Henrik Oscarsson. 2013. Party elites' perceptions of voting behaviour. *Party Politics* vol. 19 (nr. 4):24.
Ellinas, Antonis A. 2010. *The media and the far right in western Europe : playing the nationalist card*. New York: Cambridge University Press.
Ennser, Laurenz. 2012. The homogeneity of West European party families: The radical right in comparative perspective. *Party Politics* vol. 18 (nr. 2):151-171.
Enroth, Henrik. 2015. Cartelization versus representation? On a misconception in contemporary party theory. *Party Politics* vol. (nr.
Enroth, Henrik och Magnus Hagevi. 2018. *Cartelisation, convergence or increasing similarities? : lessons from parties in Parliament*. London: Rowman & Littlefield.
Erlingsson, Gissur Ó. , Henrik Oscarsson och Richard Öhrvall. 2020. Landsbygden slår tillbaka? I *Regntunga skyar*, U. Andersson, A. Carlander och P. Öhberg (red). Göteborg: SOM-institutet.
Ersson, Svante och Jan-Erik Lane. 1998. Electoral instabilitiy and party system change in Western Europe. I *Comparing Party System Change*, P. Pennings och J.-E. Lane (red). London: Routledge.
Esaiasson, Peter. 1990. *Svenska valkampanjer 1866-1988*, *Publica, 0346-6388*. Stockholm: Allmänna förl.
Esaiasson, Peter och Knut Heidar. 2000. *Beyond Westminster and Congress : the Nordic experience*, *Parliaments and legislatures series, 99-2420999-0*. Columbus: Ohio State University Press.
Esaiasson, Peter och Nicklas Håkansson. 2002. *Besked ikväll!: valprogrammen i svensk radio och TV*: Stift. Etermedierna i Sverige.
Evans, Jocelyn A. J. 2002. In Defence of Sartori. *Party Politics* vol. 8 (nr. 2):155-174.
Farrell, David M. 2014. 'Stripped Down' or Reconfigured Democracy. *West European Politics* vol. 37 (nr. 2):439-455.
Federal Reserve Economic Data. 2016. St. Louis: Economic Research Division, Federal Reserve Bank of St. Louis.
Fenno, Richard F. 1978. *Home style : House members in their districts*. Boston: Little, Brown & Co.

Ferrera, Maurizio. 2014. Ideology, Parties and Social Politics in Europe. *West European Politics* vol. 37 (nr. 2):420-438.
Fink, Jørgen. 2017. *Det politiske liv i 1970'erne*. Aarhus Universitet, 2017-05-02. http://danmarkshistorien.dk/historiske-perioder/ef-og-krisetider-1973-1989/det-politiske-liv-i-1970erne/, [citerad 2017-06-13].
Fjæstad, Björn. 2013. Forskningens samhällsansvar – och samhällets forskningsansvar. I *Regioner, regionalism och entreprenörskap - Festskrift till Marie-Louise von Bergmann-Winberg*, P. M. Olausson och J. Nyhlén (red). Sundsvall: Mittuniversitetet.
Forestiere, Carolyn. 2009. Kirchheimer Italian Style: Catch-All Parties or Catch-All Blocs. *Party politics.* vol. 15 (nr. 5):573-591.
Franklin, Mark, Thomas Mackie och Henry Valen, reds. 2009. *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Redigerad, *ECPR Classics*. Colchester: ECPR Press. Original edition, 1992.
Fredén, Annika. 2014. Threshold Insurance Voting in PR Systems: A Study of Voters' Strategic Behavior in the 2010 Swedish General Election. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties* vol. 24 (nr. 4):473-492.
Fredriksson, Gunnar. 1992. *Det politiska språket*. Stockholm: Tiden.
Fukuyama, Francis. 2015. Why is democracy performing so poorly? *Journal of Democracy* vol. 26 (nr. 1):11-20.
Gemenis, Kostas. 2013. What to Do (and Not to Do) with the Comparative Manifestos Project Data. *Political Studies* vol. 61 (nr. S1):23-43.
Gilljam, Mikael. 1990. Sex förklaringar till valet av parti. I Gilljam, M och Holmberg, S. I *Rött Blått Grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*, M. Gilljam och S. Holmberg (red). Stockholm: Bonnier.
Gilljam, Mikael. 2013. *Svensk valforskning: Några funderingar kring hur mycket bra kan bli ännu lite bättre*, 2013-10-02. https://politologerna.wordpress.com/2013/10/02/svensk-valforskning-nagra-funderingar-kring-hur-mycket-bra-kan-bli-annu-lite-battre/, [citerad 2017-06-14].
Gilljam, Mikael och Sören Holmberg, reds. 1996. *Ett knappt ja till EU : väljarna och folkomröstningen 1994*. Redigerad, *Valundersökningar, 0347-9366 ; 16*. Stockholm: Norstedts juridik.
Gilljam, Mikael och Henrik Oscarsson. 1996. Mapping the Nordic Party Space. *Scandinavian Political Studies* vol. 19 (nr. 1):25-44.
Goldhahn, Dirk, Thomas Eckart och Uwe Quasthoff. 2012. Building Large Monolingual Dictionaries at the Leipzig Corpora Collection: From 100 to 200 Languages. Konferensbidrag från LREC.

Golosov, Grigorii V. 2013. Towards a classification of the world's democratic party systems, step 1: Identifying the units. *Party Politics* vol. 19 (nr. 1):122-142.
Goul Andersen, Jørgen och Jan Bendix Jensen. 2001. The Danish Venstre: Liberal, Agrarian or Centrist? I *From Farmyard to City Square? : The Electoral Adaptation of the Nordic Agrarian Parties*, D. Arter (red). Aldershot: Ashgate.
Green-Pedersen, Christoffer. 2006. Long-term Changes in Danish Party Politics: The Rise and Importance of Issue Competition. *Scandinavian Political Studies* vol. 29 (nr. 3):219-235.
Green-Pedersen, Christoffer. 2007. The growing importance of issue competition: The changing nature of party competition in Western Europe. *Political Studies* vol. 55 (nr. 3):607-628.
Grofman, Bernard och Arend Lijphart, reds. 2002. *The evolution of electoral and party systems in the Nordic countries*. Redigerad. New York: Agathon.
Gunnarsson, Mattias. 2019. Mobilisera, passivisera eller vinna : har skandinaviska partiers tävlan om röster förändrats? Licentiate thesis, monograph, Departement of Political Science, Linnaeus University Press, Växjö.
Gustafsson, Harald. 1997. *Nordens historia : en europeisk region under 1200 år*: Lund : Studentlitteratur, 1997 ; (Lund : Studentlitteratur).
Hagevi, Magnus. 2011a. Partistall. I *Den svenska väljaren*, H. Magnus (red). Umeå: Boréa Bokförlag.
Hagevi, Magnus. 2015. Bloc Identification in Multi-Party Systems: The Case of the Swedish Two-Bloc System. *West European Politics* vol. 38 (nr. 1):20.
Hagevi, Magnus. 2018. Follow the money: Public subsidies and the changing intra-party balance of power between different faces of the party organisation—the case of Sweden. *Representation* vol. 54 (nr. 2):159-175.
Hagevi, Magnus. 2022. *Den svenska väljaren : en introduktion till politiskt beteende i allmänna val*. Stockholm: Santérus förlag.
Hagevi, Magnus, red. 2011b. *Den svenska väljaren*. Redigerad. Umeå: Boréa.
Hagevi, Magnus, Sofie Blombäck, Marie Demker, Jonas Hinnfors och Karl Loxbo. 2022. *Party realignment in Western Europe : Electoral drivers and global constraints*, *New Horizons in European Politics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
Hagevi, Magnus och Karl Loxbo. 2014. Minskad ideologisk polarisering och konflikt i Västeuropa? En komparativ studie av tio partisystem. Växjö: Linnéuniversitetet.

Hagevi, Magnus och Karl Loxbo. 2018. Are the Predictions of the Cartel Party Thesis Supported in the Swedish Case? I *Cartelisation, Convergence or Increasing Similarities? : Lessons from Parties in Parliament*, H. Enroth och M. Hagevi (red). London, United Kingdom: ECPR Press.
Hanley, David L. 2008. *Beyond the nation state : parties in the era of European integration*. Basingstoke ;: Palgrave Macmillan.
Hansen, Kasper M. och Rasmus Tue Pedersen. 2008. Negative Campaigning in a Multiparty System. *Scandinavian Political Studies* vol. 31 (nr. 4):408-427.
Hansen, Lene och Ole Waever. 2002. *European integration and national identity : the challenge of the Nordic states*, *The new international relations, 99-1941571-5*. London: Routledge.
Hansen, Martin Ejnar. 2006. Er dårlige data bedre end ingen data? En diskussion af brugbarheden af de danske valgprogramdata. *Politica* vol. (nr.
Hansen, Martin Ejnar. 2008. Back to the Archives? A Critique of the Danish Part of the Manifesto Dataset. *Scandinavian Political Studies* vol. 31 (nr. 2):201-216.
Haugsgjerd Allern, Elin. 2010. *Political parties and interest groups in Norway*. Colchester, UK: ECPR Press.
Haugsgjerd Allern, Elin och Nicholas Aylott. 2009. Overcoming the fear of commitment: Pre-electoral coalitions in Norway and Sweden. *Acta Politica* vol. 44 (nr. 3):259-285.
Heidar, Knut. 2001. *Norway - Elites on Trial*, *Nations of the Modern World: Europe*. Boulder, Colorado: Westwood Press.
Heidar, Knut, red. 2004. *Nordic politics : comparative perspectives*. Redigerad. Oslo: Universitetsforl.
Hermansson, Jörgen. 1984. *Kommunism på svenska? - SKP/VPK:s idéutveckling efter Komintern*, *Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 0346-7538 ; 99*. Uppsala :: Univ. ;.
Hermansson, Jörgen. 1995. Högervågen lagd under lupp. Recension av Kristina Boréus, Högervåg. Nyliberalism och kampen om språket i svensk offentlig debatt 1969-1989 (Stockholm: Tiden, 1994). *Statsvetenskaplig Tidskrift* vol. 98 (nr. 4):482-489.
Hinnfors, Jonas. 1999. Stability through Change: The Pervasiveness of Political Ideas. *Journal of Public Policy* vol. 19 (nr. 3):293-312.
Hinnfors, Jonas. 2015. Socialdemokraterna: Från klar vaghet till vag klarhet. *Statsvetenskaplig Tidskrift* vol. 117 (nr. 2):16.
Hinnfors, Jonas och Malena Rosén Sundström. 2015. Ett val, tre arenor, åtta partier – en partianalys av riksdagsvalet 2014. *Statsvetenskaplig Tidskrift* vol. 117 (nr. 2):16.

Hinterleitner, Markus. 2017. Reconciling Perspectives on Blame Avoidance Behaviour. *Political Studies Review* vol. 15 (nr. 2):243-254.
Hix, Simon. 1999. Dimensions and alignments in European Union politics: Cognitive constraints and partisan responses. *European Journal of Political Research* vol. 35 (nr. 1):69-106.
Hix, Simon, Abdul Noury och Gérard Roland. 2005. Power to the Parties: Cohesion and Competition in the European Parliament 1979-2001. *British Journal of Political Science* vol. 35 (nr. 2):209-234.
Hobolt, Sara B. och Jeffrey A. Karp. 2010. Voters and coalition governments. *Electoral Studies* vol. 29 (nr. 3):299-307.
Holmberg, Sören. 1989. Political Representation in Sweden. *Scandinavian Political Studies* vol. 12 (nr. 1):1-36.
Holmstedt, Margareta och Tove-Lise Schou. 1987. Sweden and Denmark, 1945–1982: Election Programmes in the Scandinavian Setting. I *Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analyses of Post-War Election Programmes in 19 Democracies*, I. Budge, D. Robertson och D. Hearl (red). Cambridge: Cambridge University Press.
Hooghe, Liesbet, Gary Marks och Carole Wilson, J. 2002. Does left/right structure party positions on European integration? *Comparative Political Studies* vol. 35 (nr. 8):965-989.
Horn, Alexander, Anthony Kevins, Carsten Jensen och Kees Van Kersbergen. 2017. Research note: peeping at the corpus – What is really going on behind the equality and welfare items of the Manifesto project? *Journal of European Social Policy* vol. (nr.:0958928716688263.
Håkansson, Anders. 1992. *Konsten att vinna ett val : en studie av fram- och tillbakagångar för socialdemokraterna i kommunalvalet 1988*, *Lund political studies, 0460-0037 ; 71*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Univ. [distributör].
Håkansson, Nicklas. 1999. Valretorik - Om politiskt språk i partipropagandan, Göteborg University, Göteborg.
Håkansson, Nicklas, Bengt Johansson och Orla Vigsø. 2014. *Politik i det offentliga rummet : svenska valaffischer 1911-2010*. Stockholm: Carlsson.
Håkansson, Nicklas och Elin Naurin. 2014. Promising ever more: An empirical account of Swedish parties' pledge making during 20 years. *Party Politics* vol. (nr.
Hägg, Göran. 1998. *Praktisk retorik : med klassiska och moderna exempel*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
Häusermann, Silja och Herbert Kitschelt. 2024. Introduction and Theoretical Framework. I *Beyond Social Democracy: The Transformation of the Left in Emerging Knowledge Societies*, S. Häusermann och H. Kitschelt (red). Cambridge: Cambridge University Press.

Høyre. 1973. *HØYRES PROGRAM stortingsvalget 1973.*
Høyre. 1985. *Frihet og fellesskap - mulighetenes samfunn.*
Høyre. 2001. *Høyres stortingsvalgprogram 2001 - 2005.*
Inglehart, Ronald och Hans-Dieter Klingeman. 2009. Party identification, ideological preference and the left-right dimension among western mass publics. I *Party Identification and Beyond: Representations of Voting and Party Competition*, I. Budge, I. Crewe och D. Farlie (red). Colchester, UK: European Consortium for Politcal Research. Original edition, 1976.
Isberg, Magnus, Anders Wettergren, Jan Wibble och Björn Wittrock. 1974. *Partierna inför väljarna : svensk valpropaganda 1960-1966*, *Stockholm studies in politics: 6*: Stockholm, 1974 ; (Stockholm : Beckman).
Jacob Haugaard-portræt er tilbage på Christiansborg. 2012. *Politiken*, 2012-02-29.
Johansson, Karl Magnus och Tapio Raunio. 2001. Partisan responses to Europe: Comparing Finnish and Swedish political parties. *European Journal of Political Research* vol. 39 (nr. 2):225-249.
Johansson, Karl Magnus och Tapio Raunio. 2010. Organizing the Core Executive for European Union Affairs: Comparing Finland and Sweden. *Public Administration* vol. 88 (nr. 2).
Jormfeldt, Johanna och Magnus Hagevi. 2011. Taktikröstningens mystik. I *Den svenska väljaren*, M. Hagevi (red). Umeå: Boréa.
Karvonen, Lauri. 2010. *The personalisation of politics : a study of parliamentary democracies*, *ECPR monographs*: Colchester : Ecpr Press, 2010.
Kastning, Thomas. 2013. *Basics on Social Democracy.*
Katz, Richard S. 2014. No man can serve two masters: Party politicians, party members, citizens and principal–agent models of democracy. *Party Politics* vol. 20 (nr. 2):183-193.
Katz, Richard S. 1980. *A theory of parties and electoral systems*. Baltimore: Johns Hopkins U.P.
Katz, Richard S. och Peter Mair. 1995. Changing Models of Party Organization and Party Democracy. *Party Politics* vol. 1 (nr. 1):5-28.
Katz, Richard S. och Peter Mair. 1996. Cadre, Catch-All or Cartel? *Party Politics* vol. 2 (nr. 4):525-534.
Katz, Richard S. och Peter Mair. 2002. The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies. I *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, R. Gunther, J. R. Montero och J. J. Linz (red). Oxford: Oxford University Press.
Katz, Richard S. och Peter Mair. 2009. The Cartel Party Thesis: A Restatement. *Perspectives on Politics* vol. 7 (nr. 4):753-766.

Katz, Richard S. och Peter Mair. 2012. Parties, interest groups and cartels. *Party Politics* vol. 18 (nr. 1):107-111.
Katz, Richard S. och Peter Mair. 2018. *Democracy and the cartelization of political parties*. Oxford: Oxford University Press.
Keman, Hans. 2014. Democratic Performance of Parties and Legitimacy in Europe. *West European Politics* vol. 37 (nr. 2):309-330.
Kestilä, Elina och Peter Söderlund. 2007. Subnational political opportunity structures and the success of the radical right: Evidence from the March 2004 regional elections in France. *European Journal of Political Research* vol. 46 (nr. 6):773-796.
Kirchheimer, Otto. 1966. The Transformation of West European Party Systems. I *Political parties and political development*, J. LaPalombara och M. Weiner (red). Princeton, N.J.
Kirchheimer, Otto. 1971. The Waning of Opposition in Parliamentary Regimes. I *European politics : a reader*, R. Rose och M. Dogan (red). London: Macmillan. Original edition, 1957.
Kitschelt, Herbert. 1988. Left-libertarian parties: Explaining innovation in competitive party systems. *World Politics* vol. 40 (nr. 2):194.
Kitschelt, Herbert. 1994. *The transformation of European social democracy*, *Cambridge studies in comparative politics, 99-1559315-5*. Cambridge ;: Cambridge Univ. Press.
Kitschelt, Herbert. 2000. Citizens, politicians, and party cartellization: Political representation and state failure in post–industrial democracies. *European Journal of Political Research* vol. 37 (nr. 2):149-179.
Kitschelt, Herbert. 2007. Growth and Persistence of the Radical Right in Postindustrial Democracies: Advances and Challenges in Comparative Research. *West European Politics* vol. 30 (nr. 5):1176-1206.
Kittel, Bernhard och Herbert Obinger. 2003. Political parties, institutions, and the dynamics of social expenditure in times of austerity. *Journal of European Public Policy* vol. 10 (nr. 1):20-45.
Klingemann, Hans-Dieter, Richard I. Hofferbert och Ian Budge. 1994. *Parties, policies, and democracy*. Boulder: Westview Press.
Klingemann, Hans-Dieter, Andrea Volkens, Judith Bara, Ian Budge och Michael McDonald. 2006. *Mapping Policy Preferences II. Estimates for Parties, Electors, and Governments in Eastern Europe, the European Union and the OECD, 1990-2003*. Oxford: Oxford University Press.
Klitgaard, Michael B. och Christian Elmelund-Præstekær. 2014. The partisanship of systemic retrenchment: tax policy and welfare reform in Denmark 1975–2008. *European Political Science Review* vol. 6 (nr. 01):1-19.

Knutsen, Oddbjörn. 1990. Materialist and Postmaterialist Values and Social Structure in the Nordic Countries: A Comparative Study. *Comparative Politics* vol. 23 (nr. 1):85-104.
Knutsen, Oddbjørn. 2004. *Social structure and party choice in western Europe : a comparative longitudinal study*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
Knutsen, Oddbjørn. 2006. *Class voting in Western Europe : a comparative longitudinal study*. Lanham: Lexington Books.
Koole, Ruud. 1994. The Vulnerability of the Modern Cadre Party in the Netherlands. I *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*, R. S. Katz och P. Mair (red). London: Sage.
Koole, Ruud. 1996. Cadre, Catch-all or Cartel? *Party Politics* vol. 2 (nr. 4):507-523.
Kriesi, Hanspeter. 2014. The Populist Challenge. *West European Politics* vol. 37 (nr. 2):361-378.
Kriesi, Hanspeter, red. 2008. *West European politics in the age of globalization*. Redigerad. Cambridge: Cambridge University Press.
Kriesi, Hanspeter, Edgar Grande, Romain Lachat, Martin Dolezal, Simon Bornschier och Timotheos Frey. 2006. Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research* vol. 45 (nr. 6):921-956.
Kriesi, Hanspeter, Edgar Grande, Romain Lachat, Martin Dolezal, Simon Bornschier och Timotheos Frey. 2008. Globalization and its impact on national spaces of competition. I *West European Politics in the Age of Globalization*, H. Kriesi, E. Grande, R. Lachat, M. Dolezal, S. Bornschier och T. Frey (red). Cambridge: Cambridge University Press.
Külahci, Erol. 2010. Europarties: Agenda-Setter or Agenda-Follower? Social Democracy and the Disincentives for Tax Harmonization. *Journal of Common Market Studies* vol. 48 (nr. 5):1283-1307.
Külahci, Erol. 2012. *Europeanisation and party politics : how the EU affects domestic actors, patterns and systems*. Colchester: ECPR Press.
Ladrech, Robert. 2009. Europeanization and political parties. *Living Reviews in European Governance* vol. 4 (nr.:1.
Larsen, Christian. ej daterad. *Da danskerne skruede ned for varmen*. Rigsarkivet. https://www.sa.dk/danmarkshistorien/nyt-i-arkivet/oliekrisen, [citerad 2017-06-13].
LeDuc, Lawrence, Richard G. Niemi och Pippa Norris, reds. 1996. *Comparing democracies : elections and voting in global perspective*. Redigerad. Thousand Oaks: Sage.

Lewis-Beck, Michael S. och Mary Stegmaier. 2000. Economic Determinants of Electoral Outcomes. *Annual Review of Political Science* vol. 3 (nr. 1):183-219.
Lijphart, Arend. 1977. *Democracy in plural societies : a comparative exploration*. New Haven: Yale Univ. Press.
Lijphart, Arend och Don Aitkin. 1994. *Electoral systems and party systems : a study of twenty-seven democracies, 1945-1990*, *Comparative European politics, 99-0928203-8*. Oxford: Oxford University Press.
Lindblad, Ingemar, Krister Wahlbäck, Carl-Einar Stålvant och Claes Wiklund. 1984. *Politik i Norden : en jämförande översikt*. Stockholm: LiberFörlag.
Lindbom, Anders. 2008. The Swedish Conservative Party and the Welfare State: Institutional Change and Adapting Preferences1. *Government and Opposition* vol. 43 (nr. 4):539-560.
Lindgren, Elina. 2017. *Campaigning in poetry, governing in prose : pre- and post-election effects of election pledge rhetoric*. Gothenburg: Department of Political Science, University of Gothenburg.
Lindvall, Johannes, Hanna Bäck, Carl Dahlström, Elin Naurin och Jan Teorell. 2017. *SNS Demokratirapport 2017. Samverkan och strid i den parlamentariska demokration*, *SNS Demokratirapport*. Stockholm: SNS.
Lipset, Seymour Martin och Stein Rokkan. 1967a. Cleavage structures, party systems, and voter alignments; an introduction. I *Party systems and voter alignments : cross-national perspectives*, S. M. Lipset och S. Rokkan (red). New York: Free Press.
Lipset, Seymour Martin och Stein Rokkan. 1967b. *Party systems and voter alignments : cross-national perspectives*, *International yearbook of political behavior research, 99-0809673-7 ; 7*. New York: Free Press.
Lowe, Will, Kenneth Benoit, Slava Mikhaylov och Michael Laver. 2011. Scaling Policy Preferences from Coded Political Texts. *Legislative Studies Quarterly* vol. 36 (nr. 1):123-157.
Loxbo, Karl. 2007. *Bakom socialdemokraternas beslut : en studie av den politiska förändringens dilemman - från 1950-talets ATP-strid till 1990-talets pensionsuppgörelse*. Växjö: Växjö University Press.
Loxbo, Karl. 2013. The fate of intra-party democracy: Leadership autonomy and activist influence in the mass party and the cartel party. *Party Politics* vol. 19 (nr. 4):537-554.
Loxbo, Karl och Mats Sjölin. 2015. Parliamentary opposition on the wane?: Counter-evidence from Sweden, 1970-2014. *Government and Opposition* vol. (nr.

Madestam, Jenny. 2009. *En kompispappa och en ytlig djuping : partieliters ambivalenta partiledarideal*. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
Mair, Peter. 1994. Party Organizations: From Civil Society to the State. I *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*, R. S. Katz och P. Mair (red). London: Sage.
Mair, Peter. 1997a. E. E. Schattschneider's *The Semisovereign People*. *Political Studies* vol. 45 (nr. 5):947-954.
Mair, Peter. 1997b. *Party system change : approaches and interpretations*. Oxford: Clarendon.
Mair, Peter. 2001. Searching for the positions of political actors: a review of approaches and a critical evaluation of expert surveys. I *Estimating the Policy Position of Political Actors*, M. Laver (red). London: Routledge.
Mair, Peter. 2005. Democracy Beyond Parties.
Mair, Peter. 2006. Ruling the Void? The Hollowing of Western Democracy. *New Left Review* vol. 42 (nr.:25-51.
Mair, Peter. 2007a. Political Opposition and the European Union. *Government and Opposition* vol. 42 (nr. 1):16.
Mair, Peter. 2007b. Political Parties and Party Systems. I *Europeanization : new research agendas*, P. Graziano och M. P. Vink (red). New York: Palgrave Macmillan.
Mair, Peter. 2008. The challenge to party government. *West European Politics* vol. 31 (nr. 1–2):13.
Mair, Peter. 2009. Representative versus Responsible Government. In *MPIfG Working Paper 09/8*. Köln: Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung.
Mair, Peter. 2013. *Ruling the void : the hollowing of Western democracy*. London ;: Verso.
Mair, Peter och Cas Mudde. 1998. The Party Family and Its Study. *Annual Review of Political Science* vol. 1 (nr. 1):211-229.
Manin, Bernard. 2002. *Den representativa demokratins principer*. Stockholm: SNS förl.
Marks, Gary, Liesbet Hooghe, Moira Nelson och Erica Edwards. 2006. Party Competition and European Integration in the East and West. *Comparative Political Studies* vol. 39 (nr. 2):155-175.
Mayhew, David R. 1974. *Congress : the electoral connection*, *Yale studies in political science, 0084-3490 ; 26*. New Haven: Yale Univ. Pr.
McCormick, John. 2010. *Europeanism*. Oxford: Oxford University Press.
McDonald, Michael och Silvia Mendes. 2010. Checking the Party Policy Estimates: Convergent Validity. I *Mapping Policy Preferences. Estimates for Parties, Electors, and Governments 1945-1998*, I. Budge, H.-D.

Klingemann, A. Volkens, J. Bara och E. Tanenbaum (red). Oxford: Oxford University Press. Original edition, 2001.
McLean, Iain. 2006. The dimensionality of party ideologies. I *Democratic politics and party competition : essays in honour of Ian Budge*, J. Bara och A. Weale (red). London: Routledge.
Meguid, Bonnie M. 2008. *Party competition between unequals : strategies and electoral fortunes in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
Michels, Robert. 1958. *Political parties: a sociological study of the oligarchical tendencies of modern democracy*. Kitchen, Ont.: Batoche. Original edition, 1911.
Miller, W. L. och M. Mackie. 1973. The electoral cycle and the asymmetry of government and opposition popularity: An alternative model of the relationship between economic conditions and political popularity. *Political Studies* vol. 21 (nr. 3):263-279.
Moderaterna. 1976. *Valmanifest.*
Moderaterna. 1979. *Valmanifest 1979 Framtid i frihet.*
Moderaterna. 1982. *Framtid i frihet.*
Moderaterna. 2006. *Nytt hopp för Sverige.*
Moderaterna. 2010. *Jobbmanifestet.*
Moderaterna. 2012. *Valmanifest*. http://www.moderat.se/valmanifest, [citerad 2014-02-04].
Molin, Björn. 1965. *Tjänstepensionsfrågan : en studie i svensk partipolitik*, *Studier i politik, 0081-7422 ; 2*. Göteborg: Akademiförl.
Mouffe, Chantal. 2008. *Om det politiska*. Hägersten: Tankekraft.
Mudde, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe [Elektronisk resurs]*. Cambridge: Cambridge University Press.
Müller, Wolfgang C. och Kaare Strøm. 1999. *Policy, office, or votes? : how political parties in Western Europe make hard decisions*, *Cambridge studies in comparative politics, 99-1559315-5*. Cambridge: Cambridge University Press.
Nanou, Kyriaki. 2009. European integration and electoral democracy : how the EU constrains party competition in its member states, Department of Government, University of Essex, Colchester.
Nanou, Kyriaki och Han Dorussen. 2013. European integration and electoral democracy: How the European Union constrains party competition in the Member States. *European Journal of Political Research* vol. 52 (nr. 1):71-93.
Naurin, Elin. 2009. *Promising democracy : parties, citizens and election promises*. Gothenburg: Department of Political Science, University of Gothenburg.

Naurin, Elin. 2013. Is a Promise a Promise? Election Pledge Fulfilment in Comparative Perspective Using Sweden as an Example. *West European Politics* vol. (nr.:1-19.
Nelson, Thomas E. och Jennifer Garst. 2005. Values-based Political Messages and Persuasion: Relationships among Speaker, Recipient, and Evoked Values. *Political Psychology* vol. 26 (nr. 4):489-516.
Neuendorf, Kimberly A. 2002. *The content analysis : guidebook*. London: SAGE.
Nord, Lars. 2009. Valrörelsen 2010 - den först nya, den sista gamla elle ren i raden nygamla? I *Väljarna, partierna och medierna : en studie av politisk kommunikation i valrörelsen 2006*, L. Nord och J. Strömbäck (red). Stockholm: SNS förlag.
Nord, Lars. 2015. Partierna inför väljarna: valkampanjer. I *Partier och partisystem*, M. Hagevi (red). Lund: Studentlitteratur.
Nord, Lars och Jesper Strömbäck, reds. 2009. *Väljarna, partierna och medierna : en studie av politisk kommunikation i valrörelsen 2006*. Redigerad. Stockholm: SNS förlag.
Norris, Pippa. 2005. *Radical Right [Elektronisk resurs] : Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
Norwegian Social Science Data Services. 2014. http://www.nsd.uib.no/parti/, [citerad 2014-02-04].
Offerlé, Michel. 1987. *Les partis politiques*, *Que sais-je?, 99-0102925-2 ; 2376*. Paris: Presses universitaires de France.
Oscarsson, Henrik. 1994. Ett krympande partisystem? *Statsvetenskaplig Tidskrift* vol. 97 (nr. 2):34.
Oscarsson, Henrik. 1998. *Den svenska partirymden : väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*, *Göteborg studies in politics, 0346-5942 ; 54*. Göteborg.
Oscarsson, Henrik. 2013. Väljarnas valrörelser. I *Kampen om opinionen*, J. Strömbäck och L. Nord (red). Stockholm: SNS Förlag.
Oscarsson, Henrik. 2014. Partimanifest i brevlådan 2014?
Oscarsson, Henrik. 2016. Flytande Väljare. In *Demokratistatistik*: SCB.
Oscarsson, Henrik. 2017. Kristersson-effekten? Effekter av 29 partiledarskiften i Sverige 1967-2017
Oscarsson, Henrik och Sören Holmberg. 2013. *Nya svenska väljare*. Vol. 28, *Valundersökningar*. Stockholm: Norsteds Juridik.
Oscarsson, Henrik och Sören Holmberg. 2016. *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
Oscarsson, Henrik, Elin Naurin och Nicklas Håkansson. 2008. Att hålla ord: partiers löftesgivande och löftesuppfyllande. *Statsvetenskaplig Tidskrift* vol. 110 (nr. 1).

Oskarson, Maria. 1994. *Klassröstning i Sverige : rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*, *Göteborg studies in politics, 0346-5942 ; 31*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
The Overton Window. 2019. Mackinac Center for Public Policy. https://www.mackinac.org/OvertonWindow, [citerad 2021-03-29].
Panebianco, Angelo. 1988. *Political parties : organization and power*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
Pelizzo, Riccardo. 2005. A Subjective Approach to the Study of Oligopolistic Party Systems. In *Research Collection School of Social Sciences*. Singapore: Singapore Management University.
Pelizzo, Riccardo. 2007. The Cartel Party and the Rise of the New Extreme Right. *Comparative European Politics* vol. 5 (nr. 2):226-242.
Pelizzo, Riccardo. 2008. The Cartel Party and the Italian Case. *Politics & Policy* vol. 36 (nr. 3):474-498.
Pennings, Paul. 1998. The triad of party system change: votes, offices and policy. I *Comparing Party System Change*, P. Pennings och J.-E. Lane (red). London: Routledge.
Pennings, Paul och Hans Keman. 2013. Comparative Electronic Manifestos Project.
Pesonen, Pertti. 2001. Change and stability in the Finnish party system. I *Party systems and voter alignments revisited*, L. Karvonen och S. Kuhnle (red). London: Routledge.
Petersson, Olof. 2005. *Nordisk politik*. Stockholm: Norstedts juridik.
Pierson, Paul. 2004. *Politics in time : history, institutions, and social analysis*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
Protsyk, Oleh och Stela Garaz. 2013. Politicization of ethnicity in party manifestos. *Party Politics* vol. 19 (nr. 2):296-318.
Quasthoff, Uwe, Dirk Goldhahn och Erla Hallsteinsdóttir. 2013a. Danish Corpora. In *Technical Report Series on Corpus Building*. Leipzig: Abteilung Automatische Sprachverarbeitung, Institut für Informatik, Universität Leipzig.
Quasthoff, Uwe, Dirk Goldhahn och Erla Hallsteinsdóttir. 2013b. Swedish Corpora. In *Technical Report Series on Corpus Building*. Leipzig: Abteilung Automatische Sprachverarbeitung, Institut für Informatik, Universität Leipzig.
Reif, Karlheinz. 1985. *Ten European elections : campaigns and results of the 1979/81 first direct elections to the European Parliament*. Aldershot: Gower.
Riksdagens protokoll. 1956. In *Remissdebatt ang. statsverkspropositionen m. m.*, edited by A. Kammaren. Stockholm: Sveriges riksdag.

Rohrschneider, Robert. 2002. Mobilizing versus chasing: how do parties target voters in election campaigns? *Electoral Studies* vol. 21 (nr. 3):367-382.
Rokkan, Stein. 1970. Nation-Building, Cleavage Fromation and the Structuring of Mass Politics. I *Citizens, Elections, Parties* (red). Oslo: Universitetsforlaget.
Rokkan, Stein. 2009. *Citizens, elections, parties : approaches to the comparative study of the processes of development*, *ECPR Classics*. Colchester: ECPR Press. Original edition, 1970.
Rokkan, Stein och Bernt Hagtvet. 1987. *Stat, nasjon, klasse : essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
Rokkan, Stein och Derek W. Urwin. 1982a. Introduction: Centres and Peripheris in Western Europe. I *The politics of territorial identity : studies in European regionalism*, S. Rokkan och D. W. Urwin (red). London: Sage.
Rokkan, Stein och Derek W. Urwin, reds. 1982b. *The politics of territorial identity : studies in European regionalism*. Redigerad. London: Sage.
Rommetvedt, Hilmar. 1988. *Lokalvalg eller riksgallup : kommune- og fylketingsvalget 1987*. Oslo: Kommuneforl. AS.
Rådet, Nordiska. 2019. *Partigrupperna*. http://www.norden.org/sv/nordiska-raadet/organisation-og-struktur/partigrupper, [citerad 2019-05-16].
Safran, William. 2009. The Catch-All Party Revisited: Reflections of a Kirchheimer Student. *Party politics.* vol. 15 (nr. 5):543-554.
Sannerstedt, Anders. 1992. *Förhandlingar i riksdagen*. Lund: Lund Univ. Press.
Sartori, G. 1970. Concept misformation in comparative politics. *The American Political Science Review* vol. 64 (nr. 4):1033.
Sartori, Giovanni. 2005. *Parties and party systems : a framework for analysis*, *ECPR classics*. Colchester: ECPR. Original edition, 1976.
Saward, Michael. 2008. Making Representations: Modes and Strategies of Political Parties. *European Review* vol. 16 (nr. 03):271-286.
Saward, Michael. 2010. *The representative claim*: Oxford : Oxford University Press, 2010.
Schattschneider, Elmer Eric. 1975. *The semisovereign people : a realist's view of democracy in America*. Hinsdale, Ill.: Dryden P.
Schumpeter, Joseph Alois. 2008. *Capitalism, socialism and democracy*. New York: Harper Perennial Modern Thought. Original edition, 1942.
Seiler, Daniel-Louis. 1980. *Partis et familles politiques*, *Thémis. Science politique, 0768-0929*. Paris: P.U.F.

Seiler, Daniel-Louis. 2009. Les partis agrariens en Scandinavie. I *Les partis agrariens et paysans en Europe*, J.-M. de Waele och D.-L. Seiler (red). Bruxelles: Éditions de l'Université de Bruxelles.
Senterpartiet. 1973. *PROGRAM Stortingsvalget 73.*
Senterpartiet. 1981. *Trygg framtid.*
Senterpartiet. 1993. *Lokalt ansvar - globalt samarbeid.*
Senterpartiet. 2005. *Senterpartiets prinsipp- og handlingsprogram 2005-2009.*
Senterpartiet. 2009. *Senterpartiets program 2009-2013.*
Shamshiri-Petersen, Ditte. 2010. Holdnings- og partiskift blandt danske vælgere på basis af paneldata, Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg University, Aalborg.
Shehata, Adam. 2009. Valmanifestens bilder av Sverige - kampen om gestaltningarna. I *Väljarna, partierna och medierna : en studie av politisk kommunikation i valrörelsen 2006*, L. Nord och J. Strömbäck (red). Stockholm: SNS förlag.
Siaroff, Alan. 2000. Comparative European party systems: an analysis of parliamentary elections since 1945. New York: Garland Pub.
Sjöblom, Gunnar. 1968. *Party strategies in a multiparty system*, *Lund political studies, 0460-0037 ; 7*. Lund: Studentlitteratur.
Sjölin, Mats. 2005. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
Smart, Michael. 1989. Party Representation in West European Parliaments. I *Politics in Western Europe: a Comparative Analysis*, G. Smith (red). Aldershot: Gower.
Smith, Gordon. 1989a. Core persistence: Change and the 'people's party'. *West European Politics* vol. 12 (nr. 4):157-168.
Smith, Gordon. 1989b. *Politics in Western Europe : a comparative analysis*. Aldershot: Gower.
Smith, Gordon. 1989c. A System Perspective on Party System Change. *Journal of Theoretical Politics* vol. 1 (nr. 3):349-363.
Smith, Jennifer K. 2009. Campaigning and the Catch-All Party: The Process of Party Transformation in Britain. *Party politics.* vol. 15 (nr. 5):555-572.
Socialdemokratiet. 2001. *MENNESKER FØRST. Fri og fælles i det 21. århundrede.*
Socialdemokratiska Arbetarepartiet. 2006. *Valmanifest 2006.*
Solevid, Maria. 2014. *Svenska väljares kampanjexponering*. http://politologerna.wordpress.com/2014/03/20/svenska-valjares-kampanjexponering/, [citerad 2014-03-20].
Stokes, Donald E. 1963. Spatial Models of Party Competition. *The American Political Science Review* vol. 57 (nr. 2):368-377.

Strøm, Kaare. 1990. A behavioral theory of competitive political parties. *American Journal of Political Science* vol. 34 (nr. 2):565.
Strøm, Kaare. 1997. Democracy, accountability, and coalition bargaining. *European Journal of Political Research* vol. 31 (nr. 1-2):47-62.
Strøm, Kaare och Torbjörn Bergman. 2011. Parliamentary Democracies under Siege? I *The Madisonian Turn: Political Parties and Parliamentary Democracy in Nordic Europe*, T. Bergman och K. Strøm (red). Ann Arbor: University of Michigan Press.
Strömbäck, Jesper. 2000. *Makt och medier : samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*. Lund: Studentlitteratur.
Strömbäck, Jesper. 2002. Medialiserat politiskt ledarskap : en kunskapsöversikt. In *Rapport / Stiftelsen Institutet för mediestudier*: Institutet för mediestudier.
Strömbäck, Jesper. 2008. Four Phases of Mediatization: An Analysis of the Mediatization of Politics. *The International Journal of Press/Politics* vol. 13 (nr. 3):228-246.
Strömbäck, Jesper. 2009a. Att studera valrörelser. I *Väljarna, partierna och medierna : en studie av politisk kommunikation i valrörelsen 2006*, L. Nord och J. Strömbäck (red). Stockholm: SNS förlag.
Strömbäck, Jesper. 2009b. Den medialiserade valbevakningen. I *Väljarna, partierna och medierna : en studie av politisk kommunikation i valrörelsen 2006*, L. Nord och J. Strömbäck (red). Stockholm: SNS förlag.
Strömbäck, Jesper. 2009c. *Makt, medier och samhälle : en introduktion till politisk kommunikation*. Stockholm: SNS förlag.
Strömbäck, Jesper och Lars Nord. 2013. *Kampen om opinionen : politisk kommunikation under svenska valrörelser*. Stockholm: SNS förlag.
Suhonen, Daniel. 2014. *Partiledaren som klev in i kylan : berättelsen om Juholts fall och den nya politiken*. Stockholm: Leopard.
Sundberg, Jan. 1999. The Enduring Scandinavian Party System. *Scandinavian Political Studies* vol. 22 (nr. 3):221-241.
Szczerbiak, A och P Taggart. 2000. Opposing Europe: Party systems and opposition in the Union, the Euro and Europeanisation. In *Sussex European Institute Working Paper*. Brighton: University of Sussex.
Söderlund, Peter. 2008. Retrospective voting and electoral volatility: A Nordic perspective. *Scandinavian political studies* vol. 31 (nr. 2):217-240.
Teorell, Jan. 1998. Demokrati eller fåtalsvälde? : om beslutsfattande i partiorganisationer = [Democracy or oligarchy?] : [on intraparty decision making], Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala.

Teperoglou, Eftichia och Emmanouil Tsatsanis. 2011. A New Divide? The Impact of Globalisation on National Party Systems. *West European Politics* vol. 34 (nr. 6):1207-1228.
Thau, Mads. 2017. Demobilisering af klassepolitik i Danmark: Socialdemokratiets gruppebaserede appeller 1961-2004. *Politica* vol. 49 (nr. 2):20.
Thomassen, Jacques. 2005. *The European voter : a comparative study of modern democracies*, *Comparative politics*. Oxford: Oxford University Press.
Thomassen, Jacques och Carolien van Ham. 2014. Failing political representation or a change in kind? Models of representation and empirical trends in Europe. *West European Politics* vol. 37 (nr. 2):400-419.
Tingsten, Herbert. 1969. *Demokratiens problem*, *Aldus-böckerna: 24*: Stockholm : Aldus/Bonnier, 1969 ; (Stockholm : Bonnier)
6. uppl.
Uddhammar, Emil. 1993. Partierna och den stora staten : en analys av statsteorier och svensk politik under 1900-talet. FD, Statsvetenskapliga institutionen Uppsala Universitet, Uppsala.
Uddhammar, Emil. 2010. Naturen, rovdjuren och politiken. I *Avstamp : Svenska folkets värden och syn på brännande samhällsfrågor*, M. Hagevi (red). Växjö: Linnaeus University Press.
Van der Brug, Wouter. 1999. Voters' perceptions and party dynamics. *Party Politics* vol. 5 (nr. 2):147-169.
Vedung, Evert. 1977. *Det rationella politiska samtalet : hur politiska budskap tolkas, ordnas och prövas*. Stockholm: Aldus/Bonnier.
Venstre. 1974. *Helhedsplan '75.*
Venstre. 1987. *Et friere Danmark.*
Vestin, Erik. 2019. *The decline of class voting in Sweden 1968-2014 : reconsiderations, explanations and the role of the new middle class*. Göteborg: Department of Political Science, University of Gothenburg.
Vestin, Erik och Maria Oskarson. 2017. Den svenska klassröstningen på reträtt – Gör ett nytt klasschema någon skillnad? *Politica* vol. 49 (nr. 2):19.
Vickers, Brian. 1988. *In defence of rhetoric*. Oxford: Clarendon Press.
Vigsø, Orla. 2004. Valretorik i text och bild: En studie i 2002 års svenska valaffischer, Institutionen för nordiska språk.
Volkens, Andrea, Judith Bara, Ian Budge och Michael D. McDonald. 2013. *Mapping policy preferences from texts III : statistical solutions for manifesto analysts*: Oxford : Oxford University Press, 2013.
Volkens, Andrea och Hans-Dieter Klingemann. 2002. Parties, Ideologies, and Issues: Stability and Change in Fifteen European Party Systems 1945-1998. I *Political parties in the new Europe : political and analytical*

challenges, K. R. Luther och F. Müller-Rommel (red). Oxford: Oxford University Press.
Volkens, Andrea, Onawa Lacewell, Pola Lehmann, Sven Regel, Henrike Schultze och Annika Werner. 2012. The Manifesto Document Collection. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR). Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB)
Volkens, Andrea, Pola Lehmann, Theres Matthieß, Nicolas Merz och Sven Regel. 2016. The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR). Version 2016b. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).
Volkens, Andrea, Pola Lehmann, Theres Matthieß, Nicolas Merz, Sven Regel och Annika Werner. 2015. *The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR). Version 2015a*: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).
von Beyme, Klaus. 1985. *Political parties in Western democracies*. Aldershot: Gower.
VoteWatch. 2016. *VoteWatch Europe: European Parliament, Council of the EU*, 2016. http://www.votewatch.eu/en/term8-european-party-groups.html, [citerad 2016-02-29].
Walgrave, Stefaan och Michiel Nuytemans. 2009. Friction and Party Manifesto Change in 25 Countries, 1945-98. *American Journal of Political Science* vol. 53 (nr. 1):190-206.
Ware, Alan. 1996. *Political parties and party systems*. Oxford: Oxford University Press.
Weale, Albert. 2010. Party competition and deliberative democracy. I *Democratic politics and party competition : essays in honour of Ian Budge*, J. Bara och A. Weale (red). London: Routledge. Original edition, 2006.
Weaver, R Kent. 1986. The politics of blame avoidance. *Journal of public policy* vol. 6 (nr. 4):371-398.
Werner, Annika, Onawa Lacewell och Andrea Volkens. 2015. Manifesto Coding Instructions: 5th fully revised edition. In *Manifesto Project (MRG / CMP / MARPOR)*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).
Westerståhl, Jörgen. 1985. Om representation. I *Makten från folket : 12 uppsatser om folkstyrelsen*, Folkstyrelsekommittén (red). Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
Whiteley, Paul. 2010. Does the median voter theorem wipe out political particiapation? I *Democratic politics and party competition : essays in honour of Ian Budge*, J. Bara och A. Weale (red). London: Routledge. Original edition, 2006.

Whiteley, Paul F. 2011. Is the party over? The decline of party activism and membership across the democratic world. *Party Politics* vol. 17 (nr. 1):21-44.
Widfeldt, Anders. 2000. Scandinavia: mixed success for the populist right. *Parliamentary Affairs* vol. 53 (nr. 3):486-500.
Widfeldt, Anders. 2001. The Swedish Centre Party: The Poor Relation of the Family? I *From Farmyard to City Square? : The Electoral Adaptation of the Nordic Agrarian Parties*, D. Arter (red). Aldershot: Ashgate.
Wind, Marlene. 2010. The Nordics, the EU and the Reluctance Towards Supranational Judicial Review. *Journal of Common Market Studies* vol. 48 (nr. 4):1039-1063.
Wolinetz, Steven B. 1988a. *Parties and party systems in liberal democracies*. London: Routledge.
Wolinetz, Steven B. 1988b. Party System Change: Past, Present and Future. I *Parties and Party Systems in Liberal Democracies*, S. B. Wolinetz (red). New York: Routledge.
Wolinetz, Steven B. 2004. Classifying Party Systems: Where Have All the Typologies Gone? In *Annual Meeting of the Canadian Political Science Association*. Winnipeg, Canada.
Wolinetz, Steven B. 2007. Coping with Cornucopia: The Parties Literature in the New Millennium. *International Political Science Review / Revue internationale de science politique* vol. 28 (nr. 5):571-584.
Åsard, Erik. 2018. *Politik och retorik : svenska partiledare i talarstolen*.
Åsard, Erik och W. Lance Bennett. 1995. Regulating the Marketplace of Ideas: Political Rhetoric in Swedish and American National Elections. *Political Studies* vol. 43 (nr. 4):645-663.